

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

DÜNÜ VE BUGÜNÜ İLE KUREYŞAN AŞİRETLERİ

Doktora Tezi

Kibar TAŞ

Ankara-2017

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

DÜNÜ VE BUGÜNÜ İLE KUREYŞAN AŞİRETLERİ

Doktora Tezi

Kibar TAŞ

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Üçler BULDUK

Ankara-2017

TEZ ONAY SAYFASI

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

Kibar Taş

DÜNÜ VE BUGÜNÜ İLE KUREYŞAN AŞİRETLERİ

Doktora Tezi

Tez Danışmanı

: Prof. Dr. Üçler BULDUK

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

İmzası

.....
.....
.....
.....
.....

.....
.....
.....
.....
.....

Tez Sınavı Tarihi

(Tez Beyan Belgesi)

TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (...../...../2.....)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

.....

İmzası

.....

ÖNSÖZ

Ehl-i Beyt soyundan gelen ve Peygamberin aşiretinin ismi unutulmasın diye *Kureyş* mahlasını da kullanan Seyyid Mahmud-ı Kebir, bugünkü Tunceli/Dersim ve Gaziantep/Yukarı Kayabaşı Köyü kökenli Kureyşanlıların atasıdır.

Tezde genel olarak Kureyş'in hayatı, mensup olduğu aşiretin genel tarihi ve bu dervişten gelen Kureyşan Aşireti hakkında bilgiler verilmek istenmişse de, son zamanlarda ileri sürülen kimi iddialara da cevap verme mecburiyeti hissedilmiştir.

Tez giriş ve üç bölüm ile içinde "şecere"nin kopyası ve çevirisi ile görüşme kayıtlarının da olduğu eklerden oluşmaktadır.

Bu çalışmanın ilk kısmında, Seyyid Mahmud-ı Kebir'in de mensubu olduğu Kureyş Aşireti'nin, dervişten önceki ve sonraki tarihi, arşiv belgeleri, yazılı kaynak ve eserler ışığında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Sonraki kısımda, öncelikle Kureyş'in hayatı, sonra da bugün sıkça bahsedilen, ki kendisine atalarından miras kalan ve Peygamberin isteğiyle yazıldığı söylenen, "şecere"si hakkında kimi bilgiler verilmiş olup, "şecere"nin içeriği analiz edilmiştir. Bu kısımda ayrıca Seyyid Mahmud Hayrani ve Derviş Beyaz/Gevr Ocağı hakkında ortaya atılan iddialar ve bunların cevapları da bulunmaktadır.

Son kısımda ise temel, yüz yüze görüşmelerle elde edilen sözlü veriler olmak üzere, arşiv belgeleri ile yazılı kaynak ve eserlerden de yararlanılarak, Tunceli/Dersim'deki Kureyşan Aşireti'nin gelenek ve görenekleri hakkında bazı bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

İlk olarak tezin meydana gelmesinde büyük katkıları olan, isimleri ve görüşleri Ek'te verilen herkese çok teşekkür ediyorum. Ayrıca dört yıl boyunca gerek ayaküstü, gerekse telefonda görüştüğüm ve yardımlarını esirgemeyen çok sayıdaki kişiye de teşekkür ediyorum.

Tez konusunun seçilmesinde yardımcı olan ve sonraki süreçte de beni sürekli cesaretlendiren danışmanım Prof. Dr. Üçler Bulduk'a, tezin her bölümünü okuyup eleştiri ve önerilerde bulunan Prof. Dr. Saadettin Gömeç'e ve Prof. Dr. Muhtar Kutlu'ya yardımlarından dolayı çok teşekkür ediyorum.

"Şecere"nin Arapça ve Farsça kısımlarının okunmasında destek olan Uluslararası İlişkiler Uzmanı Ghorban Azimy'ye ve tez sürecince yardımlarını esirgemeyen Ertan Ünlü'ye de teşekkür ediyorum.

Son olarak, lisans hayatımdan, doktora eğitiminin sonuna kadar başarı bursu aldığım TÜBİTAK'a, araştırmalarıma daha çok vakit ayırabilmemi sağladığı için teşekkür ediyorum.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER.....	iii
GİRİŞ.....	1

1. BÖLÜM

KUREYŞ AŞİRETİ'NİN ANADOLU'YA GELİŞİ VE YAYILIŞI

1.1. KUREYŞ VE KUREYŞAN ADLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN TARİHİ ARKA PLANI.....	15
1.1.1. <i>Kureyş Kabilesi'nin Genel Tarihi</i>	15
1.1.2. <i>"Kureyş" Adının Anlamları</i>	38
1.1.3. <i>"Kureyşan" Adının "Kureyş" Adıyla Bağlantısı</i>	42
1.2. ANADOLU'YA GELEN KUREYŞ Mİ, KUREYŞ AŞİRETİ Mİ PROBLEMİ.....	44
1.3. ANADOLU'DA KUREYŞ İSİMLERİ.....	56
1.3.1. <i>Kureyş Adlı Cemaatler</i>	56
1.3.2. <i>Kureyş Adlı Yerleşim Yerleri</i>	60
1.4. KUREYŞ AŞİRETİ VEYA KUREYŞ'İN ANADOLU'DA İLK YERLEŞTİĞİ YÖRE PROBLEMİ	73

2. BÖLÜM

KUREYŞAN AŞİRETİ'NİN ATASI SEYYİD MAHMUD-I KEBİR (KUREYŞ)

2.1. HAYATI	84
2.2. ŞECERESİ	107
2.3. SEYYİD MAHMUD HAYRANİ VE KUREYŞ AYNI KİŞİLER Mİ?	129
2.4. KUREYŞAN OCAĞI İLE DERVİŞ BEYAZ OCAĞI ARASINDAKİ TARTIŞMALAR	136

3. BÖLÜM

KUREYŞAN AŞİRETİ'NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

3.1. TARİHİ ARKA PLAN.....	144
3.2. TUNCELİ/DERSİM'DEKİ KUREYŞAN AŞİRETİ'NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI	146
3.2.1. Yazılı Kaynaklarda Kureyşan Aşireti	147
3.2.2. Sözlü Kaynaklara Göre Kureyşan Aşireti'nin Gelenek ve Göreneklere.....	157
SONUÇ	172
EKLER	176
EK-I : GÖRÜŞMELER.....	176
Görüşme-1:	176
Görüşme-2:	183
Görüşme-3:	191
Görüşme-4:	194
Görüşme-5:	196
Görüşme-6:	201
Görüşme-7:	203
Görüşme-8:	206
Görüşme-9:	207
Görüşme-10:	209
Görüşme-11:	212
EK-II : ŞECERELER	215
1. Tunceli/Dersim'deki Kureyşanlıların Şeceresi	215
a) I. Mahmud (1730-1754)'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747 tarihli) (ilk 10 sayfa):	215
b) III. Ahmet (1703-1730)'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli) (11-19 arasındaki sayfalar):	232
2. Adıyaman/Kındırali'deki Şecereler:	257
BELGE- I	257
BELGE –II	261
EK-III : ARŞİV BELGELERİ.....	267
EK-IV : FOTOĞRAFLAR.....	277
Tunceli/Nazimiye/Kureyş Köyü (Kureyş'in mekanı ve etraftaki mezar taşları).....	277
Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı Köyü (Zırar mevki) (Kureyş'in Türbesi ve etrafındaki mezar taşları).....	279

<i>Gaziantep/Yavuzeli/Bülbül Köyü (Kureys'in oğlu Sadır/Sadel Kureys'in türbesi ve etrafındaki mezar taşları).....</i>	<i>281</i>
<i>Akşehir (Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi)</i>	<i>283</i>
KAYNAKÇA.....	285
DİZİN.....	296
ÖZET	300
ABSTRACT	301

GİRİŞ

Sözlü kaynaklar ya da diğer bir deyişle kaynak kişiler, atalarından aktarılan gelen rivayetleri, daha çok isimler ve konular üzerinden anlatır. Onlar için kesin tarihlerden ziyade, kişiler ve hikâyeler önemlidir. Bu sebepten bazen, sonraki nesiller, geçmişte yaşanan iki olaydan, ileri tarihli olanı, daha önceki olaya ekleyip, öyle anlatabiliyorlar. Bu durum araştırmacılar için başlı başına bir sorunken, diğer taraftan kimi bilim insanlarının bu rivayetleri tarihi verilere göre analiz etmeden aynen kullanmaları da işi oldukça zorlaştırabiliyor. Yaşanmış bir tarihi olayın asırlar sonra çok karmaşık bir şekilde karşımıza çıkması da bundan kaynaklanmaktadır. Nitekim bu mesele ile tez yazımı sırasında fazlasıyla karşılaştık. Özellikle aşiretin içinden gelmeyen, dolayısıyla bu topluluğun kültürüne uzak olan bazı kişilerin, bu şekildeki karışık sözlü anlatıları eserlerinde, analiz etmenin zorluğundan olacak, aynen tekrar ettikleri görülmüştür.

Sözlü anlatıların zamanla çekirdek doğru etrafında çok sayıda süslemelerle, ki bunlar da o topluluğun kültürü ile ilgili ayrı bir tarihi değer taşımaktadır, aktarılması, elbette hadisenin ilk yaşandığı vakitte kayıt altına alınmamasından kaynaklanmaktadır. Fakat bu durum sözlü anlatıların değersiz olduğu anlamına da gelmemektedir.¹ Aksine gerek kişinin başından geçen, gerekse atalarından duyup aktardığı bu hikâyelerin kayıt altına alınması, hem yazıya geçirilmiş olayların gerçekliğini teyit etmede, hem de geçmişte yaşanmış olayların gelecek nesillere aktarılması hususunda oldukça önemli ve de gerekli bir yöntemdir.

Bu araştırma konusu, Kureyşan Aşireti/Ocağı ile ilgili çok fazla ve birbiriyle uyuşmayan rivayetlerin varlığı sebebiyle seçilmiştir. Amaç bütün bu sözlü anlatıları, mantık silsilesine ve tarihi bilgilere göre eleyip, bir düzen içinde sıralamak ve *ocağın* tarihi geçmişini ortaya çıkarmaktır. Çalışmanın üçayağının (ilki Hz. Muhammed'in

¹ Sözlü tarih ve önemi hakkında geniş bilgi için bkz. Stephen Caunce, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can, Alper Yalçınkaya, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Nisan 2001.

mensup olduğu Kureyş kabilesi, ikincisi Orta Anadolu'da yerleşen Kureyş Cemaati, üçüncüsü de bugün Tunceli'de yaşayan Kureyşan Aşireti) olmasından dolayı, araştırmaya başlarken, en başta hedeflenen yöntem, temel kaynaklara ulaşmak ve alan araştırmaları yapmaktı. Nitekim tez sonlandırılana kadar bu yöntem takip edilmiştir. Bu yüzden bazen ulaşılması daha kolay olan kaynak kişiler ile eksik kalan konularda, tekrar görüşmeler de yapılmıştır.

Araştırma Yöntemi, Zorluklar ve Eleştiriler

13. asrın başında Dersim bölgesine gelip, büyük bir kısmı, aşiretin kalabalık olması ve yörenin elverişli olmaması nedeniyle Anadolu içlerine giden ve 16. asırdan itibaren kaynaklarda Kureyş Cemaati olarak adlandırılan topluluk hakkındaki bilgiler, büyük oranda Osmanlı Arşivi'ndeki kayıtlar aracılığı ile elde edilmiştir. Bu kaynaklar arasında Karaman, Konya, Akşehir, Ankara ve Maraş'a ait tahrir defterleri; Konya ve Karaman'a ait Maliyeden Müdevver defterler; Ankara, Akşehir, Kütahya ve Uşak'a ait Temettuat defterleri, Konya ve Karaman'a ait nüfus defterleri, Mühimme defterleri ve Salnamelerin yanında pek çok arzuhal ve hüküm içerikli belge de bulunmaktadır.

Kureyş'in hayatının anlatıldığı kısımdaki bilgiler ise çoğunlukla sözlü kaynaklardan ve bir kısım da "şecere"den elde edilmiştir. "Şecere"nin analizi ikinci bölümde yapılmıştır. Yüz yüze yapılan görüşmelerde çoğunlukla bir sıkıntı yaşanmamış, kaynak kişilerle uzun konuşmalar yapılabilmektedir. Bu görüşmelerden bir ikisi hariç tamamı kayıt altına alınmıştır. Bir kaynak, kendi yazdığı bilgileri verdiği için, diğer ikisiyle de farklı zamanlarda birden fazla görüşme yapıldığı için, bu kişilerle yapılan görüşmelerin bazıları için ses kaydı yapılırken, bazıları da yazılı olarak not edilmiştir. Bu kısımda kendi alan çalışmalarımıza ek olarak, bazı nedenlerden dolayı gidilemeyen Muş/Varto ve Bingöl yöreleri ile ilgili veriler, Gazi Üniversitesince bu bölgede yaptırılan alan araştırmasından alınmıştır.

Son kısımda sadece Tunceli'de yaşayan Kureyşanlı Ocağı'nın gelenek ve görenekleri hakkında bilgi verilmiştir. Bunun sebebi, ulaşabildiğimiz belgelerde, Konya'da en son 16. asrın sonunda, Akşehir'de ise en son 18. asrın başında Kureyş Cemaati isminin geçmesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, yörede eskiden yaşayan aşiret üyelerinin gelenek ve görenekleri hakkında bir bilgi edinme şansı bulunmamaktadır. Ancak arşiv kayıtlarına göre, nüfusları, yaşadıkları yerler, ödedikleri kimi vergiler, hayvancılık (özellikle at yetiştiriciliği) ve kısmen ziraatle uğraştıkları hakkında bazı veriler mevcuttur ve bu bilgiler tez içinde yeri geldikçe verilmiştir.

Dersim yöresindeki aşiretin gelenek ve görenekleri ile ilgili veriler ise yüz yüze yapılan görüşmeler ile bunları destekleyen kimi eski ve yeni yazılı eserlerden elde edilmiştir.

Yapılan alan çalışmaları genelde Kureyşanlıların merkezi kabul edilen yörelerde yapılsa da, elbette bazı eksikleri de vardır. Mesela anlatılara göre, eski zamanlarda Tunceli'den göç eden Kureyşanlıların yerleştiği Varto, Bingöl, Erzincan ile aşiretin ilk geldiği yer olan Mazgirt sınırındaki Çelekas'a gidilememiştir. Aynı şekilde, her ne kadar kayda geçirilen görüşmelerin dışında çok sayıda, gerek ayaküstü gerekse telefonda konu ile ilgili kısa görüşmeler yapılsa da yine de kanımızca eksiktir.

Araştırma sırasında pekçok zorlukla da karşılaşmıştır. Çünkü gerek bu aşirete mensup olma, gerekse yine aşiretin Anadolu'da ilk yerleştiği yer olan Tunceli'li olma hasebiyle, *ocak* hakkında oldukça bilgimiz vardı. Fakat araştırmaya başlanıldığında görüldü ki, Tunceli'de asırlardan beri aktarıla gelen bilgiler, nasıl olmuşsa yazılı eserlere geçerken büyük değişime uğramıştı. İşin acı tarafı, gençliklerinde *ocak* ile ilgilenme gereği duymamış, atalarının aktardığı bilgilere kulak vermemiş, ancak yaşlılık devirlerinde bu *ocağın* değerini anlamış kişilerin de bu yazılı eserlerdeki bilgileri tekrar etmeleri idi. Dolayısıyla oldukça karışık ve tarihi bilgilerle çelişen çok sayıda rivayetle

karşı karşıya kalınmıştır. Bütün bunları, görüşmelerden elde edilen sözlü rivayetler ile yazılı belgelere ve "şecere"ye dayandırarak bir düzene koymak hayli zor olmuştur.²

Diğer bir zorluk da "şecere"nin en eski nüshasına ulaşmada yaşanmıştır. Bu konuda sözlü rivayetlerden aktarıldığı üzere, orjinalinin olmadığı tahmin ediliyordu. Ancak yine de bir umut, belki orjinali vardır diye yıllarca ayrıntılı araştırmalar yapılmıştır. Konuştuğumuz çoğu kişi "şecere"nin aslının Tunceli'de bir ailede olduğunu söylüyordu. Ancak bu kişiyle görüşmek de kolay değildi. Çünkü kimseye elindeki "şecere"yi göstermeyi kabul etmiyordu. Fakat iki yıl boyunca 2-3 kez kendisini ziyaret edip, sebeplerimizi de usulünce anlatınca, bize göstermeyi kabul etti. Ancak bu belge kalın, sarı ve oldukça yıpranmış resmi bir kâğıt idi ve ceylan derisine yazıldığı söylenen orjinali değildi. Bu durum tez içinde yeri geldikçe bahsedilen kimi anlatılardaki, "şecere"nin aslı asırlar evvel kaybolmuştur, ifadelerini güçlendirmiştir.

Araştırma sırasında incelenen eserler ve yapılan görüşmelerde, Kureyşan Ocağı/Aşireti ile ilgili verilen bilgilerle ilgili analiz ve eleştiriler aşağıda sıralanmıştır. Bu tür eleştirilerin bir kısmı da tez içinde yeri geldikçe verilmeye çalışılmıştır.

İlk olarak Nuri Dersimi, Zeki Görgü ve diğer bazı kişiler, yazdıkları eserlerinde Dersim'e gelen bütün aşiretleri, *seyyidler* de dahil, Kürt olarak kabul etmişlerdir. Bu iddiaların tarihi verilerle örtüşüp, örtüşmediği konusu, tezin birinci bölümünde ayrıntılı olarak irdelenmiştir.

Yine Zeki Görgü'nün bir eserinde, "şecere"den alıntılanarak verdiği bilgiler şöyledir. Ona göre, *Kureyş*'in (Mahmud-ı Kebir)'in ataları Medine'den Hısn-ı Mansur (Adıyaman)'a gelmişler. 13. asırda Moğolların Güneydoğu'yu işgalleri nedeniyle de

² Bu *ocak* ile ilgili bilgi kirliliğinin araştırmayı ne kadar zorladığı ile ilgili olarak, Alparslan Demir şunları yazmıştır: "*Nejat Birdoğan, haklı olarak, 'Soyağaçlarının içerisinde bizi en çok yoran bu belgeler oldu. Altından çıkamadım.' demektedir.*", Bkz. Alparslan Demir, "İki Şecere Üzerine Birkaç Söz: Şeyh Mahmudü'l-Kebir Ya Da Derviş Beyaz Kimdir?", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı 25, 2003, s.3.

Kureyş, ailesi ve akrabalarıyla Dersim'e gitmiştir. Abdullah ve Xani isimindeki iki oğlundan Abdullah'ın 6. göbekten torunu Seyyid Mahmud'dur ve onun da Mevali, Mahmud, Haydar (Düzgün Baba) adında üç oğlu olmuştur. Bunlardan Seyyid Mahmud'un ise Hüseyin, Ali, Kali, Gulavi, Qazi (Gazi), Şıhali, Kudali, Silema, Mesud adlarında dokuz oğlu olmuştur. Seyyid Mesud 13. yüzyılda ailesiyle birlikte Dersim'den göç ederek Akşehir'e gidip yerleşmiştir. Bir süre sonra da, Seyyid Mahmud (Hayrani) ile Seyyid Necmü'd-din Ahmed adlarındaki oğullarını okula göndermiştir.³

Verilen bu bilgilerle ilgili analizler tez içinde yapılmıştır. Fakat bu konuda şunu sorabiliriz. Eğer *Kureyş* ve ailesi 13. asırda Adıyaman'dan Dersim'e göç etmişse, nasıl oluyor da 10. göbekten (en azından 2 asır sonra) torunu olduğu iddia edilen Seyyid Mahmud Hayrani yine aynı asırda yaşamıştır? Ayrıca 1231'den sonra Celaleddin Harezmşah'ın peşinden Diyarbakır ve çevresine gelen Moğollar, çevreyi yağma edip dönmüşlerdir. Yani bu tarihte Güneydoğu'yu işgal etmemişlerdir.⁴ Anadolu Selçuklu Devleti ancak 1243 Köseadağ yenilgisinden sonra Moğol tahakkümü altına girmiştir.

Yine aynı eserin sonraki baskısında ise bu sefer Seyyid Mahmud Hayrani'nin (öl.1268) babası Seyyid Mesud'un, yukarıdaki bilginin tersine bir asır evvel yani 12. yüzyılda (1100'lerde) Dersim'de doğduğu ve onun babasının da Seyyid Mahmud (Kureyş) olduğu yazmaktadır. Başka bir yerde de, "şecere"deki bir isme dayanarak, Hacı Bektaş Veli'nin 9. asırda (M.850'lerde) yaşadığı ve Seyyid Mahmud Hayrani'nin de atası olduğu ileri sürülmektedir.⁵

Bunlarla ilgili de şu sorulabilir. 1230'a yakın I. Alaeddin Keykubad ile görüştüğten sonra evlendiği ve ilk çocuklarının öldüğü, güçlü sözlü anlatılara

³ Zeki Görgü, *Yazılı ve Sözlü Anlatımlarda Seyyid Mahmud Hayrani*, Ankara, Kalan Yayınları, 2004, s.8-9.

⁴ İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih*, Cilt:10, Ter.: Ahmet Ağırakça..., İstanbul, Hikmet Yayınları, 2008, s.351-352.

⁵ Zeki Görgü, *Yazılı ve Sözlü Anlatımlarda Seyyid Mahmud Hayrani*, İstanbul, 2014, s.146, 103.

dayanılarak öne sürülen (ki Zeki Görgü de bu menkıbeyi 2004 baskılı aynı eserinde anlatmaktadır), Kureyş, nasıl oluyor da 1268'de olgun yaşta ölen Seyyid Mahmud Hayrani'nin dedesi olabiliyor?

Verilen tarihlerin sağlaması yapılmadan anlatılan bu olaylar nedeniyle, zaten karışık olan durum daha da karmaşık hale gelmiştir. Bu ve bunun gibi, tarih ilmiyle uğraşmadan Kureyşan Aşireti'nin tarihini yazılı eserlere aktarmaya çalışanların, sözlü rivayetleri olduğu gibi aktarmaları, kanımızca çok daha yararlı olurdu. Anlatıla gelen olayları tarihteki bazı olaylarla birleştirmeye çabalamaları, maalesef işi daha da içinden çıkılmaz hale getirmiştir. Mesela Zeki Görgü'nün yukarıda bahsedilen eserinde, 15. asrın sonunda kurulan Safevilerin miladi 9. asırda yaşamış oldukları bilgisi vardır. Bu tür eserlerdeki bu basit tarihi bilgi yanlışları, bu konuda hiç bilgisi olmayan insanlar tarafından doğal olarak kabul edilecektir. Sonuçta yukarıda da ileri sürdüğümüz gibi, bu kişilerin tarihi bilgilerden çok, sadece mevcut olan sözlü anlatıları yazıya geçirmeleri, analizleri ise tarih ilmiyle uğraşanlara bırakmaları daha doğru ve de faydalı olacaktır. Gerçi bu ilimle uğraşan bazı yazarların da analiz etme gereği duymadan, aynı bilgileri tekrar ettikleri görülmüştür.

Aynı tarzda eksik tarihi bilgi içeren ve bir kısım benzer isimler arasında bağ kurmaya çalışan bir başka iddiaya göre ise; 11. asrın ortalarında Horasan'dan Gaziantep/Cingife (Yavuzeli)'ne gelen Seyyid Mahmud-ı Kebir'e (Büyük Seyyid Hacı Kureyş), Anadolu Selçuklu Hükümdarı Alparslan tarafından 7 köy vakıf olarak verilmiştir. Burada Mesud, Haydar ve Seyyid Kîl isminde üç oğlu olmuştur. Bunlardan Harran'a yerleşen Mesud'un, Mahmud Hayrani ve Necmeddin Ahmed adında iki oğlu vardır. Haydar'ın türbesi de Gaziantep/Yavuzeli/Düzce Köyü'ndedir. Haydar'a aynı zamanda Saatlik Kureyş veya Seyyidül Kureyş de denmektedir. Seyyid Kîl ise Çelekas'a (Mazgirt'e hem sınır Karakoçan/Balcalı Köyü) göç etmiştir. Sultan Alaeddin Keykubad Miladi 1250 yılında Seyyid Kîl'in (*Kureyş'in*) "Seyyidlik" şeceresini

onaylamıştır. Seyyid Kîl, Abdal Musa'nın kızı ile evlenmiş olup bu evlilikten dört evladı dünyaya gelmiştir. Bu evladları, Zeli, Celi, Aşkar ve Seyyid Haydar (Düzgün Baba)'dır. Bunların hepsi sır olunca Seyyid Kîl, taliplerinin isteği üzerine Lolan Aşiretinden bir kız ile evlendirilmiştir. Bu evlilikten altı oğlu olmuştur. Bunlar: Seyyid Kîl, İsmail, Mav, Dursun, Rıza, Kamil. Seyyid Kamil'in oğlu Seyyid Mahmud'tur ki buna *Küçük Kureyş* derler. *Küçük Kureyş*'in dört evladı vardır. Seyyid Hüseyin, Seyyid Gazi, Seyyid Gülüm, Seyyid Ali ve bunlardan devam eden Kalyanlar, Hemolar, Çinolar, Kudanlar.⁶

Burada *Kureyş* olduğu iddia edilen Seyyid Kîl'in daha sonra nereye gittiği hakkında başka bir bilgi verilmemiştir. Oysaki *Kureyş*'in türbesi Nazımiye'de değildir. Ayrıca Büyük Selçuklu Hükümdarı Alparslan için herhalde yanlışlıkla Anadolu Selçuklu Hükümdarı denmiştir. Bu anlatıda ileri sürüldüğü gibi Seyyid Mahmud Hayrani'nin babasının Harran'da tekke ve türbe sahibi Seyyid Mesud olması bilgisi, Akşehir'deki türbede yazan ve babasının Selçuklu paşası Mesud olduğu⁷ bilgisine ters düşmektedir. Çünkü tekke sahibi bir kişinin aynı zamanda devletin bir "paşa"sı olması pek de mümkün görünmemektedir. Ayrıca *Kureyş*'in, ki adı Seyyid Kîl olarak yazılmış, Abdal Musa'nın kızı ile 1230'larda evlenmesi de, tezin ikinci kısmında verildiği gibi, tarihi bilgilere göre biraz zor görünmektedir. Bundan başka *Kureyş*'in diğer adı bugün Tunceli'de Seyyid Kîl olarak değil Seyyid Mahmud olarak bilinmektedir. *Kureyş*'in ilk çocuklarının adları ise Tunceli dışında bulunmaktan dolayı olsa gerek, hatalı yazılmıştır. Çünkü Zeli ve Celi aynı isimdir, Tunceli'de bazen Zel adı Jel olarak da telafuz edilir. Aşkar ismi ise gerçekte Haskar'dır. Ayrıca *Kureyş*'in Lolan'lı kadından doğan çocuklarının isimleri de eksik ve farklı yazılmıştır. Bu konu hakkında ayrıntılı bilgi tezde verilmiştir.

⁶ Sinan Boztepe, *Kureyşan Ocağı*, İstanbul, Ekim 2009, s.12-16.

⁷ Bkz. Ethem Cebecioğlu, "Mahmûd-ı Hayrânî, *DİA*, Cilt:27, yıl: 2003, s.367-368.

Bu tür hatalar genelde o toplumun içinde yaşamamış olmaktan ve teyit etmeden kulaktan duyma bilgileri tekrar etmekten kaynaklanmaktadır. Diğer bir sebep de '70'li yılların "sol akımlarına" kendini kaptıran dönemin Tunceli gençlerinin, inanç önderleri olan *pirleri*, *rayverleri* yok saymaları, yaşlıların anlattığı inanç ile ilgili bilgileri duymak istememeleri ve olgun yaşa gelince de bu kez yazılı birkaç bilgiyi hiç tahlil etmeden olduğu gibi aktarmalarından ileri gelmektedir.

Yine bu eserdeki bir diğer tarihi bilgi hatası da, 1237'de vefat eden Alaeddin Keykubad'ın 1250'de *Kureyş*'in "şecere"sini onayladığı bilgisidir. Bunlardan başka eserin 15. sayfasında verilen ve I. Mahmu'd'a ait olduğu bilinen tuğra, herhalde yanlışlıkla olacak, I. Alaeddin Keykubad'a ait gösterilmiştir.

Ayrıca bu esere göre, 11. asrın ortalarında (1050'lerde) Büyük Kureyş, Cingife/Yukarı Kaybaşı'na gelmiş ve sonra 3 oğlu olmuştur. Burada doğup daha sonra Dersim'e göç eden Seyyid Kîl yani *Kureyş* ise 1250'de Keykubad ile görüşmüştür. Bu bilgiye göre, *Kureyş* bu sırada 200 yaşına yakın olmalıdır. Yine burada, Seyyid Kîl (*Kureyş*) Seyyid Mahmud Hayrani'nin küçük amcası olarak gösterilmiştir. Buna göre de Seyyid Mahmud Hayrani vefat ettiği 1268'te 150'ye yakın olmalıdır.

Kureyş Aşireti/Ocağı ile ilgili eksik bilgi veren bir başka yazar da Ali Yaman'dır. O her ne kadar eserinde⁸ Kureyşan Ocağı mensupları ile görüştüğünü belirtse de, *ocak* hakkında verdiği bilgiler, bugün Tunceli'de yaşayan *ocak* mensuplarının verdiklerinden oldukça farklıdır.

Ona göre, *Hacı Kureyş*, Seyyid Mahmud Hayrani'nin soyundan gelmektedir. Düzgün Baba da *Kureyş*'in tek oğludur. Tunceli'deki *ocak*, Mazgirt Kazası'nın Düzgün Baba Dağı civarındaki Büyük Köy'ündedir. Ayrıca *Kureyş*'in soyu Düzgün Baba'dan gelmektedir.

⁸ Ali Yaman, *Kızılbaş Alevi Ocakları*, Elips Yayınları, Ankara, 2006, s.120-122.

Bu bilgilerdeki eksiklikleri şöyle sıralayabiliriz. Öncelikle *Kureyş*'in Seyyid Mahmud Hayrani'nin soyundan gelmesi, yukarıda söylendiği gibi, tarihi verilerle çelişmektedir. İkinci olarak *Kureyş*'in tek oğlunun olmadığı, Düzgün Baba'nın evlenmeden genç yaşta sır olduğu ve mekan tuttuğu dağı bugün bütün Tunceliler bilir ve anlatırlar. Nitekim bu bilgiye kaynak olarak gösterdiği Zeki Görgü'nün yukarıda bahsedilen eserinde de Haydar (Düzgün Baba)'ın hiç evlenmediği yazmaktadır. Ayrıca Düzgün Baba Dağı ve Büyük Köy (Deu Kureyş) Mazgirt'te değil Nazımiye'de bulunmaktadır. Yine Kayabaşı köyü Adıyaman'da değil Gaziantep/Yavuzeli İlçesi'ndedir. Bütün bu coğrafi bilgiler her haritada mevcuttur.

Yaptığımız kimi görüşmelerde de maalesef bu tür isim benzerliğinden kaynaklanan eksik bilgilere rastladık. Bu görüşlerden birine göre, Seyyid Mahmud Hayrani, *Kureyş*'in babasıdır ve Horasan'dan çıktıktan sonra Mısır'a uğramış ve oradan da 1150'li yıllarda ilk olarak Adıyaman'a gelmiştir. Sonra oğlu *Kureyş* ile birlikte Tunceli/Nazımiye'ye göçmüştür. Burada iken *Kureyş* önce Abdal Musa'nın kızkardeşi ile evlenmiş ve doğan oğullarından Mevali hariç, hepsi sır olmuştur. Daha sonra evlendiği Lolanlı kadından doğan çocukları ise yaşamıştır. Bunların adı Kali, Ali, Gulabi, Hüseyin, Seyyid Kudan'dır.⁹

Bu rivayette de, Seyyid Mahmud Hayrani, *Kureyş*'in babası olarak gösterilmiştir. Bu ve *Kureyş*'in Abdal Musa'nın kızkardeşi ile evlendiği iddiaları ile ilgili analiz ikinci bölümde bilgi verilmiştir.

Diğer bir iddiada da yine yukarıdaki gibi, Seyyid Mahmud Hayrani'nin, *Kureyş*'in babası olduğu ileri sürülse de, bu sefer, ilk olarak Nazımiye'ye gelindiği, sonra Seyyid Mahmud Hayrani'nin Alaeddin Keykubad'ın isteğiyle Konya/Akşehir'e

⁹ Bkz. Görüşme, Celal Abbas Şahin, Akşehir/Konya (Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi bahçesi), 13 Haziran 2015.

gittiği, orada ulema öğretmen olarak görev yaptığı ve oğlu *Kureyş*'in ise daha sonra Nazımiye/Zeve'den Gaziantep'e göç ettiği, söylenmektedir.¹⁰

Yukarıda bahsettiğimiz gibi bütün bu eksik ve karışık anlatılar tarihi bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. Sonuçta da daha büyük bir bilgi kirliliğine neden olmaktadır. Mesela bir araştırma eserinde, Muş/Varto'da görüşme yapılan Kureyşanlı biri de atalarından değil de eserlerde yazılan eksik bilgileri tekrar etmiştir. Burada da yine *Kureyş*'in Seyyid Mahmud Hayrani'nin soyundan geldiği iddia edilmektedir. Ek olarak, bu eserdeki bir başka söyleşide de¹¹ Seyyid Mahmud Hayrani'nin *Kureyş* olduğu öne sürülmektedir.

Aynı eserde Veli Saltık'ın yazdığı kısımda da benzer bir durum görülmektedir. Ona göre, *Koreşan Ocağı*¹² (yani *Kureyş Ocağı*) kurucularından *Kureyş*'in oğlu Düzgün Baba (diğer adının Seyyit Ali olduğu yazılmıştır, ki Haydar'dır) Tunceli/Nazımiye'de kalmış, O'nun kardeşi Seyyid Mahmud Hayrani, 1240 yılında, Baba İshak İsyanı bitince, Dersim'e sığınmış ve burada 7 yıl saklanmıştır.¹³

Bununla ilgili olarak, oğulları (*Kureyş*'in Hayatı kısmında anlatıldığı üzere) 1240 yılında ancak 4-5 yaşlarında olan *Kureyş*'in, Seyyid Mahmud Hayrani'nin babası olma ihtimali var mıdır? sorusunu sorabiliriz.

¹⁰ Bkz. Görüşme, Kureyşan Zülfikar Dedeoğlu, Adıyaman/Kındıralı Köyü, 25 Haziran 2015.

¹¹ *Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.445.

¹² İlginç diğer bir ayrıntı da bu eserde ısrarla *Kureyş* adı *Koreş* olarak yazılmış, görüşülen kişilere de bu empoze edilmeye çalışılmıştır. Buna neden gerek duyulduğu belli değildir. Çünkü bugünkü yaşlılar, asırlardır aktarıla gelen bilgileri tekrar ederken, kelimeyi *Kureyş*, *Kureş*, *Kures* şeklinde telafuz etmekte ve kendilerinin Peygamber soyundan geldiğini söylemektedirler.

¹³ *Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.190.

Bu yazarlara ek olarak, "*Kureyş*, Seyyid Mahmud Hayrani'nin soyundan gelmektedir", şeklindeki bilgileri, Yasin İpek¹⁴ Yaşar Kalafat¹⁵ Seyit Derviş Tur da¹⁶ eserlerinde tekrar etmişlerdir.

Eksik bilgileri aktaran bir başka yazar da Ali Kaya'dır. O da eserinde Kureyşanlıların Hacı Bektaş kanalıyla İmam Musa-i Kazım'a dayandığını ve *Kureyş*'in Şeyh Mahmud Hayrani'nin oğlu olduğunu yazmaktadır.¹⁷ Yani Kureyş'in Hacı Bektaş Veli soyundan geldiğini iddia etmektedir, ki bunun tarihi verilerle uyuşmadığı tezde anlatılmıştır.

Son olarak Alemdar Yalçın ve ve Hacı Yılmaz'ın hazırladığı eserde de¹⁸ maalesef aynı eksik bilgiler mevcuttur. Bu eserde "şecere"nin analizi, büyük olasılıkla içeriğindeki bir kısım tarih, olay ve isim karışıklıkları ve bunların sözlü rivayetlerle uyuşmazlığı yüzünden, tam olarak yapılamamıştır. Nitekim bu nedenden dolayı, üzerinde fikir birliği olan konuların kesinliğinin tarihçilere bırakıldığı da ayrıca ifade edilmiştir.

Kitapta, Kureyş'in kesin olarak Mahmud Hayrani olduğu ve aşiretin de kesin olarak Horasan'dan geldiği anlatılanlardan yola çıkılarak ileri sürülse de, bu bilgilerin kesin olmadığı hakkında tezde çeşitli bilgiler verilmiştir. Ayrıca yine bu eserde, "şecere"nin iki *ocak* arasında tartışma konusu olduğu ve Bingöl, Muş ve Varto'da yaşayan bu iki *ocağın* ileri gelenleri ile yapılan toplantıda bir sonuç alınmadığı yazıyorsa da, biz böyle bir sorunun bu iki *ocağın* temeli olan Tunceli'de yaşanmadığını

¹⁴ Yasin İpek, *Şiadan Kızılbaşlığa Türklerde Alevilik*, İstanbul, Ekim Yayınları, 2014, 346.

¹⁵ Yaşar Kalafat, *Türk Etnolojisinde Zazalar*, Ankara, Berikan Yayınları, 2015, s.22.

¹⁶ Seyit Derviş Tur, *Erkânname Aleviliğın İslam Yorumu ve Alevi Erkanları*, İstanbul, Can Yayınları, 2012, s.418.

¹⁷ Ali Kaya, *Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi*, İstanbul, Demos Yayınları, 2010, s.151-153.

¹⁸ Alemdar Yalçın, Hacı Yılmaz, *Anadolu'da Bir Oymağın Kültürel Kodları Koreşanlılar*, Ankara, Gece Kitaplığı Yayınları, Şubat 2017.

biliyoruz. Çünkü Dersim'de yaşayan bu *ocak* mensubu kişiler, geçmişten gelen bilgileri daha iyi korudukları için, böyle bir tartışmaya girmezler. Bingöl ve Muş çevresindeki bu kısır çekişme, olsa olsa eski zamanlarda Tunceli'den göç ettikleri için, gerçekleri unutmalarından kaynaklanmaktadır.

Yine bu eserde Kureyş Aşireti'nin Afganistan'ın Hace Hayran Bölgesi'nden geldiği, Akşehirde yatan Seyyid Mahmud'un ismindeki "hayranî" lakabına dayanılarak iddia edilse de, bunun da kesin olmadığı tezde anlatılmıştır.

Ayrıca kitapta, Adıyaman Belgeleri, Kureyşan Ocağı'na ait gösterilmişse de, İkinci Bölümün "Şecere" kısmında ortaya konulduğu üzere, bunlardan biri Hz. Abbas'ın soyuna, diğeri de İmam Cafer-i Sadık'ın, Süleyman adındaki oğluna dayanmaktadır. Yani ikisi de Kureyşan Ocağı belgesi değildir.

Son olarak kitapta, Kureyş'in Antep/Kayabaşı/Zırar'da bulunan türbesindeki 1141 tarihi kesin bir tarihi belge olarak gösterilmişse de bu tarih herhangi bir belge niteliğinde değildir. Çok sonraları öylesine latin harfleriyle yazılmış bir kayıttır. (Bkz. Ek-IV: Fotoğraflar).

İlginç bir konu da Kureyşanlıların tarihi hakkında yazılan bütün bu eksik bilgilerin dışında, bugün, aşiretin kökeni hakkında da ısrarlı bir şekilde farklı iddialar ortaya atılmaktadır. Mesela Alemdar Yalçın görüştüğü kişilere, onların Peygamberin mensup olduğu Kureyş Aşireti'nden gelmediğini, aşiretlerinin adının Kureyşan değil, Koreşan olduğunu ve Horasan'dan 13. asırda gelen Türkmen aşireti olduğunu söylerken, yukarıda bahsedildiği üzere, Nuri Dersimi, Zeki Görgü ve Munzur Çem gibi bazı kişiler de bunun tam tersi olarak Kureyşanlıların Kürt olduğunu ve Hz. Muhammed'in kabilesi ile alakaları olmadığını, çünkü Alevilerin Kureyş kabilesini sevmediğini iddia etmektedirler. Hatta Munzur Çem, Horasan'ı bütünüyle Türk yapanlara itiraz ederken,

bu bölgeyi tamamiyle Kürt yapan Nuri Dersimi ve diğer bazı yazarlara ise herhangi bir eleştiri getirmemektedir.¹⁹

Burada şunu söylemekte fayda var; güçlü sözlü anlatılara göre, Alaeddin Keykubad, Kureyş'te bulunan "şecere"yi, onun Peygamber neslinden geldiğini kabul ettiği için mühürlemiştir. Nitekim *Kureyş*, bugün Tunceli'de yaşayan Kureyşanlıların atasıdır. Bunlara ek olarak bu iddialardan Alemdar Yalçın'ın iddiasının daha mantıklı

¹⁹ Munzur Çem, *Dersim Merkezli Kürt Aleviliği*, İstanbul, Vate Yayınları, 2010, s.134 (dipnot:124). Bu kitapta ayrıca Munzur Çem, Irak ve çoğunlukla İran'da yaşayan Ehl-i Hak Kızılbaş inancının, Kürtler tarafından kurulduğunu da iddia etmektedir. Ve hepsi için de *Kakayi* ismini kullanmaktadır. Ona göre bu kelime Kürtçenin lehçelerinde *büyük kardeş* anlamına gelen *kek* kelimesinden türetilmiştir. (aynı eser s.187).

Bu kelimenin Tunceli'de kullanılıp kullanılmadığını sorduğumuz Tuncelili Haskar Nine, kendi kayınbabasının, babasına *geko*, eşinin de dedesine *geko* dediğini, ancak onların eskiden Elazığ'a yakın oturdukları için oradan öğrenmiş olabileceklerini, çünkü Elazığlıların kendi büyükleri için *gako/gakkoş* dediklerini söylemiştir. Ayrıca bu kelimenin Kureyşanlılar içinde pek kullanılmadığını, kendilerinde büyük kardeşe *bıra*, babaya *ap*, dedeye de *kalık*, *kal* (*Divanü Lûgat-it Türk'te kal:yaşlı adam* demektir. (Cilt I, s.409)), ya da *ap* dendiğini eklemiştir.

Ek olarak, *Divanü Lûgat-it Türk'te kak: kurutulmuş nesne* anlamına gelirken (Cilt II, s.282); *kek:kin, hunç, öç; sıkıntı, zahmet, mihnet* anlamlarına gelmektedir (Cilt II, s.283). Bkz. Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it Türk*, Birleştirilmiş Birinci Baskı (Cilt I-II-III), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.

Ehl-i Hak inancının Kürtler tarafından kurulduğu iddiasına gelecek olursak; İran Azerbaycanından bu inanç mensubu Türklerle yaptığımız konuşmalarda, durumun böyle olmadığını gördük. Onlar, bu inancın Kürtler tarafından kurulmadığını, bugün, geçmişte Anadolu'dan gelen Kızılbaş (Türkmen) Alevilerin bu inanca mensup olduklarını ve bu inanç mensupları için de, İran'da ve Azerbaycan Türkleri arasında daha çok Tayfa, Şamlı ve Karakoyunlu adlarının kullanıldığını, resmiyette ise bunlara *Ehl-i Hak* dendiğini, *Kakayi* isminin de İran'da olmadığını söylediler. Ayrıca Sultan Sahak'ın temel kelimelerinin olduğu, Ehl-i Haklarca kutsal sayılan ve Gorani dilinde yazılan "Serencam" adlı kitabını, geçmişte olduğu gibi bugün de Kürtlerin anlamadığını belirttikten sonra, bitişik topraklarda yaşayan ve Kürtçe konuştuklarını söyleyenlerin de bugün birbirlerini anlamadıklarını ifade etmişlerdir. Nitekim Batılıların yaptığı araştırmada Gorani dilinin Kürtçeden ayrı ve eski bir İrani dil olduğunun ortaya konulduğunu da iddia etmişlerdir. (Görüşme yaptığımız bu kişilerin kendi istekleri sebebiyle isimlerini veremiyoruz.)

olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü yine Tezin I. bölümünde ortaya konulduğu gibi, Kureyş kabilesinin Arap yarımadasındaki geçmişine ait kesin deliller, Peygamberin dedesinden öteye gitmemektedir. Ayrıca Peygamberin mensup olduğu Kureyş kabilesinin Orta Asya'dan Anadolu'ya geldiği şeklinde sözlü rivayetler de mevcuttur.

Yukarıdan itibaren vermeye çalıştığımız Kureyş/Kureyşan Aşireti ve *Kureyş*'in hayatı ile ilgili bütün bu çelişkili bilgiler, bugün pekçok internet sitesinde de, hiçbir analize tabi tutulmadan aynen tekrar edilmektedir.

Sonuç olarak, söylenenlerdeki çekirdek doğrulara bakmak en mantıklısıdır. Nitekim biz de öyle yaptık. Ancak bu ve bunun gibi hatalar çok tekrar edilip, bir de yazılı eserlere girince, bu sefer isim, yer ve tarih yanlışlarının içinden çıkılmaz oluyor. Nitekim Atatürk'ün: "*Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir, yazan yapana sadık kalmazsa, hakikat insanlığı şaşkırtacak bir mahiyet alır.*" sözünde de olduğu gibi biz de, bu bilgi kirliliğini bir düzene sokmaya çalıştık. Bu sebepten tek çare, Kureyş Aşireti ve *Kureyş*'in hayatı ile ilgili sözlü kaynakların verdiği bilgileri, tarihi verilerle de analiz ederek, mantık sırasına göre düzenlemektir. Bu konuda, atalarından aktarılan gelen bilgileri, en sade şekliyle aktaran bazı yaşlılara denk geldiğimiz için kendimizi fazlasıyla şanslı görüyoruz.

1. BÖLÜM

KUREYŞ AŞİRETİ'NİN ANADOLU'YA GELİŞİ VE YAYILIŞI

1.1. KUREYŞ VE KUREYŞAN ADLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN TARİHİ ARKA PLANI

Bugün bütün Müslümanlar *Kureyş* adını, Hz. Muhammed'in mensubu olduğu kabilenin ismi olarak bilmektedirler. Kureyşan adı ise bugün Tunceli ve Gaziantep/Yukarı Kayabaşı Köyü kökenli olanlar tarafından kullanılmaktadır. Nitekim bu kişiler kendilerini Peygamberin soyuna dayandırmaktadırlar.

Biz bu kısımda öncelikle Kureyş kabilesinin Hz. Muhammed'den önceki tarihi, daha sonra da *Kureyş* adının anlamları hakkında gerek kaynaklarda gerekse tetkik eserlerde verilen bilgiler ile bir kısım sözlü rivayetlere değineceğiz.

1.1.1. Kureyş Kabilesi'nin Genel Tarihi

Kaynaklarda verilen bilgilere göre, Hz. Muhammed'in İslamiyeti tebliğe memur edildiği sırada, Mekke'deki topluluğun hepsinin tek bir soydan geldiğine inanılıyordu. Bu halkın cediti sayılan kişinin ise asıl adının Fihri ya da Nadr, lakabının ise *Kureyş*, bazen de asıl isminin *Kureyş*, lakabının Fihri olduğu rivayet ediliyordu. Dolayısıyla kabilenin de, *Kureyş* adını bu kişiden esinlenerek aldığı düşünülüyordu.

İbn-i Hişam bu konuda aktardığı bilgilerde iki rivayete yer vermiş ve şunları yazmıştır: "*Kinâne b. Huzeyme'nin dört erkek çocuğu oldu. Nadr, Mâlik, Abd-i Menât, Milkân... Nadr: Kureyş'dir. O'nun zürriyetinden olan kimseler ise Kureşi'dir. Zürriyetinden olmayan kimseler Kureşi değildir.*

*Bir rivayette Fihri b. Mâlik: Kureyş'dir. Zürriyetinden olan kimseler de Kureşi'dir. Zürriyetinden olmayan kimseler ise Kureşi değildir.*²⁰

²⁰ *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, Ter. Hasan Ege, İstanbul, Kahraman Yayınları, 2006, s.135-136.

Genel olarak, Kureyş kabilesi'nin Hz. İbrahim'in oğlu Hz. İsmail'in²¹ Cürhüm kabilesinden birkaç kadınla evlenmesinden çoğalan topluluktan çıktığı iddia edilmiştir.²² Fakat bazı yazarlara göre ise İsmail önce Amâlika kabilesinden bir kızla evlenmiş, ancak babasının müdahalesi ile onu boşayıp Cürhüm'den bir kızla evlenmiş ve bu kadından 12 çocuğu olmuştur.²³

Bu evlilik hadisesi hakkında bilgi veren Taberi, Hz. İsmail'in evlendiği Cürhüm Kabilesi'nden ilk eşinin karakterini babası Hz. İbrahim beğenmediği için boşadığını ve sonraki eşini ise babası onayladığı için onunla evli kaldığını ve ondan çocukları olduğunu aktarır.²⁴ Fakat ikinci eşinin hangi kabileden olduğunu yazmamıştır.

²¹ Geniş bilgi için bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.39-41; Afif Abdu'l-fettah Tabbara, "Hz. İbrahim (A.S)", Ter. Mehmet Aydın, *A.Ü. İ.F.D.*, C.24, S. 1, 547-582, 1981.

²² Neşet Çağatay, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, TTK, Ankara, 1989, s.85.

²³ Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.30.

²⁴ "İbrahim yine oğlu Hazreti İsmail'i görmeğe gelmişti. Haceri sordu. Öldüğünü söylediler. - İsmail'in evi nerede? diye sordu. Evi gösterdiler. O da geldi kapıyı vurdu. Fakat ismail evde yoktu. O kavmin işlerinden biri de av avlamaktı. İsmail'i de ava götürürler, günlünü alırlardı. İbrahim'in kapıyı vurmasıyla İsmail'in Cürhümlü karısı kapı ardına geldi. - Kimsin? diye sordu. İbrahim : - Bir konuk, dedi, fakat attan inmeğe antlıyım. Sen kimsin? Kadın: -Ben İsmail'in karısıyım, dedi. - Hani İsmail nerede? - Avlanmaya gitti. Ancak akşama gelir. - Hiç yiyecek var mı? - Böyle bir yerde yiyecek mi olur? Yiyeceğimiz yok ki. Bu söz İbrahim'e hoş gelmedi. Maksudı yiyecek değildi. Fakat kadının halini, huyunu anlamak istemişti. Ve ona: - Ey hatun, dedi. Ben gidiyorum. İsmail akşama gelince beni ona anlat. Şekli mi ve alametimi bildir. Hem de ona: - Bir atlı geldi, senin için: 'Bu evi güzel yapmışsın. Ama eşiği sana uğur getirmez. Sen bu eşiği kaldırı, oraya eyi bir eşik oturt.' dedi, dersin. Diyerek İbrahim atını sürdü, gitti. Biraz sonra İsmail geldi. Karısı konuğun nişanelerini, şeklini ondan işittiği sözleri, İsmail'e bildirdi. İsmail: - Ey hatun dedi. O gelen kişi benim babamdır. Eşik dediği sensin. Senin huyunu, suyunu beğenmemiş. Bundan başka oturt dediği seni boşamam ve başka bir kadınla evlenmemdir... İsmail boşamıştı. Sonra başka bir kızla evlendi ki uzun boylu, tatlı dilli bir kızdı. Ertesi yıl İbrahim yine Sâre hatunun izni ile İsmail'i görmeğe geldi. Tesadüfe bakın ki, İsmail yine avlanmaya gitmişti. İbrahim kapıyı vurdu. Kadın hemen dışarı çıktı. Tatlı bir dille, İbrahim'in atını tuttu. - Aşağı inin, diye ricada bulundu. İbrahim: - Hayır, dedi, ben and içtim, attan inemem. Sen kimsin? dedi. Kadın da: - İsmail'in karısıyım. O ava gitti. Şimdi gelir. dedi... -

İsmail'in soyu İsmaililer, Adnaniler, Maaddiler veya Nizariler olarak adlandırılmıştır.²⁵

Peygamberin soyunun İbrahim peygambere gittiğini gösterir sıralama ise şu şekilde verilmiştir:

Hz. Muhammed b. Abdullah b. Abdulmuttalib²⁶ b. Haşim²⁷ b. Abdimenaf (Mugire) b. Kusay (Zeyd) b. Kilab b. Mürre b. Kâ'b b. Luey b. Galib b. Fihri b. Malik b. Nadr b. Kinâne b. Huzeyme b. Müdrike b. İlyas b. Mudar b. Nizar b. Maadd b. Adnan b. Üdd (Üded) b. Mukavvim b. Nahur b. Teyreh b. Ya'rub b. Yeşub b. Nâbit b. İsmail b. İbrahim.²⁸

Yukarıda, Hz. İsmail'in kız aldığı kabile olduğu söylenen Cürhümlüler, Kabe hizmetlerine bakmakta ve Mekke dışından gelen hacılarla ilgilenmekteydiler. Fakat bunlar Mekke'ye uğrayan yabancı tüccarlara zulm etmeye başlayınca, Huzâalılar ile aralarında savaş çıkar. Savaşı kaybeden Cürhümlüler Mekke'deki hakimiyeti de

Yiyeceğin var mı? diye sordu. Kadın: - Vardır. Diyerek içeri koştı. Biraz pişmiş et, hurma ve süt getirdi ve: - Beni bağışla. Hazır ekmeğim yok. dedi. İbrahim bir parça yedi: - Allahü Teâlâ bu yemeğinize bereket versin. dedi... - İsmail gelince, ona benim alametimi bildir. Benden selam söyle ve evinin eşiğini doğrultmuş olduğunu ve o eşiği iyice tutmasını söyle. dedi... Karısı olayı İsmail'e anlattı. O da: - O kişi İbrahim'dir. Benim babamdır. Seni beğenmiş, sevgi ve saygı göstermiş. Bana da: - Eşiğini iyi tutsun dediği, sensin. Bana da gereken sana saygı ve sevgidir. dedi. İsmail karısına çok muhabbed etti. Çok çocukları oldu. Ömrünü bu eşi ile geçirdi." Bkz. Tarih-i Taberi, C.I, Tercüme: M. Faruk Görtunca, İstanbul, Sağlam Yayınları, (tarihsiz), s.198-200.

Ayrıca bu konu hakkında bkz. Afif Abdu'l-fettah Tabbara, "Hz. İbrahim (A.S.)", *A.Ü.İ.F.D.*, C.24, S.1, 547-582, Ankara, 1981, s.567-568.

²⁵ Neşet Çağatay, "Hz. Muhammed'in Soyuna, Çocukluğu ve Gençliği", *A.Ü.İ.F.D.*, C.8, S.1, s.19-37, Ankara, 1960, s.21.

²⁶ Abdulmuttalib'in isminin Şeybe olduğu rivayet olunur. Bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.37.

²⁷ Haşim'in isminin Amr olduğu söylenir. Bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.37.

²⁸ *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.37-38; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi Mekke*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2014, s.119.

kaybederler ve Zemzem Kuyusu'nu kapatıp Mekke'den ayrılırlar. Savaştan sonra Huzâalılar, Cürhümlülerle yaptıkları savaşa katılmayan ve sayıları az olan İsmaililerin, kendileri ile birlikte oturmalarına müsaade etmişlerdir.²⁹ Buradan anlaşıldığı kadarıyla o sırada İsmaililer ayrı ve küçük bir topluluk olarak Cürhümlülerle yaşıyorlardı. Kendilerini, ki Hz. İsmail'in bunlardan kız aldığı söylenir, bu kabileden saymıyorlardı.

V. asrın ortalarında ise bu kez Kureyş kabilesi, Fihri'nin (ki İsmail'in soyundan geldiği söylenir) 6. kuşaktan torunu olduğu iddia edilen Kusay'ın³⁰ liderliğinde, Kinâne kabilesinin de yardımıyla, Huzâalarla mücadele etmiş ve bu mücadelenin sonunda Mekke hakimiyetini Kabe ile ilgili hizmetlerle birlikte ele geçirmiştir.³¹

İbn-i İshak'ın aktardığı bilgilere göre, Kusay, Mekke'nin hâkimi Huzâaların son başkanının kızını almış ve bu kadından dört oğlu olmuştur. Bunlar: Abduddâr, Abd-i Menâf, Abdul-Uzza ve Abd'dır. Huzâalıların başkanı ölünce Kusay, kendisinin Hz. İsmail b. Hz. İbrahim'in soyundan geldiğini ve onlardan üstün olduğunu öne sürerek Kâbe'nin ve Mekke'nin işlerini üstlenmek ister. Bu amaçla Kureyş ve Beni Kinâne kabilelerinden birtakım adamlarla konuşur ve onlarla birlikte Huzâa ve Beni Bekr

²⁹ Geniş bilgi için bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.156-165; Neşet Çağatay, "Hz. Muhammed'in Soyu, Çocukluğu...", 22; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.32-33.

³⁰ Lammens, Kusay'ın yabancı menşe'li olup, şimaldeki bozkırlardan geldiğini ve aslı olmayan bir rivayete göre de Galib-Lu'ayy-Ka'b vasıtası ile Fihri-Kureyş şeceresine bağlandığını söylemektedir. Bkz. H. Lammens, "Kureyş", *İA, MEB*, Cilt:6, İstanbul, 1977, s.1015.

Yine bir başka yazar Leone Caetani ise daha da ileri giderek, sadece Kusay'ın Kureyş kabilesinden olmadığını ileri sürmekle kalmamış, aynı zamanda dedesi Abdumuttalib ve babası Abdullah'ın da gerçek ecdadı oldukları konusunda şüpheli olduğunu ve Abdullah'ın bu isminin gerçek olmadığını ileri sürmüş, Kuzey Araplarının Hz. İsmail'in soyundan gelmediğini iddia etmiştir. Bkz. Neşet Çağatay, "Hz. Muhammed'in Soyu, Çocukluğu...", s.31-32; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.119.

³¹ Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.206-211.

kabilelerinin Mekke'den çıkartılmasına karar verirler.³² Bu mücadeleyi Kusay ve müttefikleri kazanırlar. Böylelikle Kusay, Beyt (Kabe) ve Mekke idaresi ile birlikte *hicabet, sikâye, rifade, nedve ve liva*³³ gibi görevleri de üzerine alır. Dağınık halde yaşayan Kureyş kollarını birleştirerek Kabe çevresinde iskân ettirir ve Mekke'yi kavmi arasında mahallelere böler. Bunun üzerine Kureyş kabilesi ona *mücemmi* (toplayan) adını verir. Arapların üzerinde buldukları adetleri ise aynen bırakır. Ona göre bu adetler artık din idi ve değiştirmeye gerek yoktu.³⁴

³² "Sonra Kusay b. Kilab, Huleyl (Huzâa'luların son başkanı) b. Hubşiyeye'de kızı Hubbâ ile evlenmek üzere dünürücü oldu. Huleyl de onu beğendi ve kızını onunla evlendirdi. O'ndan Abduddâr, Abd-i Menâf, Abdul-Uzza ve Abd doğdu. Kusay'ın çocukları yayıldıkları, malı çok olduğu ve şerefi büyüdüğü zaman Huleyl öldü. Bunun üzerine Kusay, kendisinin Kâbe'nin ve Mekke'nin işi ile Huzâa ve Beni Bekr'den üstün olduğuna ve Kureyş'in İsmail b. İbrahim'in süzmesi ve hayırlığı olduğu ve onun kesin çocukları olduğu görüşüne vardı. Kureyş'den ve Beni Kinâne'den birtakım adamlarla konuştu. Ve onları Huzâa ve Beni Bekr'in Mekke'den çıkartılmasına çağırdı. Onlar da buna icabet ettiler... Huzâa iddia eder ki, Huleyl b. Hubşiyeye kızından çocukları doğup yayıldıkça Kusay'a böyle tavsiyede bulundu. Ve dedi ki: Sen Kâbe'ye bakmakta ve Mekke'nin idaresinde Huzâa'dan üstünsün. Bunun üzerine Kusay kayınpederinin isteğini kabul etti." Bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.165-166.

³³ **Hicabe:** Kâbe'nin anahtarlarına sahip olma. **Sikâye:** Zemzem sakiliği. **Rifade:** Kureyş'in her sene verdiği yemek. **Nedve:** Dârün-Nedve'deki toplantıları yönetme. **Liva:** Harpteki sancağı taşıma. Bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, dipnotlar 141, 142, 143, 144, 145.

³⁴ "Sonra Kusay Beyt ve Mekke'nin idaresini üzerine aldı ve kavmini menzillerinden Mekke'ye topladı. Kavminin ve Mekke halkının üzerine melik olmak istedi, onlar da onun melikliğini kabul ettiler. Ancak Arapların, üzerine buldukları adetleri aynen bıraktı. Çünkü ona göre o adetler din olup onları değiştirmenin layık olmadığı kanaatinde idi... Kusay, Kâb b. Luayy oğullarından kendisine kavminin itaat ettiği bir idareye ilk sahip olan o oldu. Hicabet, sikâye, rifade, nedve ve liva onlara aid idi. Böylece Mekke'nin bütün şerefini haiz olmuştu. Ve Mekke'yi kavmi arasında mahallelere böldü ve Kureyş'den her bir kavmi Mekke'de, gelip içinde buldukları evlerine yerleştirdi. İddia ederler ki: Kureyş evlerindeki Harem ağacını kesmekten korkarlardı. Kusay ise ağaçları yardımcılarıyla birlikte kesti. Kureyş, onun adını Mücemmi=toplayan koydu. Çünkü oranın işini toparladı ve onunla bereketlendirdi." Bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.172-174.

Kusay'ın Kâbe çevresinden başlayarak Mekke topraklarını parçalara ayırıp, *Kureyş*'in kolları arasında paylaşırma olayı kimilerine göre, Peygamberin doğumundan yaklaşık 100 yıl kadar önce veya V. asrın ilk yarısında meydana geldiği ileri sürülmektedir.³⁵

Bazı yazarlar, Mekke'nin orta kısmına yani al-Batha Vadisi'ne, 10 Kureyş kabilesinin yerleştiğini söylemektedirler. Bu 10 kolun isimleri şöyledir: Ümeyye, Nevfel, Zühre, Mahzum, Asad, Cumah, Sahm, Haşim, Taym ve Adiy.³⁶

Bir kısım eserlerde ise Mekke'nin içinde oturan ve Kureyş al-Bitah adını alan 8 kabile ile Mekke'nin dışında oturan ve Kureyş al-Zavahir adını alan 2 kabile olduğu yazılmıştır. Bunlardan Kureyş al-Zavahir daha az itibarlı kabul edilmiştir. Kureyş al-Bitah; Esed, Zühre, Teym, Haris, Mahzum, Sehm, Cumah ve Adiy kabilelerinden; Kureyş al-Zavahir ise Amir b. Luay ve Muharib b. Fihri kabilelerinden oluşmaktadır.³⁷

Yaşar Çelikkol ise şehir merkezinde 10, şehir dışında 4 olmak üzere toplam 14 kabile ismi saymıştır.

Bunlar:

Kureyş al-Bitah (şehir merkezinde oturanlar); 1- Abdulmenâf (Haşimoğulları, Ümeyyeoğulları, Muttaliboğulları, Nevfeloğulları) 2- Abduddâr 3- Abduluzzâ yani Esedoğulları 4- Abd b. Kusay 5- Zühre 6- Mahzum 7- Teym 8- Adiy 9- Cumah 10- Sehm.

Kureyş al-Zavahir (şehir çevresinde oturanlar) ise; 1-Hâris 2-Muhâri, 3-Teym 4-Mâis ve Hısl adındaki kabilelerdir.³⁸

³⁵ H. Lammens, "*Kureyş*" ..., s.1015; Neşet Çağatay, "Hz. Muhammed'in Soyu, Çocukluğu...", s.25.

³⁶ H. Lammens, "*Kureyş*" ..., s.1015; Casim Avcı, "*Kureyş (Benî Kureyş)*", *DİA*, Cilt: 26, yıl: 2002, s.442.

³⁷ Geniş bilgi için bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, Cilt:I, s.180-181; H. Lammens, "*Kureyş*" ..., s.1015.

³⁸ Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi* ..., s.115-133.

Mesudi ise Murûc ez-Zeheb adlı eserinde bu kabileleri şöyle saymıştır:

"Ve Kureyş el-Bitah: hiye (o) kabail Abdümenaf, ve beni Abdüddar, ve beni Abdüluzzey Kureyş el-Bitah ibn Kusay, ve Zühre, ve Mahzum, ve Teym bin Mürre, ve Cumeh, ve Sehm, ve Ediy ve hom (onlar) le'gete't-dem, ve benu Atik bin 'Amir bin Luay.

Ve Kureyş al-Zevahir: benu (Muharib) ve el-Haris bin Fihri ve benu el-Edrem bin Gâlib bin Fihri ve benu Hasis bin 'Amir bin Luay ve fi zalik yekul (o diyor ki) zekvan mula Abdüddar Ezzahhak bin Kays el-Fihri"³⁹

Ancak yukarıda sayılan bütün bu kabilelerin gerçekten Kureyş kabilesinin kolları olduğu da şüphelidir. Nitekim bazı yazarlar tarafından Beni Mahzum kabilesinin Kusay'dan gelmediği, Kureyş kabilesinin, diğer nüfuzlu kabileleri kendi ictimai teşkilatlarına kabule mecbur bırakıldıkları da ileri sürülmüştür.⁴⁰

Kusay'dan sonra Kureyş kabilesi içinde öne çıkan bir diğer isim de, Peygamberin dedesinin babası olduğu söylenen Haşim b. Abd-i Menaf'dır. O'nun döneminde Mekke'deki ticaret şehir içiyle sınırlıydı. Bu sebepten halk büyük sıkıntı çekiyordu. Bir rivayete göre Haşim; Habeşistan, Yemen, Irak ve Suriye topraklarından geçiş izni alarak Mekkeli tüccarları rahatlatmıştır. Kendisine ilk izni veren Habeşistan kralı en-Necâşî'dir. Haşim buradan Yemen'e (kralı Ebrehe b. el-Eşrem) sonra Suriye'ye (kralı Cebele b. Eyhem) daha sonra da Irak'a (kralı Kubâd) gitmiştir.⁴¹

Diğer bir rivayete göre ise büyük bir kıtlık senesinde Haşim, Suriye'ye ticaret seyahatine çıkar. İmparator ile görüşür ve ondan Suriye'de ticaret yapma izni alır. Haşim dönüş yolunda muhtelif kabilelerle de anlaşmalar yapar. Mekke'ye döndükten

³⁹ Mesudi, *Müruc ez-Zeheb*, Cilt:II, 5. Baskı, Hazırlayan: Muhammed Yahyaeddin Abdülhamid, Beyrut, Darülfıkr Yayınları, 1393 (1973), s.59.

⁴⁰ G. Levi Della Vida, "Kusay", *İA, MEB*, Cilt: 6, İstanbul, 1977, s.1029.

⁴¹ M.J. Kister, *İlk Dönem İslam Tarihi Üzerine Makaleler*, Der. Ali Aksu, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2014, s.9-10.

sonra büyük bir ticaret kervanı teşkil ederek Suriye'ye götürür. Bu ticaret kervanları bu dönemden itibaren kışın Yemen'e, yazın ise Gazze ve hatta Ancyre'ye (Ankara) kadar uzanmışlardır.⁴² Haşim Suriye'ye yaptığı ikinci ticaret seyahatinde ise Gazze'de ölür. Rivayetlere göre Haşim'in gerçek ismi Amr'dır. O bir kıtlık zamanı Suriye'ye seyahat'e çıkar. Oradan çok miktarda ekmek satın alır. Mekke'ye dönerek kurumuş ekmekleri doğrayıp sıcak çorba içinde yumuşatır ve dağıtır. Bu olaydan sonra ona Haşim (küçük parçalar haline getiren) ünvanı verilir.⁴³

Muhammed Hamidullah, Haşim'in İmparator ile yaptığı anlaşmanın 467 senesinde olduğunu ileri sürse de⁴⁴, kimi yazarlara göre de 400-480 yılları arasında yaşadığı tahmin edilen Kusay'ın torunu olan Haşim'in de ancak 464'te doğmuş olabileceğini belirtirler.⁴⁵ Bu bilgilere göre eğer bir anlaşma yapılmışsa, bunu ancak Kusay'ın yapmış olması gerekir. Kaldı ki Lammens, Kusay'ın isyan edip Huzaalıları yendiği tarihin de Peygamberin doğumundan 100 yıl kadar önce olduğunu ileri sürmüştür.⁴⁶ Eğer bu doğruysa o halde Kusay'ın isyan ettiği tarihin 465-475 arasına tekabül etmesi gerekmektedir.

Haşim'den itibaren kervanların, kışın Yemen'e, yazın da Suriye'ye seyahat etmelerinin, Kureyş Suresi'nde anlatıldığı öne sürülse de, bu Sure'de yer isimleri yazılmamıştır.

Kureyş Suresi

(106/29. Sure)

Rahman ve Rahîm Allah'ın adıyla.

⁴² Muhammed Hamidullah, "El-Îlâf Veya İslamdan Önce Mekke'nin İktisadi-Diplomatik Münasebetleri", çev. İsmail Cerrahoğlu, *A.Ü.İ.F.D.*, C. 9, S. 1, 213-222, 1961, s.216-217;

⁴³ Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.116-117; Muhammed Hamidullah, "El-Îlâf...", s.217.

⁴⁴ Muhammed Hamidullah, "El-Îlâf...", s.218.

⁴⁵ Neşet Çağatay, "Hz. Muhammed'in Soyu, Çocukluğu...", s.25-26.

⁴⁶ H. Lammens, "Kureyş"..., s.1015.

1. Kureyş'i alıştırıp ısındırdığı için,
2. Onları kış ve yaz yolculuğuna alıştırdığı için,
3. Bu evin Rabbine ibadet etsinler!
4. O ki, onları doyurup kurtardı açlıktan ve kendilerini güvene çıkardı korkudan.⁴⁷

İbn-i İshak'ın aktardığı bilgilerde ise Haşim hakkında şunlar yazmaktadır: "*İddia ettiklerine göre Haşim, Kureyş kabilesi için Şam ve Yemen seferlerini düzenleyenlerin ilki idi ve Mekke'de tiridi yedirenlerin ilki idi. İsmi Amr idi. Haşim kavmi için Mekke'de ekmek ufaladığından dolayı bu ismi aldı.... Sonra Haşim b. Abd-i Menaf Şam topraklarından Gazze'ye tacir olarak gittiği bir sırada öldü... Haşim b. Amd-i Menaf Medine'ye geldi ve Selma binti Amr ile tezevvüc itti... O Selma, Haşim için Abdulmuttalib'i (Peygamberin dedesi) doğurdu.*"⁴⁸

Bazı yazarlar Peygamberin dedesinin babası olduğu söylenen Haşim ile ilgili bilgileri de kesin bulmazlar. Peygamberin bu aileye mensup olduğu rivayetinin sadece birkaç eski şiirde geçtiğini ileri sürerler. Bunlardan biri olan Fr. Buhl, Haşim ile ilgili şunları yazmıştır: "*Peygamberin bu aileye (Haşimiler) mensup olduğu rivâyeti birkaç eski şiir ile teyyüt etmektedir. Lâkin rivayette olduğu gibi, Haşim'in hakikaten Abd al-Muttalib'in babası ve Peygamberin büyük babası olması hiçbir suretle sabit değildir; zira aynı eserde (İbn Hişam) Bani Haşim ile Bani Muttalib arasındaki münâsebetten bahsetmesi veya Hassan b. Sabit'in Mekke ailelerini birer birer sayması bu fikri tamamiyle te'yit edecek mâhiyette değildir. Her hâlde Arapların Haşim hakkında bütün anlattıkları efsaneden ibaret olmalıdır.*"⁴⁹

⁴⁷ Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali (Yaşar Nuri Öztürk), İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, Nisan 2016, s.604.

⁴⁸ Sîret-i İbn-i Hişam, Cilt: I, s.187-189.

⁴⁹ Fr. Buhl, "Haşim", İA, MEB, Cilt: 5/I, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1987, s.350.

Hız. Muhammed'e peygamberlik inmeden önce Mekke'de Kureyşliler içinde önde gelen isim Peygamberin dedesi Abdulmuttalib'dir. Anlatılanlara göre Haşim'in ölümünden sonra Kabe görevlerini kardeşi Muttalib üstlenmiş, ayrıca Haşim'in oğlu Şeybe'ye de o sahip çıkmıştır. Amcası Muttalib himayesinde Mekke'ye götürüldüğü için, Kureyş O'na Muttalib'in kölesi anlamına gelen Abdulmuttalib⁵⁰ lakabını vermiştir. Muttalib'den sonra da Kabe görevleri olan sikaye ve rifade işi Abdulmuttalib'e kalmıştır.⁵¹ İbn-i Hişam, Abdulmuttalib'in kavmi içinde eriştiği şerefli mertebeye ecdadından kimsenin varmadığını söyler. Bu da büyük olasılıkla Zemzem kuyusu'nu yeniden ortaya çıkarmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü Zemzem kuyusu daha önceden Cürhüm kabilesi tarafından kapatılmış ve yeri belirsiz hale getirilmişti.⁵²

İbn-i İshâk bu olay hakkında şunları yazmıştır: "*O'nun (Abdulmuttalib) için kuyunun durumu beyan olunca ve yeri O'na gösterilince ve onun doğru olduğunu bilince, sabahleyin kazması ve oğlu Haris b. Abdulmuttalib ile beraber geldi. O zaman ondan başka çocuğu yoktu. Orayı kazdı. Abdulmuttalib'e kuyunun ağzına kapatılan taş görüldüğü zaman tekbir getirdi. Bunun üzerine Kureyş kabilesi O'nun hâcetine kavuştuğunu anladı...*"⁵³

Fr. Buhl'a göre, Abdulmuttalib ile ilgili tek bir tarihi değeri olan rivayet, oğlu Abdullah'ın ölümünden sonra, torunu ile meşgul olduğuna dairdir. O'nunla ilgili diğer bütün rivayetler Mekke ve Medine'de uydurulmuş efsanelerden ibarettir. Buhl: "*Mesudi, Mekke aileleri arasında Beni el-Harin b. Abdulmuttalib'i, Beni Haşim ve Beni el-*

⁵⁰ Sözlü rivayete göre ise "talib", "saygılı, inaçlı, bağı" anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Abdulmuttalib de "inaçlı kul" demektir.

⁵¹ Geniş bilgi için bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.186-196; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.117-118.

⁵² Geniş bilgi için bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.196-201; Muhammed İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazi* (Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri), Tahkik: Süheyl Zekkâr, çev. Ali Bakkal, İlk Harf Yayınları, İstanbul, Eylül 2013, s.43-49; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.68.

⁵³ *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.198.

*Muttalib ile bir hizada göstermiştir. "Halbuki onlar, maruf şecereye göre, Haşimilerin bir kolu olarak İbn-i İshak ve İbn-i Hişam tarafından gösteriliyordu."*⁵⁴ demektedir.

Abdumuttalib'in, Zemzem'in kazılması sırasında Kureyş'in kendisine verdiği sıkıntılardan dolayı, 10 oğlu olursa birini Allah'a kurban edeceğini, söylediği rivayet olunur. Daha sonra 10 oğlu olunca en küçük oğlu olan Abdullah'ı kurban etmek ister; fakat Kureyş buna engel olur. Abdumuttalib de oğlu Abdullah'a karşılık çektiği oklar sonucu 100 deve kurban ederek bu işten vazgeçer.⁵⁵

Abdullah belirli bir yaşa gelince Amine ile evlenir ve bu evlilikten Hz. Muhammed doğar. Muhammed isminin o zamana kadar Araplar arasında bilinmediği öne sürülmüştür. Bu ismin görülen bir rüya aracılığı ile Allah tarafından gönderildiğine inanılmıştır. Bununla ilgili olarak, Amine binti Vehb'in, Peygambere hamile iken gördüğü rüyada kendisine, "*Şüphesiz sen bu ümmetin seyyidine hamile kalmışsındır. Öyle ise doğduğunda şöyle söyle: O'nun için her hasidin şerrinden Vâhid olan Allah'a sığınırım. Sonra O'nun ismini Muhammed koy*". denildiği rivayet edilmiştir.⁵⁶

Abdullah, Amine, Peygambere hamile iken yaz seferine çıkar ve Şam'a gider. Bir süre sonra da hastalanıp ölür. Bir rivayete göre de, Abdullah, Peygamber çok

⁵⁴ F. Buhl, "Abdumuttalib", *İA, MEB*, Cilt:1, İstanbul, 1978, s.100.

⁵⁵ Geniş bilgi için bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.206-210; Muhammed İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzi...*, s.56-68.

⁵⁶ *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.213-214; "*Denilir ki, Araplar arasında Peygamberden önce Muhammed ismi yoktu. Sadece üç kişi, oğullarına bu ismi takmışlardı. Onlar da, bir melikin yanına elçi olarak gittikleri zaman, orda eski kitaplardan gördüler ki, yeni bir peygamber gelecek ve adı Muhammed olacak. Onlar da bunun üzerine doğan oğullarına bu adı verdiler.*" Bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, dipnot: 193. Aynı olay Taberi'de de yazmaktadır. Bkz. *Tarih-i Taberi*, C.III, s.6.

küçükken (28 aylıkken) ölmüştür.⁵⁷ İbnü'l-Esîr de aktardığı rivayetlerde Abdullah'ın Suriye'den hasta halde dönüp, Medine'de vefat ettiğini yazar.⁵⁸

Kureyş kabilesinin Mekke'de diğer kabilelere göre her zaman üstünlüğü olmuştur. Bunun en önemli sebebi, kabilenin mensup olduğu soy ve Kabe ile ilgili işleri elinde bulundurması idi. Yukarıda bahsedildiği üzere Kureyş kabilesinin Hz. İsmail'in soyundan geldiğine inanılıyordu. Kusay zamanında (5. asır) Mekke'nin idaresi Kureyşlilerin eline geçmiştir. Bir rivayete göre Kusay, Ebû Gubşân'dan Kabe'nin anahtarlarını bir tuluk şarap karşılığında satın aldıktan sonra Kureyşlilere "*Ey Kureyş, bu anahtarlar babanız İsmail'in evinin anahtarlarıdır. Allah onu size zulümsüz geri verdi.*" demiştir.⁵⁹ Böylece Kureyş kabilesi Kabe sayesinde Arapların gözünde Harem ehli (ehlullah) kabul edilerek saygı gördü. Kureyş'in Mekke dışında da olsa öldürülmeleri haram kabul edildi.⁶⁰

⁵⁷ Geniş bilgi için bkz. Muhammed İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî...*, s.69-73; *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.213-214; Muhammed Gazalî, *Fıkhu's Sîre Resulullah'ın Hayatı*, Risale, İstanbul, 2014, s.61; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.119; F. Buhl, "Abdullah", *İA, MEB*, Cilt:1, İstanbul, 1978 , s.29.

⁵⁸ "*Hişâm b. Muhammed, Hz. Peygamber'in babası Abdullah b. Abdülmuttalib'in Resûlullah yirmi sekiz günlük iken vefat ettiğini söylüyor.*

Vâkıdî de bu hususta şunları söylüyor: 'Peygamberin babası Abdullah b. Abdülmuttalib Kureyş'in bir ticaret kervanıyla Suriye'den dönerken hasta halde Medine'ye gelmiş ve bir müddet kaldıktan sonra burada vefat etmiştir. Sonra Dâru'n-Nâbiğa adındaki konağın avlusunda bulunan küçük bir binanın odasında defnedilmiştir.'

Bana göre doğru olan da budur." Bkz. İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih...*, Cilt:1, s.423.

⁵⁹ *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.166; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.109; Neşet Çağatay, "Hz. Muhammed'in Soy, Çocukluğu...", s.24.

⁶⁰ Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.112; Muhammed İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî...*, s.145.

Ancak bazı yazarlara göre Kureyş, Fil olayından⁶¹ sonra Araplar arasında itibar kazanmıştır. Kister, "Nihâyetü'l-İreb fi Ahbâri'l-Furs ve'l-Arab" adlı anonim eserden şunları aktarmıştır: "*Kureyş, bu olaydan (Fil olayı) sonra Arapların gözünde itibar elde etti ve düşmanları, Kureyşi Âlullahi (Allah'ın ailesi) olarak isimlendirdiler; onlar yine: 'Allah, kendilerine karşı entrika düzenleyen şeytanı onlardan uzaklaştırdı.*"⁶²

Bununla birlikte kimi yazarlar da Fil olayından sonra Abdulmuttalib'in Kureyş içinde itibar kazandığını yazarlar.⁶³

İbnü'l-Esir de Fil olayından sonra Araplar arasında Kureyşlilerin itibarının arttığını ve onların Allah tarafından korunduğuna inanıldığını aktardıktan sonra, Kureyşlilerin kendileri için; "*Biz, Hz. İbrahim'in oğulları, Harem'in ahalisi, Kâbe'nin sahipleri ve Mekke'nin sakinleriyiz. Hiçbir Arap bizim sahip olduğumuz mevkiye ve haklara malik değildir.*" dediklerini yazmıştır.⁶⁴

Yukarıda, gerek *Nihâyetü'l-İreb'de* aktarılan bilgiye, gerekse İbnü'l-Esir'in yazdıklarına baktığımızda, eğer Kureyş, Kusay zamanında (V. asır başı (?)⁶⁵) değil de Abdulmuttalib zamanında (Fil olayı (m.570) sırasında) Araplar arasında itibar kazanmışsa, ki bu olay daha yakın tarihlidir, o halde Kureyş'in, Arap yarımadasında, Abdulmuttalib'den önceki tarihine kesin gözüyle bakamayız.

⁶¹ Fil olayı ile ilgili geniş bilgi için bkz. M.J. Kister, *İlk Dönem İslam Tarihi Üzerine...*, s.12-24; Muhammed İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzî...*, s.92-99

⁶² M.J. Kister, *İlk Dönem İslam Tarihi Üzerine...*, s.24-25.

⁶³ Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.117.

⁶⁴ İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih...*, Cilt:1, s.405, 409.

⁶⁵ Yaşar Çelikkol, İbn Kuteybe'nin, Kusay'ın Mekke'nin hakimiyetini ele geçirdiği sırada kendisine Bizans imparatorunun yardım ettiğini yazdığını ve Kuteybe'nin söylediğinin doğru olması halinde bu yardımı yapanın ya Theodore I (379-395) veya oğlu Arcadias (395-408) olacağını ifade etmiştir. Bkz. Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.183109-110. Eğer bu doğruysa o halde Neşet Çağatay'ın yazdığı tarih (Kusay, 400-480) bu bilgiye tamamen ters düşüyor. Çünkü bu tarihte Kusay'ın en fazla 7-8 yaşlarında olması gerekir. Bkz. Neşet Çağatay, "Hz. Muhammed'in Soy, Çocukluğu...", s.25.

Bundan başka Hıristiyan Arap ve Yahudiler de bu inanç önderliğinden etkilenmişler ve Kureyş'e saygı duymuşlardır. Yahudiler Kureyş'i diğer putperest milletlerden farklı ve "*Allah'ın seçilmiş kulları*" olarak kabul etmişlerdi.⁶⁶

Bütün bu sebeplerden Kureyş'in faziletleri ile ilgili, aşağıda bir kısmı verilen, pek çok söz söylenmiştir.

"- Kureyşli birisi kesinlikle aslını, bir başka kabileye isnad etmemiştir. (Bu bize o dönemde pek çok kişinin kendini başka kabilelere ait gösterebildiğini anlatmaktadır.)

- Kureyş, asla diri olarak (kız) çocuklarını toprağa gömmemiştir. (Kadına saygı)

- İslam geldiğinde Arap kabilelerinin esir olarak almış olduğu Kureyşli ne bir kadın, ne de bir anne vardı. (Bu durum, sadece manevi üstünlük değil, aynı zamanda kabilenin kendini koruyacak güce sahip olduğu anlamına da gelebilir.)

- Onlar dinlerine bağlıydılar ve bu yüzden baskın yapmayı reddetmişlerdir.

Onların yapmaktan kaçındıkları şeyler yağmalama, haksızlık ve tecavüzdür.

- Bu sayede Kureyş mert olarak kalmayı sürdürdü.

- Kureyş Lakah, bağımsız olarak kalmıştır.⁶⁷

Kureyşliler sayılarının azlığına rağmen, ferdiyetçi bedevilere karşı da manevi üstünlük elde ettiler. Bedeviler, Kureyşlilerin siyasi maharet ve konuşma sanatını takdir ediyorlardı. Bedevilerin uzun uzun cümlelerle anlattıklarını, Kureyşliler birkaç tesirli cümlede ifade edebiliyorlardı.⁶⁸ Arap kabul edilen Kureyşliler ile Bedeviler arasındaki bu farklılıklar ilginçtir.

Yine bazı tarihçilere göre, Kusay'ın torunları Peygamber'den dolayı Arabistan'ın en meşhur ailesi olmuş, bu nedenle birçok kişi Kureyş içerisine girmek istemiştir. Böylece "Kureyş" lakabı Kusay'dan Fihri'e, Fihri'den Malik'e, Malik'den Nadr'a kadar

⁶⁶ Geniş bilgi için bkz. Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.183-186.

⁶⁷ M.J. Kister, *İlk Dönem İslam Tarihi Üzerine...*, s.67-69.

⁶⁸ H. Lammens, "*Kureyş*"..., s.1015.

götürülmüştür.⁶⁹ Öyleki Hicret'ten önce Mekke'de yaşayan neredeyse herkes kendisini Kureyş'e, sonra da Hz. Muhammed'e bağlamıştır.⁷⁰ Fakat bir gerçek vardı ki o da Mekke'nin dini ve ticari bir merkez oluşuydu ve bu sebepten farklı inanç ve ırktaki kabileler de burada yaşıyorlardı.⁷¹ İbnü'l-Esir; "...Kureyşliler kendi kadınları tarafından doğrulmuş olan, fakat Harem dışındaki (hill) bölgelerde sakin olan Arapları da bu doğum münasebetinden dolayı Harem sakinleri olarak kabul ettiler. İşte bu doğum münasebetiyle Kinâne, Huzâ'a ve Âmir kabilelerini Harem sakinleri arasına aldılar..."⁷² demektedir.

Hz. Muhammed de kendisinin Kureyşli olduğunu açıkça söylemiştir. Yine, Kureyş'in diğer Arap kabilelere üstün tutulduğuna dair hadisler de mevcuttur. Peygamberin Kureyş için şunları söylediği rivâyet olunur:

*"Şüphesiz Allah, İsmail oğullarından Kinane kabilesini seçmiştir. Kinane'den de Kureyş kabilesini seçmiştir. Kureyş'ten ise Haşimoğullarını seçmiştir. Haşimoğullarından da beni seçmiştir."*⁷³

*"Bir Kureyşli, her hangi bir kabileden iki kişiye bedeldir."*⁷⁴

"Kureyş bu idarenin reisleridir."

"İmamlar Kureyşlilerden olmalıdır."

*"Dünya yüzünde iki Müslüman kalıncaya kadar iktidar (İmamlık) Kureyşlilerin elinde bulunacaktır."*⁷⁵

⁶⁹ Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.103.

⁷⁰ Geniş bilgi için bkz. Takiyüddin Ahmet b. Ali b. el-Makrizî, "Ehl-i Beyt'in Fazileti", çev. M. Mahfuz Söylemez, *A.Ü.İ.F.D.*, C.XLIII, S.2, 413-447, 2002, s.438-439; H. Lammens, "Kureyş"..., s.1015

⁷¹ Geniş bilgi için bkz. Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.134-145.

⁷² İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih...*, Cilt:1, s.410.

⁷³ Muhammed Gazalî, *Fıkhu's Sîre Resulullah'ın Hayatı*, Risale, İstanbul, 2014, s.59.

⁷⁴ "Bir Kureyşli olan al-Zuhri'ye göre, bu söz, zekâlarının ender bir tarzı olan nüfuz kabiliyetlerini ifade etmektedir." Bkz. H. Lammens, "Kureyş"..., s.1015.

Hiz. Muhammed'in vefatından sonra Kureyş kabilesi içinde bu kez Ehl-i Beyt öne çıkmıştır. Peygamber; Hiz. Ali, Hiz. Fatma, Hiz. Hasan ve Hiz. Hüseyin'e "Ehl-i beyt'im" demiştir. Ümmü Seleme'den, farklı kişilerce aktarılan hadis, değişik şekillerde anlatılsa da, çekirdek bir doğruyu da içinde barındırmaktadır. Ümmü Seleme'in şöyle dediği rivayet olunur: "*Bu âyet evimde indi. Resulullah, Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i çağırđı, onlarla beraber Hayber yapımı abanın altına girdi ve 'Bunlar benim Ehl-i Beytimdir.'* dedikten sonra, '*Ey Ehl-i Beyt, Allah sizden ricisi giderip sizi tertemiz yapmak istiyor.'* âyetini okudu ve '*Ey Rabbim, onlardan ricisi giderip kendilerini tertemiz kıl.'* dedi. Onlar ile beraber miyim ey Allah'ın Resulü? diye sorduğumda '*Sen kendi yerindesin ve değerlisin.'* diye buyurdu."⁷⁶

Bu âyet ve peygamberin sözlerinden dolayı Ehl-i Beyt ve onun soyundan gelenlere Müslümanlar arasında büyük saygı ve sevgi duyulmuştur. Bu sevginin temelinde Peygamberin soyunun devam ettirilmesi de gelmektedir. Bu sebepten Hiz. Hasan'ın soyundan gelen Hasaniler (*şerifler*) ve Hiz. Hüseyin'in soyundan gelen Hüseyiniler (*seyyidler*) Müslümanlar arasında oldukça itibar görmüşlerdir. Bunlar arasında da *seyyidler* öne çıkmıştır.

Ehl-i Beyt ile ilgili Kutadgu Bilig'de de, "*Ali-Evlâdı ile Münâsebeti Söyler*" başlığı altında şunlar yazmaktadır:

"Hizmetkârlardan başka ve beyin adamları dışında, münâsebette bulunacak kimseler şunlardır.

Bunlardan biri Peygamberin neslidir; bunlara hürmet edersen, devlet ve saâdete kavuşursun.

⁷⁵ Kureyşle ilgili hadisler hakkında geniş bilgi için bkz. Mehmed Said Hadiboğlu, *Hilafetin Kureyşliliği*, Ankara, Otto Yayınları, Mayıs 2011, s.117-155.

⁷⁶ Geniş bilgi için bkz. Takiyüddin Ahmet b. Ali b. el-Makrizî, "Ehl-i Beyt'in Fazileti", *A.Ü.İ.F.D.*, s.415-431.

Bunları pek çok ve gönülden sev; onlara iyi bak ve yardımda bulun.

Bunlar Ehl-i beyt'tir, Peygamberin uruğudur; ey kardeş, sen de onları Peygamber hakkı için, sev.

*Ağızlarından yakışksız bir söz çıkmadıkça, onların içini-dışını ve aslını-esâsını araştırma."*⁷⁷

Bu konuda ilginç bir rivayet de el-Makrizî'nin aktardığı Timurlenk'le ilgili olanıdır. *"Hanefî mezhebine mensup olan mutasavvif Cemaleddin Ebû'l-Mehâsin Muhammed b. İbrahim b. Ahmed el-Mürşidî el-Mekkî bana bildirdi. Kendisine de Zeynuddin Abdurrahman el-Hilâl el-Bağdadî bildirmiş, ona da Timur Leng'in bazı emirleri söylemişler, Timur Leng öldüğü hastalığa yakalandığı günlerin birinde acısı son derece artmış, yüzü kararmış, rengi değişmiş [baygınlık geçirmiştir]. Ayıldığında bu durumu ona anlattıklarında; 'Kendisine azap meleklerinin geldiğini, Resulullah (s.a.s.)'ın gelip bu azap meleklerine 'Ondan uzaklaşınız, o evlatlarımı sevmekte ve onlara iyi davranmaktadır.' deyince meleklerin oradan uzaklaştıklarını söylemiştir.*

*...Bende Şeyh Şerafeddin el-Kûrânî'nin Dureru'l-Uküdi'l-Ferîde fî Terâcimi'l-A'yâni'l-Müfide adlı eserinden alınmış biyografisi bulunmaktadır. Muhaddis Ebû'l-Hafis b. Muhammed el-Haşimî bana yazdı, müteaddit defalar da şifahî olarak aktardı. Kendisine eş-Şeyh Şemseddin Muhammed b. Hasan el-Halidî bildirmiş demiş ki 'Bazı arkadaşlarımız rüyalarında Peygamberi görmüşler, yanında da Timur Leng oturuyormuş. Arkadaşlarımız 'Buraya da mı ulaştın ey Allah'ın düşmanı? Dediklerinde, Resulullah 'Geri dur. Çünkü o (Timur Leng) evlatlarımı (soyumu) sevmektedir.' demiş, onları engellemiştir."*⁷⁸

⁷⁷ Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*, 7. Baskı, Çeviri: Reşid Rahmeti Arat, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998, s.313.

⁷⁸ Takiyüddin Ahmet b. Ali b. el-Makrizî, "Ehl-i Beyt'in Fazileti", *A.Ü.İ.F.D.*, s.444.

Peygamberin gelişinin önceden bilindiği hakkında da çeşitli bilgiler verilmiştir. Ehl-i kitaptan olan hahamlar ve papazların, Resulullah'ın geleceği zamanı, kendi kutsal kitaplarına dayandırarak, Araplardan daha iyi bildikleri ileri sürülmüştür.⁷⁹ Yine bu konuda İbn-i İshak da, Yahudilerden Ahbar, Nasara'dan ruhban ve Araptan kahinlerin, Hz. Muhammed'in doğumundan önce, yeni bir Peygamberin gelmesinin yakın olduğunu aralarında konuştuklarını aktarmıştır.⁸⁰

Genel kabul görmüş fikirlere göre, Arapların Hz. Muhammed'e düşman olmalarının arkasındaki en önemli neden, siyasi ve ticari çıkarları olmuştur.⁸¹ Mesela Ebu Cehil'in söylediği iddia edilen şu sözler, bize bu çıkarlar hakkında bilgi verebiliyor: *"...Allah'a yemin olsun ki, ben O'nun (Peygamberin) söylediklerinin hak olduğunu elbette biliyorum. Fakat Kusay oğulları, 'Hicabet (Kabe perdedârlığı) bizde olsun.' dediler; biz 'Peki' dedik. 'Nedve (Cahiliye döneminde Kureyş'in Mekke'de kurduğu danışma meclisi) bizde olsun.' dediler; 'Peki' dedik. Livâ (Sancaktarlık) bizde olsun.' dediler; 'Peki' dedik. Sikâye (Hacılara su verme işi) bizde olsun.' dediler; 'Peki' dedik. Onlar açları doyurdu, biz de doyurduk. Şimdi süvarilerimiz onlarla yarışmaya hazırlanırken onlar, 'Peygamber bizdendir.' dediler. Hayır! Allah'a yemin olsun ki ben bunu kabul edemem."*⁸² Görüldüğü üzere Ebu Cehil, Peygamber'in söylediklerinin

⁷⁹ "Ehl-i kitaptan olan hahamlar ve papazlar, Resulullah'ı tanırlar ve onun geleceği zamanı Araplardan daha iyi bilirlerdi. Çünkü onlar kendi kitaplarında Resulullah'ın sıfatlarını, kendilerinin yanında sabit olan ismini ve yine kendi peygamberleri ve kitapları zamanında Resulullah'a tabi olacaklarına dair onlardan söz alınmış olduğunu çok iyi biliyorlardı. Bu yüzden o peygamberin gelmesiyle müşrik putperestlere karşı Allah'ın kendilerini muzaffer kılacağına inanıyorlar ve onlara, İbrahim'in dini üzere gönderilecek olan bu peygamberin adının Ahmed olduğunu söylüyorlardı." Bkz. Muhammed İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzî...*, s.119.

⁸⁰ *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.272.

⁸¹ Fr. Buhl, "Muhammed", *İA, MEB*, Cilt: 8, 3. Basılış, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1979, s.458.

⁸² Muhammed İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğâzî...*, s.289.

doğru olduğunu bildiği halde çıkarları için Hz. Muhammed'in Peygamberliğini kabul etmemekte ısrarcı olmuştur.

Fakat burada önemli bir soru da vardır. Arapların, kendi ilerinden çıkan bir Peygambere karşı, bu derece dūřmanlık etmelerinin, direnç göstermelerinin, kanlı savaşlara girmelerinin tek nedeni çıkarları mı olmuştur? Çünkü bir kısım yazarlar Peygamberin Arap olmadığı üzerinde durmuşlar ve Peygamberin; *"Ben Arabım, Arap benden değil."* ya da *"Arap benden ben Araptan değilim."* dediğini ileri srmuşlerdir.⁸³

Ek olarak, Hz. Ebubekir'in Peygamber'in ölümünden hemen sonra yapılan halifelik tartışmalarında yaptığı konuşmada: *"Putperestlik Araplarca benimsendiği için atalarının dinini bırakmanın onlara zor geldiğini, Reslullh'ın kavminden olan ilk muhacirlerin ona iman ettiklerini ve maddi-manevi yardımlarda bulduklarını,yeryüzünde Allah'a ilk ibadet edenlerin muhacirler olduğunu ve Hz. Peygamber'in dostları, akraba ve kavmi oldukları için 'emirlik'in onların hakkı olduğunu, bu konuda kendileriyle ancak zalimlerin mücadele edeceğini"* ifade ettiği de iddia edilmiştir.⁸⁴ Eğer böyle bir ifade gerekse o halde yerli Araplarla, muhacirlerin (Haşimî) ayrı kökten geldiği söylenebilir.

Bu konuyla ilgili olarak bir başka bilgiyi de El-Câhiz'in eserinde görebiliyoruz. El-Câhiz, Türklerle ilgili bilgi verdiği eserinde şu rivayetlere yer vermiştir: *"Rvi şunu da ilave etti: 'Sonra, Türkler münakaşaya cevap vererek ve mukayese ederek Araplara sözle hücum ettiler. şöyle dediler: '...Eğer bu yakınlık akrabalıkla elde edilirse halifeye akrabalığımız sizden daha yakındır.'*

Türkler şunu da ilave ettiler:

⁸³ Nihat etinkaya, *Kızılbaş Türkler Tarihi, Oluşumu ve Gelişimi*, Ankara, Kripto Yayınları, Ekim 2014, s.41.

⁸⁴ Nihat etinkaya, *Kızılbaş Türkler...*, s.42.

'Ayrıca, Araplar iki kısma ayrılır. Adnanîler, Kahtanîler. Kahtanilere gelince bizim halifelere akrabalığımız onlarınkinden daha yakındır. Biz, halifelerle onlardan daha sıkı kan bağına sahibiz. Zira halife, Kahtan b. Abar'ın değil, İsmail b. İbrahim'in çocuklarından. İbrahim'in Kıpti olan cariyesi Hacar'dan İsmail adındaki oğlu, Süryânî olan karısı Sara'dan İshak adındaki oğlu dünyaya gelmiştir. Geri kalan altı oğlunun anası ise asıl Araplardan Kantura bint Maftun'dur... İbrahim'in bu altı oğlundan dördü Horasan'da yerleşip 'Horasan Türkleri'ni meydana getirdiler."⁸⁵

Bu rivayetlere bakacak olursak, Türkler Hz. İbrahim'den gelen bağla halifeye (Abbasi Halifeliği) daha yakın olduklarını iddia etmişlerdir.

Buradaki *Kantura* ismi ise bazılarının göre Türk hakanı anlamına gelen *Kantur*'un Arapça söylenişidir.⁸⁶ TDK'nın Kişi Adları Sözlüğü'nde ise *kanturalı* adı, bir erkek ismi, anlamı zengin ve kökeni Türkçe bir kelimedir.⁸⁷ Yine Dede Korkut Hikayeleri'nin altıncısı "Kanglı Koca-oğlu Kan Turalı" ismini taşımaktadır.⁸⁸ İlaveten 16. asra ait tahrir defterlerinde Adıyaman'ın hem Behisni Kazası/Keysun Nahiyesi'ne, hem de Kahta Kazası/Samsat Nahiyesi'ne bağlı iki köyün ismi de Kantara'dır.⁸⁹

Kureyş kabilesinin tarihi geçmişi hakkında ilginç ve farklı bir bilgi de, görüşme yaptığımız Tuncelili Kureyşan Aşireti mensubu bir dededen gelmiştir. Ona göre; Hz. Muhammed'in kabilesi olan Kureyş kabilesi, Peygamber doğmadan 20-30 yıl evvel Orta

⁸⁵ El-Câhiz, *Hilâfet Ordusunun Menkıbeleri Ve Türklerin Faziletleri*, çev. Ramazan Şeşen, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1998, s.83; İbn el-İbrîl ise "İbrahim, Türk hükümdarının kızı Kantura ile evlendi." demiştir. Bkz. el-Câhiz, *Hilâfet Ordusunun Menkıbeleri...*, dipnot 214.

⁸⁶ Nihat Çetinkaya, *Kızılbaş Türkler...*, s.45.

⁸⁷ <http://tdk.gov.tr/>

⁸⁸ Dede Korkut Hikayeleri ve analiz için bkz. Saadettin Gömeç, *Türk Destanlarına Giriş*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2009, s.420-436; Üçler Bulduk, "Dede Korkut, Oğuz Elleri ve Kafkaslar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 29, 1996.

⁸⁹ Mehmet Taştemir, *XVI. Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hısn-ı Mansur, Gerger, Kahta) Sosyal ve İktisadi Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, 42, 72.

Asya'dan göç ederek Anadolu'ya gelmiş ve Tunceli/Dersim'e yerleşmiştir. Burada iken Hz. Muhammed doğmuştur. Peygamber 3-4 yaşlarında iken, batıdan saldırılar artmaya başlayınca, kabile tekrar göç etmiş, bu sefer güneye inmiştir. Yolda Hz. Muhammed'in babası vefat etmiştir. Kabile, Peygamber çok küçükken Mekke'ye gelip yerleşmiştir. Hz. Muhammed, daha küçük yaşlardan itibaren Peygamberlik alametleri gösterdiği için, Mekke kabilelerinin dikkatini çekmeye başlamış, bu sebepten çok sayıda düşman kazanmıştır. Hz. Muhammed, 40 yaşında kendisine Peygamberlik gelene kadar, bu düşmanlıklarla, kabilesinin yardımıyla başetmeye çalışmıştır. Mekkelilerin bu düşmanlıkları yüzünden hayatının çoğunu kendisini sakınarak geçirmiş, mağaralarda yaşamıştır. Bu sebepten Peygamber olarak gönderildiğini açıklayana kadar çok sıkıntı çekmiştir.⁹⁰ Yine görüşme sırasında bu dedenin oğlu da, '80'lerde, Erzincanlı bir saz ustasından buna benzer bir bilgiyi duyduğunu, onun da Peygamberin Doğu Anadolu'da doğduğunu ve buradan gittiğini söylediğini, aktarmıştır. Bir başka sözlü rivayette de yine Orta Asya'dan geldiği ifade edilmiştir. Ancak burada Peygamberin aşireti değil de, 13. asırda Dersim'e gelen *Kureyş* ve yakınları kastedilmiştir.⁹¹

Bu sözlü rivayete göre, Kureyş kabilesinin Orta Asya'dan göç ettiği tarih yaklaşık Kök-Türk Devleti'nin kuruluşuna denk gelmektedir. Çünkü Hz. Muhammed'in doğumundan 20-30 yıl önceki dönem M.S.540-550 arasındadır, ki Kök Türk Kaganlığı da 552'de kurulmuştur.⁹² Eğer bu bilgiler doğru ise o halde kabile, bu dönemde Orta Asya'da yaşanan karışıklıklar yüzünden Batı'ya göç etmiş olmalı. Peygamberin doğduğu sıralarda ise M.S.571 tarihinde, Bizans ve Batı Kök-Türkler'in Sasaniler'e karşı kurduğu

⁹⁰ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

⁹¹ Bkz. Görüşme, Memed Akyüz, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014.

⁹² Kök Türk Kaganlığının kuruluşu hakkında geniş bilgi için bkz. Saadettin Gömeç, *Kök Türk Tarihi*, 3. Baskı, Ankara, Berikan Yayınları, 2009, s.25-37.

ittifak neticesinde, Bizanslıların Sasanilere karşı saldırıları başlamıştır.⁹³ Yine bu sebepten Kureyş kabilesinin gideceği en uygun yer güney olmuş olabilir. Bütün bunlar, yani uzun süreli göç durumu, Allah'ın Kureyşlileri kötü durumlardan koruduğunun, onları kış ve yaz yolculuğuna alıştırdığının yazıldığı, yukarıda verilen Kureyş Suresi'ndeki durumlara da uymaktadır.

Hicretin ilk asrından itibaren ise Kureyş kabilesi Mekke'den ayrılmış, Medine'ye, Suriye'ye, Şam'a, Bağdat'a ve diğer bölgelere yayılmıştır. Bunun en önemli sebebi devlet yöneticilerinin, bu kabile üyelerini bir tehlike olarak görmüş olma ihtimalidir.

Yakubi (öl.897) bir eserinde; Bağdat'ta, Surât Nehri kenarında Kureyş kabilesine mensup olanların iktalarının bulunduğunu belirtmiştir. Ayrıca Dimaşk eyalet sınırları içinde yer alan ve Kays'dan gelen bir topluluk olan Gavır halkının içinde de Kureyşlilerin yaşadığını yazar. Bunlardan başka, Tunus şehrine komşu olan Kayrevân'da ve buna yakın olan Tunbe ve diğer bir şehirde de Kureyşlilerin bulunduğunu yazmaktadır.⁹⁴

Mesudi (öl.956) ise Multan ve Mansura⁹⁵ şehirlerinin hakimlerinin, Kureyş kabilesine mensup olduklarını aktarmaktadır. Yine Mesudi Kureyş kabilesinden Hebbar b. El-Esved adındaki birinin Hindistan üzerinden Çin'e gittiğini ve Çin imparatoru ile görüştüğünü anlatmaktadır.⁹⁶

Cüveyni de (1226-1282) eserinde Bağdat'taki Kureyş mezarlığından bahseder. "*Bir süre sonra Halife, Musa'nın taraftarlarına gözdağı vermek için Musa'yı*

⁹³ Bkz. Saadettin Gömeç, *Kök Türk Tarihi*, s.53-56.

⁹⁴ Geniş bilgi için bkz. Ya'kubî, *Kitâbu'l-Buldan (Ülkeler Kitabı)*, çev. Murat Ağarı, ayışığıkitapları, İstanbul, Aralık 2002, s.25-26, 102, 119-121.

⁹⁵ Multan ve Mansura şehirleri kuzey Horasan'da Ceyhun nehri yakınındadır.

⁹⁶ Mesudî, *Murûc Ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*, çev. Ahsen Batur, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011, s.78, 109.

*Medine'den Bağdat'a getirip orada hapsetti. O, hapiste vefat etti. Şia mezhebi taraftarları, onu zehirleyerek öldürdüklerini ileri sürdüler... Sonunda onu Kureyş mezarlığında toprağa verdiler."*⁹⁷

Kimi yazarlar, Hz. Ali ailesine mensup olanların mütemadi isyanları ve sebep oldukları tenkiller neticesinde, Mekke'nin Kureyşli unsurunun tamamen ortadan kalktığını ifade etmişlerdir.⁹⁸ Oysaki Peygamber döneminde, Mekke'deki (Muaviye, Yezid de dahil) herkesin Kureyşli olduğu, nerdeyse her kaynakta ve eserde ileri sürülmektedir. Herhalde bu iddiayı ileri sürenler, Kureyşli olarak sadece Peygamberin soyunu kabul etmiş olacaklar, ki bu sebepten Hz. Ali'nin soyunun Mekke'den gitmesiyle Kureyş soyunun da burada kalmadığını düşünmektedirler. Ayrıca bazı rivayetlere göre de, Ehl-i Beyt soyu özellikle Kerbela olayından sonra Arabistan yarımadasından göç etmiştir. Göç ettiği yerler arasında Horasan da vardır.⁹⁹

Yukarıdan itibaren aktarmaya çalıştığımız bütün bu bilgilere göre, Hz. Muhammed'in mensup olduğu Kureyş kabilesinin Arap yarımadasındaki tarihi hakkında (Peygamber ve yakın ailesi (dedesi, amcaları) hakkındakiler hariç) tarihçiler kesin bir yargıya varamamıştır. Gerek Kusay gerekse Haşim'in Peygamberin atası olduklarıyla ilgili bilgilerin, sadece birkaç şiirde olduğu iddia edilmiştir. Kaldı ki Peygamberin doğum tarihi üzerinde dahi tam olarak mutabık kalınmış değildir.¹⁰⁰ Bu bağlamda nesep ilmine çok fazla değer veren ve her kabilenin kendi soyunu ezbere bilmekle övüldüğü

⁹⁷ Cüveyni, *Tarih-İ Cihangüşa*, C.III, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, s.89.

⁹⁸ H. Lammens, "*Kureyş*"..., s.1019.

⁹⁹ Peygamber soyunun Kerbela'dan sonra yaşadıkları ve yayıldıkları yerler hakkında bkz. Seyyid Derviş Tur, *Erkânname*, İstanbul, Can Yayınları, 2012, s.361-386.

¹⁰⁰ Ayrıca bu konu hakkında bkz. Fr. Buhl, "Muhammed", *İA, MEB...*, s.453.

Araplar¹⁰¹ arasında, Peygamberin soyunun kesin bilgilere dayanmaması da ilginç bir durumdur.

1.1.2 "Kureyş" Adının Anlamları

Kaynaklar incelendiğinde görülecektir ki, Kureyş kabilesinin Mekke'deki geçmişi hakkında olduğu gibi, *Kureyş* adının ilk olarak kime verildiği ve ne anlama geldiği konusunda da kesin ve ortak bir bilgi yoktur.

Yukarıda da bahsedildiği üzere bazılarına göre Nadr b. Kinane, bazılarına göre onun torunu Fihri b. Malik, bazılarına göre de Kusay b. Kilab için ilk olarak *Kureyş* adı kullanılmıştır.¹⁰²

Aşağıda ayrıntılı olarak verileceği üzere, anlam olarak da *Kureyş* isminin "*araştırma*", "*ticaret*", "*toplanma*", "*köpek balığı*", "*at*", "*düzgün (temiz ve iyi)*" gibi çeşitli anlamlara geldiği iddia edilmiştir.

Bazılarına göre, Nadr b. Kinane veya Fihri b. Malik hac için Mekke'ye gelenlerden fakir olanları tespit edip, onlara yardım ettikleri için onlara *Kureyş* denmiştir. Çünkü *kureyş* kelimesi "*araştırmak*", "*teftiş etmek*" anlamındaki *takriş* kelimesinden türemiştir. Teftiş (takriş) kelimesi de "*ihtiyaçlarını karşılayan*" anlamındaki *takarruş* ile aynı manada kullanılmıştır. Bazıları da *takarruş*'un "*toplanma*" anlamına geldiğini iddia etmektedir.

¹⁰¹ Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler Tarihi ve Hz. Muhammed'in Hayatı*, Sadeleştiren: Zekeriya Akman, Ankara, Elips Kitap Yayınları, Mayıs 2013, s.62.

¹⁰² Ancak Lammens'e göre sayılan bütün bu isimlerin tarihi bir şahsa ait olup olmadıkları kesin değildir. Çünkü ona göre, nesepçiler kaynak olarak sadece Tihâme'deki eski isimler cedvelini ve doğruluğu şüpheli bazı şiirleri göstermişlerdir. Bkz. H. Lammens, "*Kureyş*", *İA, MEB...*, s.1014

Bunlardan İbn-i Hişam'a göre, bir rivayette Nadr, *Kureyş*'tir, bir rivayete göre de Fihri, *Kureyş*'tir. *Kureyş*'in anlamı da *tekarruş* yani *ticaret* ve *kazanmaktır*. İbn-i İshak'a göre ise *Kureyş* adının anlamı *tekarruş* (*takarruş*) yani *toplanmaktır*.¹⁰³

Başka bir yerde de İbn-i İshak'ın; "...*Kureyş*, *O'nun adını "mücemmi" (toplayan) koydu. Çünkü oranın işini topladı...*"¹⁰⁴ sözlerinden, *Kureyş* adının, Kusay'dan önce var olduğu anlaşılabilir.

Bu bilgilere göre, İbn-i Hişam ve İbn-i İshak *kureyş* kelimesinin *tekarruş*'dan geldiğini söylemektedirler. Ancak İbn-i Hişam, kelimenin "*ticaret*" ve "*kazanmak*" anlamına geldiğini söylerken, İbn-i İshak ise kelimenin "*toplanmak*" anlamına geldiğini ifade etmektedir. *Toplanmak* denmesinin sebebi ise, Kusay'ın kabilesini Kabe çevresinde toplamasından kaynaklanmaktadır. Kusay'a da bu sebepten *mücemmi* denildiği rivayet edilir.¹⁰⁵

İbn-i Hişam'ın ifadelerinden anlıyoruz ki, *Kureyş* adının ilk olarak kime verildiği de kesin değildir.

Aynı şekilde Yakubi de hem Nadr b. Kinane'yi hem de onun torunu Fihri b. Malik'i *Kureyş* olarak anmıştır ve *kureyş* kelimesinin anlamı için şunları yazmıştır: "*Nadr bin Kinane ilk "Kureyş" ismi ile tanınan şahıstır. Rivayetlere göre, düzgün (temiz, iyi) bir insan olması için, onu 'Kureyş' olarak adlandırmışlardır. Başka bir*

¹⁰³ "İbn-i Hişam şöyle dedi:

Nadr: Kureyş'dir. O'nun zürriyetinden olan kimseler ise Kureşi'dir. Zürriyetinden olmayan kimseler Kureşi değildir...

Bir rivayette Fihri b. Malik Kureyş'dir. Zürriyetinden olan kimseler de Kureşi'dir. Zürriyetinden olmayan kimseler ise Kureşi değildir. Kureyş'in "Kureyş" ile isimlenmesi, tekarruşdan dolaydır. Tekarruş ise ticaret ve kazanmaktır...

İbn-i İshak şöyle dedi:

Denilir ki: Kureyş, Kureyş ismiyle şunun için isimlendi ki, dağılmalarından sonra toplandılar. Toplanmaya tekarruş denilir." Bkz. *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.135-137.

¹⁰⁴ *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.174.

¹⁰⁵ *Sîret-i İbn-i Hişam*, C.I, s.174; Yaşar Çelikkol, *İslâm Öncesi...*, s.101.

görüŖe göre ise ticaret yaptığı ve zengin olduğu için ona 'KureyŖ' demiŖler. Diğer bir görüŖe göre, annesi onu 'KureyŖ' olarak adlandırmıŖtır, ki 'KiriŖ (KereŖ)' kelimesinin küçültülmüŖ halidir, ki bu bir deniz hayvanının ismidir. Bu sebepten Nadr bin Kinane'nin evladı olmayan birisi 'KureŖi' olamaz. Nadr bin Kinane'nin evladlarının ismi Ŗöyledir. Malik, Yehlod Veslet...

'Fihr bin Malik' KureyŖ'dir ve Fihr onun lakabıdır. Fihr bin Malik'in babası henüz hayatta iken, onda büyüklük alametleri görülmeye baŖladı ve babasının ölümünden sonra onun yerini aldı...¹⁰⁶

Görüldüğü üzere Yakubi, *kureyŖ* kelimesinin birden çok anlamını yazmıŖtır. Bunlardan biri de bir deniz hayvanı olduğu ile ilgilidir. Genelde bu deniz hayvanı köpek balığı olarak kabul edilmiŖtir. Çünkü Kelb ve Esed kabileleri de adlarını bir hayvan isminden almıŖlardı. Köpek balığının denizdeki diğer balıklar karşısında güçlü olması gibi KureyŖ'in de diğer kabilelere karşı üstünlüğü ifade edilmek istenmiŖtir. Fakat yukarıda verilen bilgilere göre de, KureyŖ kabilesi Kusay'a kadar pek de güçlü değildi. İlk kez onun tarafından Kabe'nin çevresine yerleŖtirilerek Kabe yönetimini ele geçirmiŖti.

Lammens'e göre ise "*köpek balığı*" bedeviler tarafından Peygamberin kabilesindeki istilacı fertler için söylenmiŖ bir hicivdir.¹⁰⁷ Fakat Lammens'in istilacı ile neyi kastettiği tam olarak anlaŖılamıyor. Yani bunların Mekke'yi mi istila ettikleri ya da başka yerlere talana mı gittikleri hakkında net bir açıklama yoktur. Eğer ilki kastediliyorsa, bu durum kaynaklara göre zor görünmektedir. Çünkü önce de bahsedildiği üzere KureyŖ kabilesi İsmail peygamberden itibaren Mekke'de bulunuyordu, yani Mekke'yi istila etmedi. Tam tersine Cürhüm ve Huzaalılar burayı İsmail'in oğullarından almıŖlardı. İkinci durum anlatılmak isteniyorsa, bu da yukarıda

¹⁰⁶ *Tarih-i Yakubi*, Mütercim: Muhammed İbrahim Ayeti, Tahran, 1382, s.295-297.

¹⁰⁷ H. Lammens, "*KureyŖ*", *İA, MEB...*, s.1014.

Kureyşlilerin faziletlerinde bahsedilen; "*Onlar dinlerine bağlıydılar ve bu yüzden baskın yapmayı reddetmişlerdir. Onların yapmaktan kaçındıkları şeyler yağmalama, haksızlık ve tecavüzdür.*"¹⁰⁸ sözlerine aykırı görünmektedir.

Taberî de (839-923) eserinde, Kusay'ın Huzaa kabilesini yendikten sonra bütün kavmini topladığını ve onlara *Kureyş* adını verdiğini yazar. Ona göre, *kureyş* kelimesi, "*cemaat*", "*topluluk*" anlamına gelmektedir. Taberî, bazılarının da *Kureyş* adının bir "at" adı olduğunu ve o atın deniz mahluklarını galebe çaldığını söylediklerini iletir. Böylece Kusay da, hasımlarına galib geldiği için, halkını o ata benzetmiş ve onlara *Kureyş* demiştir.¹⁰⁹ Diğer görüşlerden farklı olarak Taberî'ye göre bu kabileye *Kureyş* adını bizzat Kusay kendi vermiştir.

Yukarıda anlatılan, gerek *Kureyş* kabilesinin tarihi, gerekse bu adın ne anlama geldiği konusundaki bilgilerin bir kesinlik arzetmemesinin en önemli sebebi yine Arapların tarih anlayışından kaynaklanmaktadır. Çünkü Araplar gerek Arabistan'da yaşayan Arap ve diğer kabilelerin tarihini, gerekse Peygamberin kendisi ve geçmişiyle ilgili tarihini sadece rivâyet olarak birbirlerine aktarmışlardır. Onlarda tarih, babadan oğula aktarılan sözlü bir gelenek çerçevesinde oluşmuştur. Yazılı kaynaklar yoktur. Arap tarihi veya siretle (Peygamberin hayatı) ilgili herhangi bir olay, halifeler devri bitinceye kadar tedvin edilmemiş yani yazıya geçirilmemiştir. Bu dönemde sadece Kur'an ve nahv (cümle tahlili) esasları tedvin edilmiştir. Meliklerin ve geçmişlerinin tarihini anlatan ilk kitap ise Muaviyenin hilafeti döneminde, bizzat Muaviye tarafından San'a'dan getirtilen Ubeyd b. Şeriyye'ye yazdırılmıştır. Bu tarihten itibaren de pek çok kimse Peygamberin hayatı ile ilgili kitaplar yazmaya başlamış, büyük olasılıkla da bu ilk kitaptan faydalanmışlardır. Bunlardan biri de Urve b. Zübeyr'dir (öl. H.92/710-711).

¹⁰⁸ M.J. Kister, *İlk Dönem İslam Tarihi Üzerine...*, s.67-69.

¹⁰⁹ *Tarih-i Taberî*, C.III, s.48.

Urve'nin yazdığı pek çok bilgiyi daha sonra İbn-i İshak, Vâkidi ve Taberi de kendi eserlerinde kullanmıştır.¹¹⁰

Anlaşıldığı kadarıyla bugün kaynak olarak gösterdiğimiz islam tarihi kitaplarının en eskisi Muaviye tarafından yazdırılmıştır. Onun, halk üzerinde otoritesini meşru hale getirmek için, ki tarihte bunun örnekleri de vardır¹¹¹, kendisini Peygamberin kabilesi olan Kureyş'e bağlaması büyük olasılıktır.

1.1.3. "Kureyşan" Adının "Kureyş" Adıyla Bağlantısı

Bugün Tunceli/Dersim ve Gaziantep/Yukarı Kayabaşı kökenli Kureyşan Aşireti üyeleri, kendilerini Hz. Muhammed'e dayandırır. Ancak aşiret Kureyşan adını, Peygamberin mensub olduğu Kureyş kabilesinden değil, bizzat 13. asırda Dersim yöresine yerleşmiş; ismi Mahmud, lakabı *Kureyş* olan ve Peygamber soyundan geldiği "*şecere*" ile tasdiklenen dervişten almaktadır. Yani aşiret, atası *Kureyş*'e izafeten, Kureyşan adını taşımaktadır. Tıpkı "Baba Mansurlar", "Sarı Saltuklar", "Derviş Cemaller", "Seyyid Savunlar" vb. aşiretler/ocaklar gibi.

Kureyşan adının ise Kureyş adına *-an* eki¹¹² getirilerek oluşturulduğu düşünülmektedir. Ancak Dersim'deki diğer aşiretler, yukarıda da yazıldığı gibi, *-ler*, *-lar* eki alarak çoğul olmuşken, neden Kureyşlilere, Kureyşan denilmiştir, bu belli değildir.

Osmanlı arşivi tarandığında Kureyşan adı, Kureyş adına göre çok daha az ve daha ileri tarihli belgelerde karşımıza çıkmaktadır. Bu belgelerin çoğunluğu da hicri 1300'lere yani 20. asrın başlarına aittir. Bunlar içinde eski tarihli belgelerden biri

¹¹⁰ *Sîret-i İbn-i Hişam, C.I, s.14-15.*

¹¹¹ Mesela Timurlenk'in kendisini, hükümranlığını kuvvetlendirmek için, Çingiz Han'a bağlaması. Bkz. Roy E. Stier, *Muhteşem Savaşçı Timurlenk*, Ankara, Elips Yayınları, Ocak 2008, s.27; İsmail Aka, *Timurlular Devleti Tarihi*, Ankara, Berikan Yayınları, 2010, s.21-22.

¹¹² *-an* eki Farsça çoğul yapma edâtıdır. Zen (kadın), zenan (kadınlar); merd (adam, insan), merdan (adamlar, insanlar) da olduğu gibi.

H.1262 (1845/46) yılına aittir. Burada Erzincan ve Tercan yörelerinde yaşayan Kureyşanlı Aşireti'nden bahsedilmektedir.¹¹³ Kureyşanlı Aşireti ile ilgili belgelerin, Orta Anadolu'da yerleşmiş olan ve Kureyş Cemaati olarak anılan topluluk gibi çok eski tarihlere dayanmamasının en önemli sebebi, aşağıdaki kısımlarda ayrıntılı bir şekilde açıklanacağı üzere, Dersim yöresine gelen Kureyş Aşireti'nin büyük bölümünün bu yöreden Anadolu'nun iç kısımlarına göç etmiş olmasıdır. Günümüzde Tunceli yöresinde yerleşik olan Kureyşanlı Aşireti mensupları yukarıda yazıldığı gibi, sadece 13. asırda bu yörede yaşamış *Kureyş* adlı dervişin soyundan geldiği için, ancak zamanla nüfusları artmıştır. Bu sebepten de eski tarihlerde kendisinden bahsedilecek kadar sayısal çoğunluğa sahip olmamış ve neticede belgelerde de adına ancak son asırlarda rastlanılmıştır.

Yapılan görüşmelerde de görüleceği üzere, Dersim'de, Kureyşanlılara yöresel ağız nedeniyle Kuresiz de denilmektedir. Bu sebepten Kureyşanlılar ataları olan *Kureyş'e*, *Kuresi/Kureşi Kur* da derler. Burdaki *Kureyş* adının "keramet", *Kur* lakabının ise "yüce, büyük derviş" anlamına geldiğini söylerler.

Biz bundan hareketle *kur* kelimesini araştırdık ve gördük ki Divanü Lûgat-it Türk'te *kur* kelimesi *mertebe*, *aşama* anlamına gelmektedir. Bununla ilgili olarak da "*meninğ kurım uluğ*" (benim mertebem ulu)¹¹⁴ örneği verilmiştir. Mertebe kelimesinin de "*derece*, *rütbe*" anlamları ile toplumda genelde *yücelik* için kullanıldığı düşünülürse, *kur* kelimesiyle yakınlık arzettiği düşünülebilir.¹¹⁵

¹¹³ BOA, A.MKT. (*Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı*), Dosya No:52, Gömlek No:15.

¹¹⁴ Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it Türk*, Cilt:I, s.324.

¹¹⁵ Bazı araştırmacılar, Tunceli'de kullanılan bu "kur" ünvanının, Afganistan'daki *Gur* adından geldiğini ve "Gur bölgesinde yaşayanlar" anlamı taşıdığını iddia etse de (Bkz. Alemdar Yalçın, Hacı Yılmaz, *Koreşanlılar...*, s.35) pek mantıklı gelmemektedir. Nitekim Tunceli'deki yaşlı Kureyşanlılar bu anlamdan habersizdirler.

Sonuç olarak *Kureşi Kur*, "kerametli büyük derviş" anlamına gelmektedir. Buna dayanarak, *Kureyş* adının Arap kaynaklarındaki anlamlarından farklı bir anlamı daha olduğunu ileri sürebiliriz.

1.2. ANADOLU'YA GELEN KUREYŞ Mİ, KUREYŞ AŞİRETİ Mİ PROBLEMİ

Bugün Kureyşan Aşiretine mensup yaşlıların bir kısmı ile bu bilgileri analiz etmeden olduğu gibi aktaran kimi yazarlar, sadece *Kureyş* adlı dervişin talibleriyle birlikte Anadolu'ya gelip Dersim yöresine yerleştiğini ileri sürerken, bazıları da bir aşiretin geldiğini söylemektedirler. Aşağıda bu görüşlerle ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiştir.

Kureyşan Aşireti hakkında ilk ciddi çalışmayı M. Şerif Fırat¹¹⁶ yapmıştır. O, "Doğu İlleri ve Varto Tarihi" adlı eserinde, Varto'daki Kureyşan Ocağı'na ait bir "*şecereye*" dayanarak, aşiretle ilgili bir kısım tarihi bilgiler vermiştir.

Fırat'tan önce de Dersim hakkında yapılan çeşitli sivil ve askeri raporlarda Kureyşan Ocağı ile ilgili birtakım mâlumatlar verilmiştir. Ancak bunlardan bazıları önyargılı bilgiler içermektedir. Mesela bunlardan biri olan Naşit Hakkı Uluğ, yazdığı satırlarda hem Dersimlileri ve Seyyidleri küçük düşürme konusunda, hem de onların nasıl iyi bir Türk ırkı temsilcisi oldukları konusunda oldukça abartıya kaçmıştır.¹¹⁷

Şerif Fırat, Varto'nun Şarik/Şorik köyündeki şecerenin ilk olarak H.582 tarihinde yazıldığını ve H.628/1232 tarihinde de Anadolu Selçuklu hükümdarı Alaeddin Keykubad tarafından tasdik edilerek mühürlendiğini belirttikten sonra, şecerede adları

¹¹⁶ M. Şerif Fırat üzerinden yapılan tarihsel tahrifler ve yönlendirmeler hakkında bkz. Mustafa Fırat, *Siyasi Bir Cinayetin Anatomisi Mehmet Şerif Fırat Olayı ve Kürt Sorunu*, İstanbul, IQ Yayınları, Şubat 2010, s.397-453.

¹¹⁷ Naşit Hakkı Uluğ, *Derebeyi ve Dersim*, İstanbul, Kaynak Yayınları, Eylül 2011; Naşit Hakkı Uluğ, *Tunceli Medeniyete Açılıyor*, İstanbul, Kaynak Yayınları, Mayıs 2007.

yazılı olan 12 aşiretin Selçuklular devrinde Horasan'dan¹¹⁸ geldiğini yazar. Bu aşiretlerin başında da Alevilik halifeleri olan Horasanlı Seyyid Mahmudi Hayrani ve Şah Mansur Baba'nın bulunduğunu ve Seyyid Mahmud'un oğlunun da Hacı *Kureyş* olduğunu söyler.¹¹⁹

Şerif Fırat'ın vermiş olduğu bu bilgilere göre, bugün Dersim bölgesindeki Kureyşanlıların atası olan *Hacı Kureyş*, Horasan'dan Kureyşan adındaki bir aşiretle değil de babası Seyyid Mahmud Hayrani ile birlikte, adları şecerede yazılı 12 aşiret içinde gelmiş ve babası da Şah Mansur ile beraber bu aşiretlerin başındaymış.

Zeki Görgü ise tam tersi olarak Seyyid Mahmud Hayrani'nin, *Hacı Kureyş*'in torunlarından biri olduğunu ve yanında derviş ve akrabalarıyla birlikte geldiğini yazmaktadır. Yani ona göre de bir aşiret gelmemiştir, sadece *Seyyid Hacı Kureyş* adındaki derviş, akrabalarıyla birlikte Dersim'e gelmiştir.¹²⁰

Sinan Boztepe'ye (Kureyş'in Aliyan kolundan) göre de, Kureyş adında bir aşiret Anadolu'ya gelmemiştir. O, *Büyük Seyyid Hacı Kureyş*'in ailesi ve bir kısım Türkmen boyları ile Horasan'dan çıkarak Anadolu'ya geldiğini ileri sürer.¹²¹

¹¹⁸ Horasan, bazı kaynaklarda Ceyhun (Amuderya) nehrinin batısındaki bölge (Nişapur, Merv, Herat, Tus, Belh, Cüzcan) olarak gösterilirken, bazı kaynaklarda da Ceyhun'un hem batısı hem de doğusundaki Maverâünnehr (Buhara, Semerkand) bölgelerini içine alacak şekilde gösterilmektedir. Geniş bilgi için bkz. Mesudî, *Murûc ez-Zeheb... (eserin pek çok yerinde Horasan ve şehirleri hakkında bilgi verilmiştir.)* Yakubî ise Merv'in, Horasan yerleşimlerinin en görkemlisi, Herat'ın en kalabalık, en mamur ve halkının yüzü en güzel olanı, Belh'in ise Horasan'ın ortası olduğunu söyler. Yakubî bu şekilde Horasan'ı büyük bir bölge olarak tarif etmiştir. Bkz. Yakubî, *Ülkeler Kitabı*, çev. Murat Ağarı, ayışığı kitapları, İstanbul, 2002, s.60-61, 68-69.

¹¹⁹ M. Şerif Fırat, *Doğu İleri ve Varto Tarihi*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, Kasım 2007, s.108-111.

¹²⁰ Zeki Görgü, *Yazılı ve Sözlü Anlatımlarda Seyyid Mahmud...*, Ankara, 2004, s.8.

¹²¹ Sinan Boztepe, *Kureyşan...*, s.12-13.

Bu konuda yani *Kureyş*'in tek başına mı, yoksa Kureyş (Kureyşan) Aşireti ile mi Anadolu'ya geldiği hakkında başka fikirler de öne sürülmüştür.

Bunlardan biri de Nuri Dersimi'dir. Ancak onun, Kureyş/Kureyş Aşireti ile ilgili verdiği bilgilere geçmeden önce, Dersim'e gelen aşiretler hakkındaki iddialarına göz atmak gerekir. O, Dersim'deki aşiretlerin tamamını, *seyyid* aşiretleri de dahil, Kürt saymıştır. Ancak, Dersim'e gelen bu aşiretlerin konuştuğu dile Kürtçe değil de Zazaca hatta pek eski Zaza dili demiştir. O'na göre Dersim'deki bu *seyyid* ve aşiretler, yine neredeyse tamamında Kürtlerin yaşadığı iddia ettiği Horasan'dan gelmişlerdir.¹²²

Bu iddianın aksine Türklerin Horasan bölgesinde, önce Samanilerin (819-1005) ordusunda yer aldığı, sonra da bu devletten ayrılıp kendi bağımsız devletleri olan Gaznelileri (963-1186) kurdukları tarihi bir gerçektir. Daha sonra ise Selçuklular (1040-1157) Gaznelilere isyan edip kendi devletlerini kurmuş ve kısa süre içinde de Horasan'a hükmetmişlerdir.¹²³ Bu açık gerçekler bize Nuri Dersimi'nin iddialarının aksine 13. asırdan çok önce Türklerin Horasan'da yaşadığını göstermektedir.

Ayrıca yine gerek bu tarihte gerekse daha önceki tarihlerde, o döneme ait kaynaklarda Horasan'da Kürt nüfusunun baskın olduğunu gösteren bilgiler de mevcut değildir. Mesela İbnü'l-Esir (1160-1232) yazdığı eserinde çeşitli yörelerdeki Kürtlerden (Hezbâniyye (Azerbaycan tarafları) Kürtleri, Şebânkâre Kürtleri, Benû Hakkâr Kürtleri¹²⁴) bahsettiği halde Horasan Kürtleri diye bir tabir kullanmamıştır.

¹²² Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, İstanbul, Dam Yayınları, Mart 2014, s.29-31

¹²³ Geniş bilgi için bkz: İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih...*, Cilt: 7-10, Ter. Ahmet Ağırakça..., İstanbul, Hikmet Yayınları, 2008; Kıvameddin Burslan, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999; Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995; Erdoğan Merçil, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2007; Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)*, 5. Baskı, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1999.

¹²⁴ İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih...*, Cilt:8, s.9; Cilt:9, s.357; Cilt:10, s.169.

Bundan başka Ya'kubî (öl. 905) çeşitli ülkeleri tanıttığı eserinde, Bağdat ile İsfahan arasındaki bölgede bulunan Saymara, Hulvan ve Karmâsîn şehirleri ile İsfahan kasabalarında Arap ve Acemlerle (yabancılarla) yaşayan Kürtlerden bahsetmiştir. Ancak Horasan yöresini anlatırken özel olarak İsfahan'daki gibi Kürt halkından bahsetmemiştir. O; *"Horasan'ın pekçok şehrinde Mudar ve Rabia (Rebia) kabilelerinden ve diğer Yemen kavimlerinden Araplar bulunmaktadır. Ancak Ustrûşene'de Arap yoktur."* demektedir.¹²⁵ Eğer Kürtler, bu kabilelerden (yani Mudar ve Rabî'a'dan) değil iseler, Horasan'daki varlıklarının çokluğundan bahsedemeyiz. Bununla birlikte Mesudî (893/894-956/957), Kürtlerin kökeni hakkında insanların ihtilafa düştüğünü; ancak onların soyunun Rebia (Rabia) b. Nizâr'a dayandığını ve Kûfe ve Basra'da bulunan Kürtlerin Şuhcan kolunun da kendilerinin Rebia b. Nizâr b. Maad'ın soyundan olduklarını inkâr etmediklerini yazmaktadır.¹²⁶

¹²⁵ Ya'kubî, *Ülkeler Kitabı*, s.52, 56, 74.

¹²⁶ *"Kürdlere gelince, insanlar onların kökeni konusunda ihtilafa düşmüşlerdir. Kimine göre Kürdler, Rebia b. Nizâr b. Maad b. Adnan b. Bekr b. Vâil'in soyundan gelmektedirler. Kürdler eski zamanlarda diğerlerinden ayrılarak şartların zorlaması sebebiyle dağlara ve vadilere çekildiler. Oralarda Acem (yabancı) ve Farşlıların oturdukları şehir ve mamurelere komşu oldular. Dillerini bıraktılar ve böylece dilleri acem (yabancı) dili haline geldi. Her Kürd aşireti değişik bir Kürdçe konuşur. Kimine göre onlar Mudar b. Nizâr'ın soyundan, kimine göre Kürd b. Mard b. Sa'sa'a b. Hevazin'in oğullarındandır. Gassanoğullarıyla aralarında çıkan olaylardan dolayı çok eski zamanlarda onlardan ayrıldılar.*

Bazıları onların Rebia ve Mudar soyundan olduğunu, su ve mera aramak için dağlara çıktıklarını, Arapçayı komşu halkların diliyle değiştirdiklerini iddia ederler.

... Onların soy kökenleri hakkında söylenebilecek en doğru bilgi ise Rebia (Rabia) b. Nizâr oğullarından olduklarıdır. Kürdlerin bir kolu, Kûfe ve Basra'da yani Dinever ve Hemedân'daki Mahey bölgesindeki Şuhcanlardır. Onlar Rebia b. Nizâr b. Maad'ın soyundan olduklarını inkâr etmezler. Macurdanlar ise Azerbaycan'ın Kenkever nahiyesindedirler. Hazbani, Şurat, Cibal ülkesinde yaşayan Şadencan, Lurri, Madencan, Mezdanekan, Barisan, Celali, Cabarki, Cavani, Müstekan, Şam bölgesindeki Debabil ve diğer aşiretler, en önde gelen kollarıdır ve Mudar b. Nizâr'ın soyundandırlar. Yakubî mezhebinden olanları vardır. Curkanlar Hristiyandır. Musul

Nuri Dersimi'nin iddialarının aksine pek çok kaynakta Horasan'daki Türk unsurdan bahsedilmiştir. En ilginç kaynak ise kendisi de Kürt olan ve "Kürtlerin Tarihini" yazan Bitlis hakimi Şerafeddin Han'ın (1543-1604) verdiği bilgilerdir. O, Osmanlıların Anadolu'ya gelişlerini anlatırken, yukarıdaki iddialara bir bakıma cevap niteliğinde olarak; Cengiz Han'ın ordularının ilerleyişi sebebiyle, 1215 tarihinde Muhammed Harzemşah'ın ünlü komutanlarından Kayaalp oğlu Şah Süleyman'ın, Merv'den Azerbaycan'a doğru yaklaşık elli bin aileden oluşan Türk aşiretleriyle birlikte hareket edip, Ermenistan'ın başkenti Ahlât'a geldiğini, söylemektedir.¹²⁷ Buradaki sayı eğer doğruysa, o dönemde Horasan'ın sadece bir bölgesinde yaklaşık 250 bin Türk olduğu söylenebilir.

Bir Arap olan el-Câhiz de (öl.864/869), Horasanlılar ile Türklerin kardeş olduklarını ve kökenlerinin aynı olduklarını yazmıştır.¹²⁸

Ya'kubî ise Halife Mu'tasım'ın 9. asrın ilk yarısında Dicle'nin doğusunda kurmuş olduğu Samarra'ya yerleştirdiği Türkleri nasıl diğer ırklardan ayrı tuttuğunu şöyle anlatmaktadır: "[Mu'tasım] Türklerin iktâ'larını diğer insanların iktâ'larından tümüyle ayrı tuttu ve diğerlerinden ayırdı. Müvelledlerden (Arap-Acem melezleri) hiçbir grupta düşüp kalkmıyorlardı; onlara sadece Ferganalılar komşuydu... Sonra Türk cariyeler

ve Cudi dağı civarında yaşarlar. Kürdler arasında Haricî olanları ve Osman ve Ali meselesine karışmayanları vardır."Bkz. Mesudî, *Murûc Ez-Zeheb...*, s.294-296.

¹²⁷ Şerafeddin Han, *Şerefname II/I (4)*, Notlar-Açıklamalar: François Bernard Charmoy, Fransızcadan çev. Rıza Katı, İstanbul, Yaba Yayınları, Mayıs 2010, s.328-330.

¹²⁸ "... Horasanlılar ile Türkler kardeşirler. Bunların memleketleri aynıdır...

Türklerle Horasanlılar arasındaki fark, daha uzak olmak şöyle dursun – Araplarla Acemler, Rumlarla İslavlar, Zencilerle Habeşiler arasındaki fark gibi de değildir. Aksine, bu iki sınıf arasındaki fark Mekkeli ile Medineli, bedevi ile şehirli, dağlı ile ovalı, dağlarda oturan Tayy kabilesi mensupları ile ovalarda oturan Tayy kabilesi mensupları arasındaki fark gibidir. Huzayl kabilesi Arapların Kürtleri olduğu gibi, [Türkler de Horasanlıların göçebeleridir.]"

Bkz. El-Câhiz, *Hilâfet Ordusunun Menkibeleri Ve Türklerin Faziletleri*, çev. Ramazan Şeşen, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1998, s.42.

satın alıp bu Türkleri onlarla evlendirdi. Çocukları yetişinceye kadar onların müvelledlerle evlenmelerini ve akrabalık kurmalarını yasakladı. Çocukları yetiştikten sonra birbirleri ile evleneceklerdi... Bu Türklerin hiçbiri karısından ayrılmıyordu..."¹²⁹

Yukarıdaki alıntılar, 9. asrın ilk yarısında dahi Horasan'ın batısında diğer ırklarla karışmayan çok sayıda Türk olduğunu göstermektedir.

İstahri (öl.957) de Horasan bölgesinin batısında Oğuz Çölü'nün, kuzeyinde ise Maverâünnehr ve Türk ülkesinin bir kısmının bulunduğunu yazmıştır.¹³⁰ Türklerle sınır olan bir bölgede doğal olarak Türk nüfusunun da olması kaçınılmazdır. Kaldı ki 11. asırda bu bölgede Selçuklu Devleti de kurulacaktır.

İslâm coğrafyacılarından bir diğeri olan İbn el-Fakîh (öl. 913 den sonra) eserinde şunları yazmaktadır: *"İbrahim Peygamber Sara ölünceye kadar onun üstüne bir kadınla evlenmedi. O ölünce has Araplardan Kanturâ binti Meftun denen bir kadınla evlendi. Bunun oğulları Horasan'a gidip orada çoğaldılar. Etraflarındaki düşmanlarını yendiler. Bu olaylar Yafes b. Nuh'un çocuklarından olan Hazarlara ulaştı. Hazarlar onların yanına gidip onlarla anlaştılar, evlendiler. Bir kısmı onların yanında kaldı, bir kısmı vatanlarına döndüler."*¹³¹ Burdaki bilgilerde ilginç olan nokta, İbrahim Peygamberin soyundan olan Horasanlıların, Hazarlar zamanında Türklerle karıştığı ifadesidir.

¹²⁹ Ya'kubî, *Ülkeler Kitabı*, s.41. Gerçi Halife Mu'tasım'ın bunu neden yaptığını Ya'kubî belirtmemiştir. Sadece Mu'tasım'ın, daha Halife Me'mûn zamanında Semerkand'dan Türk köle getirttiğini, bu dönemde onun emrinde 3.000 civarında Türk köle toplandığını, hilâfet kendisine geçtiğinde de Bağdat'ta yaşayan Türk köleleri satın almaya devam ettiğini yazmıştır. Ayrıca halkın ayak takımının bazen bunlara saldırıp öldürmesinin Mu'tasım'ın zoruna gittiğini ve bu sebepten Bağdat'tan çıkıp Samarra'yı kurduğunu ve Türkleri buraya yerleştirdiğini aktarmıştır. Bkz. Ya'kubî, *Ülkeler Kitabı*, s.38-39.

¹³⁰ Ramazan Şeşen, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, TTK, Ankara, 2001, s.162-163.

¹³¹ Ramazan Şeşen, *İslâm Coğrafyacılarına Göre Türkler...*, s.196.

Nuri Dersimi'nin yukarıda bahsettiğimiz iddialarının tarihi verilere aykırı olduğu açıktır.

Anadolu'ya gelen Kureyş mi Kureyş Aşireti mi sorununa geri dönecek olursak, Nuri Dersimi, diğerlerinden farklı olarak, *Kureyş* adındaki dervişin tek başına değil de, Kureyşan ve diğer aşiretlerin başında, Horasan'dan Anadolu'ya geldiğini yazmaktadır. Bu aşiretlerin Şeyh Hasan, Kureyşan, Hormek, İzol, Sadyan, Karsanlı, Milli ve Baba Mansurlar olduğunu ve hepsinin de yine Kürt olduğunu ve sadece Zazaca konuştuğunu ileri sürmüştür. Oysa o dönemde Baba Mansurlar adlı bir aşiretin Dersim'e gelmesi imkansızdır. Çünkü bu aşiret *Kureyş*'in çağdaşı olan Baba Mansur'dan sonraki asırlarda çoğalıp, aşiret adını almıştır. Aynen Kureyşan, Şeyh Hasanan ve Seyyidan gibi. Bundan başka bu aşiretler eğer Kürt ise neden konuştukları dile Kürtçe değil de özellikle Zazaca demiştir, belli değildir. Nitekim H.680'de Horasan'dan Emevilerin tazyikiyle Anadolu'ya geldiğini söylediği Hacı Bektaş Veli'nin de yine tamamen Kürt olan Ağuçan, Derviş Cemal ve Sarı Saltık/Saltuk adlarındaki halifelerini Dersim'e gönderdiğini ileri sürmektedir¹³² H.680'de yani 1281-82'de Horasan'da, en azından 5 asır evvel yıkılan Emevilerin bulunması imkansızdı. Ayrıca Horasan bu tarihte değil, Moğolların Harzemşahlara saldırdığı 1220'lerde karışıklığa sürüklendi ve o tarihlerden sonra Anadolu'ya göçler başladı. Bu sebepten Hacı Bektaş Veli'nin Emevi saldırıları sonucu Anadolu'ya gelmesi mümkün değildir. Bununla birlikte Bektaşiliğin büyük oranda Türkler arasında yayıldığı düşünülürse, Hacı Bektaş'ın yanındaki halifelerinin de Türk olma ihtimali Kürt olma ihtimalinden daha fazladır.¹³³

Başka bir yerde de H.736 (1335-36)'da Alaeddin Keykubad tarafından Dersim'de bulunan Horasanlı Kureyş ile Baba Mansur'a halifelik verildiğini ileri sürerken (bu konuda II. Bölümde ayrıntılı bilgiler verilmiştir), Kızılbaş kelimesinin dahi I. Selim

¹³² Bkz. Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim...*, s.30-31.

¹³³ Bkz. M. Fuad Köprülü, "Bektaşî", *İA, MEB*, Cilt:2, 5. Baskı, İstanbul, 1979, s. 461.

döneminde Alevi Kürtlere verildiğini ileri sürmektedir.¹³⁴ Bugün, Safavilerin yanında yer alan Türkmenlere Kızılbaş dendiği, araştırmacılar tarafından kesin olarak ortaya konulmuştur.¹³⁵ Kaldiki "Kürtlerin Tarihini" yazan Bitlis hakimi Şerafeddin Han dahi Kızılbaşlar ile Kürtleri birbirinden ayırmıştır. Yine bugün Horasan bölgesinde bulunan Kürtlerin çoğunun Safaviler döneminde (16. asırdan sonra) buraya yerleştirildiği de aşağıda verilen bilgilerde görülmektedir.

Şerafeddin Han (1543-1604) Siyah Mansur, Çekeni (Çigini) ve Zengene adlı belli başlı üç Kürt kabilesinin olduğunu, bunların Loristan ya da Guran ve Ardelan diyarından gelip İranlı hükümdarların hizmetine girdiğini, Şah Tahmasp zamanında Çigini aşiretinin eşkiyalık yapması üzerine, Şah tarafından Horasan'a sürüldüğünü söylemektedir. Yine Kürt kabilelerinin Arran bölgesinde bulunan Karabağ'da oturduklarını ve Türkçe *igirmi-dört* adıyla bilindiklerini, Şah Tahmasp döneminde de başlarında Ahmed Bey Pertal adında bir kişinin olduğunu belirtir. Bunların dışında Horasan'da Gil adlı bir Kürt kabilesinin de bulunduğunu yazmıştır.¹³⁶ Şerafeddin Han'ın satırlarından anlıyoruz ki Horasan'da 16. asrın sonlarında dahi çok sayıda Kürt nüfusu bulunmamaktadır.

Şerafeddin Han, Karabağ'da *igirmi dört* adlı Kürt kabilelerinin bulunduğunu belirtirken, Faruk Sümer, Şah Abbas döneminde (1587-1628) Karabağ'da *Otuz iki*

¹³⁴ Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim...*, s.31

¹³⁵ Haca Sadeddin Efendi, Anadolu'da yaşayan Türklerin idrak gücünden yoksun olduklarını ve bu sebepten Kızılbaşlara (Şah İsmail taraftarları) inandıklarını, onların tarafına geçtiklerini yazar. Bkz. Kibar Taş, "Tunceli/Dersim'in Osmanlı Hâkimiyetine Girişi ve Osmanlı'nın XVI. Asırdan İtibaren Sınırları İçindeki Kızılbaşlara Karşı Tutumu Ve Bunun Dersim'e Etkisi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı:76, Kış 2015, s.79-108, s.88. Ayrıca bu konuda bkz. Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarihi (Ahsenü't-Tevârih)*, çev. Cevat Cevan, Ardıç Yayınları, Ankara, 2004, s.4 (dipnot 22); Tufan Gündüz, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2015, s.52; Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

¹³⁶ Şerafeddin Han, *Şerefname III/I (4)*, s.175-181.

oymaktan meydana gelen ve bu adla anılan büyük bir topluluğun yaşadığını ve bunların Karabağ Türkmenlerinden olduğunu ifade eder.¹³⁷

Diğer bir iddia da Sultan Selim'in Kürtlere istiklalini bazı şartlarla verdiği ile ilgilidir.¹³⁸ Ancak kaynaklara göre, Doğuda bulunan 25 Sunni Kürt beyi İdris-i Bitlisi'nin kendilerini ikna etmesiyle, Kızılbaş Türkmen Safavilere karşı Osmanlı'ya bağlılıklarını bildirmişlerdi. Yani Sultan Selim onlara bir istiklal vermemiştir. Tam tersine bu Kürt beyleri kendi rızalarıyla Osmanlının hakimiyetine girmişlerdir.¹³⁹

Son olarak Sünni Kürtlerin, Alevilere bakışının kötü olmasının sebebinin ise başkalarının (Türk hükümetinin) kışkırtmalarına bağlamış ve şunları yazmıştır: "*Bu münaferet o kadar ileri gitmiştir ki, bir Sünni Kürt kızının bir Alevi Kürt oğluyla evlenmesini Sünni Kürt hocaları caiz görmemişler. Bir Alevi Kürt eliyle kesilen koyun, kuzu veya herhangi bir hayvanın etini yemenin haram olduğuna inandırmışlardı. Bu babta Sünni Kürt hoca, imam ve şeyhleri fetva vermişlerdir... Sünni Kürt şeyhleri, alevi Kürtlerini dinsizlikle itham ve onlara Rafazî (Rafizi), Kızılbaş ve Alevi ünvanlarıyla hakaret ediyorlar, mallarının yağma edilmesini, canlarının imhasını bile caiz gösteriyorlardı.*"¹⁴⁰ Nuri Dersimi'nin, Alevilere ağır iftira atanların Sünni Kürtler olduğunu yazması da ayrıca ilgi çekicidir.

Kureyşanlılarla ilgili bilgi veren eski tarihli eserlerden biri de Ali Kemali'nin "Erzincan Tarihi" adlı eseridir. Burada Kureyşanlılarla ilgili verilen çok az bilgi şu şekildedir: "*İmam Musa-i Kazım evladından, Şeyh Seyyit İbrahimi sani, Şeyh Mahmudi Hayraniye müntehi olup, halihazırda 14 kabiledir. Başlıca şubeleri: Adıyaman'da Şeyh*

¹³⁷ Faruk Sümer, *Safevî Devletinin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999, s.198.

¹³⁸ Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim...*, s.31.

¹³⁹ Geniş bilgi için bkz. İdris-i Bitlisî, *Selim Şah-Nâme*, çev. Hicabi Kırılancık, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2001.

¹⁴⁰ Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim...*, s.32.

Müşür oğlu evladı, Derviş Halil, Derviş Cemal, Derviş Cevr'dir."¹⁴¹ Başka bir yerde de şunları yazmıştır: "*Kureyşanlılar: Topluca Nazımiye ve Mazkirt havalisinde bulunurlar. Seyyitlerin en büyükleridir ve müteaddit şubelere ayrılmışlardır: Hüseyinan, Gülnan, Kalyan, Valyan, Aliyan, Heman, Süleymaniyan, Çitan, Gudan, Şeyhan, Gaziyan.*" Bu bilgilerin yanında Dersimli şubesine mensup olan aşiretlerin ekseriya Kureyşanlı ve Baba Mansurların müridleri olduğunu da eklemiştir.¹⁴² Ali Kemal'in verdiği bu bilgiler oldukça eksiktir. Bir yerde Kureyşanlıların 14 kabileden oluştuğunu söylerken diğer tarafta 11 isim saymıştır. Ancak o da Kureyşanlıları, Seyyid Mahmud Hayrani'ye bağlamıştır. Ayrıca Adıyaman'da Kureyşanlıların olduğundan da bahsetmiştir. Fakat, *Kureyş* ya da *Kureyş Aşireti'nin* Anadolu'ya nasıl geldiği hakkında bir bilgi aktarmamıştır.

Kureyş'in veya *Kureyşan Aşireti'nin* Anadolu'ya gelişi hakkında bilgi veren bu eserlerin yanısıra, Tunceli/Dersim kökenli Kureyşanlılar arasında da oldukça güçlü sözlü geleneğe dayanan anlatılar mevcuttur.

Mesela Muş/Varto ve Bingöl'de alan araştırmaları yapmış olan Alemdar Yalçın ve ekibinin görüştüğü Kureyşanlılar ile bizim Tunceli, Akşehir, Ankara, Aydın, Gaziantep/Yukarı Kayabaşı ve Adıyaman/Kındırali Köyü'nde yaptığımız görüşmelerdeki Kureyşanlıların söyledikleri temelde birbirine benzemektedir. Buradakilerden bazıları *Kureyş* ve Mansur'un Oğuz beyleriyle beraber Horasan'dan geldiğini söylerken, bazıları da Moğol istilası sırasında *Kureyş'in* Horasan'dan tek veya talibleriyle beraber geldiğini ileri sürmektedir.¹⁴³

EK'ler kısmında verilmiş olan bu görüşmelerde anlatılan bazı bilgiler ise şu şekildedir.

¹⁴¹ Ali Kemali, *Erzincan*, Resimli Ay Matbaası, 1932, s.192.

¹⁴² Ali Kemali, *Erzincan*, s.184-185.

¹⁴³ Bkz. *Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.239, 442, 515.

Tunceli/Nazımıye ilçesine bağlı ve Deu Kureyş (Kureyş Köyü) diğer adı "Zeve" olan köyde, bugün *Kureyş*'in mekanı bulunmaktadır. Burada görüştüğümüz ve *Kureyş*'in Ali adlı kolundan gelen Memed Akyüz'e¹⁴⁴ göre, Anadolu'ya Kureyşan adında bir aşiret gelmemiştir. *Kureyş* adındaki derviş, babası Seyyid Mahmud-ı Hayrani ve bir kısım müritleri ile gelmiştir.

Yine bu köyde konuştuğumuz Haşim Kızıllan'da¹⁴⁵ aynı bilgileri tekrarlamıştır. O da Anadolu'ya bir aşiret geldiğinden bahsetmemiştir. Ancak sözlerinin bazı yerlerinde *Kureyş*'in Anadolu'ya geldiğinde yanında taliblerinin olduğunu söylemiştir. Fakat bunların sayıları hakkında herhangi bir bilgi vermemiştir.

Akşehir'de Seyyid Mahmud Hayrani'nin Türbesi'nde görüştüğümüz Celal Abbas Şahin'e¹⁴⁶ göre ise *Kureyş* yanında birkaç kişiyle Horasan'dan önce Mısır'a oradan da Anadolu'ya gelmiştir.

Ankara'da Kureyşan Aşireti mensuplarının kurduğu dernekte görüştüğümüz Kamil Doğan'a¹⁴⁷ göre de *Kureyş* adamlarıyla birlikte İran'dan, Halep üzerinden Anadolu'ya gelmiştir.

Görüşme yaptığımız bir başka kişi de Adıyaman/Kındırali Köyü'nde yaşayan Kureyşan Zülfikar Dedeoğlu¹⁴⁸ idi. Ona göre de *Kureyş* tek başına Horasan/Nişabur'dan gelmiştir.

Gaziantep'in Yukarı Kayabaşı Köyü'nde konuştuğumuz ve Adıyaman'ın Kındırali Köyü'ndeki Zülfikar Dedeoğlu'nun halasının kızı olan Zeynep Keskin'e¹⁴⁹ göre de, *Kureyş* önce Mısır'a sonra Anadolu'ya gelmiştir.

¹⁴⁴ Bkz. Görüşme, Memed Akyüz, Tunceli/Nazımıye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014.

¹⁴⁵ Bkz. Görüşme, Haşim Kızıllan, Tunceli/Nazımıye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014.

¹⁴⁶ Bkz. Görüşme, Celal Abbas Şahin, Akşehir, 13 Haziran 2015.

¹⁴⁷ Bkz. Görüşme, Kamil Doğan, Ankara, 19 Haziran 2015.

¹⁴⁸ Bkz. Görüşme, Kureyşan Zülfikar Dedeoğlu, Adıyaman, 25 Haziran 2015.

¹⁴⁹ Bkz. Görüşme, Zeynep Keskin, Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı, 25 Haziran 2015

Aydın'da görüştüğümüz ve *Kureyş*'in Şih kolundan gelen Tuncelili Hasan Taş'a¹⁵⁰ göre ise, *Kureyş* (Seyyid Mahmud-ı Kebir), Kureyş adındaki kalabalık aşiret ile Kirmanşah'tan Anadolu'ya gelmiştir.

Yukarıda aktardığımız görüşme bilgilerinden de anlaşılacağı üzere, bugün Dersim kökenli Kureyşanlılar, atalarının Anadolu'ya doğudan geldiklerinde hemfikirler. Ancak çoğu Horasan derken, çok azı da Kirmanşah demektedir. Hemfikir oldukları bir konu da *Kureyş*'in yanında taliblerinin olduğu ve onlarla birlikte pek çok yeri gezdiği. Ancak *Kureyş*'in sadece talibleriyle mi geldiği, yoksa bir aşiret içinde mi Anadolu'ya geldiği konusunda aynı fikirde değiller. Onların kesin olarak inandığı ise, bugün mevcut olan Tunceli ve Antep/Yukarı Kayabaşı Köyü kökenli Kureyşanlıların, *Kureyş*'in soyundan geldikleridir.

Bütün bu yazılanları ve anlatılanları inceledikten sonra, bize göre, Anadolu'ya *Kureyş* adındaki derviş talipleriyle birlikte tek başına gelmemiştir. Çünkü öyle olsaydı, Osmanlı arşiv belgelerinde Kureyş adındaki yer isimleri bu kadar çok olamayacağı gibi, Orta Anadolu'da Kureyş adındaki bir cemaat de olmayacaktı. Nuri Dersimi ve Hasan Taş, Anadolu'ya Kureyşan Aşireti'nin geldiğini ileri sürerken, yer isimlerinden haberleri olmamasına rağmen, doğru bir tesbitte de bulunuyorlardı. Ancak Nuri Dersimi, bu aşiretin Anadolu'da yayılıp yayılmadığı hakkında birşeyler yazmamışken, Hasan Taş, bize atalarından gelen bilgileri aktarırken, Kirmanşah'tan çok kalabalık bir şekilde gelen aşiretin, Anadolu'ya dağıldığını söylemiştir. Bu da bize Konya, Karaman, Uşak, Kütahya, Ankara illerindeki Kureyş, Kureyşözü gibi yer isimleri ile Kureyş Cemaati'ni de açıklamaktadır. Kureyş adındaki cemaat ve bu addaki yer isimleri ile ilgili ayrıntılı bilgiler aşağıdaki kısımda verilecektir.

¹⁵⁰ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

1.3. ANADOLU'DA KUREYŞ İSİMLERİ

Osmanlı arşiv belgelerinde *kureyş* kelimesi taratıldığında, bu adın hem şahıs hem yer hem de cemaat ismi olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu kelime belgelerde *kureyş*, *kureş*, *kırış*, *kuriş*, *koriş*, *koraş* gibi çeşitli şekillerde transkript edilmiştir. Bütün bu farklı okumalar, yazılan osmanlıca kelimeye **ی** (y/i) harfinin yazılıp yazılmamasından kaynaklanmaktadır. Mesela, 16. asırda Karaman'a bağlı Kureyş

Kazası'nın ismi bazı yerlerde **ی** (y/i) harfi ile **قريش** şeklinde yazılmış ve *kureyş* olarak okunmuşken, **ی** (y) harfi olmadan yazıldığında ise *kuriş*, *koriş* vb. şekilde okunmuştur. Bazen de aynı defterin bir sayfasında y ile bir sayfasında da y olmadan yazıldığı olmuştur.

Kureyş, yer ismi olarak belgelerde Divle ile birlikte de, **ديوله مع قرش** şeklinde yazılmıştır. Bu kelime bazen *Deyüle maa Koriş*¹⁵¹ şeklinde okunmuştur.

Osmanlı Arşiv belgeleri üzerinde yaptığımız araştırmada, *Kureyş* adı tahrir defterleri, temettuat defterleri, nüfus defterleri ve pek çok belgede karşımıza çıkmıştır.

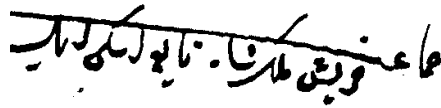
Öncelikle, bu arşiv belgelerinde adı geçen *Kureyş* adındaki cemaatten ve bu cemaatin yayıldığı sahadan, sonra da *Kureyş* olarak isimlenen idari birimlerden bahsedeceğiz.

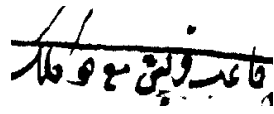
1.3.1.Kureyş Adlı Cemaatler

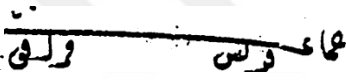
Bir cemaat ismi olarak *Kureyş* adına ilk olarak, 16. asırda yaptırılmış olan tahrir defterlerinde rastlanılmaktadır.

¹⁵¹ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2006, s.148.

Kureyş Cemaati'nin adının geçtiği en eski belge ise şimdilik H.906/1500-1501 tarihinde Karaman Vilayeti'nde yapılan tahrirdir. Bu vilâyete bağlı Eski İl Kazası'nda

Kureyş Melikşah Cemaati adında bir cemaat bulunuyordu.¹⁵² Halaçoğlu bu cemaatin Beğdili Boyu'na mensup olduğunu belirtmiştir.¹⁵³ Cemaatin isminde Melikşah adının olması ilginçtir. Belki de kendilerinin eskiden Selçuklu Devleti'ne bağlı olduklarını belirtmek için bu adı almış olabilirler.

Ancak bu tahrir defterinin bir başka sayfasında sadece Cemaat-i Kureyş maa Develik olarak yazılmıştır.¹⁵⁴ Bu cemaat H.924/1518-19 tarihinde¹⁵⁵ ve H.928/1521-22 tarihinde¹⁵⁶ yapılan başka tahrirlerde de yine Karaman Vilayeti sınırları içinde görünmektedir.

1500 tarihli tahrirde ismi geçmeyen, ancak 1518'deki tahrirde görülen bir başka Kureyş adlı topluluk da Kureyş Marakak Cemaati'dir . Bu tarihte Karaman Vilayeti'nin Eski İl Kazası'nda yerleşiktirler.¹⁵⁷ Halaçoğlu, bu cemaatin de, Kureyş Melikşah Cemaati gibi, Beğdili Boyu'na mensup olduğunu yazmaktadır.¹⁵⁸ Bu cemaat 1521-22 tarihinde de yine aynı bölgede yaşamaya devam ediyordu.¹⁵⁹ Bu da

¹⁵² BOA, TD, nr. 32, s.15 (vergi veren nüfus 17 nefer.)

¹⁵³ Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Togan Yayıncılık, İstanbul, 2011, Cilt: IV, s.1548.

¹⁵⁴ BOA, TD, nr. 32, s.18.

¹⁵⁵ BOA, A. DFE (*Bâb-ı Asâfi, Defterhâne-i Âmire*), nr. 667, s.46-48 (vergi veren nüfus 163 nefer).

¹⁵⁶ BOA, TD, nr. 1061, s.69-70 (vergi veren nüfus 190 nefer).

¹⁵⁷ BOA, A. DFE (*Bâb-ı Asâfi, Defterhâne-i Âmire*), nr. 667, s.49-51 (vergi veren nüfus 225 nefer).

¹⁵⁸ Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler...*, Cilt: IV, s.1547.

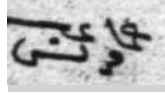
¹⁵⁹ BOA, TD, nr. 1061, s.70-72 (vergi veren nüfus 262 nefer).

bize gösteriyor ki 1521 tarihinde Karaman Vilayeti sınırları içinde Kureyş adıyla isimlenmiş iki cemaat yerleşikti.

Kureyş Cemaati ile ilgili bir başka kayıt da 937/1530 tarihine aittir. Bu tarihte tutulan Karaman Vilayeti'ne ait muhasebe defterinde Eski-il Kazası'na tabi yine bir öncekiler gibi Kureyş Melikşah Cemaati¹⁶⁰ ve Kureyş Marakak Cemaati¹⁶¹ adındaki cemaatler yaşıyordu.

1530 tarihine kadar Karaman Vilayeti'nin Eski İl Kazası'na tabi oldukları gözlenen bu iki cemaatten, H.992/1584-85 yılına gelindiğinde sadece Kureyş Marakak Cemaati'nden bahis vardır. Bu cemaatin de Konya Sancağı'na bağlı Kureyş Kazası'nda olduğu görülmektedir. Bu tahrirde cemaatin nüfusu yaklaşık 268 neferdir ve cemaat Marakak, Çukur Viran, İne Gazi Kara Kedi ve Mandem karyeleri ile Ekizce, Düden, Sululuca, Ulu (?) Pınar ve Karaca Viran mezralarında yayılmıştır. Defterde bu yerlerin kadimden Kureyş Marakak Cemaati'nin yurtları ve yaylakları olduğu yazmaktadır.¹⁶² Bu cemaatin nüfusunda, 1521'den 1584'e kadar yaklaşık 60 yıllık süreçte 6 neferlik bir artış olamayacağına göre, ya kendi içinden farklı isimde cemaatler çıkmış ya devletçe yeni isimler verilmiş ya da göç etmişlerdir.

Bundan başka H.992/1584-85 tarihinde Akşehir Sancağı'nda yapılan bir tahrirde

de, buraya bağlı İshaklı Nahiyesi'nde Kureyş Cemaati adıyla bir topluluk yaşıyordu.¹⁶³ Bu cemaat de Beğdili Boyu'na mensuptu.¹⁶⁴ Bunun adı öncekiler gibi Melikşah veya Marakak adlarıyla birlikte kullanılmamış sadece Kureyş adı ile

¹⁶⁰ 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)-I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1996, s.235 (vergi veren nüfus 190 nefer).

¹⁶¹ 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman..., s.233 (vergi veren nüfus 262 nefer).

¹⁶² TKA, TD, nr.149, s. 46-57.

¹⁶³ TKA, TD, nr. 146 (eski no:287), vr. 65, 79. Not: Halaçoğlunun eserinde bu defterin numarası yanlışlıkla 106 olarak verilmiştir.

¹⁶⁴ Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler...*, Cilt: IV, s.1547.

anılmıştır. Bilindiği üzere Kureyş Aşireti mensubu olarak anılan Seyyid Mahmud Hayrani de bu yörede yaşamış ve bugün türbesi de Akşehir'de bulunmaktadır.

Defterdeki bilgilere göre cemaat beş mahallede ikamet etmektedir. Bunlar Bağda/Yağda, Kaş Kuyusu, Kızıl Kuyu, Baş Kuyu ve Gök Ahur mahalleleridir. Defterde bu cemaatin yurtlarının Bağda/Yağda ve Kaş Kuyusu mezraları olduğu da yazmaktadır. Bu mahallelerden Bağda/Yağda'da 35, Kök (Gök) Ahur'da 72, Baş Kuyusu'nda 36, Kaş Kuyusu'nda 61 ve Kızıl Kuyu'da ise 23 nefer vergi vermektedir. Bu cemaatten alınan toplam vergi ise 10.000 akçedir.

Yine bu deftere, biri 16. asra, diğeri de 18. asra ait 2 belge de eklenmiştir. Receb 942/Aralık 1535'e ait belgede, Kızıl Kuyu, Baş Kuyu, Gök Ahur ve Üç Kuyu mahalleleri ile Kozören Karyesi arasında yaşanan mera ve yaylak anlaşmazlığından bahsedilmiştir. Mahalleli mera ve yaylanın atalarından beri kendi tasarruflarında olduğunu ileri sürerek, Kozören ahalisinin kendi yerlerine girmelerinin men edilmesini istemektedir. Diğer belge ise yukarıdan aşağıya ikiye ayrılmış şekilde kaydedilmiştir. 1145/1732-33 tarihli olan bu belgede Kureyş Cemaati ile ilgili verilen bilgiler, 152 yıllık sürede sanki hiç nüfus değişmemiş gibi, eski defterden (Defter-i Atikden) aynen kopya edilmiştir. Tek fark 992 tarihli defterde 36 olan Baş Kuyusu mahallesindeki nefer sayısı, burada 33 olarak yazılmıştır. Yine bu belgede haricden bazı kimseler tarafından kullanılmaya çalışılan Kızıl Kuyu ve diğer mezraaların, ziraat ile uğraşan Kureyş Cemaati'nin tasarrufunda olduğunu ve bunun 942/1535 tarihinde yazılmış olan bir hüccetle de kayd edildiği yazmaktadır.¹⁶⁵

Cevdet Türkay eserinde sadece Akşehir'deki Kureyş topluluğuna yer vermiştir.¹⁶⁶ Büyük olasılıkla o dönemde (1970'li yıllarda) arşivdeki bazı defterlere

¹⁶⁵ TKA, TD, nr. 146, vr. 65, 79.

¹⁶⁶ Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2005, s.102.

ulaşamamıştır. Ancak bu topluluğa cemaat değil de aşiret demiştir. Oysa Akşehir'de yapılan 1584 tarihli tahrirde Kureyş Cemaati adı açık bir şekilde yazılmıştır. Cevdet Türkey'in neden Kureyş'i, eserinin "cemaatler" kısmına değil de "aşiretler" kısmına yazdığı belli değildir.

Kureyş adı bir cemaat olarak, 1584 tarihinden itibaren yukarıda da anlatıldığı gibi Konya ve Karaman'da değil de Akşehir'de kullanılmıştır. Bu tarihten itibaren bir cemaat ismi olmaktan ziyade yer ismi olarak anılmaya başlanmıştır. Osmanlı o dönemde iç karışıklıklar içindedir. Yine bu dönem, Celali İsyanlarının da¹⁶⁷ başladığı dönemdir. Bu sebepten cemaatler dağıtılıp, yerleşik hayata geçirilmiş olabilir. Aynı şekilde bu tarihten itibaren, Kureyş'in daha önce bağlı olduğu Bayburd Kazası'nı kuran Bayburd Cemaati'nden de belgelerde, görebildiğimiz kadarıyla, bahis yoktur. Turgud Cemaati'nden ise sadece 1642 yılındaki MAD'da, o da Turgud Beyoğulları Cemaati olarak bahis vardır.¹⁶⁸

1.3.2.Kureyş Adlı Yerleşim Yerleri

Anadolu'da *Kureyş* isminin bir yöreye verilmesi ile ilgili ulaşabildiğimiz en eski kayıt, İbnü'l-Esir'in eserinde geçmektedir. O, Moğolların 1230-31'de Anadolu'daki saldırılarından bahsederken, "el-Kureyşkiye Vadisi"¹⁶⁹ adlı bir yerden bahs etmektedir.

¹⁶⁷ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, I. Kısım, Türk Tarih Kurumu, 6. Baskı, Ankara, 2003, s.99-113.

¹⁶⁸ BOA, MAD, nr. 5512, s.15.

¹⁶⁹ "Celâleddîn'in Moğolların önünden kaçmasından sonra Moğollar Âmid çevresine saldırarak bütün etrafını; Erzen, Meyyâfârikîn şehirlerini yağmalayıp oradan Es'ard (?) şehrine gidip saldırıya geçmişlerdi. Fakat Es'ard halkı onlara karşı direnince Moğollar bunlara emân vermiş ve sonunda şehre saldırarak onları teslim alınca fırsatı ele geçirdikleri anda Es'ard halkına karşı kılıçla saldırarak öldürmeğe, hatta tümünü yok etmeğe başlamışlardı. Gerçekten Es'ard halkından kaçıp saklanabilen çok küçük bir grubun dışında kimse kalmamıştı.

Her ne kadar bu yerin tarifi Dersim yöresine benzese de¹⁷⁰ bu kesin değildir. Ayrıca ikinci bölümde ayrıntılı anlatılacağı üzere, bu tarihte Kureyş Aşireti Dersim yöresine geleli fazla bir zaman geçmemişti. Bu sürede yöreye isimlerini vermeleri ve bu ismin yayılması mümkün mü, bilinmez.

Osmanlı arşiv belgelerinde ise *Kureyş* adı, Anadolu'da özellikle Karaman, Konya, Uşak ve Ankara'ya bağlı çeşitli idari birimler için kullanılmıştır. Bunun yanında Balkanlarda da *Kureyş* olarak adlandırılan yer ve kişi isimlerine rastlanılmıştır.

Belgelerde, *kureyş* kelimesini köy, mezraa, mahalle, kasaba ve kaza gibi farklı idari birimlerin adı olarak görebiliyoruz. *Kureyş*¹⁷¹ adına çoğunlukla yalın olarak rastlansa da, Kureyş-i Sagir ve Kureyş-i Kebir ile Kureyşözü gibi yer isimleri de mevcuttur. Yıllara göre Kureyş adını alan yörelerden, ulaşılabilenler, aşağıda verilmiştir.

Bana o sıralarda Âmid'e gitmiş bulunan bir tüccar bunlarla ilgili olarak "Âmid çevresinde öldürülenleri saydığımızda on beş bin kişinin Moğollar tarafından şehit edildiğini görmüştük." demiştir. Bana bu meseleyi anlatan tüccar o sıralarda Es'ard'dan Âmid'e doğru geldiğini ifade etmişti...

... Es'ard'ın Moğollar tarafından kuşatılması beş gün sürmüştü.

*Moğollar buradan ayrılıp Tanza üzerine yürümüş ve aynı zulümleri burada da uyguladıktan sonra Tanza yakınlarında bulunup "el-Kureyşkiye Vadisi" adıyla bilinen bir vadiye girmişlerdi. Bu bölgenin ve vadinin akarsuları, kaynakları bir hayli bol, bahçeleri yoktu. Fakat yolları daracık olduğu için "el-Kureyşkiye Vadisi" halkıyla Moğollar arasında meydana gelen çatışmalarda buranın yerlileri düşmanı daha da içeri girmekten alıkoymuş, bunlar da öldürebildiklerini öldürüp oradan arzu ettiklerine ulaşmadan geri dönmüşlerdi." Bkz. İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih...*, Cilt:10, s.352-353.*

¹⁷⁰ Bingöl, *Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.133.

¹⁷¹ Cevdet Türkay'ın hazırlamış olduğu eserde de *Kureyş* ve *Kureyşözü* kazaları ve burada yaşayan aşiret ve cemaatlerden bahis vardır; ancak bu bilgilerin hangi belgeden alındığı ve hangi tarihli olduğu belirtilmemiştir. Bkz. Cevdet Türkay, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2005.

İlk olarak *Kureyş* yer adına ilginç bir şekilde Karaman'da değil de Ankara'da rastlamaktayız. Oysaki 1500, 1518 ve 1521 tarihlerinde Karaman'da yapılan tahrirlerde *Kureyş* Cemaati adında birden çok cemaat vardır. Eğer bu tarihlerde *Kureyş* yer isimleri varsa da biz ulaşamadık.

H.929/1522-23 tahrir defterinde Ankara Sancağı'nda yapılan tahrirde bu sancağın Ankara isimli Kazası'na bağlı bir mezranın *Kureyşözü* adını taşıdığını ve burada 69 neferden (vergi veren) oluşan Sûfi Cemaati'nin yaşadığını görüyoruz.¹⁷² Anadolu Vilayeti'nde tutulan muhasebe kayıtlarına göre de H.937/1530'da Ankara'da

كورة
Kureyş Mescidi adında, 26 hane, 4 mücerred ve 1 imamdan oluşan bir mahalle bulunmaktadır.¹⁷³

Yine 1530'a ait başka bir defterde ise Hüdavendigâr Livası'na tabi Gönen Kazası'nda bulunan Gönen Çayı'nın kıyısında bir *Kureyş Karyesi*'ne rastlıyoruz. Bu karyede 12 hane, 13 mücerred, bir de imam yaşamaktadır. Buradan alınan toplam vergi ise 1697 akçedir.¹⁷⁴ Ayrıca bu defterde yer alan Teke Livası dahilinde de *Kureşler/Kuraşlar Karyesi* adında bir köy bulunmaktadır ve bu köyde *Kışla Cemaati* yerleşiktir.¹⁷⁵

Bir başka belge de (H. 971/1563) Maraş Sancağı'na bağlı *Kureyş* adındaki bir mezraa ile ilgilidir. Bu tarihte Bayır Cerid (Karamanlu) Cemaati, bu mezraayı yaylak olarak kullanıyordu.¹⁷⁶

¹⁷² BOA, TD, nr. 117, s. 572.

¹⁷³ 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530)-I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1993, s.338.

¹⁷⁴ 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1995, s.162.

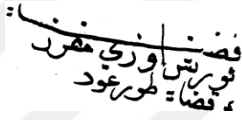
¹⁷⁵ 166 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Anadolu Defteri (937/1530), s.594.

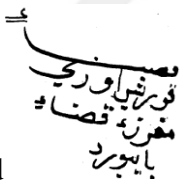
¹⁷⁶ TKA, TD, nr. 116, vr. 117.

H.979/1571-72'de Ankara Sancağı'nda yaptırılan diğer bir tahrirde de, 1522 tarihinde adı geçen Kureyşözü Mezrası'nın hâlâ varlığını koruduğu ve elli yıllık bir sürede nüfusunu bir hayli arttırdığı görülmektedir. Bu tarihte adı Kutlu Kureyş'tir ve bu mezraada bulunan Cennet, Eyercilü, Kökgözlü, Alayundlu, Derziler, Süleyman Fakihlü, Gedüklü, Derzi Evliyalu, Sûfi Dedelü adındaki cemaatler ziraatle uğraşıyorlardı.¹⁷⁷

16. asrın sonuna geldiğimizde ise Konya Sancağı'na bağlı Kureyş Kazası'nı görüyoruz. H.992/1584-85'de bu sancakta yapılan tahririn hemen başında Turgud'a bağlı nahiyeler arasında Nahiye-i Kureyş¹⁷⁸ adı da geçmektedir. Bu tarihte Kureyş Kazası'na bağlı yaklaşık 50 civarında karye olduğu görülmektedir.¹⁷⁹

H.1000/1591 yılında yapılan diğer bir tahrirde ise Karaman Vilayeti'nin Konya Sancağı'nda yine Kureyşözü Kazası bulunduğu görülmektedir. Tahririn başında,

Kureyşözü müfrez-i Kaza-i Turgud ve Kureyşözü müfrez-i Kaza-i

Bayburd yazılmıştır. Bununla Turgud ve Bayburd kazalarından ayrılarak kurulmuş Kureyşözü kazalarından bahsedilmektedir.¹⁸⁰ Turgud Kazası'ndan ayrılarak oluşturulmuş Kureyşözü Kazası'nda bu tarihte, Tazılar, Yamanlu, Tahirlu ve Şahinler gibi cemaatler yerleşik iken¹⁸¹ Bayburd'dan ayrılarak kurulmuş olan Kureyşözü Kazası'nda ise Taceddinlü, Türkman, İl Eminlü, Karaca Keçilü, Kara Keçilü, Dündarlu, Ak Alilü, Emir Hacılı ve Dudılar gibi cemaatler bulunuyordu.¹⁸²

¹⁷⁷ TKA, TD, nr. 76, vr. 71, 74, 88-89, 91, 114-117, .

¹⁷⁸ TKA, TD, nr.149, giriş.

¹⁷⁹ TKA, TD, nr.149, s. 46-57.

¹⁸⁰ BOA, TD, nr. 636, s.1.

¹⁸¹ BOA, TD, nr. 636, s.70. (1591 tarihinde 47.700 kuruş esb (at) vergisi ödemişler).

¹⁸² BOA, TD, nr. 636, s.82. (1591 tarihinde 49.500 kuruş esb (at) vergisi ödemişler).

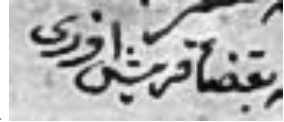
Halaçoğlu bu cemaatlerin Kayı, Beğdili, Alayundlu, Avşar, Büğdüz, Bayındır, Peçenek ve Bayad gibi Oğuz boylarına mensup olduklarını yazmaktadır.¹⁸³

1591 tarihli tahrirden sonra Kureyş adını gördüğümüz en eski tarihli belgelerden biri de MAD'lardır (Maliyyeden Müdevver Defterler). Bu defterlerden biri olan H.1009 (1600-1601) tarihli defterde bahsedilen Karaman Vilayeti'ndeki mukataalardan birinin adı Kureyş'tir.¹⁸⁴

Diğer bir MAD ise H.1052/1642-43 tarihlidir ve burada da Konya Liva'sına bağlı Kureyşözü Kazası'ndan bahis vardır.¹⁸⁵ Kazaya çok sayıda karye bağlı olduğu gibi, burada çok sayıda cemaat de yaşamaktadır. Bu defterde adı geçen cemaatler, biri hariç, daha önce 1591'de yapılan tahrirdekilerle aynıdır. Tahirlu, Yamanlu, Taceddinlü, Türkman, Taşluca, DüNDARLU, Emir Hacılı, Esbkeşan (Atçeken), İl Emünlü, Tazılar, Şeyh Bulduklu Evlâdı (Bulduk Karyesi'nde)¹⁸⁶ gibi cemaatler yerleştiler. Bu tarihte Kureyşözü Kazası'nda yaşayan cemaatlerden alınan at akçası 10.550'dir.¹⁸⁷

Kureyş adının kullanıldığı bir başka yer ise Uşak'tır. 1676 yılında Uşak köyleri arasında 19 haneli Kureyş adlı bir karye vardır.¹⁸⁸

Defterlerden ayrı olarak çeşitli belgelerde de Kureyş adlı yer isimleri

geçmektedir. Bunlardan biri 1103/1691 tarihinde Kureyşözü Naibi Mustafa tarafından yazılan bir hüccet¹⁸⁹ iken, diğeri de H.11.Ra.1120 (30.06.1708)

¹⁸³ Bkz. Yusuf Halaçoğlu, *Anadolu'da Aşiretler...*, Cilt: I-V.

¹⁸⁴ BOA, MAD, nr. 6185, s.25.

¹⁸⁵ BOA, MAD, nr. 5512, s.22.

¹⁸⁶ BOA, MAD, nr. 5512, s.22-26.

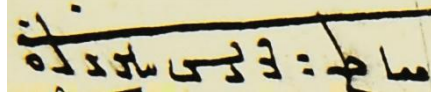
¹⁸⁷ BOA, MAD, nr. 5512, s.56-57.

¹⁸⁸ İbrahim Etem Çakır, "Uşak Kazâsı (1676 tarihli Avâriz Defterine göre)", *OTAM(Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi)*, Sayı:28, Yıl: 2010, s.43.

¹⁸⁹ BOA, İ.E.ML. (İbnülemin Maliye), 57/5341-1/6.

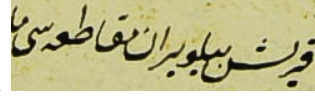
tarihine ait olan bir makbuzdur. Bu makbuz, Karaman'a tabi Kureyş Belviran

Mukataası'ndaki

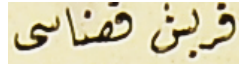
Mehmed ve Osman ağaların

harcamalarına dairdir.¹⁹⁰ 1167/1754'de Karaman'a bağlı

Kureyş

Belviran Mukataasını¹⁹¹ ve 1205/1791 tarihinde de Esbkeşan'a tabi Kureyş Kazasını

görüyoruz.¹⁹² H.1245/1830 tarihli bir tahriratda Divle maa Kureyş

Kazası'nın adı varken¹⁹³ H.1252/1839 tarihli iki belgede yine Konya Sancağı'na tabi

Divle maa Kureyş Kazası'nın adı geçmektedir.¹⁹⁴ Ancak belgenin birinde hem Divle

maa Kureyş adı hem de Divle maa Kureyş-i Sagir adı birlikte geçmektedir.¹⁹⁵

19. asrın ortalarına doğru yapılan ilk nüfus sayımlarında da Kureyş yer adlarına rastanılmaktadır. H.1246-1261 yılları arasında Konya Sancağı'nda, bulabildiğimiz kadarıyla, yaklaşık on nüfus sayımı yapılmıştır. H.1246/1831 tarihinde yapılan ilk sayımdaki nüfus icmal defterinde, Divle maa Kureyş Kazası da bulunmaktadır, ki kazanın Esbkeşan Eskiil'e tabi olduğu belirtilmiştir. Ayrıntılı bir nüfus sayımından ziyade özet bilgilerin verildiği bu deftere göre, kazada 10 kura (köy) yer almaktadır. Bu köylerde; tüvana (güçlü, kuvvetli askerlik çağına gelmiş erkek nüfus) : 617, sıbyan (ergenliğe gelmemiş erkek çocuk) : 786, musinn (yaşlı, ihtiyar) : 631 kişi yaşamaktadır.¹⁹⁶

¹⁹⁰ BOA, İE.ML. (İbnülemin, Maliye), 97/9172.

¹⁹¹ BOA, D..BŞM. (Bâb-ı Defteri Başmuhasebe), 4131/111/1-2.

¹⁹² BOA, C..SM.. (Cevdet Saray), 60/3030.

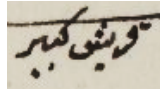
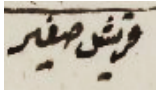
¹⁹³ BOA, HAT, 727/34631.

¹⁹⁴ BOA, C..EV.. (Cevdet Evkaf), 620/31293.

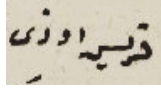
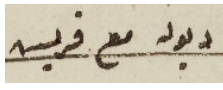
¹⁹⁵ BOA, C..EV.. (Cevdet Evkaf), 642/32363.

¹⁹⁶ BOA, Nüfus Defteri No: 3480, s.3.

H.1254/1838-39 tarihinde ise sadece Divle maa Kureyş Kazası'nda bir sayım yapılmıştır. Bu sayımda dikkati çeken Kureyş Kazası'na tabi aynı zamanda Kureyş-i

Kebir ve Kureyş-i Sagir adlarında iki karyenin de olmasıdır. Kureyş-i Kebir'in erkek nüfusu (kadınlar sayılmadığı için) 170'dir. Bunlardan yaşı 70 ve üzeri olan 8 kişiden biri 90 yaşında, biri de 101 yaşındadır. Ancak 101 yaşındaki ak sakallu rençber Ömer veledi Ahmed bir yıl sonra 1255'te vefat etmiştir. 90 yaşındaki ak sakallu çiftçi Ali veledi Mustafa ise o tarihte hala hayattadır. Kureyş-i Sagir'in ise erkek nüfusu 99'dur. Burada 70 yaş üzeri sadece 4 kişi yaşamaktadır. Bunlardan biri 91 yaşındaki ak sakallu rençber Halil veledi Mehmed'dir.¹⁹⁷

Sancakta yapılan bir başka sayım H.1256/1841 tarihlidir. Defterde Esbkeşan hassına merbut Eskiil (Muradca), Kureyşözü, Turgud, Türkman ve Bozulus kazalarının nüfus sayımları yer almaktadır. Bu defterde hem Kureyşözü Kazası hem de Divle maa Kureyş Kazası'nın nüfusları yer almaktadır. H.1254 tarihli defterdeki gibi burada da Kureyş-i Kebir ve Kureyş-i Sagir karyeleri Divle maa Kureyş Kazası'na tabi olarak gösterilmiştir. Bu tarihte Kureyş-i Kebir'de 175, Kureyş-i Sagir'de de 95 kişi (erkek nüfus) vardır.¹⁹⁸

Konya'da yapılan nüfus sayımlarından biri de H.1259/1843 tarihlidir. Bu defterde de hem Kureyşözü Kazası hem de Divle maa Kureyş Kazası ve buraya bağlı Kureyş-i Kebir karyesi bulunmaktadır. Bu defterde Kureyş-i Sagir ile ilgili bilgi bulunmamaktadır. Kureyş-i Kebir'in erkek nüfusu 145 ferttir.¹⁹⁹

¹⁹⁷ BOA, Nüfus Defteri No: 3396, s.147-166, 179-190.

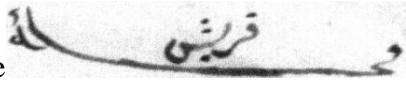
¹⁹⁸ BOA, Nüfus Defteri No: 3398, s.120, 286, 370, 393.

¹⁹⁹ BOA, Nüfus Defteri No: 3399, s.51, 116, 150-153.

Yukarıda verdiğimiz Konya'ya ait bu nüfus sayımlarında genel olarak köylerde yaşayan kişilerin eşkalleri (kara sakallu, kara bıyıklı, sarı sakallu, sarı bıyıklı, uzun sakallu, kır sakallu, orta boylu ak sakallu, şabb-ı emred (sakalı, bıyığı çıkmamış olan erkek çocuklar)), yaşları, meslekleri (çiftçi, rençber, çoban, nalcı) ve çocukları belirtilmiştir. Dönemin yaşam koşulları göz önüne alındığında, 60 yaş üzerindeki kişilerin azlığı şaşırtıcı değildir. Bu karyelerde kullanılan isimler ise büyük oranda inançla ilgilidir. Mesela 1838-39'da *Kureyş-i Kebir* ve *Kureyş-i Sagir* karyelerindeki isimlere baktığımızda en çok Peygamber isminin kullanıldığını görüyoruz. Öyleki neredeyse her iki kişiden biri Peygamberin isimlerini taşımaktadır. Şöyleki yukarıda verdiğimiz 170 erkek nüfusu isimlerinden, ki bu sayıya aile reislerinin vefat etmiş babalarının da isimleri eklenince yaklaşık 230 isim yapmaktadır, 48'si Muhammed, 23'ü Ahmed, 19'u Mustafa'dır. Diğer en çok kullanılan isimler arasında ise Ali (26 kişi), İbrahim (18 kişi), Hasan (14 kişi), İsmail (11 kişi), Ömer (10 kişi), Hüseyin (9 kişi), Halil (8 kişi) ve Musa (8 kişi) vardır. Aynı isim kullanma oranı *Kureyş-i Sagir*'de de mevcuttur. Bu sayımdan dört yıl sonra yapılanda da yine yeni doğan çocuklara çoğunlukla Peygamberin isimleri olan Muhammed, Mehmed, Ahmed ve Mustafa verilmiştir.

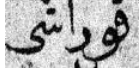

Osmanlı Dönemi'nde yapılan nüfus sayımlarından başka, yine kaza ve köylerde yapılan emlak ve arazi tahrirlerinde de *Kureyş* adına rastlıyabiliyoruz.

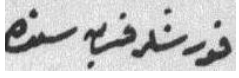
H.1261-1262 (1845-1846) tarihlerinde emlak ve arazi tahrirleri yapılan Ankara, Uşak, Akşehir ve Kütahya kazaları bunlardandır. Bu tarihlerde Ankara Eyaleti'ne ait, içinde *Kureyş* adı geçen dört deftere ulaşılmıştır. Bunlardan ikisi Ankara Kazası'na aittir

ve içinde Kureyş Mahallesi'ne ait emlak kayıtları bulunmaktadır.²⁰⁰ Diğer ikisinden biri Ankara Eyaleti/Ankara Kazası/Bala

²⁰⁰ BOA, *ML.VRD.TMT.d, No:117 ve 17598*.

Kasabası'ndaki Kureyş Karyesi'ne,²⁰¹ diğeri de Ankara Sancağı/Tabanlı Kazası'na tabi Kureyşli Karyesi'ne ait emlak ve arazi defterleridir.²⁰²

Bir diğerk emlak ve arazi defteri de Akşehir Kazası'nın 36 haneli Kuraşı (Koraşı) Karyesi'ne aittir.²⁰³ Yine aynı tarihli emlak ve arazi tahrirlerinden birinde Uşak Kazası'na tabi Kureyş adlı bir karye de vardır.²⁰⁴

1845'te Hüdavendigar Eyaleti/Kütahya Sancağı/Gireği Nahiyesi'nde de yapılan tahrirde de 16 haneli Kureyşler adında bir karye görüyoruz. Köy ahali si ziraat ve hayvancılıkla uğraşmaktadır. Hanelerin sahip olduğu hayvan sayısı 5-6 adetten 182 adete kadar, tarlaları ise 15 dönüm ile 40 dönüm arasındadır. Bu sayımda 3 hanenin mal varlığı hakkında bilgi verilmemiştir; çünkü biri başka bir köyde yazılmış, biri geliri olmadığı için başkalarının yardımlarıyla geçinmekte, diğeri de asker mensubu ve emlakı yoktur. Kısacası köyde hem 182 hayvan ve 40 dönüm arazi sahibi bir ağazade hem de başkalarının yardımlarıyla geçinen bir kişi yaşamaktadır. Ancak bu uç noktalar haricinde genel olarak bu köyde haneler 20-80 arası hayvan ile 15-30 dönüm arası arazi sahibidirler.²⁰⁵

İleri tarihli kimi belgelerde de Kureyş yer isimleri mevcuttur. Mesela H.1274/1858'e ait bir belge, Uşak Kazası müdürünün, kazaya tabi Kureyşli Karyesi'nde yaşayan müteveffa Mustafa Ağa'dan alacağı olan 4.064 kuruşun tahsili ile ilgiliyken²⁰⁶, H.1277/1860 tarihli bir belgede de Konya Sancağı'na tabi Kureyş maa Divle Kazası

²⁰¹ BOA, ML.VRD.TMT.d, No:15998.

²⁰² BOA, ML.VRD.TMT.d, No:1108.

²⁰³ BOA, ML.VRD.TMT.d, No:9627.

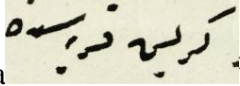
²⁰⁴ BOA, ML.VRD.TMT.d, No:9491.

²⁰⁵ BOA, ML.VRD.TMT.d, No:8670.

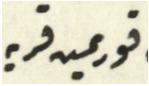
²⁰⁶ BOA, A.MKT.DV. (Sadaret, Deavi Evrakı), 117/48/1-3.

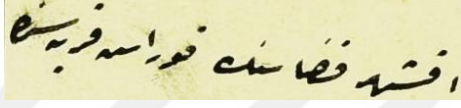
ahalisi kendilerine yapılan haksızlıkları arz etmektedirler.²⁰⁷ Yine 1304/1886 tarihli başka bir belgede de yine Konya Vilâyeti dahilinde bulunan Kureyş Karyesi'nde meydana gelen bir yangının neden olduğu hasar anlatılmaktadır.²⁰⁸

Kureyş ismini yukarıda verilen yerlerden başka, H.1319/1902'de Bartın

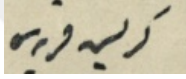
Kazası'nda ²⁰⁹ ve Adana Vilayeti/Haçın Kazası'nda görebiliyoruz.²¹⁰

Yine H.1322/1904'te Bolu Sancağı'na tabi Gerede Kazası'nda bir Kureyşi/Korişi

 karyesi varken²¹¹, H.28 Rabiulahir 1325/10.06.1907 tarihli bir belgede de

Akşehir'de bulunan Kureş/Koraş adlı bir karyenin adı geçmektedir.²¹² H.1325/1908'de ise Ankara/Bala Kazası'na tabi Kureşli

 adında bir karye görünmektedir.²¹³ Konya/Akseki Kazası'na ait

1328/1910 tarihli bir belgede de Kureyş Karyesi'nin adını görmekteyiz.²¹⁴

Anadolu'daki bütün bu yer adlarının dışında Rumeli'de de Kureyş yer adlarına rastlanılmıştır. Ancak bu kelimelerin yazılışlarında çoğunlukla vav harfi kullanılmıştır. H.1305/1887 tarihinde Ergiri Sancağı'na (Yanya Vilayeti) tabi

²⁰⁷ BOA, A.MKT.UM. (Sadaret, Umum Vilayet Evrakı), 416/37/1-2.

²⁰⁸ BOA, DH.MKT. (Dahiliye, Mektubi Kalemi), 1385/105.

²⁰⁹ BOA, DH.MKT. (Dahiliye, Mektubi Kalemi), 2590/63/1-2.

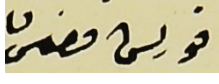
²¹⁰ BOA, DH.MKT. (Dahiliye, Mektubi Kalemi), 2584/67.

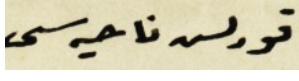
²¹¹ BOA, BEO (Bâb-ı Âli, Evrak Odası), 2433/182421/1-4

²¹² BOA, MF.MKT. (Maarif Nezareti Mektubi Kalemi) , Dosya No: 998, Gömlek No: 74.

²¹³ BOA, Y.A.RES. (Yıldız Resmi Maruzat), 152/94/1-4.

²¹⁴ BOA, DH.MUİ. (Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi), 89/19/1-2.

Kureyşi/Korişi adlı bir kaza²¹⁵ H.1324/1906 tarihine gelindiğinde

nahiye olarak yazılmıştır.²¹⁶ Rumeli Vilayeti'nde bulunan

Yakova'da da (H.1323/1905)²¹⁷ Kureş/Kureşi adında bir karye yer almaktadır.

Bunlardan ayrı olarak Manastır Vilayeti dahilinde bulunan Pirlepe Kazası'nda

Kureyş Bey Vakfı adında bir vakfın bulunması da önemlidir.

Bu vakfa ait H.8.Ra.1323/Haziran 1905 tarihli belgede²¹⁸ Pirlepe Kazası'nda yaşamakta olan Seyyid İbrahim, Kureyş Bey Vakfı'nın tevliyetinin oğlu Halil'e verilmesini istemektedir. Çünkü haksız yere, kaza naibi tarafından mütevellinin (idarecilik görevinin) amca kızının oğlu olan ve mirasa hakkı olmayan Mehmed bin Ali'ye verilmiştir. Bu sebepten Rumeli Vilayeti Genel Müfettişliği'ne yazılan arz ile bu haksızlığın giderilmesi istenmektedir.

Belgede dikkat çekici olan, Pirlepe'nin Çarşı Mahallesi'nde bulunan *Kureyş Bey Vakfı*'nın mütevellisinin *seyyid* lakabını taşımasıdır. Çünkü seyyidlik sadece Peygamber soyundan gelenlere verilmiştir. Diğer ilginç nokta da *seyyid* adını taşıyan bu kişinin *Kureyş* adı taşıyan bir vakfın mütevellisi olması ve kendisinden sonra da bu görevin oğluna devredilmesini istemesidir. Bu şehirde yaşamış ve kendi adına vakıf kurulacak kadar önemli olan *Kureyş* adındaki kişinin, Anadolu'daki Kureyş Cemaati/Aşireti mensubu olması ve buradan o yöreye göç etmesi muhtemeldir.

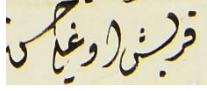
²¹⁵ BOA, DH.MKT. (Dahiliye, Mektubi Kalemi), 1448/97.

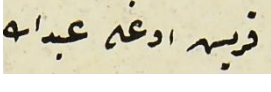
²¹⁶ BOA, DH.MKT. (Dahiliye, Mektubi Kalemi), 1077/56/1-3.

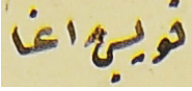
²¹⁷ BOA, BEO (Bâb-ı Âli, Evrak Odası), 2687/201486, 201482.

²¹⁸ BOA, TFR.I.ŞKT. (Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği), Arzuhaller) 64/6389.

Arşiv belgelerinde *Kureyş* adlı cemaat ve yer isimlerden başka çok sayıda şahıs ismi de geçmektedir. Mesela H.1141/1728'de Rusçuk Kazası'na (Tuna Vilayeti) ait bir

belgede Kureyş oğlu Hasan'ın yaptıklarından şikayet edilirken,²¹⁹

H.1260/1844 tarihli diğer bir belgede de Kureyş oğlu Abdullah ile onun canbaz ve arpacı esnafından aldığı borçlarına kefil olan Boyabadlı Mehmed arasındaki sorunlar anlatılmıştır.²²⁰ Bir başka tarihli arzda (H.1267/1851) ise

Kureyş/Koriş adındaki bir kimse memleketi olan Prizrin/Prizren'e gitmek istemektedir.²²¹

Osmanlı Dönemi'nde Karaman ve Konya Sancağı'na bağlı pek çok *Kureyş* adlı kaza ve karye görmemize rağmen, bugün bu sayı oldukça azalmıştır. Aslında bunu yadırgamamak gerekiyor. Çünkü eskiden var olan pek çok yerleşim yeri bugün aynı şekilde devam etmeyebiliyor. Mesela Osmanlı idari sisteminde eyalet konumunda olan Karaman, Cumhuriyet Dönemi'nde artık Konya'ya bağlı bir ilçe konumuna gelmiştir. Bugün ise tekrar oradan ayrılıp bir il olmuştur. Bu sebepten 1928 yılında *Kureyş* adı Konya'ya bağlı bir köyde bulunurken.²²² bugün ise Karaman İli'nin Ayrancı İlçesi'ne bağlı, eski Kureyş-i Kebir ve Kureyş-i Sagir adının devamı olarak, Büyük Koraş ve Küçük Koraş şeklinde varlığını sürdürmektedir.²²³ Ayrıca Konya ilinin Tuzlukçu İlçesi'ne bağlı Koraşı Köyü adında bir köy de mevcuttur. Bu köy 1968 tarihine kadar

²¹⁹ BOA, İE.ŞKRT. (İbnülemin, Şükr ü Şikayet), 6/537.

²²⁰ BOA, A.MKT.DV. (Sadaret, Deavi Evrakı) , 2/59.

²²¹ BOA, A.MKT.UM. (Sadaret, Umum Vilayet Evrakı), 49/10.

²²² Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, s.148.

²²³ http://koyu.com.tr/ilce/Karaman_Ayranci

Akşehir'e bağlı Tuzlukçu Bucağı'na bağlıydı.²²⁴ TÜİK'in 2012 verilerine göre Tuzlukçu'ya bağlı Koraşı Köyü'nün nüfusu 970'dir. 2016 verilerine göre de Büyük Koraş Köyü'nün nüfusu 128, Küçük Koraş Köyü'nün ise 176'dır.²²⁵

Bugün *Kureyş* isminin verildiği başka bir yer de Kütahya'nın Aslanapa İlçesi'ne bağlı Kureyşler Köyü²²⁶ dür, ki bu köy yukarıda bahsedilen 1845 tarihli temettuat sayımında da yine bu ilçeye (ilçenin o zamanki ise Gireği'dir²²⁷) bağlı görünmektedir.

1892/93 yılına ait Hüdavendigâr Salnamesi'nde de Kütahya Sancağı/Kütahya Kazası/Gireği Nahiyesi'ne bağlı Kureyşler قوريشلر Karyesi'ne rastlıyoruz. Burada köyle ilgili isminden başka bir bilgi verilmemiştir. Bu salnamede bugünkü Aslanapa İlçesi o dönemde Gireği Nahiyesi'ne bağlı bir köy olarak görünmekte ve bu ilçenin muhacirler tarafından teşkil edildiği yazmaktadır.²²⁸

Yine 1892 tarihli Hüdavendigâr Salnamesi'nde, o dönemde Kütahya Sancağı'na bağlı Uşak Kazası'nın Uşak Kasabası'nda Kureyş قوريش isimli bir karye bulunmaktadır. Salnamede verilen bilgilere göre Uşak Kasabası'na bağlı köylerle birlikte Kureyş Karyesi de münbit ve mahsuldar bir araziye sahip olup, bu yörede her türlü mahsul yetişmektedir. Arpa, susam, haşhaş ve pamuk ürünlerinin yanında, her sene çok miktarda yetişen palamud ve mazı ticaret için İzmir tarafına gönderildiği gibi, oldukça bol olan üzüm de kurutulup her tarafa ihrac edilmektedir. Bunlardan başka elma, armut, erik ve şeftali de boldur.²²⁹ Bu karyeden en son 19.03.1962 tarihli bir

²²⁴ *Köylerimiz (1 Mart 1968 gününe kadar)*, Ankara, T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 1968.

²²⁵ <http://www.tuik.gov.tr> (E.T.03.05.2017).

²²⁶ Bkz. <http://www.aslanapa.gov.tr/kureysler> (E.T.22.04.2017).

²²⁷ Tahir Sezen, *Osmanlı Yer Adları*, s.37.

²²⁸ *Hüdavendigâr Salnamesi-19*, H.1310/1892/93, s.350.

²²⁹ *Hüdavendigâr Salnamesi-19*, H.1310/1892/93, s.369.

Cumhuriyet Arşivi belgesinde bahis vardır.²³⁰ Çünkü bu tarihten hemen sonra köyün ismi Ağaçbeyli olarak değiştirilmiştir.²³¹

Kureyş adının olduğu diğer bir il de Erzincan'dır. Bugün Üzümlü İlçesi'ne bağlı bir köyün adı Kureyşlisarıkaya Köyü'dür.²³²

Sonuç olarak bu kısımda vermeye çalıştığımız bütün bu bilgiler, bazı yazılı ve sözlü bilgilerin aktardığı, Anadolu'ya Kureyş Aşireti'nin geldiği şeklindeki iddiaları doğrular niteliktedir. Çünkü, eğer bir aşiret gelmemiş olsaydı, Anadolu'nun özellikle merkez kısmında hem Kureyş adlı cemaatler, hem de daha sonra bu cemaatlerin yaşadığı yerlerde Kureyş adlı kazalar ve karyeler olmayacaktı. Nitekim Balkanlar'da da hem Kureyş yer isimlerine hem de şahıs isimlerine rastlanılmıştır. Özellikle Kureyş Bey Vakfı bu açıdan oldukça ilginçtir. Balkanlardaki *Kureyş* yer ve şahıs isimleri de, İç Anadolu'dan buraya yapılan göçlerden olmuş olabilir.

1.4. KUREYŞ AŞİRETİ VEYA KUREYŞ'İN ANADOLU'DA İLK YERLEŞTİĞİ YÖRE PROBLEMİ

Sözlü anlatımlarda uzlaşılamayan bir konu da, *Kureyş* mi, Kureyş Aşireti mi geldi, meselesinin yanında, bugün Kureyşanlı olarak anılan aşiretin atasının, dolayısıyla mensup olduğu aşiretin, ilk olarak Anadolu'da nereye yerleştiği konusudur. Kimilerine göre *Kureyş*, yanında talibleriyle birlikte Horasan'dan gelerek Dersim yöresine yerleşti, kimilerine göre de Adıyaman veya Gaziantep yöresine yerleşti, daha sonra oğullarından biri ya da kendisi gidip Dersim'e yerleşti. Çok az kişi de aynı bilgileri aşiret hakkında tekrarlamaktadır.

²³⁰ Cumhuriyet Arşivi, Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Fon Kodu: 30-11-1-0, Yer No:290-8-4.

²³¹ https://tr.wikipedia.org/wiki/A%C4%9Fa%C3%A7beyli,_Sivasl%C4%B1 , http://www.koyumuz.net/hava_durumu-31896-Sivasli-Agacbeyli (E.T.20.04.2017).

²³² http://koyu.com.tr/ilce/Erzincan,_Uzumlu

Şimdi ilk olarak yazılı eserlerdeki bilgilere bakıp sonra sözlü gelenekten gelen görüşlere geçelim. Sonra da bu bilgilerde yer alan tarihleri ve olayları inceleyelim.

Şerif Fırat, Selçuklular Dönemi'nde, Horasan'dan gelen, şecerede isimleri olan 12 aşiretin (ki içlerinde Kureyşan Aşireti yoktur) Erzincan, Bağın ve Hısn-ı Mansur yörelerine geldiklerini ve bu aşiretlerin başında da Seyyid Mahmud Hayrani ve Şah Mansur Baba'nın bulunduğunu, Seyyid Mahmud'un oğlunun da Hacı Kureyş olduğunu yazmıştır.²³³

Nuri Dersimi ise yukarıda bahsedildiği üzere 700 hicri tarihinde Horasan'dan Dersim'e gelen aşiretler arasında Kureyşan Aşiretinin de ismini sayar. Bu aşiretlerin başında da, Şerif Fırat'ın aksine, *Kureyş* ve Baba Mansur'un olduğunu yazmıştır. Tabii onun, bunu bir bilgiye dayanarak mı ileri sürdüğü ya da o günkü aşiretlere bakarak mı böyle yazdığı belli değildir. Çünkü saydığı aşiretler arasında, hem "şecere"de isimleri yazılı olan aşiretler (Milli, İzol, Karsanlı), hem de orada yazmayıp, o gün (Nuri Dersim'inin yaşadığı dönemde) Dersim'de mevcut olan aşiretlerin (Şeyh Hasan, Kureyşan, Hormekan, Sadyan (Seydi/Seyyid), Baba Mansur) isimleri var.

Zeki Görgü ise halk arasında *Seyyid Hacı Kureş/Kureyş* adıyla bilinen Seyyid Mahmud-ı Kebir'in atalarının Medine'den, Emevilerin zulmü nedeniyle göç ettiklerini ve ilk önce Hısn-ı Mansur'a/Adıyaman'a yerleştiklerini, 13. asırdaki Moğol saldırıları nedeniyle de *Hacı Kureyş*'in akrabalarıyla birlikte burdan Dersim'e göç ettiğini söylemektedir.²³⁴

Sinan Boztepe ise Büyük Seyyid Hacı *Kureyş* olarak bilinen, Seyyid Mahmud-ı Kebir'in ailesi ve bir kısım Türkmen boyları ile Horasan'dan çıkarak Gaziantep'e geldiğini, sağlığında Adıyaman'da da dergah kurduğunu ve büyük oğlu ve Seyyid

²³³ M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri...*, s.108-109.

²³⁴ Zeki Görgü, *Yazılı ve Sözlü Anlatımlarda Seyyid Mahmud Hayrani...*, Ankara, 2004, s.8.

Mahmud Hayrani'nin babası olan Seyyid Mesud'un Harran'a gittiğini, daha sonra da küçük oğlu Seyyid Kîl'in gidip Dersim'e yerleştiğini yazmaktadır.²³⁵

Bu konuda alan araştırması sırasında görüştüğümüz bazı kişilerin fikirleri ise şöyledir: Memed Akyüz'e göre, *Kureyş* adındaki derviş ve babası Mahmud-ı Hayrani ile bir kısım müritleri, Horasan'dan gelip ilk olarak Dersim yöresine yerleşmişlerdir. *Kureyş*'in babası Mahmud-ı Hayrani bir süre sonra buradan başka yere gitmiş, *Kureyş* ise burada kalmıştır. Daha sonra o da ayrılmıştır. Memed Akyüz'ün ifadesiyle *Kureyş*'in Anadolu'ya geliş şekli şöyle olmuştur: *İlk adım atılışı, Orta Asya'dan İran'ın bir yerine geldiler. Merkezi olarak oraya geldiler. Gel zaman git zaman dolaştıktan sonra İran'ın kuzeyine Horasan'a yerleştiler. Burda uzun zaman kaldıktan sonra birgün kendi aralarında anlaşarak Anadolu'ya geçmeye karar verdiler.*

Hacı Bektaş Veli, Mahmud-ı Hayrani, Mansur orda (Horasan'da) biraradaydılar. Hacı Bektaş Veli ve Mahmud-ı Hayrani amca çocuklarıdır. Yanlarında Mansur vardı. Onun dalı ayrıydı. Diğerleri amca çocukları, Mansur bunlara uzaktan akraba. İlk olarak Hacı Bektaş Veli beyaz güvercin donunda Anadolu'ya gelir ve bugünkü yerde mekan tutar. Sonra Mahmud-ı Hayrani, Kureyş'in babasıdır, gelir Dersim'e yerleşir. Bunlardan sonra Mansur Anadolu'ya gelir ve Hacı Bektaş'ın yanına gider. Hacı Bektaş O'na, Mahmud Hayrani Dersim yöresindedir. Sen de oraya git "hakula" toplarsınız. Biz burda günlük kazan kaynatıyoruz. Mansur Dersim'e gider ve hakula toplar. İki yıl bu lokmayı (hakulayı) getirir. Mansur üçüncü yıl Muhundu'da (Mazgirt'te bir yer) mekan tutar.

*Mahmud-ı Hayrani bu yörede kaldı bir zaman, sonra başka tarafa gitti. Yalnız Kureyş Baba ayrıldıktan sonra şimdiki Çelekas'ta (Mazgirt'te) bir kayayı oyar, içinde yaşamaya başlar.*²³⁶

²³⁵ Sinan Boztepe, *Kureyşan...*, s.12-13.

²³⁶ Bkz. Görüşme, Memed Akyüz, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014.

Memed Akyüz'ün sözlerinden, Hacı Bektaş Veli, Mahmud-ı Hayrani ve Mansur'un Orta Asya'dan önce İran'a geldiklerini ve burada bir süre kaldıktan sonra Horasan'a geçtiklerini anlıyoruz. Horasan'dan da Anadolu'ya geçmişler. Ancak Orta Asya'nın neresinden İran'a geldikleri hakkında bir bilgi yoktur. Mehmed Bey ile görüşmemizde, onun satır aralarında, Peygamber soyunu Türklükle bağdaştırmak istediği de anlaşılıyordu.

Dersim'deki *Kureyş* mekanının hizmetlisi olan Haşim Kızıllıkan'a göre de *Kureyş* Baba ve talibleri Horasan'dan gelip ilk olarak Dersim'e yerleşmişler, daha sonraları Konya, Akşehir, Antep ve Adıyaman civarlarına dağılmışlardır. Onun ifadeleri şöyledir: *Bizim atalarımız Orta Asya, İran, Horasan'dan Konya Akşehir'e, Antep, Adıyaman civarlarına gelmişlerdir. Kureyş Baba'nın ilk geldiği tarih 1200'ler. Selçuklu dönemi. Yukarıda (mekanın arka kısmından bahsediliyor) mezarlık var. Selçuklular, Akkoyunlular, Karakoyunlular ve bizim mezarlar var.*

*Kureyş Baba böyle gelmiş, ama Onun sırrı kerametine erişilmez, konuşulmaz, tartışılmaz. Karakoçan'la Mazgirt arasında, şimdi baraj yapılan yerde bir taş oyuyor, içinde kalıyor. Eskiden merdivenle aşağı iniliyordu. İçinde bir yatak, bir kişinin uzanacağı kadar yer var. Buraya Çelekas deniyor. Gelip orda kalıyor.*²³⁷

Celal Abbas Şahin'e göre ise *Kureyş* ilk olarak Horasan'dan Mısır'a geliyor, oradan da Anadolu'da Adıyaman'a yerleşiyor. Daha sonra oğlu ya da torunu Dersim'e gidiyor.

"Biz Seyyid Mahmud-ı Hayrani'nin oğlu Hacı Kureyş'in büyük oğlunun soyundanız. Bizim dedemizin buraya gelişi, İran/Horasan'dan 1150 yıllarında geliyor. Mısır'a geliyor... Bunlar Adıyaman'a geliyorlar. Bizim dedemizin o zaman 2 oğlu

²³⁷ Bkz. Görüşme, Haşim Kızıllıkan, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014.

varmış yanında. Büyük oğlunun ismi Hacı Kureyş, küçük oğlunun ismi Hasan-ı Basri...
Ordan dedemiz geliyor Dersim'e, şu an Büyük Köy dediğimiz Deu Kureyş'e."²³⁸

Görüşme yaptığımız Kamil Doğan dede ise bize, *Kureyş*'in esas mekânının Adıyaman'ın Kındıralı Köyü olduğunu, İran'dan adamlarıyla birlikte ilk olarak Kerbela'ya, buradan Halep'e, oradan da Urfa/Harran'a gittiğini anlattı. Harran'da iki sene kadar kaldığını ve buradan Adıyaman/Kındıralı Köyü'ne yerleştiğini ve oradan başka bir yere gitmediğini, Antep'te taliblerini ziyareti sırasında öldüğünü ve Antep/Yukarı Kayabaşı Köyü'ne defnedildiğini, sonra oğlu Mahmud-ı Kebir'in de gelip oraya yerleştiğini ve orada öldüğünü söyledi. Yine Kamil Doğan'ın anlattığına göre, Mahmud-ı Kebir'in, Urfa/Harran'a yerleşen ve orada ölen Mesud adında bir oğlu da varmış. Bunun Oğlu Mahmud ise Tunceli'ye gidip, orada mekan kurmuş. Daha sonra ise Hacı Bektaş Veli'yi ziyaret etmiş, O da kendisine, Akşehir'e yerleşmesini söylemiştir. Yani Mahmud-ı Hayrani Tunceli'ye giden Mesud'un oğlu Mahmud'tur.²³⁹

Zeynep Keskin, *Kureyş*'in Mısır'dan Antep'e geldiğinden bahsetmiştir. Bu görüş, *Kureyş*'in ilk olarak Adıyaman'a yerleştiği şeklindeki görüşün tam tersidir. Zeynep Keskin ninenin, atası olan *Kureyş*'in Anadolu'ya geldikten sonra nerelere gittiği hakkında bir bilgisi yoktu. Sadece Antep'te ölüp Yukarı Kayabaşı'na gömüldüğünü ve soyunun da burada çoğaldığını, daha sonra bir seferberlik sırasında Gaziantep/Zirali (Zirar)'den Adıyaman'ın Kındıralı Köyü'ne göçtüklerini söylemiştir.²⁴⁰

Zülfikar Dedeoğlu ise, *Kureyş*'in, Seyyid Mahmud Hayrani olduğunu, İran'ın Nişabur Bölgesi'nden hicret ederek ilk önce Tunceli/Nazımiye İlçesi'nin Zeve Köyü'ne geldiğini ifade etmiştir. Ona göre, zat ulema olduğu için Selçuklu Beyi Alaaddin Keykubad'ın isteğiyle Konya Akşehir'de ulema öğretmen olarak görevlendirilmiştir.

²³⁸ Bkz. Görüşme, Celal Abbas Şahin, Akşehir, 13 Haziran 2015.

²³⁹ Bkz. Görüşme, Kamil Doğan, Ankara, 19 Haziran 2015.

²⁴⁰ Bkz. Görüşme, Zeynep Keskin, Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı, 25 Haziran 2015.

Oğlu *Seyyid Hacı Kureyşan* ise daha sonra Zeve'den hicret ederek Gaziantep Şehreküstü Mahallesi'ne gelmiştir. Sonra da yanındakilerle birlikte Antep/Yavuzeli/Zirar mevkiine yerleşmişlerdir. Antep/Zirar'a yerleşen bu kişilerin burada çoğaldığını daha sonra da Seyyid İbrahim dedelerinin (kendisinin 7. göbekten dedesi) orayı terk ederek Terman Köyü'nü satın alıp yerleştiğini, uzun seneler sonra da Adıyaman Yukarı Şeyhler Köyü'ne yerleştiklerini ve *Kureyşan* adındaki dedelerinin de Kındıralı Köyü'nü satın alıp yerleştiğini anlatıyor.²⁴¹

Yukarıda Zeynep Keskin'in bir seferberlik sırasında zorla yerlerinden edildiğini yazmıştık. Büyük olasılıkla bu seferberlik II. Mahmud Dönemi'deki Yeniçeri Ocağı'nın kaldırıldığı tarih olmalı. Çünkü Zeynep Keskin, bizim dedelerimiz çok hakaret görmüş, çok eziyet çekmiş, Zirar'i terketmek zorunda kalmışlardır, demektedir. Zirar'den göç edip gelen Seyyid İbrahim dedeleri bunların 7. göbekten dedeleridir. Bir asırda 4 nesil geldiği ve Zülfikar Dedeoğlu'nun da 72 yaşında olduğu göz önüne alınırsa bu seferberliğinin 1826 olma olasılığı yüksektir ve İbrahim dedeleri de büyük olasılıkla 1700'lerin sonunda doğmuş olmalıdır.

Hasan Taş'ın verdiği bazı bilgiler diğerleriyle benzerlik gösterse de, Kureyşan Aşireti ile ilgili olan genel anlatıları diğerlerinden oldukça farklıdır. O'nun anlattıklarının bir kısmı şöyledir: "*...Kureyş yalnız değil bir aşiret içinde gelmiştir Dersim'e... Gerçekte Kureyş Aşireti Kirmanşah'ta imiş, ancak Horasan, o zamanlar hem çok büyük hem de herkesin bildiği bir yer, bir isim olduğu için, zamanla doğudan göç eden her aşiretin Horasan'dan geldiği söylenmiş. Bu sebepten Tunceli'deki Alevilere Kırmanc deniyor.... Kureyş Aşireti kalabalık olarak Anadolu'ya geliyor. Develerle, kervanlarla kalabalık bir şekilde geliyorlar. Her meslekten insanlar varmış, yani sadece hayvancılık yapanlar yokmuş. Bu aşiret içinde sanatkârlar, yazarlar,*

²⁴¹ Bkz. Görüşme, Kureyşan Zülfikar Dedeoğlu, Adıyaman, 25 Haziran 2015.

terziler, demirciler, dervişler varmış... Kureyş'in babası yine bu aşiretin başıymış. ...burası küçük bir yer olduğu için, Kureyş'in babası aşiret üyelerine, Anadolu'ya yayılın diyor, onları gönderiyor... Aşiretin çoğu Anadolu'ya dağılıyor. Geri kalanı da Dersim'de kalıyor... Kureyş Nazımiye'ye yerleştikten sonra, evleniyor, çocukları oluyor. Çok sonra... yanında talibleri ile Dersim'den ayrılıyor."²⁴²

Görüldüğü üzere Hasan Taş, Kirmanşah'tan kalabalık bir şekilde gelen Kureyş Aşireti'nin ilk olarak Dersim'e yerleştiğini, fakat burasının dağlık bir bölge olması nedeniyle aşiret üyelerinin büyük bir kısmının Anadolu'ya yayıldığını söylemektedir.

Yukarıda verilen bilgilerde, daha çok Kureyş'in yanında talibleriyle Anadolu'ya geldiği üzerinde durulmuştur. Bazılarına göre önce Adıyaman'a, bazılarına göre önce Dersim'e, bazılarına göre önce Antep'e, bazısına göre de önce Harran'a gelmiştir.

Anlatılanları görüşlere ayıracak olursak şunlar ortaya çıkmaktadır:

Birinci Görüş: Kureyş ve Baba Mansur, "şecere"de isimleri yazılı olan 12 aşiret ile Horasan'dan gelmişler ve Erzincan, Bağın, Hısn-ı Mansur (Adıyaman) yörelerine yerleşmişlerdir.

İkinci Görüş: Kureyş, Seyyid Mahmud Hayrani'nin oğludur. Horasan'dan müritleriyle gelip önce Dersim'e yerleşmiştir. Seyyid Mahmud Hayrani buradan Konya/Akşehir'e gitmiş, orda müderrislik yapmıştır. Daha sonra da oğlu Kureyş gitmiştir. Ancak bu görüş de ikiye ayrılıyor. Bazısına göre, bu gelenler önce Adıyaman'a yerleşmişler ve buradan Dersim'e gitmişler. Bazılarına göre de önce Dersim'e yerleşmişler, sonra diğer yerlere gitmişlerdir.

Üçüncü Görüş: Kureyş (Seyyid Mahmud-ı Kebir)'in ataları Emevi zulmü nedeniyle Medine'den Adıyaman'a gelmişler. 13. asırdaki Moğol baskısı nedeniyle Hacı Kureyş akrabalarıyla Dersim'e göçmüştür.

²⁴² Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

Dördüncü Görüş: *Kureyş* (Seyyid Mahmud-ı Kebir), ailesi ve Türkmen boyları ile Horasan'dan göçüp Gaziantep'e gelmiş ve Yukarı Kayabaşı Köyü'nü kurmuştur. Küçük oğlu Seyyid Kıl ise Dersim'e gidip yerleşmiştir. Bugünkü Kureyşanlılar bunun neslidir.

Beşinci Görüş: *Kureyş*, adamlarıyla birlikte İran'dan gelip önce Urfa/Harran'a sonra da Adıyaman/Kındırali Köyü'ne yerleşmiştir. Oğlu Mahmud-ı Kebir'in torunu Mahmud, Dersim'e gitmiştir. Daha sonra da buradan Akşehir'e göçmüştür. Yani Seyyid Mahmud Hayrani, *Kureyş*'in torunudur.

Altıncı Görüş: *Kureyş* adındaki aşiret, çok kalabalık bir şekilde, Kirmanşah'tan gelip Dersim yöresine yerleşmiştir. *Kureyş* adındaki derviş burada kalmış, *Kureyş* Aşireti ise Anadolu'ya dağılmıştır. Daha sonra *Kureyş* de buradan gitmiştir.

Bütün bu görüşlerde kesin olan bir şey var ki, o da, *Kureyş* adındaki bir dervişin ya da aşiretin Kirmanşah veya Horasan'dan Anadolu'ya geldiğidir. Anadolu'da *Kureyş*'in ya da aşiretin ilk olarak nerede konakladığı konusundaki bütün bu farklı görüşlerin sebebini ise şöyle sıralayabiliriz:

İlk olarak; bugün *Kureyş* adındaki dervişe ait, Tunceli'nin Nazımiye İlçesi, Zeve Köyü'nde bir mekan bulunmaktadır. Burada *Kureyş*'e ait bir türbe yoktur. Çünkü *Kureyş* bu yerden göç edip başka yere gitmiştir. Bugün bu köyde yaşayan ve buradan göç edip başka yerlere gitmiş olan çok sayıda, *Kureyş*'in soyundan gelen aileler de bulunmaktadır. Öyleki bu soy bugün artık büyük bir aşiret halini almıştır ve kendilerine de Kureyşanlı Aşireti denmektedir.

İkinci olarak, yine *Kureyş* adındaki bu dervişe ait Gaziantep'in Yavuzeli İlçesi, Yukarı Kayabaşı Köyü/Zırar mevkiinde bir türbe bulunmaktadır ve dervişin burada yattığı söylenmektedir.

Son olarak, *Kureyş* adındaki dervişin gerçek ismi Mahmud, künyesi *Kureyş*'tir. Bunun yanında aşiretin başında bulunan ve *Kureyş*'in babası olan dervişin ismi de

Seyyid Mahmud'tur. Bunlardan başka Akşehir'de de Seyyid Mahmud Hayrani adındaki bir zatın türbesinin bulunması bu kafa karışıklığına katkı sağlamıştır.

Yukarıdaki görüş farklılıklarının çok olmasının sebepleri bunlardan kaynaklanmaktadır. Türbenin Antep'te bulunmasından dolayı, insanlar, türbe burada olduğuna göre *Kureyş* önce buraya geldi, demektedirler. Yine *Kureyş*'e ait bir mekanın Tunceli'de olması ve *Kureyş*'in buradan göç edip başka yere gitmesi sebebiyle de, yine insanlar, mekan burada, kendisi de başka yere gittiğine göre, önce buraya gelmiş, sonra başka yerlere, Antep'e, Adıyaman'a, Akşehir'e, Mısır'a, Halep'e gitmiş, demektedirler.

Nitekim Muş/Varto'da yaşayan Kureyşanlılar'da da aynı kafa karışıklığı mevcuttur. Gazi Üniversitesi'nin desteğinde, yörede yapılan araştırmalarda bu aşiret mensuplarıyla görüşmeler yapılmıştır. Bunlardan biri olan Doğan Yılmaz, söyleşinin başında *Hacı Kureyş*'in Horasan'dan çıkıp ilk olarak Nizip'in (Gaziantep) Mirelis köyüne geldiğini ve burada Hakk'a yürüdüğünü ve Zara (Zirar) yöresinde defnedildiğini söylese de bir süre sonra, *Hacı Kureyş*'in Alaeddin Keykubad ile Tunceli Mazgirt'te karşılaştığını ve kerâmet olayının da burada yaşandığını söylemektedir.²⁴³ Bundan da anlaşılacağı üzere sözlü olaylar aktarılırken, bilgi eksikliğinden veya fazlalığından dolayı bazı karışıklıklar meydana gelmiştir. Çünkü asırlar boyu halk arasında, Alaeddin Keykubad ve *Kureyş* arasında "fırına girme hadisesi"nin Mazgirt sınırındaki Bağın Kalesi'nde yaşandığı anlatıla gelmişken, insanlar arasındaki iletişimin kolaylaşması ile ilk önce Yukarı Kayabaşı Köyü'ndeki *Kureyş*'in türbesinden ve Adıyaman'da yaşayan Kureyşanlılardan haberdar olunmuş, sonra da Akşehir'deki Seyyid Mahmud Hayrani'den. Böylece bilgiler biraraya getirilmeye çalışılırken, hikayenin tarihi bilgi ayağı eksik kalmış ve bu yanlışlar ortaya çıkmıştır. Nitekim bunu, "şecere" eski kopyasından çoğaltılırken, sözlü olarak aktarılan olaylara ait tarihi kayıtları düşüren

²⁴³ Bkz. Bingöl, *Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.515-516.

yazıcılarda da görmekteyiz. "Şecere" ile ilgili ayrıntılı analiz ikinci bölümde ele alınacaktır.

Kureyş Aşireti'nin Kirmanşah'tan geldiği iddiası ile ilgili olarak da şunları söyleyebiliriz. Yukarıdaki kısımda verilen 1500'e ait tahrirde, *Kureyş Melikşah Cemaati* adından bahsedilmişti. Nitekim Faruk Sümer, Kirmanşah ve çevresindeki yerlerde eskiden beri kalabalık Türkmen topluluklarının yaşadığını, Kirmanşah'a yakın Hulvan ve yöresinin Melikşah devrinde ünlü Türkmen kumandanı Artuk Beğ'in dirliği olduğunu, 1101'de de Kirmanşah ve çevre yörelerinin Salur Boyu'ndan Kara-Belli adındaki bir beyin hâkimiyetine girdiğini yazmaktadır. Ayrıca bu bölgede 1130'lardan itibaren kalabalık bir Yıva topluluğunun da yaşadığını ve bunların melikinin 1208 tarihinde bir Bâtınî tarafından öldürüldüğünü ifade etmektedir.²⁴⁴ Belki de bu sebepten Karaman'daki Kureyş Cemaati, Melikşah adını kullanmıştır.

Bunun haricinde eskiden beri Tunceli'de yaşayan Alelvilere "Kırmanc" ya da "Kırmancı" de denmektedir.²⁴⁵ Büyük olasılıkla ilk başta Kirmanşah'tan gelme manasında Kureyşanlılar'a verilen bu isim, daha sonraları buradaki bütün aşiretler için de kullanılmıştır. Bu sebepten Kureyş Aşireti'nin, Horasan'dan ziyade Kirmanşah'tan gelmesi daha akla yakın görünmektedir.

²⁴⁴ Bkz. Faruk Sümer, *Oğuzlar (Türkmenler)...*, s.151-152, 332-333, 349.

²⁴⁵ Hasan Taş'ın dışında, Seyfi Cengiz de, Dersimlilerin kendilerine Kırmanc demesinin sebebinin Kirmanlı olabileceklerinden ileri gelebileceğini ifade etmiştir. Fakat o, konuya aşiret bazında değil genel olarak bakmıştır. "*Dersimliler'in kendilerini tanımlamada kullandıkları Kırmanc teriminin orijini belki burada saklıdır. Çünkü Kırmanc adının kökü Kirman olmalıdır. Bu sözcüğün sonundaki -c, bazen -z veya -ız şeklinde de karşılaştığımız aidiyet bildiren bir sonektir. O taktirde Kırmanc adı, Kirmanlı anlamı verir. Dil adı olarak kullanılan Kirmancki ise Kirman dili olarak yorumlanabilir.*" Bkz. Seyfi Cengiz, *Dersim ve Zaza Tarihi Sözlü Gelenek ve Tarihsel Gerçek* (BÖLÜM I + II), s.144-145, <http://documents.tips/documents/dersim-ve-zaza-tarihi-seyfi-cengiz.html> , (E.T.08.06.2016).

Yukarıda verdiğimiz bütün bu iddialar içinde bizce en mantıklısı olan, *Kureyş* (Mahmud-ı Kebir'in)'in, Kureyş Aşireti ile Kirmanşah'tan kalkıp, ilk önce Dersim yöresine geldiği, aşiretin buradan Anadolu'nun başka yerlerine gittiği, *Kureyş*'in de bu yörede uzun bir müddet kalıp, sonra başka yerlere gittiği görüşüdür. Çünkü bu yöre büyük bir aşireti besleyecek elverişli bir doğaya sahip değildir. Ayrıca aşiretin içinde sanat, ticaret ve ilimle uğraşan insanların bulunduğunu kabul edersek, bunların daha hareketli iç kısımlara gitmeleri de doğaldır. Yukarıda, 16. asra kadar tarihlenen arşiv belgeleri ile ortaya konulduğu üzere, Konya ve Karaman'da çok sayıda Kureyş Cemaati üyesi yerleşik idi. Nitekim Akşehir'de mekan tutan Seyyid Mahmud Hayrani de hem Kureyş Aşireti'ne mensup hem de ilimle uğraşan biriydi.

Seyyid Mahmud Hayrani ile *Kureyş* arasındaki bağın, yani onların aynı kişi olduğu ya da baba-oğul veya dede-torun oldukları ile ilgili iddialar hakkındaki ayrıntılı analiz ikinci bölümde verilecektir.

2. BÖLÜM

KUREYŞAN AŞİRETİ'NİN ATASI SEYYİD MAHMUD-I KEBİR (KUREYŞ)

2.1. HAYATI

Dersim'deki Kureyşanlı Aşiretinin atası olan *Kureyş*'in hayatı ile ilgili bilgilerin bir kısmı "şecere"de yazılmışken, çoğunluğu nesilde nesile aktarılan güçlü bir sözlü geleneğe dayanmaktadır.

Yukarıdaki bölümde verdiğimiz bilgilerde de görüldüğü üzere, birkaç temel bilgi hariç, oldukça farklı anlatılar mevcuttur. Bazılarına göre *Kureyş* talibleriyle birlikte Horasan'dan Dersim'e gelip yerleşmiş, sonra buradan başka yerlere gitmiş, bazılarına göre de, yine talibleriyle birlikte önce Adıyaman ya da Antep'e yerleşmiş, sonra kendisi, oğlu ya da torunu gidip Dersim'e yerleşmiştir. Bu geliş hadisesi ile ilgili olayları yukarıda anlattığımız için burada, *Kureyş*'in Tunceli'de ve daha sonra gittiği yerlerde neler yaşadığı ile ilgili bilgileri vermeye çalışacağız.

Halk arasında *Kureyş* olarak tanınan dervişin, ismi Mahmud, künyesi *Kureyş*'tir. Bu künyeyi ise mensup olduğu Peygamberin aşiretinin ismi unutulmasın diye ikinci isim olarak kullanmıştır.²⁴⁶ Dolayısıyla Mahmud-ı Kebir ya da Seyyid Mahmud (*Kureyş*), 7. İmam Musa-i Kazım'dan Hz. Muhammed'e dayanmaktadır. Bu durum mevcut "şecere"de şöyle yazılmıştır: "... *server-i enbiya ve sertâc-ı evliya Habib Muhammed Mustafa Salla'llahu Teâla aleyhi ve sellem nesl-i pâki't-tahiratdan a'nî seyyidetü'n-nisâ Fatma Hazretlerinden İmam Hasan ve İmam Hüseyin Hazretlerinin evlâd-ı saadetleri kayd ve mukayyed karn ba'de karn batın ba'de batın sahihü'l-istidlâl olan silsile-i müşerref-i mezbure seyyidü's-sâdât es-Seyyid Şeyh Mahmud Hazretleri.*"

247

²⁴⁶ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014. Nitekim bugün dahi, özellikle Tunceli/Nazimiye'de bu iki ismi birlikte çocuklarına veren aileler vardır.

²⁴⁷ Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.1.

Yine mevcut şecere'nin bir başka onaylı nüshasında ise şunlar yazmaktadır: "*Bu şecere-i mübareke ilk defa İmamü'l-Hümmam şehidler Sultanı Hz. Hüseyin (Radyallahu anhu)'nun neslinden başlayarak, nesilden nesile, göbekten göbeğe Oniki İmam bitinceye kadar kaydedilmiştir. Sonra yine nesilden nesile, göbekten göbeğe Hısn-ı Mansur'da ikâmet eden, tekke sahibi, dünya ve ahirette bilinen meşhur Seyyid Şeyh Mahmud'a kadar ehl-i din ve yâkîn alimleri huzurunda sahih eserlere dayanarak kaydedilmiştir.*"²⁴⁸

Seyyid Mahmud-ı Kebir (*Kureyş*) ile babasının (Mahmud) başında olduğu Kureyş Aşireti, Kirmanşah veya Horasan'da yaşarlarken, 13. asrın başındaki Moğol hareketi sebebiyle aşiret halinde Anadolu'ya göç ederler.²⁴⁹ Sözlü anlatılara göre *Kureyş* ve babası bütün aşireti Kirmanşah (veya Horasan)'dan toplayıp getirmişler, burada kimseyi bırakmamışlardır. Çünkü Peygamber soyu olan bu aşirete, yaşadıkları bu yerde de eziyet ediliyormuş. Kureyş Aşireti kalabalık bir şekilde gelip ilk olarak Dersim yöresine konar. Aşiretin üyeleri arasında terziler, demirciler, sanatkârlar, dervişler, yazarlar, tüccarlar da vardır. Ancak burada uzun süre kalamazlar. Yörenin oldukça dağlık olması hasebiyle aşiretin başında bulunan Seyyid Mahmud'un (ki kendisi *Kureyş*'in babasıdır) aşiret üyelerine Anadolu'ya yayılın dediği ve onları Anadolu'nun içlerine gönderdiği, bunu da "*Yürüyemiyorsanız, uçun*" sözleriyle ifade ettiği söylenir. Amaç hem Aleviliği Anadolu'da yaymalarını hem de kendilerini geçindirmelerini sağlamaktır. Fakat burada şunu da eklemeliyiz ki, yine sözlü anlatılara göre her ne kadar *Kureyş*'in babası aşiretin başındaysa da 7 kürsü sahibi yani 7 "Ak-Sakallı", Kureyş Aşireti'ni yönetiyormuş.²⁵⁰ Yukarıdaki sebepten aşiretin çoğunluğu Anadolu'ya yayılır,

²⁴⁸ Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.17.

²⁴⁹ Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim...*, s.30.

²⁵⁰ Richard Tapper, İran'daki göçebelere bahsederken, "Ak-Sakal" adını taşıyan yöneticileri olduğunu yazmıştır. "*Ortak bir soy veya başka türden bir irsiyet veya akrabalık nedeniyle bir*

geri kalanı da Dersim'de yerleşir. Bir sonraki göç de Nazımiye'de yerleştikten sonra meydana gelir. Nüfus buraya sığmayınca, sonraki asırlarda aşiret üyeleri Dersim'in diğer yörelerine ve dışarıya göç ederler.²⁵¹ Büyük çoğunluğu Konya/Karaman bölgesinde yerleşen bu aşiret, I. bölümde de bahsettiğimiz üzere 16. asrın başındaki tahrir defterlerinde "Kureyş Cemaati" olarak Osmanlı arşiv belgelerinde yerini alır.

Aşiretin geri kalanı ile *Kureyş* (Mahmud-ı Kebir) ve akrabalarının ilk yerleştiği yer bugün Elazığ'a sınır olan Mazgirt civarındır. *Kureyş* bu yörede iken, burada bulunan bir kayayı²⁵² oyarak içinde yaşamaya başlar.²⁵³ Halk arasında buraya *Çelekas*²⁵⁴ denmektedir. Burada hayatını sürdüren *Kureyş*'in gösterdiği kerâmetler, yöre insanının dikkatini çeker. Bu sıralarda, Anadolu Selçuklu Devleti hükümdarı Alaeddin Keykubad, doğu seferi sırasında, bu yöredeki Peri Suyu kıyısında bulunan Bağın Kalesi'ne gelmişti.

araya gelmiş olan bu (küçük) topluluk, genellikle bir Ak-Sakal ve onun altındaki bir heyet tarafından yönetilir, birlikte hareket eder ve birlikte veya birbirine yakın yerlerde konaklar, ortak ekonomik kararlar verir, belli dini vecibeleri yerine getirmek için cemaat oluşturur, ortak gelenek ve bilgiler paylaşarak toplumsal bir bütünlük sergiler." Bkz. Richard Tapper, *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler Şahsevenlerin Toplumsal ve Politik Tarihi*, çev. F. Dilek Özdemir, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, Mayıs 2004, s.42. Tapper, her ne kadar *Ak-Sakal* tabir edilen en yaşlının küçük toplulukların başında olduğunu söylese de, tezde verilen sözlü anlatılarda görüldüğü üzere, *Kureyş* Aşireti hiç de sayıca az insanlardan oluşmamıştı. Belkide bu sebepten aşiretin başında 7 *Ak-Sakal* bulunuyordu. Bugün hala İran Azerbaycanında yaşayan Türk Ehl-i Haklarda "*Ak Sakal*" tabiri kullanılmaktadır.

²⁵¹ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

²⁵² *Çelekas*'taki kayanın bulunduğu yer bugün baraj altında kalmıştır. Bu kaya, İnşaat sırasında vinç taşıyamadığı için ikiye bölünerek yukarıya çıkarılmış ve aynı şekilde birleştirilmiştir. Baraj yapılmadan önce, içi bir kişinin uzanacağı kadar geniş olan bu kayaya merdivenle inilerek ulaşıyordu.

²⁵³ Sinan Boztepe, bu kayayı oğulları ile birlikte açtığını söylese de, (bkz. Sinan Boztepe, *Kureyşan...*, s.24), sözlü anlatımların çoğu, *Kureyş*'in Nazımiye/Zeve'ye gittikten sonra evlendiği ve çocuklarının olduğu yönündedir.

²⁵⁴ *Kureyş* bu kayanın içinde çile çektiği için, gerçekte isminin *Çilekeş* olduğu, ancak zamanla telafuz nedeniyle *Çelekas* şekline döndüğü söylenmektedir. Bkz. *Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.442.

Halkın bu derviş hakkındaki söylentilerini işitir. Kale komutanı da kendisine; "*Nehrin*²⁵⁵ karşı tarafında *Çelekas Köyü vardır. Burada Kureyş adında bir dervişin kerâmet gösterdiği söylenmektedir. Ancak bana göre bu zat sihir ile ilgilenmektedir.*"²⁵⁶ diyerek şikayette bulunur. Bunun üzerine Alaeddin Keykubad *Kureyş*'i yanına çağırır. Bu sırada mevsimlerden kıştır.²⁵⁷ *Kureyş* Alaeddin Keykubad'ın yanına gitmeden önce elindeki asasıyla nehre vurup, nehri, içinde salatalık, kavun, karpuz ve üzüm olan yemyeşil bir bostana çevirir.²⁵⁸ Kış ayında, bu bostandan kopardığı yaz meyve ve sebzeleri ile hükümdarın yanına gider. Alaeddin Keykubad, *Kureyş* ile görüşüp O'na: "*Biz senin sihirle uğraşan biri olduğunu duyduk. Sen kimsin?*" diye sorar. O da: "*Ben sihirle uğraşmıyorum. Ben Peygamber evladıyım, Ehl-i Beyt soyundan geliyorum.*" diye cevap verir. Fakat hükümdar, dervişin gösterdiği bu kerâmete (kış mevsiminde yaz meyvesi yetiştirmesi) ve O'nun Peygamber soyundan geldiğine inanmaz. Bunun üzerine, *Kureyş*, hükümdar nehirde kayıkla giderken, sırtındaki hırkasını çıkarıp nehre serer ve onun üzerinde hükümdarın kayığının yanında gider. Ancak Alaeddin Keykubad bu kerâmete de inanmaz ve sihir gözüyle bakar. Son olarak dervişini ateşle sınamaya karar verir. O'na; "*Bir fırın yakacam. Sen de içine gireceksin. Bakalım gerçekten*

²⁵⁵ Bu nehrin ismi Peri Suyu'dur.

²⁵⁶ Sinan Boztepe, *Kureyşan...*, s.25.

²⁵⁷ Alaeddin Keykubad, 1228 yılının sonunda önce Erzincan'ı, 10 Kasım 1228 tarihinde de Kemah'ı alır. Sonra da Erzurum üzerine yürümek ister; ancak Ahlat askerlerinin Erzurum'a yardıma geldiklerini duyunca seferden vazgeçer, sonra memleketine geri döner. 19 Eylül 1234 tarihinde ise Harput Kalesi'ni teslim alır ve kışı geçirmek için Antalya'ya gider. Bkz. Emine Uyumaz, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003, s.44, 65, 77. Bu bilgilerden hareketle, Sultan Alaeddin Keykubad'ın Bağın Kalesi'nde bulunduğu tarih, 1228 yılının sonu olmalıdır. Çünkü Erzincan ve Kemah'ı aldıktan sonra Erzurum'u da almak istemiş ve bu sebeple burada sefer hazırlığı yapmak için bir müddet beklemiştir.

²⁵⁸ Bkz. Görüşme, Memed Akyüz, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014; Görüşme, Haşim Kızıllıkan, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014.

Peygamber soyundan mı geliyorsun. Eğer bu soydan değilsen yanarsın. Kabul ediyor musun?" der. *Kureyş* kabul eder ve fırını yakarlar. *Kureyş'e*, "*Hadi fırına gir*" derler. *Kureyş* de, o sırada Alaaddin Keykubad'ın yanında duran adamlarından Mehmed/Muhammed adındaki çuhadarı, fırının içinde yaşananları anlatsın diye, zorla elinden tutup fırına girer. Rivâyete göre, uzun bir süre geçtikten sonra, *Kureyş* ve çuhadar fırından çıkarlar. Bakarlar ki, hem Alaaddin Keykubad'ın adamı Mehmed'in hem de Seyyid Mahmud-ı Kebir (*Kureyş*)'in üzerine kırağı yağmış.²⁵⁹ Çuhadara sorarlar, "*Fırının içinde ne oldu da bu hale geldiniz?*" O da, "*Biz içeri girer girmez her yer buz oldu. Ben dervişi görmedim. İçeride sadece beyaz bir kartal vardı, onu gördüm.*" der.²⁶⁰ Bu kişi, *Kureyş*'in yanında kalmak, onun talibi olmak için Alaaddin Keykubad'dan izin ister. O da verir. *Kureyş* de kendisine gönülden inanan bu adama el (keramet) verir. Bundan sonra bu kişi de artık kerâmet sahibi olur ve kendisine, üzerine kırağı yağmış halde fırından çıktığı için de Derviş-i Gevr (gevr: beyaza yakın) derler. Bu ocak mensupları bugün çoğunlukla Tunceli'nin Tirkele denilen köyünde yaşamaktadır.²⁶¹ Alaaddin Keykubad dervişin bu kerametini görünce, onun

²⁵⁹ Bazı sözlü anlatılarda hükümdarın adamının kül ve toz içinde kaldığı söylenirse de, buz tutmuş bir fırından üzerlerine kırağı yağarak çıkması daha mantıklıdır.

²⁶⁰ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

²⁶¹ Bkz. Görüşme, Haşim Kızıllan, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014; Görüşme Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014; Görüşme Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014; Görüşme, Hıdır Demircan, Tunceli/Merkez, 02 Ağustos 2016; Görüşme, Memed Akyüz, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014; *Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.376, 443, 447, 480, 516-517.

Bazı eserlerde, "şecere"ye dayanılarak, bu naib'in fırından çıktıktan sonra Derviş Beyaz, bazılarında ise Derviş-i Gevr olarak adlandırıldığı yazmakta ise de, bu kişinin neden "derviş" ünvanını aldığı yazmamaktadır. Bkz. Sinan Boztepe, *Kureyşan Ocağı...*, s.27; Ali Yaman, *Kızılbaş Alevi Ocakları*, Elips Yayınları, Ankara, 2006, s.122.

Ayrıca Sinan Boztepe'nin bilgilerini ufak tefek değişikliklerle yayımlayan <http://kureysan-talibi.tr.gg/KUREY%26%23350%3BAN-OCA%26%23286%3BI.htm> (E.T.11.01.2014) adlı site ve yine sözlü anlatılanlardan yazan daha birçok internet sitesi aynı şekilde yazmıştır.

söylediklerine inanır ve *Kureyş*'te bulunan "şecere"yi onaylar.²⁶² Böylece onun Peygamber soyu olduğunu da kabul etmiş olur.

Yukarıda sözlü rivayetlere dayanarak aktarılan bu hikaye, bugün mevcut olan "şecere"de de yazılı olarak bulunmaktadır. Ancak "şecere"de Alaeddin Keykubad ismi yerine Sultan Murad Han, Bağın yerine de Bağdad ismi geçmekte ve olayın tarihi de daha ileri bir tarih olarak geçmektedir. Bunun sebebi, "şecere" padişaha götürüldüğü vakit, sözlü olarak aktarılan bu olayın, şahitler tarafından veya yazıcılar tarafından bazı tarihlerin, yer isimlerinin ve yaşanan olayların karıştırılması olabilir. Bu konu aşağıda "şecere" kısmında daha ayrıntılı ele alınacaktır.

Bugün yazılı olarak mevcut olan III. Ahmed'in mühürlediği "şecere"de bu olaydan şöyle bahs edilmiştir:

"671 Senesinde Nara Gıtdugi

Vaktaki Derviş-i Gevr ateşe gitdugi vakit, bir çukadar maan himmet idup ateşe götürdi. Ateşden çıkdıktan sonra Sultan Murad Han suâl eyledi ki;

- Ey Çukadar sen ne gördün? Çukadar:

- Benim Sultanım, benim gördüğüm sen dahi göreydin, vücudun eriyip mahv olurdu. Emma Derviş-i Gevr himmeti ile bana bir şey olmadı. Ben dahi ol kadar bir od içinde bir yeşil çimenli yerdir. Gülsüsen, reyhan ve akarsular ve bir yanda kar ile buz çoktu. Ve kendüsü bir a'lâ beyaz köşkde, bir kuş gibi otururdu. Asla ateş namında birşeyler görmedim, deyu Sultandan rica edüb, Devrişden ayrılmadı vesselâm. İsmi Mehmed Ağa idi."

Yine şecere'nin aynı sayfasında şunlar da vardır:

²⁶² Sinan Boztepe, Alaeddin Keykubad'ın "şecere"yi 1250 yılında onayladığını yazsa da, bu tarihte, Anadolu Selçuklu tahtında 1237 yılında vefat eden I. Alaeddin Keykubad yoktur. Üç kardeşin hükümdarlığı vardır. Rükneddin Kılıç Arslan, İzzeddin Keykavus ve ismen hükümdar olan II. Alaeddin Keykubad 1249'da başa geçerlerse de 1257 tarihinde İzzeddin Keykavus tek başına hükümdar olur. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi...*, I. Cilt, s.12-13.

"Bu silsile-i şerifenin aslı Hısn-ı Mansur'dan gelmedir. Sultan Murad, Derviş Beyaz'ı huzuruna kabul edip, O'ndan sahih kerâmet isteyince, dağ gibi odunlar toplandı. Derviş Beyaz içine girdi. Odunlar ateşlendi. Ateş yedi gün devam etti. Sonra Derviş Beyaz sâlimen bu sahih silsilenin isnadıyla çıktı. Tıbki Hz. İbrahim'in ateşten kurtulduğu gibi. Bu kerâmetinden dolayı "Beya"z lakabıyla lakaplandı. Kerâmeti çoktur."²⁶³

İkinci anlatıda dervişin adı yazılmamış, fırından çıktıktan sonra "Beyaz" adıyla lakaplandığı yazmaktadır. Bu sebepten ilk anlatılanla aynı olay olduğu kabul edilebilir. Çünkü birincide de dervişin ismi yok, sadece olayda geçen şahıslardan birine verilen lakap akılda kalmış ve "Gevr" yazılmıştır.

I. Mahmud'un 1747'de mühürlediği "şecere"de ise bu olay şöyle anlatılmıştır:

"Derviş Beyaz, Sultan Murad Han'ın tebaasından Muhammed adındaki zât ile büyük bir dağ gibi yanmakta olan ateşe girib yedigün kaldı. Ateşin etrafındaki halk korkularından iki fersah uzaklaştılar. Bu hal Hacı Bektaş-ı Veli'nin himmetiyle meydana gelmiş, onlar yedigün sonra ateşten sâlimen çıkmışlardır.

Sultan Murad Han, Muhammed'e ne gibi acaib haller gördün, diye sordu. O da; reyhanlar, kar ve buz gibi şeyler gördüm, ateşin eserinden bir şey görmedim. Çok yüksek beyaz bir bina ve Derviş Beyaz'ın da beyaz bir kuş gibi bu binanın üzerinde olduğunu gördüm. Sonra Derviş Beyaz binadan indi, elimden tutup, huzurunuzda getirdi, dedi. Bunun üzerine Sultan Murad'ın o dervişi "Beyaz Kuş ve Beyaz Kubbe" ile lakablandırıldığını doğrudur. Selefden rivâyet edilmiştir."²⁶⁴

Bu anlatıda Hacı Bektaş Veli ismi de geçmektedir. Bu da o dönemde Bektaşiliğin veya Bektaşilerin daha önde olduğu anlamına gelebilir. Yine bu anlatıda dervişin adı yazılmamış, sadece "Derviş Beyaz" ismi ve gösterdiği kerâmetten dolayı

²⁶³ Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.19.

²⁶⁴ Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.5.

hükümdarın dervişi "Beyaz Kuş ve Beyaz Kubbe" ile lakablandırıldığı ve hükümdarın adamının Muhammed ismi taşıdığı yazılmıştır. Bu da Alaeddin Keykubad döneminde geçen hadisenin diğer şeceredeki gibi Murad Han dönemine aktarıldığını göstermektedir. Çünkü önceki "şecere"de gösterdiği kerâmetten dolayı "Beyaz Derviş" lakabı verildiği yazılıyordu. Yani gerçekte dervişin bir adı ve bir lakabı var. Ancak her ne kadar bu iki "şecere"de anlatılan bu olaylarda dervişin ismi verilmemiş olsa da, "şecere"nin diğer sayfalarında bu durum açıkça yazılmıştır: "*Büyük nesebe mensub şerefli, kıymetli, abid, müdekkik, fâzıl, kâmil, zaman ve asrının bir tanesi es-Seyyid Şeyh Mahmudü'l-Kebir... Künyesi Derviş Beyaz'dır. Lakabı "keramet"tir.*"²⁶⁵ Görüldüğü üzere bu "şecere"lerde Derviş Beyaz adında bir derviş yoktur. Adı Mahmud-ı Kebir künyesi Derviş Beyaz olan bir derviş vardır.²⁶⁶

Bu belgelerdeki bilgilerden başka, Varto'da bulunan "şecere"de de bu olaydan bahsedilmektedir. Bu "şecere"den ilk bahseden Şerif Fırat olmuştur ve O, Hacı *Kureyş* ile Derviş Beyaz'ın birlikte fırına girdiğini ve bunu gören Sultan Alaeddin'in, bunların silsilelerini tasdik ettiğini yazmaktadır.²⁶⁷ Buna karşın, bugün Varto'da yaşayan ve ellerinde bu "şecere"yi bulunduran ve kendilerinin Derviş Beyaz Ocağı mensubu olduklarını söyleyen kişiler, her ne kadar bu olayı temelde aynı anlatsalar da, bazı yeni

²⁶⁵ Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.1-2, 4.

²⁶⁶ Alemdar Yalçın, aynı söylencenin ufak farklılıklar ile Bayburt, Gümüşhane, Erzincan, Tunceli, Bingöl, Muş ve Varto'da dillendirildiğini ve ateşe girenin bir yerde Hacı Koreş, bir yerde Derviş Beyaz, bir yerde ise Baba Mansur olduğunu yazmıştır. Bkz. *Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.26. Fakat yukarıda "şecere"de de görüldüğü üzere ateşe giren dervişin ismi Mahmud-ı Kebir, lakabı Derviş Beyaz'dır. Ayrıca Tunceli kökenli Kureyşanlılar arasında yaptığımız kayıtlı ve kayıtsız görüşmelerde, bu olay anlatılırken hep *Kureyş* ve Mahmud-ı Kebir adının geçtiğini gördük. Ne Derviş Beyaz ne de Baba Mansur adı duymadık. Tunceli/Mazgirt'te yaşanmış bir olayın diğer illerde uğramış olduğu bu değişiklikleri, o aşirete mensup kişilerin ya bilgi eksikliğinden ya da kendi aşiretlerine kuvvet kazandırmak için yaptıkları düşünülebilir.

²⁶⁷ M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri...*, s.108-109.

isimler de vermektedirler. Bu konuyla ilgili bu bölümün 4. kısmında ayrıntılı bilgi verilecektir.

Konumuza geri dönecek olursak, Alaeddin Keykubad, *Kureyş*'in bu kerâmetine şahit olduktan sonra, O'nun Peygamber soyu olduğunu kabul eder ve *Kureyş*'te bulunan asıl yani ceylan derisine yazılmış olan "şecere"yi onaylar. O'na, nereye isterse yerleşebileceğini söyler. *Kureyş* de; "*Benim bir asam var, onu atacam, nereye düşerse oraya yerleşecem.*"²⁶⁸ der. Hükümdar da kabul eder. *Kureyş* yeni bir kerâmet göstererek, Mazgirt'ten asasını atar, bu asa Nazımiye'deki *Deu Kureyş*'e (*Kureyş Köyü*) yani diğer adıyla *Zeve Köyü*'ne düşer.²⁶⁹ Yanındaki akrabaları ve talibleriyle birlikte gelip buraya yerleşir ve burayı mekan tutar. *Kureyş*'in bu kerametleri etrafta duyulmaya başlayınca, diğer aşiretler de gelip kendisine talib olurlar. Bağlanan aşiret sayısının 12 olduğu söylenmektedir.²⁷⁰ Bu aşiretlerin hepsi Alevi değildir. İçlerinde birkaç Sünni aşiret, bir tane de Kürt aşiret vardır. Bunların *Kureyş*'e bağlanmaları sadece *Kureyş*'in Peygamber soyundan gelmesi ve gösterdiği kerametler olmamıştır, aynı zamanda, *Kureyş*'in o döneme göre ileri olan fikirleri yüzünden de, yani insanların eşit olduğu, köleliğin Hak katında günah olduğu, kadın ve erkeğin birbirlerine üstün olmadığı gibi fikirleri nedeniyle de gelip ona bağlanmışlardır.²⁷¹ Böylece Nazımiye'deki nüfus da artmıştır. Dolayısıyla yukarıda da söylendiği gibi sonraki asırlarda, burada yaşamak zorlaştığı için *Kureyş Aşireti*'nden tekrar dışarıya göç edenler olmuştur.

²⁶⁸ Bazılarına göre, o anda ocakda yanan bir odunu tutup atmıştır. Bkz. Bkz. Görüşme, Memed Akyüz, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014.

²⁶⁹ Bugün bu asanın yerinde büyük bir kavak ağacı bulunmaktadır ve buna "kavağ-ı dozen" denmektedir.

²⁷⁰ Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.4; Görüşme, Memed Akyüz, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014; Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014; Görüşme, Haşim Kızıllan, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014.

²⁷¹ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

Nazımiye/Zeve Köyü'ne yerleşen *Kureyş*'in buradaki hayatı ile ilgili bilgiler doğal olarak "şecere"de yer almamaktadır. Bunlar tamamen sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarıla gelen bilgilerdir. Bu anlatılarda temel hikaye aynı olsa da süslemelerde bazı farklılıklar oluşmuştur.

Kureyş Zeve'ye akrabaları ve talibleri ile birlikte gelip yerleştikten bir süre sonra, kendi aşiretinden yani *seyyid* soyundan gelen bir kızla evlenir.²⁷² Ancak doğan bütün çocukları ölür. Bu nedenle "ham aşiret"²⁷³ olarak adlandırılan Lolan Aşireti'nden bir kızla evlenir. Böylelikle çocukları yaşar.

Halk arasında bu hikâyeden bahsedilirken "*baba oğulu görmemiş, oğul babayı görmemiş*" şeklinde bir ifade kullanılır ve bu ölülerin mezarlığa getirildiğinde ya 2 beyazkurt ya da 2 beyaz kartalın²⁷⁴ bunları alıp götürdüğü söylenir. Bu sebepten mezarları olmazmış. Ancak ölüleri alıp götürenin kartaldan ziyade kurt olduğu ve bu kurdun da gerçek bir hayvandan ziyade, bu kılığa girmiş bir *meleke* olduğu da rivayet edilir. Nitekim ölülerin getirildiği bu yere de, Tunceli'de "Verg-î Kuresu" (Kureyşanlıların kurdu) yeri denmektedir.²⁷⁵

²⁷² Bazı sözlü rivayetlere göre bu kız, Abdal Musa'nın kızı veya kızkardeşidir. Ancak, Abdal Musa'nın yaşadığı döneme bakıldığında bu biraz zor görünmektedir. Çünkü Uzunçarşılı'nın verdiği bilgilerden görüyoruz ki Abdal Musa, Orhan Bey döneminde savaflara katılmış bir zattır. "*Orhan Bey'in maiyyetinde muhtelif savaflara iştirak etmiş olan Geyikli Baba, Abdal Musa, Abdal Murad ve Duğlu Baba ve emsali babalar, sonradan adını Bektaşiliğe çeviren Babâî tarikatine mensup Alperenlerden idiler.*" Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi...*, I. Cilt, s.531.

²⁷³ Tunceli'de, *seyyid* olmayan aşiretler için kullanılan bir tabirdir.

²⁷⁴ Tunceli'de kartalı (yörede kartala *heli* denir) öldürmek büyük günah sayılır. Bunun sebebi *Kureyş*'in yanan fırına girdiğinde beyaz bir kartal olması olabilir.

²⁷⁵ Bkz. Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014; Görüşme, Memed Akyüz, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014; Görüşme, Haşim Kızılkcan, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014, Görüşme, Mehmet Yıldız, 4 Ağustos 2014; *Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.445.

Fakat bu olay herhalde daha sonra yaşanmıştır. Çünkü *Kureyş* ile ilgili hikayede, sadece *Kureyş*'in çocukları ölür. Yani çocuklar büyüyüp, evlad sahibi olunca ölmezler.

Sözlü anlatılarda kaç tane çocuğu olduğu hakkında görüş birliği olmasa da, çoğunlukla yedi oğlu iki kızı olduğu söylenmektedir. Bu çocukların isimleri şöyle sıralanmaktadır:

Mahmud (Şih)²⁷⁶, Hüseyin, Ali, Kali, Mevali, Kud²⁷⁷, Haydar.²⁷⁸ Kızlarının ismi ise Haskar ve Zel (Jel)'dir.²⁷⁹

Kureyş'in Nazımiye/Zeve'deki hayatıyla ilgili birkaç mucizevi hikâye de anlatılmaktadır. Bunlardan biri *Kureyş*'in Haydar isimindeki oğuluyla yaşadığı olaydır. Bugün Tunceli'deki Düzgün Baba Dağı bu oğulun mekânı olarak bilinir ve ziyaret edilir. Anlatılan hikâyeye göre, *Kureyş* Nazımiye/Zeve'de iken hayvancılıkla uğraşmış. Kış geldiğinde hayvanlara yetecek kadar yiyecek olmadığı için, hayvanlar Jar Govik Tepesi'ne²⁸⁰ otarmaya götürülmüş. O tepede *Kureyş*'in, bugün *Paga Kureyş* denilen bir komu (birkaç evin olduğu yer) varmış. *Kureyş* hayvanları götürdüğü zaman, yarı aç dönerler ve ahıra girmek istemezlermiş. Ancak o sırada 15-16 yaşlarında olduğu söylenen oğlu Haydar götürdüğü zaman tok dönerlermiş. *Kureyş* "*Hayvanlar bu kış*

²⁷⁶ *Kureyş*'in bir oğluna babasının ismini verdiği söyleniyor. Bu oğulun kerameti çok olduğu için de ona "Şih" demişler. Bugün *Kureyşanlılar* içinde Şih/Şihu olarak anılan koldur. Nitekim yine bugün Tunceli'de "Şih" adını en çok *Kureyşanlılar* kullanır.

²⁷⁷ Bu çocuk ayağından kötürüm olduğu için, kendisine "*kud*" lakabı verilmiş, (*kud* : kötürüm). Bugün "*Kudan*" adındaki koldur. Türkçe'de de *kût* : bacaksız, ayağı olmayan anlamına gelmektedir.

²⁷⁸ *Kureyş*'in genç yaşta sır olan ve bugün Tunceli'nin en yüksek dağlarından (Düzgün Baba Dağı) birine adını veren oğludur.

²⁷⁹ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014; Görüşme, Memed Akyüz, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014; Görüşme, Haşim Kızıllan, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014; Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014; Görüşme, Mehmed Yıldız, Tunceli/Merkez, 4 Ağustos 2014.

²⁸⁰ Jar: Ziyaret; Govik: kovuk demektir. Büyük olasılıkla tepenin içi biraz fazla çukur olduğu için bu isim verilmiştir. Türkçe'de kovuk~ kobuk ~ gobuk ~ gobi şeklindedir.

vakti ne yiyorlar da böyle tok oluyorlar." diye merak eder ve bir gün oğlu Şah Haydar'ın arkasından gider. Bakar ki Şah Haydar, elindeki asa ile hangi kuru meşeye dokunsa hepsi yeşeriyor. Hayvanlar da bunu yiyor. O sırada bir keçi *Kureyş*'i görünce irkilir ve hapşırılmaya başlar. Haydar da: "*Kureş-i Kuru mu gördün? Neden hapşırıp duruyorsun?*" der. Arkasına dönüp bakar ki babası orada. Hem babasının adını andığı için hem de kendi kerameti babasından üstün olduğu için, utanır ve orada sır olur. *Kureyş* de o zaman arkasından "*yolun düz olsun*" der ve adı bu olur. Bu sebepten bugün mekân tuttuğu dağın ismi "Düzgün Baba"dır. *Kureyş*'in kızı Haskar ise bir süre sonra *Kureyş*'e: "*Baba, o artık gelmez.*" der. Bunun üzerine *Kureyş* de: "*Kardeşini yalnız bırakma, sen de O'nun yanına git.*" der. Bunun üzerine Haskar, Düzgün Baba Dağı'nın eteğine gidip orada mekan tutar, diğer kızkardeşi Zel ise bunların karşısındaki dağı (Zel Dağı) mekan tutar.²⁸¹

Bu hikayenin sonunu bazıları biraz daha farklı anlatmaktadırlar. Bu anlatılara göre ise *Kureyş*'i gören oğlu Haydar, utanır ve oradan gider. Ayağında kara batmamak için giyilen ve laken denilen ayakkabılar varmış. Birinci adımda Zeve'nin karşısına, ikinci adımda daha yukarı bir tepeye, üçüncü adımda da bugün kendi adıyla anılan Düzgün Baba Dağı'na varır. Bir süre sonra *Kureyş* oğlunu merak eder ve taliblerini gönderirir. Onlara nasıl olduğunu sorar. Onlar da, "*Durumu düzgündür.*" derler. *Kureyş* de o zaman oğlu için "*Yolu düz olsun.*" der. Böylelikle Haydar'ın adı "Düzgün Baba" olarak kalır.²⁸²

²⁸¹ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014, Bkz. Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014; Görüşme, Hıdır Demircan, Tunceli/Merkez, 02 Ağustos 2016.

²⁸² Bkz. Görüşme, Memed Akyüz, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014; Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014; Görüşme, Haşim Kızıllan, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014; Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014; Zeki Görgü, *Yazılı ve Sözlü Anlatımlarda Seyyid Mahmud...*, Ankara, 2004, s.33-34; Sinan Boztepe, *Kureyşan...*, s.32-34; Bingöl, *Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.443-444.

Bir başka hikâye de Baba Mansur'un, nasıl *Kureyş*'in *piri* olduğu ile ilgilidir. Bu hikâye de diğerleri gibi temelde aynı, ancak yan süslemelerde bazı farklılıklar göstermektedir. Hikâyeye göre, *Kureyş* bir gün Mazgirt/Muhundu Köyü'nde yaşayan ve baba tarafından akrabası olan Mansur'u ziyaret etmek ister. Nazımiye/Zeve'den Muhundu'ya doğru yola çıkar. Söylencelere göre, *Kureyş*'in eline aldığı yılan olan kırmızı ve siyah renklerinde iki asası varmış. Birisinin adı, renginden dolayı Mor-ı Sûr (Kırmızı/Kızıl Yılan) imiş. İşte yola çıktığında bu "Kızıl Yılan Asası"nı alır. *Kureyş*, Muhundu yolunda büyük bir ayıya rastgelir ve onu da kerametle binek hayvanı haline getirir. O sırada Mansur da kendisine bir ev yapmak için duvar örüyormuş. Bakar ki *Kureyş* elinde kamçı olarak kullandığı yılan²⁸³, ayıya binmiş geliyor. İçinden, "*Kureyş bu şekilde gelerek bizden de keramet bekliyor.*" diye düşünür. Ayağa kalkarak: "*Ya Kureyş, sen himmet eyle.*" diyerek üzerinde oturduğu duvarı *Kureyş*'e doğru yürütür. Bunun üzerine *Kureyş*, Mansur'a: "*Sen artık benim pirimsin. Ben canlıyı, sen ise cansız yürüttün.*" der. Mansur ise, "*Ben bu duvarı senin himmetinle yürüttüm.*" diyerek *Kureyş*'in üstünlüğünü ifade eder.²⁸⁴ İkisi birlikte Seyyid Seyfi (Seyyid Savun/Sabun)'un yanına gittiklerinde onu suyun karşısında görürler. O da suyun üstünde yürüyerek onların yanına gelir (Seyyid Savun'un da bu nefesi/kerameti yine *Kureyş*ten aldığı

²⁸³ Söylencelere göre, *Kureyş*'in iki yılanı (mor) varmış ve onlara iki kızkardeş deniyormuş. Bunlar kılıflarında iken yılan şeklinde bir asa oluyorlarmış. Ancak kılıflarından çıkarılınca yılan oluyorlarmış. Bunlardan biri kırmızı renkte olduğu için adı mor-ı sur (kırmızı/kızıl yılan) imiş. *Kureyş* bir yere giderken bazen birini, bazen de diğerini eline alırmış. Bu yılanlar zehirli oldukları için ancak kerametli seyyidler eline alabiliyormuş. Bkz. Zeki Görgü, *Yazılı ve Sözlü Anlatımlarda Seyyid Mahmud...*, Ankara, 2004, s.37.

²⁸⁴ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014; Bkz. Görüşme, Celal Abbas Şahin, Akşehir/Konya (Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi bahçesi), 13 Haziran 2015; *Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.242, 446; Zeki Görgü, *Yazılı ve Sözlü Anlatımlarda Seyyid Mahmud...*, Ankara, 2004, s.35-36; Sinan Boztepe, *Kureyşan...*, s.32-34.

söylenir²⁸⁵). Baba Mansur da onu kendisine *pir* seçer. O tarihten itibaren Kureyşanlıların *pirleri* Baba Mansurlular, Baba Mansurluların *pirleri* Seydisler (Seydolar/Seyidanlar), Seydislerin *piri* de Kureyşanlılar kabul edilmiştir.²⁸⁶ Bu üç veli aynı zamanda birbirine *mürşid* (*pirin piri*) de gelmektedir. Yani *Kureyş*'in *mürşidi* Seyyid Savun, Seyyid Savun'un *mürşidi* Baba Mansur, Baba Mansur'un *mürşidi* de *Kureyş*'tir. Bunun sebebi, herkesin birbirine muhtaç olduğu, kimsenin yalnız yaşayamayacağı, herkesin eşit olduğu gerçeğine dayanmaktadır. Yani bir kimse ne kadar güçlü olursa olsun, yine birine ihtiyacı vardır. Bir veli ne kadar sır-keramet sahibi olursa olsun, yine sadık, danışabileceği bir dosta ihtiyacı vardır. Burada öne çıkarılan, yalnızlığın Allaha mahsus olduğu ve Allah'ın yarattığı herkesin de eşit olduğu ilkesidir. Bu sebepten *pir* mevkiinde olanlar da kendilerine *pir* seçerek, insanlara bu konuda mesaj vermek istemişlerdir.

Bugün *Kureyş*'in türbesi Nazımiye/Zeve'de değil, Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı Köyü yakınındaki Zırar mevkiinde bulunmaktadır. Zeve'de sadece mekan bulunmaktadır. Bunun da sebebi *Kureyş*'in burayı terketmiş olmasıdır. Söylencelere göre, *Kureyş* Zeve'de iken yapılan bir şeye kızıyor ve buradan talibleriyle birlikte gidiyor. Giderken de: "*Buranın kerameti bunlardan olsun.*" diyerek, esasını, eldiveni

²⁸⁵ Sözlü rivayete göre, Kureyş, çevresindeki herkese himmet vermiştir. Yani bu keramet gösteren evliyalar, O'na gönülden inandıkları için, bu keramete sahip olmuşlardır. Bkz. Bkz. Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014. Bu himmet ya da keramet verme durumu, Hacı Bektaş Veli'nin uygun gördüklerine verdiği himmete benzemektedir. Nitekim Yunus Emre de bunlardan biridir. Yunus Emre, Hünkar'ın "himmət" verme teklifini reddedip, buğday istemiştir. Ancak sonradan pişman olmuşsa da, bu sefer de bunu hak etmek için 40 yıl Tapduk Emre'nin dergâhında çalışmak zorunda kalmıştır. Bkz. *Velâyetnâme* (yazma nüsha), müstensih: Mehmed bin Derviş Mustafa, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Yer No: Y.I/0017, Halep, Şevval 1225, s.62-65 (72 nolu menkıbe).

²⁸⁶ Bkz. Gazi Küçük, *Dersim'de bir Seyyidler Köyü Seyidan (Seyyid Savun Ocağı'nın Tarihçesi)*, İstanbul, 2013, s.19-20.

bırakıyor.²⁸⁷ Bu asalar, yukarıda bahsi geçenler olmalı. Fakat bunlar bugün bu mekanda mevcut değildir. Mekanda sadece eldiveni bulanmaktadır. Bu da *ocağa* nezaret eden ailededir. Asalar ise *Kureyş*'in çocuklarıyla başka yerlere gitmiş olmalı, ki bugün hâlâ, hangi ailelerde olduğundan söz edilmektedir.

Kureyş'in *Zeve*'den göç ettikten sonraki hayatı hakkındaki bilgileri yine, çoğunlukla sözlü anlatılardan öğreniyoruz. Bu rivayetlerde, *Kureyş*'in çok sayıdaki talib ve dervişlerle birlikte *Zeve*'den ayrıldıktan sonra ilk olarak Anadolu'daki dergâhları gezdiği ve bu nedenle Hacı Bektaş Veli'nin yanına da gittiği söylenmektedir. Bu mantıklı bir bilgidir. Çünkü keramet sahibi bir dervişin gezdiği yerlerdeki diğer dervişlere ve dergâhlara uğramaması düşünülemez. Bunun yanında *Kureyş*, talibleriyle birlikte sadece Anadolu'daki dergâhları değil, Anadolu dışındaki dergâhları da ziyaret etmiştir. Rivayetlere göre içinde taşıdığı *Hak Aşk*'ından dolayı bu kadar çok gezmiştir. Anadolu'dan başka Halep'e oradan Mısır'a, Tunus'a kadar gitmiş. Bu sebepten, bugün, neredeyse her yazılı ve sözlü anlatıda, Mısır'a uğrayıp oradan Anadolu'ya geldiği hakkında bilgiler mevcuttur. Yine yukarıda bahsettiğimiz üzere, *Kureyş*'in hayatı hakkındaki kafa karışıklığı da büyük ihtimalle, *Kureyş*'in Dersim'den talibleriyle birlikte ayrıldıktan sonra, çok yere gitmiş olmasından kaynaklanmaktadır.

Sözlü anlatılara göre, 100 yaşından fazla yaşamış olan *Kureyş* (Alaeddin Keykubad ile karşılaştığı yaş göz önüne alınırsa, 1300'den hemen sonra vefat etmiş olmalı), Tunceli'den ayrıldıktan sonra Anadolu'yu gezerken, Konya'ya da dergahları ziyaret etmek için uğrar. Bu sırada Konya taraflarında elindeki Peygamber Şeceresi'nin aslını yani ceylan derisine yazılmış olanı, zamanın hükümdarı zorla elinden alır. Bunun üzerine çok ekfarlanan *Kureyş* asasını yere vurur ve: "*Benim soyum hastır. Senin sözün,*

²⁸⁷ Bkz. Görüşme, Memed Akyüz, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014; Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014; Görüşme, Haşim Kızıllan, Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü, 31 Temmuz 2014; *Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.444.

senin yüreğin sendedir. Kıyamette döneceğim." der. Yine bu sözlü anlatıya göre, "şecere"nin aslı yani ceylan derisine yazılı olanı, bu hükümdar ailesinde yaklaşık bir asır kalmış, ancak bu kutsal kabul edilen "şecere"ye gerekli özeni, saygıyı gösteremedikleri için de "şecere" kaybolmuş yani sır olmuştur. "Şecere"ye el koyan hükümdarın da daha sonra hastalık kaparak, çok kötü bir şekilde öldüğü anlatılmaktadır.²⁸⁸

Sözlü olarak aktarılan bu bilgilere baktığımızda ve *Kureyş*'in hayatını da göz önünde bulundurduğumuzda, *Kureyş*'in en erken 1255 sıralarında Dersim'den çıkıp Anadolu'nun diğer yerlerine gitmiş olması gerekir. Bu tarihlerle ilgili aşağıda üçüncü kısımda ayrıntılı bilgi verilecektir.

Bu tarihlerde Anadolu Selçuklu Devleti'nin kısaca durumuna bakarsak, Selçuklular Moğol hükmü altında yaşamakta ve Selçuklu hükümdarları Moğol Hakanı'nın isteği ile başa gelmektedir. 1246 tarihinde II. Gıyaseddin Keyhüsrev vefat edince, taht kavgası çıkmış ve sonunda 1249'da İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıçarslan ve Alaeddin Keykubad isimlerindeki üç kardeş tahtı paylaşmıştır. Bunlardan Alaeddin ismen hükümdardı. Rükneddin ise İzzeddin'in tahakkümüne isyan ettiyse de yakalanıp hapsedildi. İzzeddin'in, Moğol Hakanı'nın yanına gönderdiği Alaeddin'in, yolda Erzincan'da vefat etmesiyle de (1257)²⁸⁹ II. İzzeddin Keykavus tahtta tek başına kaldı. Fakat bir süre sonra Moğollar, Selçukluların vergiyi geciktirmesini sebep göstererek Anadolu'ya girince, tekrar karışıklıklar başlamış ve sonunda İlhanlı Devleti Hükümdarı Hülagü Han, Selçuklu Devleti'ni iki kardeş arasında paylaştırmıştır. Böylece Sivas'ın doğusu IV. Rükneddin Kılıçarslan'a, batısı da II. İzzeddin Keykavus'a verilir. 1260'da İzzeddin'in, Memlûk Sultanı Baybars'la anlaşması sebebiyle Moğollar tekrar

²⁸⁸ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

²⁸⁹ Bir eserde de, 1254 tarihinde Erzurum'a ulaştığı sırada, lalası tarafından zehirlenerek öldürüldüğü yazmaktadır. Bkz. Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri...*, s.476.

harekete geçer ve İzzeddin, İznik Rum İmparatoru'nun yanına kaçar ve tahtta Rükneddin tek başına kalır (1261/1262). İstanbul'u Latinlerden geri alan İmparator Mihail Paleolog, II. İzzeddin Keykavus'u önce İstanbul'a naklettirmiş, sonra da Rumeli'de Enez Kalesi'ne hapsedirmiştir. Bir süre sonra Bereke Han tarafından buradan kaçırılarak Saray Şehri'ne götürülmüş ve 1279/1280'deki ölümüne kadar bu şehirde kalmıştır. IV. Rükneddin Kılıçarslan ise veziri Muîniddin Süleyman Pervane ile giriştiği güç mücadelesi sonucunda öldürülmüştür. Pervane, önce O'nu Moğollara şikayet etmiş, sonra da İlhanlı Hükümdarı Abaka Han'dan, IV. Kılıçarslan'ı öldürme iznini alınca da, Aksaray'da bir şölen sırasında önce yemeğine zehir koydurmuş, çok geçmeden de yayının kirişiyle boğdurarak öldürtmüştür. Yerine de küçük yaştaki oğlu III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i tahta çıkarmıştır (1264).²⁹⁰

Bu tarihi bilgiler yukarıda verilen sözlü anlatılara uygulanacak olunursa, *Kureyş*'in görüştüğü söylenen Anadolu Selçuklu Hükümdarı, II. İzzeddin Keykavus veya IV. Rükneddin Kılıçarslan olabilir. Bunlardan Keykavus 1257-1261 arası Konya'da tahta iken, Kılıçarslan ise ancak 1261/62-1264 arası Konya'daki tahta tek başına oturmuştur. Eğer *Kureyş*'in 1255'ten sonra Dersim'den çıktıktan sonra ilk olarak Konya'ya dergâhları ziyaret etmek için geldiğini farzederseniz, ki bu dönemde İç Anadolu'da büyük dergah sahibi dervişlerden Hacı Bektaş Veli (Nevşehir), Mevlana (Konya), Seyyid Mahmud Hayrani (Akşehir) ve diğerleri bulunmakta idi, bu sebepten görüştüğü hükümdarın II. İzzeddin Keykavus (1257-1261) olması daha muhtemeldir.

Yine Hacı Bektaş Veli ile yaşanan, bazılarının Seyyid Mahmud Hayrani'nin, bazılarının da Seyyid Mahmud-ı Kebir (*Kureyş*)'in olduğunu söylediği bir menkıbe de mevcuttur. Ancak anlatıdaki Seyyid Mahmud'un aslana binip eline yılan alması, yukarıda aktardığımız *Kureyş* (Seyyid Mahmud-ı Kebir) ve Baba Mansur arasında

²⁹⁰ Geniş bilgi için bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi...*, I. Cilt, s.11-17; Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri...*, s.476-

geçen ve *Kureyş*'in ayıya binip eline yılan almasına birebir benzemektedir. Yine bahsettiğimiz üzere çok sayıda talibiyle birlikte, Dersim'den çıktıktan sonra, dergâhları gezen *Kureyş*'in, Hacı Bektaş Veli'yi ziyaret etmemesi düşünülemez. Buraya giderken, yine bu tarz bir keramet göstermek istemesi de muhtemeldir. Bu menkıbe Hacı Bektaş Veli Velayetnâmesi'nde anlatılmaktadır. Buradaki bilgilere göre Akşehir'de yaşayan bir er, aslana binip, yılanı da kamçı yaparak, Akşehir'deki üç yüz er ile Hünkarı görmeğe gider. Bu durumu Hacı Bektaş'a haber verdiklerinde, O da bir kayaya binip, Seyyid Mahmud'u öyle karşılar. Uzun bir süre sohbet ederler. Velâyetnâme'ye göre, Hacı Bektaş, Seyyid Mahmud Hayrani'ye geldiği yeri, yani Akşehir'i verir ve orada kalmasını söyler.²⁹¹ "Velayetnâme"ye bakıldığında genellikle Hacı Bektaş Veli'nin, keramet sahibi olmayanlara nefes/himmet verdiği görülür. Bu sebepten üç yüz dervişle gezen ve keramet gösteren bir ereni, bir yere tayin etmesi, oraya göndermesi pek de mantıklı değildir. Kaldı ki, Seyyid Mahmud Hayrani'nin hayatına bakıldığında (aşağıda üçüncü kısımda) görülecektir ki, Akşehir'de ilimle uğraşan bir zattır. Öyle yüzlerce dervişle gezen birisi değildir.

Bu olay hakkında, Eğirdirli Şeyh Mehmed Muhyiddin tarafından 1476'da yazılan "Hızırname"de de "*Mahmûd Hayran pür kerem arslan yürür önünce hem*" dizesiyle bahis vardır.²⁹²

"Velayetnâme"de ayrıca, Seyyid Mahmud Hayrani'nin, Hacı Bektaş Veli'nin cenazesinde hazır bulunduğu da yazılmıştır.²⁹³ Ancak 1268 tarihinde vefat eden Seyyid

²⁹¹ *Velâyetnâme* (yazma nüsha), müstensih: Mehmed bin Derviş Mustafa, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Yer No: Y.I/0017, Halep, Şevval 1225, s.61-62 (71 nolu menkıbe).

²⁹² Bkz. Mehmet Saffet Sarıkaya, "Hızırnamenin Bektaşiliğe Dair Malumatı ve Hızırname Çerçevesinde Bektaşî Kültüründe Hızır İnancı", 2. *Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Ankara, 17-18-19 Ekim 2007, s.12.

²⁹³ *Velâyetnâme*..., s.134 (156 nolu menkıbe).

Mahmud Hayrani'nin, muhtemelen 1270'den sonra vefat etmiş olan Hacı Bektaş Veli'nin²⁹⁴ cenazesinde bulunması biraz zor görünmektedir. Bu satırlara göre ya Hacı Bektaş Veli, 1268'den önce vefat etmiştir, ya da burada adı geçen Seyyid Mahmud, gerçekte *Kureyş* olan Seyyid Mahmud-ı Kebir'dir.

"Velayetnâme"nin bir başka yerinde ise, Hacı Bektaş Veli'nin hem Ertuğrul Gazi ile hem de Osman Gazi ile yüzyüze görüşmüş olduğu yazmaktadır.²⁹⁵ Yine Gelibolulu Mustafa Âli²⁹⁶ ile Evliya Çelebi²⁹⁷ de Hacı Bektaş Veli'nin Sultan Orhan ile görüştüğünü yazmaktadırlar. Âşıkpaşazâde ise bu bilgileri, üzerine basa basa konunun hem başında hem de sonunda reddetmektedir. O'na göre; Hacı Bektaş Veli, ki O, Hacı Bektaş Sultanî olarak da hitap etmiştir, Osmanlı padişahlarından hiçbiri ile görüşmemiştir. Horasan'dan kardeşi Mentеш ile önce Sivas'a Baba İlyas'ın yanına, oradan Kırşehir'e, oradan da Kayseri'ye gelmiştir. Kardeşi buradan Sivas'a dönmüş ve orada şehit olmuştur. Hacı Bektaş da Suluca Karaöyük (Suluca Karahöyük)'e gelmiştir. Mezarı da buradadır. Hacı Bektaş Sultan, Anadolu'da mevcut olan Gâziyân-ı Rum, Ahiyân-ı Rum, Abdalân-ı Rum ve Bâciyân-ı Rum gruplarından Bâciyân-ı Rum'u benimsemiştir. Hatun Âna'yı kızı kabul etmiş, kerâmetini de ona göstermiştir. Hacı Bektaş'ın çok sayıdaki müridi ise kendi zamanında değil, öldükten sonra Hatun Âna zamanında var olmuştur. Yine O, Hacı Bektaş Veli'yi, "Bir meczûb budala azizdi",

²⁹⁴ Fuad Köprülü, Kırşehirli Şeyh Süleyman b. Hüseyin'in H.691 (M.1291-92) tarihli vakfiyesindeki kayda dayanarak, Hacı Bektaş Veli'nin bu tarihten önce vefat ettiğini söylerken, bkz. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 2009, s.203 (dipnot 30); Uzunçarşılı da 1277'de tertip edilmiş olan Ahi Evren'in Kırşehir vakfiyesindeki kayıttan dolayı, Hacı Bektaş Veli'nin 1277'den evvel vefat ettiğini yazmaktadır. Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi...*, I. Cilt, s.531 (dipnot 3).

²⁹⁵ *Velâyetnâme...*, s.112-117 (132 nolu menkıbe).

²⁹⁶ Gelibolulu Mustafa Âli, *Künhü'l-Ahbâr*, Cilt:I, Tıpkı Basım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2009, s.19a-b.

²⁹⁷ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt:1, Birinci Baskı, Akdam Matbaası Dersaadet, 1314, s.89.

şeklinde tarif etmiştir. Abdal Musa'nın ise Hatun Âna'nın muhibi olduğunu ve Hacı Bektaş Veli öldükten sonra gelip mezarı başında nice gün beklediğini yazar ve "*Orhan Devri geldi, gazalar itdi.*" diyerek devam eder. Bu cümleden, Hacı Bektaş Veli'nin Orhan Gazi Devri'nden önce vefat ettiği manası da çıkabiliyor. Fakat bir başka yerde, Hacı Bektaş'ın H.646 (1248-49)'da doğduğunu, Anadolu'ya H.680 (1281-82)'de geldiğini ve H.738 (1337-38)'de 92 yaşında iken vefat ettiğini yazmaktadır, ki bu da Orhan Devri'ne denk gelmektedir.²⁹⁸ Daha sonra yazıya geçmiş bu bilgilerdeki çekirdek doğrulara bakacak olursak, Hacı Bektaş Veli'nin, Osmanlı Beyliği'nin ilk yıllarında bir şekilde bu kurucu beylerle görüşmüş olabileceği düşünülebilir.

Konunun başına dönecek olursak, Ahmed Eflâkî tarafından yazılan "Menâkıb'ül Arifin adlı eserde ve Saltıknâme'de (Ebu'l-Hayri Rumi); Seyyid Mahmud Hayrani ile Mevlana'nın (1207-1273) arasının çok iyi olduğu yazılmıştır.²⁹⁹ Mevlana'nın dergâhından nasip alanlardan birinin de Seyyid Mahmud Hayrani olduğu söylenir. Belki bu sebepten asırlar sonra yazılan "Velayetnâme"nin bazı nüshalarında, Seyyid Mahmud Hayrani'nin üç yüz mevlevî dervişi ile Hacı Bektaş Veli'nin yanına geldiği ileri sürülmüştür. Ayrıca *Kureyş*'in ilk adının Seyyid Mahmud olması ve çok sayıdaki talib ve dervişlerle birlikte gezmesi, olayların aktarılması sırasında, isimlerin karışmasına sebep olmuş ve olaydaki kişinin de, o devirde Orta Anadolu'da iyi tanınan Seyyid Mahmud Hayrani olduğu, sanılmış olabilir.

Kureyş'in en son yaşadığı yer türbesinin de olduğu Gaziantep'tir. Bugün hem Adıyaman Kındıralı Köyü'nde hem de Gaziantep'in Yavuzeli İlçesi Yukarı Kayabaşı Köyü'nde *Kureyş*'in soyundan gelen aileler yaşamaktadır. *Kureyş*'in buradaki hayatıyla ilgili olayları, yazılı kaynaklara dayandıracak belgelere ulaşamadığımız için, sadece

²⁹⁸ *Âşıkpaşazâde Tarihi (Tevârih-i Âl-i Osman)*, Matba-i Âmire, İstanbul, 1332, s.204-206.

²⁹⁹ Zeki Görgü, *Yazılı ve Sözlü Anlatımlarda Seyyid Mahmud Hayrani...*, Ankara, 2004, s.15-16.

burada görüşme yaptığımız kişilerden aktarmaya çalışacağız. Yalnız 1543 tarihinde Gaziantep'te yapılan tahrirde, *Kureş/Kureyş* adlı bir mescide de rastlanılmaktadır.³⁰⁰

Yörede görüşme yaptığımız kişilerden biri olan Zülfikar Dedeoğlu da, daha önce diğer yörelerde görüşme yaptığımız bazı kişiler gibi, Dersim yöresine gelen kişinin Seyyid Mahmud Hayrani olduğunu ve O'nun İran'ın Nişabur bölgesinden geldiğini iddia etmektedir. Ona göre, bu zat ulema olduğu için de Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad tarafından Akşehir'e gönderilmiştir. Öğrencileri arasında Nasrettin Hoca da vardır. Oğlu *Seyyid Kureyş* ise Tunceli/Nazımiye/Zeve'den göç etmiş ve Gaziantep Şhreküstü Mahallesi'ne gelmiştir. Beraberinde gelenler ile Cingife (Yavuzeli)/Zırar mevkiine yerleşmiş ve burada hayvancılık ile uğraşmışlardır. Uzun yıllar bu yörede konaklamışlardır. Halen Yavuzeli/Kayabaşı/Zırar'da *Kureyş*'in türbesi bulunmaktadır. Ayrıca oğlu Şah Haydar Sadel Kureyşan'ın da yine Zırar'a yakın Bülbül Köyü'nde türbesi vardır. Yine bu soydan gelen dedelerin mezarları da bu yörededir. Zamanla *Kureyş*'in soyundan gelen İbrahim dede, beraberindekiler ile buradan Adıyaman/Terman Köyü'ne göç etmiştir. Daha sonra Adıyaman/Yukarı Şeyhler Köyü'ne, en sonda da Adıyaman'ın Kındırali Köyü'ne yerleşmişlerdir.³⁰¹

Zülfikar Dedeoğlu'nun iddialarında bazı hatalar vardır. Öncelikle Seyyid Mahmud Hayrani'nin (öl.1268), *Kureyş* (Seyyid Mahmud-ı Kebir)'in babası olma ihtimali yoktur, nitekim bunu yukarıda yeri geldiğince tarihi bilgilere dayanarak kanıtlamaya çalıştık. Ayrıca aşağıda Seyyid Mahmud Hayrani'nin hayatı anlatılırken de, O'nun önce Konya'da uzun yıllar ilim tahsil ettiği, sonra Akşehir'e yerleştiği görülmektedir.

³⁰⁰ 373 Numaralı 'Ayntâb Livâsı Mufassal Tahrîr Defteri (950/1543), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 2000, s.21.

³⁰¹ Bkz. Görüşme, Kureyşan Zülfikar Dedeoğlu, Adıyaman/Kındırali, 25 Haziran 2015.

İkinci olarak, Seyyid Mahmud Hayrani'nin, Alaeddin Keykubad tarafından Akşehir'e gönderilmesi biraz zayıf ihtimaldir. Çünkü *Kureyş* ve Alaeddin Keykubad arasındaki olay, yukarıda anlatıldığı üzere, yaklaşık 1228 yılında gerçekleşmişti ve aşiretin büyük bir kısmı da bu tarihten önce Anadolu'ya yayılmıştı. Bu sebepten Sultan'ın, Seyyid Mahmud Hayrani'yi Akşehir'e göndermesi biraz zordur. Büyük ihtimalle, Seyyid Mahmud Hayrani'nin ailesi de aşiretin bu üyeleriyle zaten daha önceden gitmişti.

Diğer görüşme yaptığımız kişi de Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı Köyü'nde ikamet eden Zeynep Keskin idi. Kendisi de aynı zamanda Adıyaman/Kındırali'de görüştüğümüz Zülfikar Dedeoğlu ile akrabaydılar. Kendilerinin, onun deyişiyle, "*Musa-i Kazım'dan gelme. Göbek dönmeme.*" olduklarını söyledi. Onun anlattığına göre, Antep'ten Adıyaman'a göç eden Kureyşanlılar, ilk önce Gaziantep/Yavuzeli/Zirali'de oturlarmış. Daha sonra bir seferberlik sırasında burayı terk edip Adıyaman/Kındırali mevkiine gitmek zorunda kalmışlar. Fakat bir süre sonra bunların bir kısmı yine Zirali'ye yakın Yukarı Kayabaşı Köyü'ne geri gelmişlerdir. Yukarı Kayabaşı'nda *Kureyş*'in türbesi vardır. Zirali'de ise *Kureyş*'in oğlu Sadır Kureyş'in türbesi bulunmaktadır. Yine Zeynep Keskin'in anlattığına göre, bir gün, Sadır Kureyş'in annesi yemek yapar ve o sırada uzak bir yerde olan *Kureyş* için, "*Şimdi bu yemeği baban da yeseydi*", der. Bunun üzerine Sadır Kureyş, annesinden yemeği alır ve babasına sıcak olarak verip, döner. Bu şekilde de kerametini göstermiş olur. Başka bir rivayet de *Kureyş* ile ilgilidir. *Kureyş* Zirali'de otururken, bir seferberlik zamanı buraya askerler geliyor ve komutan, dervişten ordusunu doyurmasını istiyor. Eğer doyuramazsa onu öldüreceğini söylüyor. Bunun üzerine *Kureyş*, küçük bir kazan indiriyor, orada yemek pişirip hepsini doyuruyor. Bir avuç arpayla da askerlerin atlarını doyuruyor. Ancak bununla yetinmeyen komutan, bu sefer bir bardağa zehir dolduruyor ve bunu içmesini söylüyor. *Kureyş* de bu zehiri içiyor ve ardından kolunu yukarıdan aşağıya

sıvazlayarak, parmaklarından zehiri tekrar bardağa dolduruyor. Komutan bunun üzerine, 2 Soru (aşağı, yukarı), Zirali ve 2 Kayabaşı'nı (aşağı, yukarı), toplamda 5 köyü *Kureyş*'e veriyor. Yine Zeynep ninenin anlattığına göre, *Kureyş*, Antep'te vefat etmiş, o sırada seferberlik olduğu için de talibleri onu Yukarı Kayabaşı'na getirmişler. Sonraki asırlarda da bu köylerdeki Kureyşanlılar Kındırali'ye sürülmüşler. Bugün Yukarı Kayabaşı Köyü'nde Kureyşan mensubu 5-6 ev bulunmaktadır. Zeynep ninenin tabiriyle hepsi dede, talib yok.³⁰²

Ankara'da görüştüğümüz Kamil Doğan da³⁰³ Gaziantep ve Adıyaman'da görüştüğümüz kişilerin anlatılarını, biraz eksik de olsa, tekrarlamıştır. Ona göre, İran'dan ilk olarak Adıyaman/Kındırali'ye gelen *Kureyş*, burada yöreye gelen zamanın hükümdarının askerlerini küçük bir kazan yemekle, atlarını da bir teneke arpayla doyurmuştur. Daha sonra vefat edince de Gaziantep/Yukarı Kayabaşı'na defnedilmiştir. *Kureyş*'in tek oğlu olan Mahmud-ı Kebir'in, Mesud adındaki oğlundan olan Mahmud-ı Hayrani daha sonra Tunceli'ye gitmiş, burada çok kerametler göstermiştir. Bir gün buradan Abdal Musa ve diğer dervişlerle birlikte Hacı Bektaş Veli'yi ziyarete gider. Giderken de ayıya biner. Hacı Bektaş da taşa binerek onu karşılar. Hacı Bektaş, Abdal Musa'ya sen Antalya'ya git der, Mahmud-ı Kebir'e de, sen Konya/Akşehir'e git der. O da Akşehir'e gider ve orada medrese kurar.

Tunceli'den giden *Kureyş*'in, Akşehir'deki Mahmud-ı Hayrani olup olmadığı ile ilgili "Seyyid Mahmud Hayrani ve Kureyş Aynı Kişiler mi?" kısmında ayrıntılı analiz yapılmıştır.

Sonuç olarak *Kureyş*'in hayatı hakkında anlatılanların bu kadar farklı hikayeler içermesinin en büyük sebebi, Mahmud isminin (ki Hz. Muhammed'in diğer ismidir), birden fazla kişi tarafından kullanılması olmuştur. *Kureyş*'in kendi ismi Mahmud,

³⁰² Bkz. Görüşme, Zeynep Keskin, Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı, 26 Haziran 2015.

³⁰³ Bkz. Görüşme, Kamil Doğan, Ankara, 19 Haziran 2015.

babasının ismi Mahmud, oğullarından birinin ismi de Mahmud'dur. Ayrıca Akşehir'de de Mahmud Hayrani adında bir *seyyid* vardır. Yine *Kureyş*'in (Mahmud-1 Kebir'in) Tunceli/Nazımiye'de mekânının, Gaziantep/Yukarı Kayabaşı'nda da türbesinin olması, hayatı ile ilgili farklı anlatıların ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Biz bütün bu farklı anlatıları yukarıda bir mantık sırasına göre bir araya getirip, *Kureyş*'in hayatını bir düzen içinde anlatmaya çalıştık. Aşağıdaki kısımlarda da bugün gerek aşiret mensupları, gerekse kimi aşiretler arasında polemik konusu olan, Derviş Beyaz ve Seyyid Mahmud Hayrani'nin *Kureyş* ile alakaları hakkındaki bilgiler de ortaya konulmuştur. Ancak öncelikle "şecere" hakkında bilgi verilecektir.

2.2. ŞECERESİ

13. asırda mühürlenmiş ve o dönemde *Kureyş* (Mahmud-1 Kebir)'e babasından kalan "şecere"nin hikâyesi Peygamber'e kadar gitmektedir. Böyle bir "şecere"nin yazılmasını ilk isteyen kişinin Hz. Muhammed ya da Hz. Ali olduğu söylenmektedir. Bu vasiyet ile hazırlanan "şecere", Hz. Ali'den çocukları İmam Hasan ve İmam Hüseyin'e, onlardan da diğer İmamlar aracılığı ile diğer nesillere aktarılarak devam etmiştir. "Şecere"de bu durum şöyle anlatılmıştır:

"Haberlerde vârid olmuştur ki; Hz. Ali (Radiyallahu Teâla anhu ve kerremellahu vechehu), Hasan ve Hüseyin'e kendinden sonra nesillerinin göbekten göbeğe, batın tertibi üzere hıfz ve kaydedilmesini vasiyet etmiştir. Bunu Hz. Hüseyin Aliyyü'l-Esgar'a (Zeynelabidin), Aliyyü'l-Esgar Muhammed Bakır'a, Muhammed Bakır Ca'ferü's-Sadık'a, Ca'ferü's-Sadık Musa Rıza'ya (Ali Rıza)³⁰⁴, Musa Rıza Musa Kazım'a, Musa Kazım Muhammed Taki'ye, Muhammed Taki Muhammed Cevad'a (Aliyyü'l-Naki), Muhammed Cevad Hasan-i Askeri'ye olmak üzere Oniki İmam'a kadar vasiyet etmişlerdir. Bu

³⁰⁴ Burada verilen sıralamada bir hata olmuştur. Çünkü İmam Ali Rıza, İmam Musa-i Kazım'ın oğludur.

vasiyet Oniki İmam'dan büyük meşâyihe kadar gelmiştir. Onların cümlesi, sâdât'ın Seyyidi, şehitlerin Sultanı, büyük İmam Kerbelâ şehidi Hz. Hüseyin'in neslindendirler.

Hz. Muhammed (S.A.V.)'in vasiyeti ile bu zamana kadar kaydedilmişlerdir. Bundan sonra da dünyanın sonuna kadar kaydedileceklerdir."³⁰⁵

Bu satırların başında her ne kadar Hz. Ali'nin çocuklarına vasiyet ettiği yazsa da, sonda Hz. Muhammed'in ilk vasiyet eden kişi olduğu görülmektedir.

"Şecere"de pek çok yerde "seyyidlik" makamının yüceliğine özellikle vurgu yapılmıştır. 1721'de III. Ahmed tarafından mühürlenene "şecere"de yazılmış olan ve 246 satırdan oluşan şiirde de, "seyyidlik" makamının, kâinatın ilk yaratılışında, Hak Teâla tarafından Hasan ve Hüseyin'e verildiği belirtildiği gibi, Âdem Peygamber'den itibaren bütün Peygamberlerin de "seyyidlik" makamına ne kadar saygı gösterdiklerinden bahsedilmiştir. Şiirdeki şu satırları örnek verebiliriz:

Âdem, Şit Seyyidi temannâ etdiler,
Hak Teâla cevap verüb teselli oldular.
Seyyidlik Hasan Hüseyindir bildiler,
Ehlen ve sehlen ikisi dediler.

Şit geçti geldi İdris, Nuh,
Cümle alemler tufan tutdu, oldu fütuh.
Ol ikisi dikildi temannâ etdi bil,
Hak Teâla cevap verüb dedi bil.

Nuh, İdris geçti, geldi İbrahim Halil,
Kâ'be yapmaya emretti ol Celil.
Nârımızda girdi ol Halil,
Sakladı ol nardan Celil.
Seyyidi temennâ etdi Halil,
Dedi Hasan Hüseyindir bil.

Geçti İbrahim geldi oğlu İsmail zebih,
Canını Hakka kurban edüb ol melih.
Seyyidi temannâ edüb ol pâk zât,
Hasan Hüseyine Seyyid oldu sîfât.

Geçti İsmail, geldi Ya'kub-i Ken'an,
Yusuf etdirüb sonra Mısra Sultan.
Ol ikisi de Seyyidi temannâ etdi Hakdan,
Hak Teâla Hasan Hüseyine ikrâr-ı evvel sizden.

³⁰⁵ Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.14.

Geçti Ya'kub Yusuf geldi Musa Kelim,
Bedi' olub râhi Hak'da selim
Tur dağına varub Allah Tevrât verdi,
Getürüb halka ahkâmını bildürdi.
Musa dedi ey tabib,
Seyyidi bana eyle nasib.
Hak Teâla Yâ Musa bunda bil,
Senden ol Hasan Hüseyne ikrâr oldu bil.

Geçti Musa mühre geldi Süleyman,
Cümle mahlukat emrine oldu ferman.
Seyyidi temenâ etdi Süleyman Hüda'dan,
Hak Teâla dedi Seyyid Hasan Hüseyne ikrâr olundu benden.

Geçti Süleyman, geldi Yunus,
Hüda emri ile balık karnında olup hapis.
Sonra necât bulub sâlimîn,
Tesbihi lâ ilâhe illâllahu inni küntü zine'z-zâlimin.
Ol dahi Seyyidi temennâ etdi Hüda'dan,
Cevab verüb senden evvel benden.

Andan geçdi geldi Eyyüb,
Çok zahmet çeküb oldu ma'yub.
Sonra ol dahi selâmet buldudur,
Rabbi inni messeniye'd-durru yâ sabur.
Ol dahi Seyyidi temannâ etdi hil'at,
Hak Teâla cevap verüb Hasandır hil'at.

Geçti Eyyüb geldi Cercis,
Rah-ı Hakda dört kerre kâfirler öldürüp Cercis.
Yine dirülüb hayat buldu,
Ol dahi Seyyidi temennâ etdi.
Hak Teâla âgâh cevap verüb,
Hasan Hüseyindir andan bilüb.

Geçti anlar geldi İsa,
Göge çıkub melâikler ile hemsâ.
Ol dahi Seyyidi temennâ etdi Hüdâdan,
Hak Teâla dedi Hasan Hüseyne üstünden bendi evvel ikrar olundu.

Bunlar dediler Yârâb Hasan Hüseyin kimdürler,
Hak Teâla dedi Ahır zaman Peygamberi Muhammeddürler.
Muhammedden bir kız duhter olup, adı Fatma Ana,
Aliye virup nikâh oluna.
Hasan Hüseyin anlardan zuhur kılına,
Alimler içinde fuhur oluna.
Ol ikisine vericekdir Seyyidlik,
Cümlesi ehlen ve sehlen dediler lâik.
Zira surette Muhammeddir bizim küçüğümüz,
Amma ma'nide cümle oldu ulumuz.

Yine "şecere"de "seyyidlik" makamı ile ilgili anlatılan bir hikâyeye göre; Hızır ve İlyas peygamber "Fatiha"yı ve "seyyidlik" makamını Allah'tan isterler, ancak bu istekleri, Fatiha'nın Hz. Muhammed'e, "seyyidlik" makamının ise Hasan ve Hüseyin'e verilmesi sebebiyle kabul edilmez. Onların hayat çeşmesinden içmeleri istenir. Böylelikle onlar da Hz. Muhammed dönemine kadar yaşayarak hem Fatiha'yı öğrenirler hem de Hasan ve Hüseyin'i görürler.³⁰⁶

"Şecere"de dikkat çeken diğer bir nokta da Ehl-i Beyt soyundan gelenlere karşı duyulan saygıdır.³⁰⁷ Bu silsileye duyulan saygı Osmanlı'da bizzat hükümdarlar

³⁰⁶ "Sahih haberlerden vârid olmuştur ki; Hızır ile İlyas (Aleyhime's-selâm) dörtbin sene önce Cenâb-ı Allah'dan Fatiha'yı öğrenmek ve kendilerine Seyyidlik verilmesini temenni ettiler. Bunun üzerine Cenâb-ı Allah onlara dedi ki; Fatiha Hz. Muhammed ve O'nun ümmetinin zaniresi, Seyyidlik ise Hasan ve Hüseyindir. Lâkin sizi kapımdan mahrum olarak çevirmiyorum. Siz hayat çeşmesinden için. Bunun üzerine onlar da gidip hayat çeşmesinden içerek Hz. Muhammed (S.A.V.)'in zamanına kadar yaşadılar. Hz. Muhammed (S.A.V.) dünyaya geldikten sonra, Allahu Teâla onlara vahyetti ki, Muhammed (S.A.V.)'e gidin, Fatiha'yı öğrenin, Hasan ile Hüseyin'i de görün. Onlar da Resulullah (S.A.V.)'e gelerek, Yâ Muhammed, biz Allah'tan Fatiha'nın bize verilmesini ve Seyyidliği istedik, o ikisi bize verilmedi. Hayat suyundan içmemiz emredildi. Biz de içip bu zamana kadar yaşadık. Şimdi senden ricamız Fatiha'yı bize öğretmen ve Seyyid Hasan ve Hüseyin'i görmektir. Bunun için iki gün Resulullah (S.A.V.)'in yanında kaldılar. Fatiha'yı öğrenip, Seyyid Hasan ve Hüseyin'i de gördüler. İşte Seyyidlik şerefi kıyamet gününe kadar bu nesilde kalacaktır. Resulullah (S.A.V.)'in vefatından sonra da Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e gelirlerdi." Şecerede bu hikâyenin Tefsir-i Keşşâf'dan nakl edildiği yazmaktadır. Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.15.

³⁰⁷ İlk kez Abbâsler döneminde Hz. Ali (Tâlibîler) ve Hz. Abbas (Abbâsîler) soyundan gelenlerin kayıtlarını tutmak için "nakibül-ensâb" adı verilen bir görevli atanmış ve zamanla her bölgede bu görevi yerine getirecek "nakib" adlı bir kişi belirlenmiştir. Genellikle Tâlibîler ve Abbâsîler için kendi soylarından nakibler görevlendirilmiştir. Bu nakiblerin görevleri, Hz.Peygamber'in soyuna mensup kişilerin kayıtlarını tutmak, evliliklerinde denklik kuralına uymalarını sağlamak, haklarını korumak ve onların başkalarının haklarına riayet etmesini sağlamak, ganimetlerden kendilerine düşen payları dağıtmak ve suç işleyenlerin cezalarını

tarafından da ifade edilmiştir.³⁰⁸ III. Ahmed 1721'de bunu şöyle ifade ederken; "*Südde-i Saadetime gelüb, menşuru'l-mübareki kıraat eylediğimizde sahihü'l-medlul olan silsile-i mezbureye her kim dahl ve taarruz ve zulum ederse Muhammed el-Mustafa sallallahu Teâla aleyhi ve sellem in şefaâtı kübrâsından mahrum olub.*"³⁰⁹, I. Mahmud da benzer sözleri 1747'de söylemiştir; "*Maa menşuri'l-mübarek südde-i sâadetime gelüb kıran eylediğümüzde nesl-i kibâr ma'lum-u şevketmakrunum oldukça tabkı asli'l-meâli*

belirlemektir. Fâtımî, Eyyübî, İlhanlı ve Memlûkler'de ise bu teşkilât sadece Hasan ve Hüseyin soyundan gelenlerle ilgilenmeye başlamıştır. Anadolu Selçuklularında da *seyyid* ve *şerif*lerin kayıtlarını tutan görevliler vardı. Osmanlılar'da ise ilk kez *seyyid* ve *şerif*lerle ilgilenmek üzere Yıldırım Bayezid tarafından 1400'de "nâzır" adıyla bir memuriyet ihdas olunmuştur. Bu işe, Emir Sultan ile Anadolu'ya gelen Bağdadlı Seyyid Muhammed Nattâ' Hüseyin (Bazıları bunun adını Bağdadlı Seyyid Ali Nattâ' olarak yazmıştır. Bkz. <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=502> E.T. 6.12.2016.) getirilmiştir. Önce yerine oğlu Zeynelabidin geçmiştir. II. Bayezid döneminde, Seyyid Mahmud'un (öl.1537) maaşlı olarak atanması ile bu makam kurumsallaşma yoluna girmiş ve adı da Memlûklerdeki gibi "nakibüleşraf" olmuştur. O zamana kadar bu makamda olanlar maaş almıyorlardı. İstanbul dışında ise sâdât arasından belli bir süre için seçilen "nakibüleşraf kaymakamları" bu görevi yerine getirirlerdi. Nakibüleşraflar hükümetle yazışmalarını doğrudan sadrazamla yaparlardı. Bu makamın en önemli görevlerinden biri, *seyyid* ve *şerif*lerin şeceresini kaydederek müteseyyidlerin (sahte seyyidler) *seyyid*lere sağlanan imtiyaz ve imkânlardan yararlanmasını engellemektir. Merkezde ve taşrada *seyyid* ve *şerif*lerin kayıtlı olduğu "nakibüleşraf defterleri" (Bu defterlere sâdât defteri, nakîb cerîdesi, sülâlei tâhire veya şecerei tayyibe defteri denilirdi. Bkz. <http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=502> E.T. 6.12.2016.) bulunurdu.

Merasimlerde nakibüleşrafların önemli bir yeri vardı. Örneğin, III. Selim'in cülûsu sırasında ilk biatı dualarla Nakîbüleşraf Derviş Efendi yapmıştır. III. Ahmed, I. Mahmud, III. Mustafa ve I. Abdülhamid'e şeyhülislâm ve nakibüleşraf birlikte, IV. Mustafa, II. Mahmud ve Abdülmecid'e ise sadece nakibüleşraf kılıç kuşandırmıştır.

Eğer padişah bizzat sefere katılmışsa, nakibüleşraf da bir kısım sâdât ile beraber padişahın yanında bulunur ve sancak-ı şerifin yanından ayrılmazdı. Osmanlı döneminde *seyyid* ve *şerif*ler yeşil sarık giyerlerdi. Bkz. Ş. Tufan Buzpınar, "Nakibüleşraf", *DİA*, Cilt: 32, yıl: 2006, s.322-324.

³⁰⁸ Osmanlı'da Seyyid ve Şerifler ve bunların konumları hakkında bkz. Rüya Kılıç, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, 7. Basım, İstanbul, Kitap Yayınları, Ekim 2016, s.62-78.

³⁰⁹ Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.11.

*olmağın hasebiyle evkaf ve râbita olunan silsile-i mezûre mahal-i müstehak ve şâyeste-i emr-i hak olmaları ve ba'de hâza silsile-i mezbureden hâsıl olan evlâd her nerede sâkin ve mutavattın oldukları vûzerâ ve mir-i mirân ve mirlivâ ağa ve müselleme silsile-i mezkûreye zulüm ve teaddisi olursa la'netullahi."*³¹⁰.

Kureyş (Mahmud-ı Kebir)'e atalarından kalan bu "şecere"nin orijinali yani Hz. Muhammed ya da Hz. Ali'nin vasiyeti ile Hz. Hüseyin tarafından³¹¹ ceylan derisine yazılmış olan "şecere", maalesef bugün mevcut değildir. Çünkü yukarıda da bahsedildiği üzere, bir iddiaya göre bu "şecere" *Kureyş*'ten, 13. asrın ortasında bir Selçuklu Hükümdarı tarafından Konya'da alınmış ve sonra da kaybolmuştur. Bunu destekler nitelikte, bugün kimse de bunu ortaya çıkaramamaktadır. Orijinali alan hükümdar tarafından herhalde *Kureyş*'e de bir kopyası verilmiş ve sonraki asırlarda da, gerek mühür basan padişahların gerekse nakibu'l-eşrafın sözleriyle ve ekledikleri hadis ve hikâyelerle birlikte, getiren kişinin de soyunun eklemesiyle sayfa sayısı artarak gelmiştir. Örnek verecek olursak, III. Ahmed'in mühürlediği belgenin ilk sayfasında, padişah mührü ve belgenin doğruluğunun tasdiklendiği yazısı ile birlikte, silsilenin büyüklüğünden ve bu belgenin hangi padişahlar tarafından mühürlendiği ile ilgili bilgiler verilmiştir. Sonraki sayfalarda ise gerek belgeyi getiren kişi³¹² ve kişilerin gerekse tasdik eden nakibu'l-eşrafın birkaç satır veya birkaç paragraflık kelimeleri bulunmaktadır. Aynı durum I. Mahmud'un mühürlediği belgede de mevcuttur. Bütün bu sebeplerden zamanla sayfa sayısı artan bu "şecere"de, ekleme yapan zevâtın bilgi eksiliğinden dolayı, yanlış ve hatalı tarih ve isimlerin (ki belgenin bazı yerlerinde 12

³¹⁰ Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.1.

³¹¹ "Şecere"de; "*Bu mübarek silsile İmam Hüseyin'den bu ana kadar gelmiştir. Dünya ve ahirette bilinir. Batın tertibi üzere doğru olarak kaydedilmiştir.*" Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.11.

³¹² Es-Seyyid Şeyh el-Hac Yusuf bu belgeyi hem III. Ahmed'e, hem de Mekke, Medine, Halep, Şam ve Anadolu'da çeşitli yerlerdeki nakibu'l-eşraf'a da götürmüştür.

İmamların isimleri dahi tam yazılmadığı gibi, bazı Osmanlı hükümdarlarının saltanat süreleri de yanlış yazılmıştır) olduğu bilgiler birikmiştir. Bu durum da, bugün olaya tam vâkıf olmayan bazı araştırmacılar tarafından yanlış hükümler verilmesine sebep olmuştur.

Diğer ocaklarda bulunan şecere ve icazetnâmeler ise Peygamber soyuna mensup olup, zamanında bunu çeşitli kerametlerle kanıtlayan evliyâya (Baba Mansur, Ağuichen, Seyyid Seyfi (Seyyid Savun) ve diğerleri) ya da yine o soydan geldiğini tanıklarla kanıtlayabilenlere verilmiştir. Ancak bunların hiçbiri Peygamberin vasiyeti ile yazılan ilk ve tek "şecere" değildir.

Bugün Anadolu'da, elinde "şecere" kopyası, yani sarayın resmi kâğıtlarına yazılmış kopyasını bulduran Kureyşanlılar, bildiğimiz kadarıyla, Tunceli/Dersim, Adıyaman, Erzincan ve Muş/Varto'da yaşamaktadırlar. Elinde "şecere" bulunan bu kollar arasında, bilgi eksikliğinden olacak, bir takım anlaşmazlıklar da ortaya çıkmıştır. Erzincan ve Muş/Varto'da bulunan "şecere" ile Tunceli'de bulunan "şecere"nin fotokopisine ve anlatılanlara bakılacak olunursa, içerikleri oldukça yakındır.³¹³ Adıyaman kolundaki "şecere" ise her ne kadar bölgedeki bazı Kureyşanlılarda olsa da aşağıda anlatıldığı gibi Kureyşanlılara ait değildir. Fakat Tunceli'de bulunan belgenin içinde, bu "şecere"nin aslının Hısn-ı Mansur'dan geldiği bilgisine bakacak olursak,³¹⁴ burada da Tunceli'de bulunan "şecere"nin bir kopyasının bulunması gerekir. Bunlardan başka Malatya doğumlu, ancak Tekirdağ'da ikâmet eden ve Tunceli'den Malatya'ya göç etmiş Seyyid Mustafa (Oruç Dede)'nın soyundan geldiğini, yazdığı kitapta belirten Sinan Boztepe'de de bir "şecere" bulunmaktadır. Kendisi kitabında bu belgenin deri

³¹³ Bkz. Alemdar Yalçın, Hacı Yılmaz "Kureyşan Ocağı Hakkında Bazı Yeni Bilgiler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı 23, 2002, s.2.

³¹⁴ Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.19.

üzerine yazıldığını belirtmiştir³¹⁵; ancak kitapta yer alan bir resimde bu belge, bizim Tunceli Cemevi'nde gördüğümüz fotokopinin aynısıdır. Nitekim bu belgeyi de buraya Alemdar Yalçın, Adıyaman'daki Zülfikar Kureyşoğlu'ndan alarak vermiştir. Bu sebepten aşağıda Adıyaman'daki belge ile ilgili yapılan analizde de görüleceği üzere, bu "şecere" Kureyş'in değildir. Ancak Sinan Boztepe, "şecere"nin arapçasında yazılan soy sırasını farklı çevirmiştir. Çünkü Arapçasında, Seyyid Mustafa'nın soyunun İmam Cafer'in oğlu Süleyman'dan geldiği yazarken, Sinan Boztepe büyük dedesi Seyyid Mustafa'nın soyunun İmam Cafer-i Sadık'ın oğlu İmam Musa-i Kazım'dan geldiğini yazmaktadır. Bunu doğru kabul edersek, o halde Sinan Boztepe'deki "şecere" başka bir *seyyid* ailesine aittir. Bu sebepten Sinan Boztepe'nin, Tunceli'deki bir ailede bulunan "şecere"nin bir kopyasını elinde bulundurması daha mantıklı olacaktır.

Tunceli/Dersim'deki Kureyşanlıların elinde bulunan ve kendilerinin soyunu Peygambere kadar götüren "şecere" bir bütün halinde bulunsa da bazı araştırmacıların³¹⁶ da dikkat çektiği gibi, gerçekte iki ayrı padişahın mührünü taşımaktadır. İlk tercümesinde (Süleyman Yaşar) yapılan hata yüzünden, en baştaki mühür Sultan I. Mahmud'a, on birinci sayfadaki mühür ise bir önceki padişah olan Sultan III. Ahmed'e aittir.

Biz bu "şecere"yi elinde tutan Tunceli'nin Aktülük Beldesi'nde oturan Yusuf Düzgün ile (ki orijinal "şecere"nin de bu ailede olduğu söyleniyordu) Ağustos 2016 tarihinde yaptığımız görüşmelerde, şimdiye kadar kimseye göstermediğini söylediği "şecere"yi görme imkânı bulduk. Fotoğraf çekmemize izin verilmediği ve kısa bir süre bakabileceğimiz söylendiği için, ancak elimizdeki siyah beyaz kopya ile karşılaştırabildik. Gördüğümüz "şecere" yukarıda da bahsettiğimiz üzere, orijinal yani

³¹⁵ Sinan Boztepe, *Kureyşan...*, s.122.

³¹⁶ Alpaslan Demir, "İki Şecere Üzerine Birkaç Söz: Şeyh Mahmudü'l-Kebir Ya Da Derviş Beyaz Kimdir?", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, Sayı 25, 2003.

ceylan derisine yazılmış "şecere" değildi. Bu "şecere" uzun, sarı ve kalın bir karton kağıda yazılmıştı. Oldukça yıpranmış ve bazı kenarları da yırtılmıştı. Bu uzun karton kağıdın bir ucunda I. Mahmud'un tuğrası, bir ucunda da III. Ahmed'in tuğrası bulunuyordu. Yani iki uçtan içeriye doğru yazılmıştı. Şecere uzun tek bir kağıda yazılmış gibi duruyordu. İki şecerenin ortada birleştiğini gösteren bir iz de yoktu, varsa da oldukça hızlı baktığımız için bunu farketmemiş olabiliriz. Bunun sebebi padişaha götürülen "şecere"nin arşive alınıp, III. Ahmed'in tuğrasının olduğu kopyanın, I. Mahmud'un tuğrasının basıldığı yeni kopya ile birleştirilmiş olması ihtimal dâhilindedir. Diğer ilginç bir detay da, elimizdeki fotokopilerde görülmeyen, ancak padişah tarafından mühürlenerek verilen nüshada görülen ve sonradan yapıştırıldığı açık olan eklerdi. Bu iki yazılı ve beyaza yakın yarım ek sayfalar, I. Mahmud'un tuğrasının bulunduğu uçtan içeriye doğru, hatırladığımız kadarıyla tahminen 3 ve 5 arasındaki sayfalara yapıştırılmıştı. Bu eklerin hafifçe kalkan kenar kısımlarından gördüğümüz kadarıyla alttaki yazılar, üste yapıştırılan sayfadaki yazılardan farklıydı. Fakat "şecere" sahibi ancak birkaç dakika izin verdiği için maalesef daha fazla inceleme olanağımız olmadı. Alttaki uzun, sarı kâğıda, daha yeni ve beyaza yakın yazılı bir kağıdın neden yapıştırıldığını kendilerini de bilmiyorlardı. Yusuf Düzgün bize, bu "şecere"yi, dedesinin ve babasının İsmet İnönü'ye götürüp gösterdiklerini ve İnönü'nün "şecere" okunduğu sürece, içinde yazdığı için, ayağa kalkarak dinlediğini anlattı.

Bu "şecere"de, EK'ler kısmında da görüleceği üzere farklı tarihlerde, farklı yerlerde silsilenin sahih olduğuna dair mühürler basılmıştır. Bütün bu sayfalar büyük olasılıkla en son olarak I. Mahmud'a, çünkü aynı belgenin sonraki padişah mührünü taşıyan kopyası şimdilik ortaya çıkmış değil, götürülmüş ve orada tek ve uzun bir sayfada birleştirilmiş olmalı. Ancak bu birleştirme de düzgün bir tarih sıralamasına göre yapılmamıştır. Bu sebepten belgenin siyah-beyaz fotokopisine numara verilirken hata yapılmış, I. Mahmud'un 1747'de mühürlediği taraftan, I. Ahmed'in 1721'de mühürlediği

tarafa doğru 1'den 19'a kadar numara verilmiştir. Bu fotokopiler pekçok kimsede olduğu için de biz bu numaraları ve sırayı EK-II'de verdiğimiz "şecere"de değiştirmek istemedik. Ancak belge sırasının nasıl olması gerektiği hakkında şunu söyleyebiliriz.

Öncelikle belgenin 7. sayfasındaki silsilenâmeye bakıldığı zaman burada ismi bulunan el-Hac Yusuf adındaki şeyhin, bu "şecere"yi III. Ahmed'e 1721 tarihinde götürən kişi olduğu açıktır. III. Ahmed'in mührünün olduğu sayfada (sayfa 11) bu durum belirtilmiştir. Yine aynı şahsın başka tarihlerde Medine'ye ve Mekke'ye de gidip oradaki ulemaya mühürlettiği görülmektedir (sayfa 15). El-Hac Yusuf'un adını I. Mahmud'un mühürlediği "şecere"nin hemen 2. sayfasında da görmekteyiz. Bu sayfada yazılmış olan, Seyyid Mahmud-ı Kebir'in nasihatnâmesinin ve "şecere"nin sahibi olduğu belirtilmiştir. Sonraki sayfalarda artık ismi görülmemektedir. Bunun yerine, 7. sayfadaki silsilenâmede adları yazılı olan, oğlu Seyyid İbrahim ve torunu Seyyid Murad'ın isimleri vardır. Bunlardan Seyyid İbrahim "şecere"yi Medine'ye, Seyyid Murad ise Bağdat'a götürmüştür. Yine sayfa 7'de de görüldüğü üzere, el-Hac Yusuf'un torunlarından olan Seyyid Ahmed de kendisine kadar olan silsileyi Şam Nâibi'ne mühürletmiştir.

Bütün bunlardan hareketle kesin olarak söyleyebileceğimiz, sayfa 11'den sayfa 15'e kadar olan kısımların ilk 5 sayfa olduğu ve el-Hac Yusuf'un isminin geçtiği 2. sayfanın da bunun arkasına eklenebileceğidir. "Şecere"yi I. Mahmud'a kimin götürdüğü kesin olarak belli olmadığı için, el-Hac Yusuf'tan sonra oğlu Seyyid İbrahim'in adının olduğu sayfa (sayfa 10), sonra da onun oğlu Seyyid Murad'ın isminin olduğu sayfa (sayfa 9) ve onun soyundan gelen Seyyid Ahmed'in isminin olduğu sayfanın (sayfa 7) eklenmesi gerekir. Bu sebepten bazı araştırmacıların ileri sürdüğü gibi, 1747 tarihli

belgenin 6-10 arasındaki sayfaları bir bütün olarak 1721 tarihli belgenin arkasına ekleyemeyiz.³¹⁷ Çünkü bu durum silsileye aykırı olur.

Bu belgede adı geçen Sultan Murad'ın kesin olarak hangi Sultan Murad olduğu yazılmamıştır. III. Ahmed'in mührünün olduğu sayfada, "şecere"nin Sultan Alaeddin'den Sultan II. Selim'e (öl.1574) kadar bütün sultanların imzaladığı belirtilirken, IV. Murad'ın (öl.1640) ismi geçmemektedir. Yine I. Mahmud'un mührünün olduğu sayfada da Hazret-i Hüdâvendigâr-ı Sultan Murad Han ismi geçmekte ve "*ceddimiz Sultan Murad'tan ta Sultan ibtidası Sultan Alaeddin ve Sultan Orhan Hazretlerinden bu ana kadar silsile-i mezbure ma'lum ve ma'ruf olub...*" denilerek Murad Hüdâvendigâr'dan bahsedilmiştir. Bunlara karşılık, sayfa 19'da ateşe girme hadisesi Hısn-ı Mansur müftüsü tarafından aktarılırken, yer ismi verilmemiş, sadece Sultan Murad isminden bahsedilmiştir. 5. sayfada ise aynı olay anlatılırken Sultan Murad ismi ile birlikte bu olayın Bağdat'ın fethi zamanında geçtiği yazmakta ve bitiminde selefden rivayet edilmiş denmektedir. Bütün bunlardan hareketle burada adı geçen Sultan Murad'ın, büyük olasılıkla I. Murad Hüdavendigâr olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü III. Ahmed'in mührünün olduğu 1721 tarihli sayfada, bu "şecere"nin II. Sultan Selim'e kadar imzalandığı belirtilmiş ve IV. Murad ya da Bağdat'ın fethine dair bir bahis geçmemiştir. 10. sayfada ise bu "şecere"nin Şeyh Mahmudü'l-Kebir tarafından, Sultan Murad Han bin Sultan Osman

³¹⁸ zamanında eski nüshasından istinsah

edildiği yazmaktadır. Burada dikkat çeken Sultan Murad'ın babasının ismi Osman olarak yazılmıştır. Osmanlıda tahta çıkan Murad ismindeki padişahlardan hiçbirinin babasının ismi Osman değildir. Büyük olasılıkla bu yazıyı yazan Medine-i Münevvere

³¹⁷ Alpaslan Demir, "İki Şecere Üzerine Birkaç Söz...", s.2.

³¹⁸ Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.10.

Nâibi Yusuf, ya IV. Murad'ın babasını Genç Osman zannetmiştir, ya da I. Murad'ın babasını Orhan değil Osman olarak hatırlamıştır. Bu da bize, yeri geldiğinde ileri sürdüğümüz gibi, belgeye mühür basan naiblerin tarih bilgisinin eksikliğini göstermektedir.

9. sayfada Bağdat ve Diyarbakır nakiblerinin mühürleri varken, 10 sayfada İstanbul, Oltu, Çıldır, Gelibolu ve Medine nakiblerinin mühürleri bulunmaktadır. Bu kişilerin herbiri, daha doğrusu belgeye şahitlik eden herkes, o anda bildikleri bazı olayları, tarihleri ve hadisleri de eklemişlerdir. Bütün bunlardan hareketle, "şecere"yi mühürleyen nakibüleşraf veya naiblerin, bazı tarihi bilgileri tam olarak bilmeden eksik aktardıklarını söyleyebiliriz. Bu da belgelerdeki karışıklığın en önemli sebebidir. Mesela 10. Sayfada verilen yer isimleri ve tarihler, büyük olasılıkla, altında mührü bulunan Medine-i Münevvere Nâibi Yusuf tarafından yazılmış ve bazı ilginç yanlışlar yapılmıştır. "Şecere"nin H.540 (M.1150)'ta İstanbul'da eskisinden çoğaltıldığını yazmıştır, ki bu tarihte henüz İstanbul alınmamıştır.

"Şecere"deki silsile sıralarına bakıldığı zaman, I. Mahmud döneminde mühürlenmiş belgenin 3. sayfasındaki silsilenâme ile 7. sayfasındaki silsilenâme arasında da farklılıklar vardır. 4. sayfada, Mahmud-ı Kebir'in Abdullah ve Hani isimlerinde iki oğlu olduğu yazılı. Bu 3. sayfadaki silsilenâmede yok, ancak (7. de var). 17. sayfada ise Hısn-ı Mansur'da ikamet eden Seyyid Şeyh Mahmud'un, ana-baba bir olan el-Hac Yusuf ve baba bir Şeyh Muhammed isimlerinde iki kardeşi olduğu ve bu ikisinden es-Seyyid Şeyh Hacı Bektaş Veli'ye kadar kaydedildiği yazmakta. Ancak aşağıda da anlatıldığı üzere Hacı Bektaş Veli ile *Kureyş* (Mahmud-ı Kebir) aynı çağda yaşamışlardır. IV. Murad döneminde yaşadığı söylenen Mahmud-ı Kebir ise ancak isim benzerliğidir ve bu kişi *Kureyş* değildir. Ayrıca yazılan silsilenameler de eksik kalmıştır.

"Şecere"deki diğer bazı hatalar da şunlardır:

1747'de mühürlenene belgede dikkat çeken bir nokta Hacı Bektaş Velî'nin, Seyyid Mahmud-ı Kebir'le aynı nesilden ve O'ndan asırlar evvel geldiğinin yazılmasıdır. Yani *Kureyş* (Mahmud-ı Kebir), Hacı Bektaş Velî'nin torunlarından biri olarak gösterilmiştir. Bu durum, ya "şecere"leri onaylayan şahitler arasında bulunan Bektaşilerden ya da isim benzerliğinden kaynaklanmaktadır. Mesela, 1747 tarihli belgede, *Kureyş*'in firına girme hadisesi anlatılırken, satır arasında, bu kerâmetin "*Hacı Bektaş-ı Velî'nin himmetiyle meydana geldiği*"³¹⁹ ifadesi yer almaktadır. Büyük olasılıkla bunu ekleyen kişi bir Bektâşîdir ve bununla da Hacı Bektaş Velî'nin, Anadolu Velîleri içinde en üste olduğu vurgulanmak istemiştir.³²⁰ "Şecere"nin üçüncü sayfasında verilen soy şeceresindeki sıralamaya bakıldığında, el-Hac Bektaş-ı Velî'nin en geç 9. asırda yaşamış olması gerekir. Çünkü İmam Musa-i Kazım (Musa el-Kazım)'ın (d.745-ö.799) torunu olarak gösterilmektedir. Ancak bugünkü kaynaklar ışığında artık biliniyor ki, önceki kısımda da bahsedildiği üzere, Hünkâr Hacı Bektaş Velî 13. asırda Anadolu'da yaşamıştır. Maalesef belgedeki silsilede yer alan bu isim, bazı kimselerin kafasını karıştırmış ve *Kureyş*'in Hacı Bektaş soyundan geldiği gibi ilginç bir iddia

³¹⁹ Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.5.

³²⁰ Fuad Köprülü *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* adlı eserinde, bu konuda şu yorumları yapmıştır: "*Bektâşiler, 'halk arasında esasen mevcut an'aneleri alarak arasına Hacı Bektaş Velî'yi sokuşturmak' gibi basit, fakat bu sûretle yeni bir şekle sokulmuş menkabenin umûmî efkâra büsbütün yabancı gelmemesini te'min ettiği cihetle mâhîrâne, bir usûl takip ettikleri için...*" (s.83).

"*Muhyiddin isminde bir Bektâşî şâirinin H.880 (M.1475-76)'de yazdığı Hızırnâme adlı manzûmesinde Hünkâr Hacı Bektaş Velî'den bahsolunmakta, hatta Sarı Saltık, Yunus Emre, Ahmed Bedevî, Mevlânâ, Sultan Veled, Mahmud Hayrânî, Karaca Ahmed, Fâtıma Bacı gibi sonraları Bektaş Velî Velâyetnâmesi'ne veya silsile-nâmelere giren tanınmış şahsiyetlerle sair birçok Anadolu-erenleri hep Bektaş Velî tâbi'lerinden olarak gösterilmektedir.*" (s.128 (dipnot 43).

"*Bektâşiler, Seyyid Mahmud Hayrânî, Hacı İbrahim Sultan, Mevlânâ gibi XIII. asırda Anadolu'da şöhret kazanmış tarihî şahsiyetleri de kendi menkabelerine karıştırmak sûretiyle ona daha fazla bir kıymet vermek istemişlerdir.*" (s.245 (dipnot 1).

ortaya atılmasına sebep olmuştur. Fakat bunun mümkün olmadığı açıktır. Nitekim "şecere"yi onaylatmak için hükümdara götüren el-Hac Yusuf adındaki seyyidin, III. Ahmed'in mühürlediği belgedeki, şiirinde yazdığı;

İmam Hüseyin'dir bizim atamız,
Hacı Bektaş Velidir ocağımız.

Seyyidlik anlardan oldu nasibimiz,
Ol eşrâf-ı mübârek oldu sınıfımız.

Neslimiz İmam Hüseyin'e dayanubdur,
Ceddimiz Zeynelabidin olubdur.

Aynel-yakîn Muhammedü'l-Bakır'dır atamız,
İmam Ca'ferü's-Sadık'dır iki gözümüz.³²¹

satırlarında da görüldüğü üzere, kendisini Hacı Bektaş Velî ocağından görece kadar, Hünkar'ı saymaktadır. Bu da bize Bektaşî olsun olmasın, Hacı Bektaş Velî'nin ne kadar sayıldığını da göstermektedir. Bu sebepten anlatılanları yazıya geçiren yazıcılar veya Nakibü'l-eşraftan şahıslar, bazı olaylara Hacı Bektaş Velî adını eklemiş olabilirler.

Bir diğer hata da yukarıda "Kureyş'in Hayatı" kısmında anlatılan "Tarihi Ateş Hadisesi" yani "Fırına Girme Hadisesi"nde mevcuttur. Çünkü halk arasında bu hadisenin *Kureyş* (Mahmud-ı Kebir) ile Alaeddin Keykubad arasında yaşandığı nesiller boyu aktarıla gelmişken, "şecere"de Derviş-i Gevr (Derviş Beyaz) ile Sultan Murad Han arasında olduğu yazmaktadır. Gerçi gerek III. Ahmed'in mühürlediği belgedeki; "*Bu şecere-i mübareke Sultan Alaaddin'den II. Sultan Selim'e kadar bütün sultanlar tarafından imzalanmıştır.*"³²²; gerek I. Mahmud'un mühürlediği belgedeki; "*Teâla ve'l-melâiketi ve ve'n-nâsi ecma'in ve her birerleri hadise ve kadimeden müberrâ oldukları ceddimiz Sultan Murad'dan ta sultan ibtidası sultan Alaaddin ve Sultan Orhan Hazretlerinden bu ana kadar silsile-i mezbure ma'lum ve ma'ruf olub külliyyâtı her nerede olursa serbeste eyledüğimiz ve bizden sonra silsile-i mezbure izzet ve hürmet*

³²¹ Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.13.

³²² Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.11.

idesiz."³²³ satırlara bakıldığı zaman, Seyyid Mahmud'ı-Kebir (Kureys)'in Alaeddin Keykubad tarafından tanındığı da açıktır. Bu sebepten belgelerdeki bu hatalar, "şecere" padişaha götürüldüğü vakit, sözlü olarak aktarılan olayların, şahitler tarafından veya yazıcılar tarafından bazı yer, kişi isimlerinin ve tarihlerinin karıştırılmasından kaynaklanmış olmalıdır. Mesela Bağın kalesi Bağdad olarak algılanıp, olay IV. Murad'a bağlanmış olabilir.

Bunlardan başka, 1747 tarihli şecerenin; *"Bu mübarek menşur sahibi es-Seyyid Şeyh Mahmud, Sultan Murad Han (Allah O'na yardım etsin)'in yanına gelince, Sultan Murad bu menşurun Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.)'in temiz neslinin şeceresi olduğunu kabul etti.*

*Bu silsileye zulm edene la'net okudu ve ona rağbet edene rahmet diledi. Tekrar ileri gelenler ve halkdan bu silsileye zulüm eden herkese la'nette bulundu. Ben Peygamberlerin efendisi (S.A.V.)'in ümmetinden İstanbul Nâibi hakir, fakir Mustafa. Bâki olan Allah'tır. 15 Şevval 730 senesi Bağdad'ın fethi zamanında vuku bulmuştur."*³²⁴ satırlarına bakıldığında görülecektir ki, Seyyid Şeyh Mahmud şecereyi kendisi Sultan Murad'a götürmüş ve Sultan Murad da bu menşuru kabul etmiştir. Yani herhangi bir sinama ya da zorlama yoktur. Oysaki sözlü anlatılarda adı geçen Alaeddin Keykubad, ancak birkaç sinama hadisesinden, ki en büyüğü fırına atmadır, sonra dervişin Peygamber soyundan geldiğine inanmış ve "şecere"yi mühürlemiştir.

Nitekim 1721'de mühürlenene "şecere"de; *"Bu şecere-i mübareke Sultan Alaaddin'den II. Sultan Selim'e kadar bütün sultanlar tarafından imzalanmıştır."*³²⁵ denilerek, şecereyi ilk olarak Alaeddin Keykubad'ın gördüğü de ifade edilmektedir. Bu da bize, "şecere"yi ilk onaylayan hükümdarın, büyük olasılıkla dervişten yani

³²³ Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.1.

³²⁴ Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.9.

³²⁵ Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.11.

Kureyş'ten ilk kerâmet isteyen hükümdar olduğunu göstermektedir. Yani *Kureyş* (Mahmud-ı Kebir)'in fırına girmesi olayının Sultan Alaeddin Keykubad zamanında olması daha akla yakın gelmektedir. Ayrıca sözlü anlatılara göre, bu olayın yalnız bir kez yaşandığı ve onda da *Kureyş*'in fırına atıldığı³²⁶ iddiasını da gözönünde bulundurursak, daha sonraki hükümdarların "şecere"de Alaeddin Keykubad'ın mührünü görüp, kerâmet olayını da dinleyince, gelen dervişten kerâmet isteme gereği duymadan "şecere"yi mühürledikleri tezi daha mantıklıdır. Bunun yanında Gazi Sultan Murad Han'ın, Seyyid Şeyh Mahmud'un kerâmetlerini gördüğü şeklindeki ifade³²⁷ ise o devirde yaşamış ve bu soydan gelen bir dervişin, duruma göre kendi isteği ile gösterdiği bir kerâmet olabilir.

Ek olarak, III. Ahmed'in mühürlediği "şecere"de yer alan ve "671 Senesinde Nara Gitduğı"³²⁸ başlığı altındaki bu olayın gerçekleştiği 1272-1273, ne Osmanlı hükümdarlarından Gazi Sultan Murad ile ilgili, ne de Selçuklu Hükümdarı Alaeddin Keykubad ile ilgilidir. Yine aynı "şecere"nin ilk sayfasında yani III. Ahmed'in tuğrasının olduğu sayfada, "şecere"nin ilk olarak Sultan Alaeddin tarafından H.641 (1243/1244) tarihinde mühürlendiği yazmaktadır, ki bu tarihte I. Alaeddin Keykubad tahtta değildir ve Anadolu Selçukluları Moğollarla savaş halindedir (1243 Köseadağ Savaşı). Ayrıca birinci sayfada I. Murad isminin altında da H.730 (1329-1330) tarihi atılmıştır. Yani son sayfadaki H.671 tarihi birinci sayfada yazmamaktadır. Bu da bize "şecere"nin kopyasını kayda geçirenlerin, duydukları olay ve isimlerle ilgili yeterli tarihi bilgilere sahip olmadıkları için, bu hataları yaptıklarını göstermektedir.

Bütün bunlardan hareketle, "şecere"yi ilk gören ve *Kureyş*'i ateş ile sınyan hükümdarın I. Alaeddin Keykubad olduğunu söyleyebiliriz.

³²⁶ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

³²⁷ Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.4.

³²⁸ Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.19.

Belgelerde yer alan ve değişik versiyonları olan diğer bir olay da hükümdarın askerlerinin küçük bir kazan ile doyurulmasıdır. 1747'de mühürlenen "şecere"de yer alan "*Kutubdan Seyyid şeyh Mahmudul-Kebir'e sofraya gelmiştir.*"³²⁹ ifadesi anlatılan hikâyelerle genel olarak özdeşleşmektedir. Rivâyete göre, IV. Murad'ın bölgeye (Doğu'ya) geleceğini duyan Kureyşan Aşireti mensupları, orduyu besleyecek kadar yiyecek bulma konusunda endişelenmişlerse de dervişin gösterdiği kerâmet ile bütün askerleri ve atları doyuracak kadar yiyecek temin edebilmişlerdir.³³⁰

Bu sofraya kerameti olayının geçtiği yer hakkında başka anlatılar da mevcuttur. Bazılarına göre, *Kureyş*, bu kerâmet ile Bağın'da, Alaeddin Keykubad'ı ve adamlarını³³¹, bazılarına göre de Yukarı Kayabaşı Köyü'nde iken, oraya gelen bir komutanın askerlerini doyurmuştur. Yukarı Kayabaşı'nda bulunan *Kureyş*'in türbesinin önündeki "soku taşı"na eklediği bir avuç arpa ile bütün atlarını da beslemiştir.³³² Ancak bu köyde anlatılanlardan bu kerameti gösterenin *Kureyş* mi, yoksa daha sonraki asırlarda, bu soydan gelen başka bir derviş mi olduğu tam olarak anlaşılamamaktadır. Fakat IV. Murad'ın bu bölgede (Hısn-ı Mansur ya da Antep) Seyyid Mahmud-ı Kebir ile karşılaştığı ve onun bazı kerametlerini g rd ğu şeklinde başka sözlü anlatılar da³³³ mevcuttur. Eğer yukarıda verilen riv yetler doğru ise yani IV. Murad, Hısn-ı Mansur'da ve/veya Muş/Varto civarında Kureyşan Aşireti mensubu bir derviş ile karşılaşmışsa ve bu derviş de *Kureyş* soyundan gelen ve ismi Mahmud olan biriye, "şecere"de yer alan Sultan Murad'ın, Seyyid Şeyh Mahmud ile g r şt ğu iddialarının nedeni anlaşılabilir. Yani IV. Murad'ın Kureyşan mensubu bir dedenin kerametine şahit olma hikâyesi, daha

³²⁹ Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.4.

³³⁰ *Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.27.

³³¹ Zeki Görgü, *Yazılı ve Sözlü Anlatımlarda Seyyid Mahmud...*, Ankara, 2004, s.28-30.

³³² Bkz. Görüşme, Zeynep Keskin, Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı, 26 Haziran 2015.

³³³ *Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.84.

önce Alaeddin Keykubad'ın Bağın'da *Kureyş* ile yaşadığı anlatı ile karıştırılmış ve olay Bağdat'ın fethine götürülmüş olabilir.

Bir diğer hatalı bilgi de derviş isimleriyle ilgilidir. Belgede H.671 (1272-73)'de ateşe giren kişinin Derviş-i Gevr olduğu yazmaktadır. Belgeye göre Derviş-i Gevr, Sultan Murad'ın Mehmed adındaki Çuhadarını da alarak ateşe giriyor. Ancak önceki kısımda da değindiğimiz üzere Derviş-i Gevr, bugün de Tunceli'de bilinen bir isimdir ve Derviş-i Gevr Ocağı mensupları Kureyşanlıların *rayveridirler*.³³⁴ Yani Derviş-i Gevr'lerin *piri* Kureyşanlılardır. Belgede yazılan bu kafa karıştırıcı bilgi yüzünden, bugün kendilerini Derviş Beyaz Ocağı mensubu sayanlar farklı iddialarda bulunmaktadır. Bu iddialara aşağıda, dördüncü kısımda değinilecektir.

1721 tarihli belgede bazı tarih yanlışları da yapılmıştır. Belgede şu şekilde bir bilgi verilmiştir: "*Bismillahi iptida Sultan Alaaddin sinn 641 (1243-44), Sultan Orhan sinn 701 (1301-02), Sultan Murad-ı evvel sinn 730 (1329-30), Sultan Bayezid sinn 791 (1388-89), Sultan Mehmed sinn 804 (1401-02), Sultan Murad-ı Sani el-meşhurü'd-dünya ve'l-ahire sinn 824 (1421), Sultan Mehmed-i Sani sinn 850 (1446-47), Sultan Bayezid-i Sani sinn 886 (1481-82), Sultan Selim-i Evvel sinn 918 (1512-13), Sultan Süleyman sinn 936 (1529-30), Sultan Selim-i Sani sinn 948 (1541-42).*

Bu şecere-i mübareke Sultan Alaaddin'den II. Sultan Selim'e kadar bütün sultanlar tarafından imzalanmıştır."³³⁵

Yukarıda verilen hükümdarların taht süreleri aşağıdaki gibidir:

Alaeddin Keykubad	1219 – 1237
Orhan Gazi	1324 – 1362
I. Murad Hüdâvendigâr	1362 – 1389
Yıldırım Bayezid	1389 – 1402
Çelebi Mehmed	1402- 1421

³³⁴ Rayver: *Pir*'in yanında gezer, onun yardımcısıdır.

³³⁵ Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.11.

II. Murad	1421 – 1451 (1444-1446 arasında tahtı oğlu Fatih Sultan Mehmed'e devretmiştir.)
Fatih Sultan Mehmet	1451 – 1481
II. Bayezid	1481 – 1512
Yavuz Sultan Selim	1512 – 1520
Kanuni Sultan Süleyman	1520 – 1566
II. Selim	1566 – 1574 ³³⁶

Bu tarihlere bakıldığı zaman belgedeki bilgilerin kesin olarak uymadığı tarihler, Alaeddin Keykubad, Orhan Gazi, I. Murad, Çelebi Mehmed ve II. Selim'e aittir.

Burada ilginç olan, bu hatalı tarihler, III. Ahmed'in mührünün olduğu ilk sayfada yer almaktadır. Ancak bu tarihler, İstanbul'daki nakibüleşrafa getirilen eski nüshada mı vardı, ya da "şecere" sahibinin aktardığı bilgilere dayanarak nakibüleşraf ya da onun yardımcıları tarafından mı yazıldı, belli değil. Çünkü önceki nüshanın nerede olduğu belli değildir. Fakat önceki nüshada bu bilgiler varsa da büyük olasılıkla yine yazıcılar tarafından bu tarih hataları yapılmıştır. Çünkü halk arasında anlatıla gelen bu olayda herhangi bir tarihten söz edilmemiş, sadece derviş adından ve hangi hükümdarların bu "şecere"yi mühürlediklerinden bahsedilmiştir.

Tunceli'de bulunan bu "şecere"nin dışında Adıyaman/Kındırali'de ikâmet eden bazı Kureyşanlılarda da belgeler bulunmaktadır. Buraya yaptığımız ziyarette elinde "şecere" bulunduran Zülfikar Dedeoğlu ile görüşsek de, bize, şecereyi getirmeyi unuttuğunu, ancak Alemdar Yalçın Hoca'ya verdiğini söyledi. Biz bu belgelerin

³³⁶ Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, Cilt: I-4, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara; Halil İnalcık, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan 2007.

fotokopisini Tunceli Cemevi'nden aldık, ki buraya da Alemdar Hoca vermiştir. Bu belgelerin çevirisi de makalede yayınlanmıştır.³³⁷

Tek "şecere" gibi Tunceli Cemevi'nde sergilense de gerçekte iki ayrı kişiye, Şeyh Yusuf ve Seyyid Mustafa'ya, ait iki belgeden oluşmaktadır. Ek-II'de orijinali ve çevirisi verilen bu belgeler incelendiği takdirde, bunların Kureyşanlılara ait olmadığı da görülecektir. Çünkü burada bahsi geçen Şeyh Yusuf, Peygamberin amcası Abbas'ın soyundan gelmektedir. Yani Ehl-i Beyt soyu değildir. Bu sebepten bu belgenin Kureyşanlılara ait olmadığı açıktır.

Diğer bahsi geçen Seyyid Mustafa'nın soyu ise İmam Caferi Sadık'ın Süleyman adındaki oğluna dayanmaktadır. Bu sebepten Seyyid Mustafa, İmam Caferi Sadık'ın diğer oğlu İmam Musa-i Kazım soyundan gelen *Kureyş*'in soyundan gelemez ve bu belgenin de *Kureyş*'in "şecere"si olma ihtimali yoktur. Yine Sultan I. Mahmud ve Sultan III. Ahmed tarafından mühürlenmiş "şecere"nin içinde de, soyun Musa-i Kazım'a dayandığı yazmaktadır. Ayrıca Gaziantep/Yukarı Kayabaşı Köyü'nde görüştüğümüz Kureyşanlı Zeynep Keskin de, ki kendisi yukarıda adı geçen Zülfikar Dedeoğlu'nun hala kızıdır, üzerine basa basa İmam Musa-i Kazım evladı olduklarını bize söylemiştir.³³⁸ Ancak, bu belgede *Hacı Kureyş* adı da geçmektedir. Bu da neden bu "şecere"nin Kureyşanlılarda olduğunu bize açıklamaktadır. Fakat bu sadece bir isim benzerliği olmalı, çünkü Seyyid Mustafa'nın, kendi soyunun İmam Musa-i Kazım'dan gelmediğini bilmemesi düşünülemez.

Sonuç olarak Adıyaman'daki ailede bulunan "şecere" ve "icazetnâme" şeklinde düzenlenmiş belgeler Kureyşanlılara ait değildir. Belgeleri inceleyip, çeviren ve buradaki nesepleri gören Alemdar Hoca, yukarıda bahsedilen makalesinde bunları

³³⁷ Alemdar Yalçın, Hacı Yılmaz "Kureyşan Ocağı Hakkında Bazı Yeni Bilgiler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı:23, 2002.

³³⁸ Bkz. Görüşme, Zeynep Keskin, Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı, 26 Haziran 2015.

Kureyşan Ocağı'na ait gösterip hiçbir yorum yapmazken, kitabında ise Şeyh Yusuf'a ait icazetnamede Ehl-i Beyt'e yer verilmediğine ve Seyyid Mustafa'ya ait şecerede de İmam Musa-i Kazım'ın isminin olmayışına dikkat çekmiştir.³³⁹ Fakat yine bu konuda bir yorum yapmamıştır. Büyük olasılıkla elinde belge bulunduran aileleri kırmak istememiştir.

Diğer bir "şecere" de Muş/Varto'da bulunmaktadır, ki bunu ilk kez Mehmet Şerif Fırat yayınlamıştır. Biz bu şecereye ulaşamadığımız için Şerif Fırat'ın eserinde vermiş olduğu bilgiler ile Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi'nin yörede yaptığı alan araştırmasında elde ettiği belge ve sözlü anlatılardan yararlanma yoluna gittik.

İçeriğine bakıldığında, bu "şecere"nin de Tunceli'deki "şecere"ye benzediği görülecektir. Ancak bu belgeyi elinde bulunduran aile, bunun kendi ocakları olan Derviş Beyaz Ocağı'na ait olduğunu iddia etmektedirler. Eğer öyle ise neden iki belge içindeki bilgiler birbirinin neredeyse benzeridir? Belki de Varto'da bulunan belge, Tunceli'de bulunan belgeden³⁴⁰ daha sonra farklı bir padişaha mühürlenmiştir. Ancak aile bunu vermemekte direndiği için kesin olarak bir şey söyleyemiyoruz. Nitekim Alemdar Yalçın'ın Varto'daki aile ile yaptığı görüşmede de, kendisine ancak "şecere"nin birkaç sayfası gösterilmiştir. Bu sayfaların birinde kabile isimleri sayılmıştır, ki bunları Şerif Fırat da yayınlamıştır.³⁴¹ Yine aynı kabile isimleri Tunceli'deki belgede de yer almaktadır.³⁴² Ancak Alemdar Yalçın'ın yayınladığı sayfa ile Tunceli'de bulunan belgedeki sayfa, içerik aynı olsa da şekil bakımından farklıdır. Bu da başka bir tarihte

³³⁹ Alemdar Yalçın, Hacı Yılmaz, *Koreşanlılar...*, s.199, 209.

³⁴⁰ Gerçi bu belgelerin içinde, bu "şecere"nin aslının Hısn-ı Mansur'dan geldiği de yazmaktadır. Yine Şerif Fırat da Varto'daki belgeden yaptığı alıntıda, dervişlerin önce Hısn-ı Mansur'a geldiklerini yazmaktadır ki büyük olasılıkla okuduğu belgede bu da yazmaktadır.

³⁴¹ M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri...*, s.110.

³⁴² Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.4.

onaylatıldığı anlamına gelmektedir. Yine Şerif Fırat bu "şecere"nin, Tunceli'deki belgede bulunan tarihten (H.641) farklı olarak, H. 628 (1230-31)'de Alaeddin Keykubad tarafından mühürlendiğini yazmıştır. Ek olarak, Alaeddin Keykubad, Orhan Gazi ve Sultan Murad'ın bu belgeye şerh çektiklerini belirtse de hangi Sultan Murad olduğu yine kesin değildir. Sultan Orhan Gazi adıyla birlikte Bağdat ismi geçerken, Sultan Murad ismiyle birlikte Bağın ismi yazılmıştır. Burada verilen tarihler ise hatalı okunmuştur.³⁴³ Bu da matbaadaki dizgiden kaynaklanmış olmalı. Eğer Sultan Murad Bağın'a gelmişse, o halde bu IV. Murad olmalı. Çünkü Murad ismindeki diğer sultanların doğuya gittiklerini gösteren bir kayıt yoktur. I. ve II. Murad zamında, Osmanlı Anadolu'nun doğusuna geçmemişken, III. Murad (1574-1595) İstanbul'dan hatta saraydan dahi çıkmamıştır.³⁴⁴

Ayrıca Şerif Fırat bu eserinde "şecere"nin içeriği ile ilgili özet bilgi verirken, bazı bilgileri karıştırmıştır. Bu da büyük olasılıkla, yukarıda açıklamaya çalıştığımız gibi, belgenin farklı zamanlarda, farklı yerlerde mühürletilirken, şahitlik eden kişilerin sözlü bilgileri eksik ve hatalı aktarmalarından kaynaklanmaktadır. Bu sebepten Şerif Fırat da bu karışıklığın içinden çıkamamış ve özet halinde olayları aktarmakla yetinmiş olmalı.

Sonuç olarak bu kısımda ortaya koymaya çalıştığımız, bugün dahi Tunceli yöresinde anlatılan, Alaeddin Keykubad ile *Kureyş* (Mahmud-ı Kebir) arasında geçen hadiselerin yazılı olarak bir belgede bulunduğudır. Bu "şecere"nin aslı bugün olmasa da

³⁴³ "*Müceddeden hazini şeceretün fi semane mâeti-mite ve fi vakti lifeiha Bağdat, Abdullahil Tayyip, fi vakti züllillahi islam, biismihi, Sultan Orhan Gazi*"

"*Ve min Hazihî elsiisileyi elşerifü feridil-dehir, vehidil-asır, el-seyyit şeyh Mahmudul-halli, fi vakti Sultan Murat Han, zuhuru kerametihî, kerameten salihan. Meşruhan fi huzuru sultan Murat Han. Dairetün bimârilkesir. Fi kabasati Bağın.*" Bkz. M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri...*, s.109.

³⁴⁴ Bkz. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, I. Kısım, s.114-115.

padişah mühürleri taşıyan kopyaları çeşitli yörelerde, farklı ailelerin elindedir. Mesela Aralık 2013 tarihinde Tunceli'de görüştüğümüz ve Cemevinde dede olan Kadir Bulut da bize, Tunceli'de Kureyşanlı Mehmet Ocak'ın evinde bulunan bir "şecere"nin çevirisinin fotokopisini vermiştir. Elimizdeki kopya ile aynı olsa da, çevirisinde hatalar mevcuttur. "Şecere"nin içinde her ne kadar sözlü anlatılarla birebir uyuşmayan tarih ve isimler varsa da, bunun sebebini de yukarıda elimizden geldiğince anlatmaya çalıştık.

2.3. SEYYİD MAHMUD HAYRANİ VE KUREYŞ AYNI KİŞİLER Mİ?

Bugün Kureyşan mensupları arasındaki tartışmalardan biri de *Kureyş* (Mahmud-ı Kebir) ile Seyyid Mahmud Hayrani arasındaki yakınlığın ne olduğudur.

Bu konuyu tartışmadan önce Seyyid Mahmud Hayrani'nin hayatına dair hem bu türbeye yaptığımız ziyaret sırasında elde ettiğimiz, hem de yazılı eserlerden bulabildiğimiz bilgileri vermeye çalışalım.

Seyyid Mahmud Hayrani 13. asırda yaşamış, dönemin velileri arasındadır. Ne zaman doğduğu bilinmemekle birlikte, aşağıda yer verilen sözlü rivayete göre, 13. asrın ilk çeyreğinde (yaklaşık 1220'lerin başı) Kirmanşah'tan gelen Kureyş Aşireti mensubu olması hasebiyle³⁴⁵ Kirmanşah'lı ve 1200-1203 doğumlu olduğu söylenebilir. Akşehir'deki türbesinde bulunan sandukada ölüm tarihi H.667 (1268-1269) olarak yazılmıştır. Konya'da bir süre Mevlana'nın yanında kalmıştır, ki Seyyid Mahmud Hayrani'nin sandukasında da Mevlana'dan beyitler vardır. Devrin önde gelen âlimlerinden dersler almıştır. Sonra Akşehir'e yerleşmiş ve buradaki medreselerde (Kadı İzzeddin, Emir Yavi) müderrislik yapmıştır. Öğrencilerinden birinin de Nasrettin Hoca olduğu söylenir. Kendi adına H.655 (1257-1258) tarihinde bir vakfiye kurulmuştur.³⁴⁶

³⁴⁵ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

³⁴⁶ Bkz. M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar...*, s.245 (dipnot 1).

Türbe yapılmadan önce bu alanda mescid, zaviye ve bir hamamın olduğu söyleniyorsa da, bugün sadece mescid kalmıştır. H.621 (1224) tarihinde Ferruḥşah tarafından inşası bitirilen bu mescidin altında bulunan ve tavanı oldukça alçak ve kümbet şeklindeki oda³⁴⁷ bazılarına göre cenaze evi, bazılarına göre de Seyyid Mahmud Hayrani'nin çile çıkardığı yermiş. Yine bazı anlatılara göre de Timurlenk, Ankara Savaşı'nda esir düşen Yıldırım Bayezid'i burada tutmuştur. Seyyid Mahmud Hayrani vefat edince de kendisi için bugün mevcut olan türbe yapılmıştır. Türbedeki kitabelere göre Ahmed bin Mesut (öl.H.649/1251-1252) adında bir kardeşi ve Mehmed, Muhyiddin ve Necmeddin³⁴⁸ isminde üç oğlu vardır. Bu sebepten bazıları türbenin inşa tarihinin Seyyid Mahmud Hayrani'nin ölüm tarihi olan 1268-69'dan önce olduğunu, çünkü önce ölen kardeşinin sandukasının da burada olduğunu söylemektedirler.³⁴⁹ Fakat burada tanınan kişi Seyyid Mahmud Hayrani olduğu için büyük olasılıkla kardeşinin naaşı ya buraya taşınmış ya da zaten orada imiş ve yanına Seyyid Mahmud Hayrani gömüldükten sonra üzerine türbe yapılmıştır.

Türbenin içinde bulunan üç veya bir anlatıya göre dört sanduka Almanya'ya götürülmeye çalışılırken üçü kurtarılmış ve 1914'te İstanbul Türk ve İslam Eserleri Müzesi'ne konulmuştur. Bu sandukalardan birinde Ahmed b. Mes'ud'un H. 649 (1251)'de öldüğü, diğerinde Seyyid Mahmud b. Mes'ud'un H.667 (1268-69)'da öldüğü,

1530'da Akşehir'de, Seydi Mahmud Hayran mahallesi ve zaviyesi mevcuttur. Bkz. 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)-I, s.70-74.

Ayrıca bu vakıf ile ilgili H.1135/1722-23 tarihli iki belgede, Şeyh İbrahim adlı bir zat, Seyyid Mahmud Hayran Vakfı tevliyetinin daimi olarak kendisine verilmesini istemiş ve isteği olumlu karşılanmıştır. Bkz. BOA, *İE.EV. (İbnülemin Vakıf)*, 38/4359; 39/4509.

³⁴⁷ Bkz. EK-IV.

³⁴⁸ 1530'da Akşehir'de Necmeddin Çelebi bin Seyyid Mahmud adına bir mescid kaydı da görünmektedir. Bkz. 387 Numaralı Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman ve Rûm Defteri (937/1530)-I, s.78.

³⁴⁹ Bkz. Yekta Demiralp, "Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî Türbesi", *DİA*, Cilt:37, yıl: 2009, s.68.

üçüncüsünde de sadece sandukanın Seyyid Ali b. Muhammed b. Mahmud'a ait olduğu yazmaktadır. Türbenin giriş kapısı üzerinde bulunan ve H.812 (1409-1410) tarihli tamir kitabesinde bu tamiri yaptıranın Seyyid Muhyiddin bin Seyyid Ali bin Seyyid Muhyiddin bin Seyyid Mahmud olduğu belirtilmiştir.³⁵⁰ Bu kitabede ise Seyyid Ali'nin babasının ismi Muhammed olarak yazılmıştır. Belki de Muhammed Muhyiddin şeklinde iki ismi vardır.

Bektâşî menâkıplarında Seyyid Mahmud Hayrani, hem Bektâşî hem de Sarı Saltık'ın mürşidi olarak gösterilirken, Bektâşî olmayan eserlerde ise Mevlana hayranı olarak gösterilmiştir.³⁵¹

Kureyş ile Seyyid Mahmud Hayrani arasındaki yakınlık tartışmalarına dönecek olursak, yukarıdaki kısımlarda verilen bilgilerde de görüldüğü üzere, bazılarına göre *Kureyş*, Seyyid Mahmud Hayrani'nin kendisi, oğlu, torunu ya da bunun tam tersi olarak Seyyid Mahmud Hayrani *Kureyş*'in soyundan gelmektedir. Bazılarına göre de aralarındaki yakınlık sadece aynı aşiret mensubu olmalarıyla sınırlıdır.

Bu iddiaları³⁵² tek tek ele almaya çalışacağız. İlk olarak, *Kureyş*'in aynı zamanda Seyyid Mahmud Hayrani olduğu iddiası ile ilgili şunları söyleyebiliriz. Bu görüşün içeriği irdelendiğinde, Seyyid Mahmud Hayrani'nin ölüm tarihi ve Alaaddin Keykubad'ın *Kureyş* ile görüşme tarihleri arasında uyumsuzluk ortaya çıkmaktadır. Çünkü *Kureyş*'in, Hükümdar ile görüşme yılı yaklaşık 1228 sonu ile 1229 başıdır (Alaeddin Keykubad'ın doğu seferine, *Kureyş*'in Hayat'ı kısmında değinildi). *Kureyş* bu

³⁵⁰ Bkz. Yekta Demiralp, "Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî...", s.68.

³⁵¹ Seyyid Mahmud Hayrani'nin hayatı ve türbesi ile ilgili geniş bilgi için bkz. Muharrem Bayar, "Seydi Mahmud Hayrani Hazretleri (? – 667/1269)", *Pervasız*, (yerel gazete), Akşehir, 27 Şubat – 6 Mart 1992; Rüstem Bozer, *15. Yüzyılın Ortasına Kadar Anadolu Türk Sanatında Ahşah Kapılar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. SBE Arkeoloji ve Sanat Tarihi, Ankara, 1992, s.116-124; Volkan Ertürk, *XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı*, İstanbul, Atı Yayınları, 2011, s.213-214, 240.

³⁵² Bu iddia sahipleri ile ilgili bilgiler "Giriş" kısmında verilmiştir.

sırada gençtir yani ancak 26-27 yaşlarındadır. Mazgirt'ten gidip Nazımiye/Zeve Köyü'ne yerleşiyor. Yaptığımız görüşmelerdeki anlatılara bakılacak olunursa, ilk çocukları hep ölmüştür. Bu yüzden ikinci kez evlenmiş ve bu evlilikten doğan çocukları yaşamıştır. İkinci evliliği en azından beş yıl sonra olmuştur. Böylelikle tarih en erken 1235 civarına yaklaşmıştır. İkinci evlilikten doğan oğullarından biri olan Şah Haydar'ın gençken babası ile yaşadığı bir rivayet de vardır. Sonuçta *Kureyş* en azından bu köyde 16-17 yıl daha kalmıştır. Ancak oğlu Şah Haydar'ın çocukları içinde kaçınıcı sırada olduğunu bilmiyoruz. Birinci olduğunu varsaysak bile (ki en küçük olduğu da söyleniyor), *Kureyş*, Dersim'den en erken 1255, en geç 1265 civarında ayrılmıştır. Yine Seyyid Mahmud Hayrani'nin H.667/1268-69'da öldüğünü ve Konya'da uzun yıllar eğitim alıp, ilimle uğraştığını ve sonra Akşehir'e gittiğini biliyoruz. En önemlisi ise *Kureyş*'in Zeve'den ayrıldığı tarihlerde, yukarıda bahsedildiği üzere Seyyid Mahmud Hayrani adına 1257'de bir vakfiye kurulmasıdır. Bu durumda *Kureyş*'in, Seyyid Mahmud Hayrani'nin kendisi olma ihtimali yoktur. Ayrıca güçlü sözlü anlatılara göre *Kureyş*'in babasının ismi Mahmud iken, Seyyid Mahmud Hayrani'nin babasının ismi, sandukasında yazdığı üzere Mesud'dur.

Diğer bir iddiaya göre Seyyid Mahmud Hayrani, *Kureyş*'in babasıdır ve 1150 yıllarında Horasan'dan çıkarak önce Adıyaman'a, sonra oğlu *Kureyş* ile birlikte Tunceli/Nazımiye'ye göçmüştür. Bu bilgilere göre, Seyyid Mahmud Hayrani'nin 1150'de Adıyaman'a gelmesi, burada çocuklarının olması, sonra oğlu *Kureyş* ile Tunceli/Nazımiye'ye göçmesi (sanırım Mazgirt'te 1228'lerde Alaeddin Keykubad ile yaşanan hadiseler ve sonra Nazımiye'ye göç etme hikayesi unutulmuş) ve burada oğlunu evlendirmesi, sonra Konya'ya gidip ilim tahsil etmesi, oradan da Akşehir'e gitmesi ve orada da uzun yıllar ilimle uğraşması, bu arada Akşehir'de çocuklarının olması ve 1268 tarihinde de vefat etmesi biraz zor görünmektedir. Çünkü 1150 tarihinde Adıyaman'a gelen bu zatın, ki Horasan'dan çıktıktan sonra Mısır'a da uğradığı

söylenmektedir, en azından 20-25 yaşlarında olduğunu farzederseniz, doğum tarihi de en geç 1125-30 olmalıdır. Bu hesaba göre Seyyid Mahmud Hayrani en erken 138 yaşında vefat etmiştir. Kaldığı, sandukasındaki bilgilere göre babasının ismi Mesud'tur ve bunun Selçuklu paşalarından olduğu söylenmektedir. Bu sebepten Horasan'dan Mısır'a, oradan Adıyaman'a oradan da Dersim'e göçen bir zatın babasının hangi ara Selçuklu'da "paşa" olduğu da ayrı bir sorudur.

Başka bir iddiada da yine, yukarıdaki gibi Seyyid Mahmud Hayrani'nin, *Kureyş*'in babası olduğu ileri sürülse de, bu sefer ilk olarak Nazımiye'ye geldiği, sonra Seyyid Mahmud Hayrani'nin, Alaeddin Keykubad'ın isteğiyle Konya/Akşehir'e gittiği ve ulema öğretmeni olarak görev yaptığı ve oğlu *Kureyş*'in ise daha sonra Nazımiye/Zeve'den Gaziantep'e göç ettiği. Burada ilginç olan, 1228'lerde Alaeddin Keykubad ile karşılaşan, keramet gösteren *Kureyş* iken, neden babası tek başına Konya'ya gönderilmiştir. Ayrıca uzun yıllar âlimlerden ders aldığı ve sonra da medreselerde eğitim verdiği bilinen Seyyid Mahmud Hayrani, eğer 1228'lerde *Kureyş*'in babası ise hangi ara Konya'ya gidip ileri yaşında yıllarca bu eğitimleri aldı ve kendisi de medreselerde ders vermeye başladı.

Farklı bir iddiada ise Seyyid Mahmud Hayrani bu sefer *Kureyş*'in oğlu olarak gösterilmiştir. Bu iddiaya göre *Kureyş*'in oğlu Seyyid Mahmud Hayrani, 1240 yılında Baba İshak İsyanı bitince, Dersim'e sığınmış ve burada 7 yıl saklanmıştır.

Yukarıda da anlatıldığı üzere Nazımiye'ye en erken 1230'ların başında göç eden ve ilk evliliğinden doğan çocukları ölen ve ikinci evlilik yapan *Kureyş*'in çocukları 1240 yılında en fazla 4-5 yaşlarında olmalıdır. Ayrıca Seyyid Mahmud Hayrani'nin, Baba İshak İsyanı ile bir bağlantısını gösteren herhangi bir tarihi bilgi de yoktur.

Başka bir iddiada da, Seyyid Mahmud Hayrani *Kureyş*'in torunu olarak görünmektedir.

Bütün bu iddialara baktığımızda, 13. asrın ilk yarısında (1228) Alaeddin Keykubad ile görüşmüş olan ve henüz evlenmemiş ve çocukları olmamış *Kureyş*'in, 1268'de Akşehir'de vefat eden Seyyid Mahmud Hayrani'nin kendisi, babası, ya da dedesi, ya da tam tersi oğlu olma ihtimali mümkün görünmemektedir. Kaldı ki, Seyyid Mahmud Hayrani'nin türbesinde baba ismi Mesud yazmaktadır. Torunu olma ihtimali ise tarihi verilere aykırıdır. Çünkü verilen tarihlere göre en azından 1230'da evlenmiş olan ve ilk çocukları ölen *Kureyş*'in ikinci evlilik yaptığı ve bu çocuklarının yaşadığı bilinmektedir. Buna göre, en büyük oğlunun en erken 1235 doğumlu olması gerekir. O halde bu büyük oğlunun çocuğu da yaklaşık 1255'de dünyaya gelmiş olur. Eğer bu torun Seyyid Mahmud Hayrani ise Konya'da ilim gören, Akşehir'de öğrenci yetiştiren ve olgun yaşta burada 1268'de vefat eden kimdir?

Başka bir sözlü anlatı ise yukarıdakilerden tamamen farklı bilgiler vermektedir. Bu anlatıya göre, Seyyid Mahmud Hayrani ile *Kureyş* (Mahmud-ı Kebir) aynı kişiler değildir. Kendisi 13. asrın başında Kirmanşah'tan Tunceli'ye gelen *Kureyş* Aşireti mensubu bir *seyyid*dir. İlk gençlik çağında, babasıyla birlikte aşiretin büyük kısmıyla Konya taraflarına gitmiş ve orada kalmıştır. Çünkü Dersim yöresi hem kalabalık bir aşireti, hem de sanat ve ilimle uğraşan üyeleri barındıracak bir yapıda değildir.³⁵³

Bu sözlü anlatı, birinci bölümde arşiv belgeleriyle birlikte ortaya koyduğumuz bilgilerle de örtüşmektedir. Çünkü 16. asırda Konya ve çevresinde çok sayıda *Kureyş* Cemaati üyesi ve *Kureyş* adlı yer isimleri mevcuttur.

Sonuç olarak, *Kureyş* ve Seyyid Mahmud Hayrani'nin aynı kişi ya da oğul/torun olduklarıyla ilgili iddiaların aksine, mevcut "şecere"nin hiçbir sayfasında, Mahmud Hayrani ismi geçmemektedir. Sadece Seyyid Mahmud ismi geçmektedir. Mevlana ile

³⁵³ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

yakınlığı bilinen³⁵⁴, Akşehir'deki mescitte yıllarca öğrenci yetiştiren, ki öğrencilerinden birinin de Nasrettin Hoca olduğu söylenen, bir âlim olan, daha sağlığında 1257 tarihinde adına vakfiye yaptırılan ve vefatında da kendisine devrin mimarisinde bir türbe inşa edilen Seyyid Mahmud Hayrani ile Seyyid Mahmud-ı Kebir'in "şecere"sini İstanbul'a padişaha mühürletmek için götüren ve o nesilden gelen bir *seyyidin*, aynı kişiler olduğunu bilmemesi mümkün olabilir mi? Eğer ikisi aynı kişiler olsaydı bu "şecere"ye Seyyid Mahmud Hayrani ismi yazılmaz mıydı? Bu da yukarıdan beri ifade etmeye çalıştığımız gibi isim karışıklığından ve aynı aşiret mensubu *seyyidler* olmalarından

³⁵⁴ Eflâkî'nin bu konuda aktardığı menkıbe şöyledir: "Âriflerin iftihar, sırlar madeni, basiret sahibi, Abdal'ın sultanı Akşehirli şeyh Sinaneddin-i Külâhdûz (Tanrı onun nefsinin iyi etsin) birçok seyahatlerden sonra dönüp Mevlana'ya geldi. Mevlana: 'Bu seyahatlerinde hiçbir (Tanrı) erine ulaştın mı? Seyyid Mahmud'u ne halde buldun? Ne ile meşguldür?' diye sordu. Şeyh Sinan baş koyup: 'Onu, tüyleri birbirine karışmış bir tilki gibi bir köşede oturmuş ve sizin âleminize karşı tamamiyle gözlerini kapamış bir halde buldum' dedi. Mevlana gülümsedi, fakat bir şey söylemedi. Şeyh Sinan, Akşehir'e döndüğünde Seyyid Mahmud'u çarşıda uyumuş gördü. Seyyid Mahmud gözünü açıp: 'Ey Şeyh Sinaneddin! Eğer biz başların başı ve hür insanların reislerinin sultanı zamanında bir tilki olursak canımıza minnet' diye bağırdı. Bunun üzerine Şeyh Sinaneddin Seyyid Mahmud'un elini ayağını öperek gönlünü aldı. İkinci defa Konya'ya gelip Mevlana'yı gördüğü vakit Mevlana: 'Dünyada yüreği aydın kimseler çoktur. Onda kalma' buyurdu. Sonra şu beyitleri okudu:

Eğer o Mecnun sağsa, söyle gelsin.

Benden benzeri görülmemiş bir mecnunluk (delilik) öğrensin.

Eğer sen deli olmak istersen, elbisene benim nakşımı dik.

Bundan sonra bu beyti okudu:

Her delilik için bir müddet sonra şifa bulmak vardır.

Ey Mecnun! Sana ne oldu da bu hastalıktan kurtulmadın.

Şeyh Sinaneddin: 'Mevlana'nın bu ateşli sözlerinin heybetinden bana öyle bir hal geldi ki, huzurundan deli gibi çıkıp dağların yolunu tuttum, bir yıl kadar kendime gelemedim. O ulu kişinin hakkı için söylüyorum ki, kendime geldiğim vakit yine kendimden geçmişim ve hâlâ o durumda yaşıyorum.' dedi." Bkz. Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri - II*, İkinci Basılış, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, M.E.B. Yayınları, 1966, s.26-27.

kaynaklanmıştır. Çünkü *Kureyş*'in gerçek ismi Mahmud'dur. Ayrıca babasının ismi de Mahmud'dur. Kendisi de oğullarından birine bu ismi vermiştir.

Bütün bu bilgi kirliliği, Seyyid Mahmud Hayrani'nin hayatının tam olarak analiz edilmemesinden kaynaklanmaktadır.

2.4. KUREYŞAN OCAĞI İLE DERVİŞ BEYAZ OCAĞI ARASINDAKİ TARTIŞMALAR

Bugün üzerinde anlaşılamayan konulardan biri de, Kureyşan Aşireti ile Derviş Beyaz (Derviş-i Gevr) Ocağı arasında yaşanan "şecere" tartışmasıdır. İlginç olan *Kureyş* zamanından beri Tunceli'de ikamet eden Derviş-i Gevr Ocağı mensupları, asırlardır böyle bir iddiada bulunmazken, Muş/Varto'da yaşayan ve ellerinde "şecere" bulunduran bu ocak mensupları, son yıllarda hem "şecere"nin kendilerine ait olduğunu, hem de ateşle sınananın Derviş-i Gevr olduğunu iddia etmektedirler.

Derviş Beyaz Ocağı (Derviş-i Gevr) mensubu bazı kişilere göre; Alaeddin Keykubad döneminde ateşe giren Derviş-i Gevr'dir ve bu şahıs Vanlı Seyyid Süphan'dır. Bu derviş 12 aşiret ile Bağın'a yerleşmiştir. Sultan Alaeddin buraya geldiğinde, O'nun çuhadarı Mehmed ile ateşe giren bu dervıştır. Bu olaydan sonra Sultan Alaeddin Keykubad, Çapakçur (Bingöl)'un Ab-ı Tahir bölgesi merkez olmak üzere birkaç köyünü kendisine vakıf olarak vermiştir. Derviş-i Gevr, İmam Muhammed Bakır'ın 8. babadan torunudur. Daha sonra ise Derviş-i Gevr'in 6. babadan oğlu olan Seyyid Şeyh Mahmud-ı Kebir, Adıyaman/Hısn-ı Mansur'a göçmüştür. Burada iken Sultan IV. Murad buraya gelmiş ve aynı kerameti (ateşe girme) O'ndan da istemiştir. Belgede, Derviş-i Gevr'in isminin karşısında parantez içinde Seyyid Süphan sakin-i Ab-ı Tahir Çapakçur

yazarken, Derviş Beyaz'ın isminin karşısında da Seyyid Mahmud-ı Kebir Derviş Beyaz sahib-i talih-i Sultan Murad Han, yazmaktadır.³⁵⁵

Ancak bu bilgileri aktaran kişi, görüşmeyi yapan Alemdar Yalçın'a "şecere"yi göstermemiştir.

Bu iddialardaki hataları şöyle sıralayabiliriz: Bu ocak mensupları, Alaeddin Keykubad döneminde yaşamış Derviş-i Gevr'in, *seyyid* olduğunu ileri sürmektedirler. Fakat "*Kureyş'in Hayatı*" kısmında da bahsettiğimiz üzere, asırlardır gerek Tunceli'de

³⁵⁵ "Alemdar Yalçın: *Derviş Beyaz Ocağı'nın kurucusu Derviş Beyaz'ı bize tanıtır mısınız?*

Hazır Ali Beyazyıldırım: "... *Erzincan, Bağın yöresine yerleşen Vanlı Seyyid Süphan, Derviş-i Gevr'dir. Seyyid Süphan, Bağın'a 12 aşiret ile yerleşirken, malum tarihte 1230'lu yıllarda Moğol istilası başlamış Anadolu'da. O dönemde Selçuklu Sultanı olan Alaeddin Keykubad, bu yörede dostluk aramak için Erzincan'a kadar gelmiş. Erzincan yöresinde de seyidlerin varlığını duymuş, onların desteklerini almak için Bağın'a kadar gelmiş. Orada Seyyid Süphan'la görüştükten sonra onlara da seyidliğini ispat etmeleri için keramet dilemiş. Sonuçta büyük bir ateş yakılmış Şorik Şeceresi'ndeki kayıtlara göre söylüyorum. Seyyid Sultan Alaeddin'in çuhadarı olan Mehmed adında birisiyle ateşe atılmış. Yedi gün ateşte kaldıktan sonra sağ salim olarak çıkmışlar. Çıktıklarında Alaeddin Keykubad, çuhadarına sormuş, Mehmed'e demiş: "Peki nasıl yanmadınız?" Mehmed: "Sultanım ateşe girene kadar, ateşti. Fakat ateşin içine girdikten sonra beyaz bir köşk vardı, bahçesi vardı, sular, güller, reyhanlar vardı. Ben o bahçenin içinde geziyordum. Derviş-i Gevr de kuş gibi o kubbeye konmuştu. Sonra sen çağırdın, kubbeden indi, elimden tuttu geldi. Ben ateş namına bir şey görmedim. Saraydır." Bunu duyduktan sonra Alaeddin Keykubad Seyyid Süphan'a: "Dile benden ne dilersen? Sana ne yapabilirim?" demiş. O da kendisine dokunulmayacak şekilde bir bölge istemiş. Bunun üzerine de o günkü adıyla Bingöl'ün eski adı olan Çapakçur'un Ab-ı Tahur bölgesi merkez olmak kaydıyla kendisine vakıf verilmiş. Birkaç köyle beraber. O vakıfta kendi tekkesini kurmuş... Sekizinci babadan İmam Muhammed Bakır'ın torunudur Derviş-i Gevr... Sonuç olarak kendisinin altıncı babadan oğlu olan Seyyid Şeyh Mahmud Kebir, Adıyaman'a göçmüş, oraya yerleşmiş, Hısn-ı Mansur'a... İşte orada yaşamakta iken IV. Murad'ın yaptığı seferlerden sonra orada O'nun seyidliğinin ispatı için, O da aynı ateşe atıyor. Ve O'nda da kerâmet görünce, O da tekkesini orada kuruyor... Derviş-i Gevr'in isminin karşısında parantez içinde bir açıklama vardır. Seyyid Süphan sakin-i Ab-ı Tahur Çapakçur.... Derviş Beyaz'ın isminin karşısında özel bir açıklama var yine. Seyyid Mahmud-ı Kebir Derviş Beyaz sahib-i talih-i Sultan Murad Han..." Bkz. Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar..., s.83-84.*

gerekse Varto'da kuşaktan kuşağa aktarılan bilgilere göre, Derviş-i Gevr bir *seyyid* değildir. *Kureyş*'in, fırının içinde gördüklerini anlatsın diye, elinden tutarak zorla fırına götürdüğü Alaeddin Keykubad'ın adamıdır. Fakat kendisinin *Kureyş*'e bağlanması ve O'nun yanında kalmak istemesi sebebiyle, *Kureyş* tarafından kendisine el/keramet verilmiştir. Bu soydan gelenler zamanla çoğalarak bir "ocak" halini almıştır. Bugün Derviş-i Gevr Ocağı mensupları Kureyşanlıların *rayveridirler*. Derviş-i Gevr'lerin *piri* de Kureyşanlılardır. Tunceli'de yaşayan Derviş-i Gevr Ocağı mensupları da kendilerinin *seyyid* olmadıklarını, ancak *Kureyş*'ten himmet aldıklarını bilmektedirler. Nitekim görüşme yaptığımız Kureyşanlılar, Derviş-i Gevr'lerin en çok Tunceli'nin Tirkele Köyü'nde yaşadığını ve bunlar arasında pek çok kerametli dervişin de bulunduğunu söylemiştir. Bunlardan biri de Devres-e Tirkele (Tirkele'nin Dervîşi)'dir. Anlatılanlara göre, bu dervişin oğlu bir gün Mazgirt'e gider. Oradan döndüğünde, kendisine babasının öldüğünü söylerler. O da "*Yoo, aşağıda bana rastgeldi, gitti.*" der. Bunun üzerine köylüler gidip mezarına bakarlar ki, yok, sır olmuş.³⁵⁶ Yukarıda anlatıldığı üzere, *Kureyş*'in "şecere"sinin bu ocağa ait olması mantıklı değildir. Kendilerine ancak daha sonraki asırlarda, aşağıda da anlatılacağı üzere, bir icazetname verilmiş olabilir.

Yine bu iddia sahiplerine göre, Alaeddin Keykubad'ın Derviş-i Gevr-i ateşe attığı gibi, IV. Murad da Hısn-ı Mansur'da İmam Muhammed Bakır'ın soyundan gelen Derviş-i Gevr'in altıncı kuşaktan torunu olan Mahmud-ı Kebir'i ateşe atmıştır. Oysaki bugün gerek Adıyaman/Kandırılı'de gerekse Gaziantep/Yukarı Kayabaşı'nda yaşayanlar, hem kendilerinin Kureyş soyu olduklarını, hem de İmam Musa-i Kazım soyu olduklarını söylemektedirler. Ayrıca bu anlatı kendi içinde dahi birbiriyle çelişmektedir. Çünkü yukarıdaki kısımlarda da ortaya koyduğumuz üzere, 1228'lerde meydana gelmiş bu olaydaki dervişin 6. kuşaktan torunu en fazla 1450 civarında

³⁵⁶ Bkz. Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

yaşayabilir, IV. Murad (1623-1640) döneminde yaşaması mümkün değildir. Bunun yanında IV. Murad, diğer hükümdarların mührü olan "şecere"yi elinde bulunduran birisini neden tekrar ateşle sınısın? Kaldı ki gerek III. Ahmed'in, gerekse I. Mahmud'un mühürlerinin olduğu belgelerde, Sultan Murad'ın, Mahmud-ı Kebir'i ateşe attığı ve bu olayın Hisn-ı Mansur'da geçtiği ile ilgili bir bilgi de yoktur. Tam aksine 9. sayfada, Mahmud-ı Kebir'in bizzat kendisinin geldiği ve Sultan Murad'ın da bu "menşur"un Hz. Muhammed'in neslinin "şecere"si olduğunu kabul ettiği yazmaktadır.³⁵⁷ Yine 2. sayfada Sultan Murad'ın, Şeyh Mahmud-ı Kebir'e ait bir nasihatnâme'yi hazerde ve seferde (barışta ve savaşta) hep yanında taşıdığı ve bununla pekçok zaferler kazandığı, bunun Sultan Murad'dan her bir Sultan'a miras kaldığı da belirtilmiştir.³⁵⁸ 4. sayfada yazılan "tarihi ateş hadisesi"nin ise Alaeddin Keykubad döneminde yaşanan olay olduğu açıktır. Hükümdar ismi olarak Sultan Murad'ın yazmasının sebebinin ise kişi ve yer isimlerinin karıştırılmış olabileceğinden yukarıda bahsettik. Nitekim 19. sayfada da aynı olay bu kez Derviş-i Gevr ve Derviş Beyaz üzerinden ayrı ayrı anlatılmış, bu sefer Mahmud-ı Kebir'den hiç bahsedilmemiştir.³⁵⁹

Varto'daki Derviş Beyaz (Derviş-i Gevr) Ocağı mensuplarının diğer bir iddiası da Alaeddin Keykubad tarafından ateşe giren Derviş-e Gevr'in gerçekte Vanlı Seyyid Süphan olduğu ve O'na, Çapakçur (Bingöl)'un Ab-ı Tahur bölgesi merkez olmak üzere birkaç köyünün vakıf olarak verildiğidir. Yine bu aileye göre ellerindeki belgede,

³⁵⁷ "Bu mübarek menşur sahibi es-Seyyid Şeyh Mahmud, Sultan Murad Han (Allah O'na yardım etsin)'in yanına gelince, Sultan Murad bu menşurun Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.)'in temiz neslinin şeceresi olduğunu kabul etti. Bu silsileye zulm edene la'net okudu ve ona rağbet edene rahmet diledi. Tekrar ileri gelenler ve halkdan bu silsileye zulüm eden herkese la'nette bulundu. Ben Peygamberlerin efendisi (S.A.V.)'in ümmetinden İstanbul Nâibi hakim, fakir Mustafa. Bâki olan Allah'tır. 15 Şevval 730 senesi Bağdad'ın fethi zamanında vuku bulmuştur." Bkz. Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.9.

³⁵⁸ Bkz. EK-II: I. Mahmud'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747), s.2.

³⁵⁹ Bkz. EK-II: III. Ahmet'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721 tarihli), s.19.

Derviş-i Gevr'in isminin karşısında parantez içinde Seyyid Süphan sakin-i Ab-ı Tahur Çapakçur, Derviş Beyaz'ın isminin karşısında da Seyyid Mahmud-ı Kebir Derviş Beyaz sahib-i talih-i Sultan Murad Han, yazmaktadır.

Yukarıda bahsettiğimiz üzere Derviş-i Gevr bir *seyyid* değildir. Keza ismi de Süphan değildir. Nitekim Ek kısmında verdiğimiz ve aynı olayın Mahmud-ı Kebir üzerinden anlatıldığı Tunceli'deki "şecere" kaydında Vanlı Seyyid Süphan ismi geçmemektedir. Sadece 3. sayfada verilen silsilede Şeyh Mustafa'nın, Şeyh Subhan adlı birinin saliki, yani onun yolundan gideni, olduğu yazılmıştır.

Muş/Varto'daki "şecere"yi gören ve eserinde bunun hakkında bilgi veren Şerif Fırat ise Alaeddin Keykubad zamanında *Kureyş*'in ve Derviş Beyaz'ın fırına girdiğini; Sultan Murad zamanında ise Bağında, tarikat rehberi Derviş Beyaz soyundan gelen Ali Uyyun'a, gösterdiği kerametten dolayı, Çapakçur Ovası'nın vakfedildiğini yazmaktadır. Yine Şerif Fırat, bu ovanın Abi-tahhur (Abı-Tahur) Köyü'nde Ali Uyyun adına bir tekke kurulduğunu da söylemektedir.³⁶⁰ Belgeyi gören Şerif Fırat'ın eserinde Vanlı Seyyid Süphan ismi yoktur.

Şerif Fırat'ın verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre, Çapakçur Ovası Sultan Murad (büyük olasılıkla IV. Murad) zamanında Derviş Beyaz (Derviş-i Gevr olmalı) soyundan gelen Ali Uyyun adlı bir zata vakfedilmiştir ve büyük olasılıkla bunun için kendisine bir de icazet verilmiştir. Eğer böyle bir icazet varsa ve burada Ali Uyyun'un soyu İmam Muhammed Bakır'a dayanıyorsa, o halde bu kişi Derviş-i Gevr'in soyu değildir. Ya *Kureyş*'in ya da başka bir Seyyid'in soyundandır. Şecerelerin benzerliği ise ancak, eskiden *seyyid* soyundan gelenlerin başka bir *seyyidde* gördüğü belgelerin bir nüshasını almasından kaynaklanmış olmalı.

³⁶⁰ "*Elmalüm velmeşhur Derviş Beyaz veledi alem, Ali-Uyyun mukayyedu filkitügi bitekiyeti elmüstemi memaliketü Çapakçur Abi-tahhur.*" Bkz. M. Şerif Fırat, *Doğu İlleri...*, s.110.

Yukarıdaki bütün bu iddiaları öne sürenler, Muş/Varto'da Derviş Beyaz Ocağı mensuplarıdır. Buna karşın yine bu yörede oturan başka aşiret üyeleri, Tunceli'deki anlatılara benzer, ancak Derviş Beyaz Ocağı mensuplarından farklı bilgiler vermişlerdir. Mesela Varto'da ikamet eden Kumsoran Aşireti'nden birine göre, Derviş-i Gevr, bugün *pirleri* olan *Kureyş* ile fırına atılmış ve yanmamıştır. Fırından çıkınca üstü tozlandığı için de kendisine bu anlama gelen Gevr denilmiştir ve *seyyidlik*le de bir alakası yoktur. Bu kişi ayrıca, şimdiye kadar Derviş Beyaz adının açık bir şekilde kullanılmadığını ve Derviş Beyaz Ocağı mensubu Beyazyıldırım'ların da Derviş-i Gevr Ocağı mensubu olduklarını söylemiştir.³⁶¹

Yine bu yörede yaşayan Kureyşanlıların ileri gelenlerinden biri de, Derviş-i Gevr ile Derviş Beyaz'ın aynı kişiler olduğunu ve kendisine "derviş" denmesinin sebebinin ise *Kureyş* tarafından kendisine el/himmet verilmesi olduğunu söylemiştir. Bunun yanında Derviş-i Gevr ile Derviş Beyaz Ocağı'nın aynı olduğunu, Zazaca olan "Gevr" kelimesinin Türkçe "Beyaz" anlamına geldiğini ve yöredeki ocak mensuplarının

³⁶¹ "Seyyidler var yine Koreşanlar (Kureyşanlılar) ağırlıkta. Derviş-i Gevrler (Gevranlar) var daha doğrusu yani Derviş-i Gevrler (Gevranlılar) de bilmiyorum bugün farklı bir şeye giriyor. Derviş Beyaz veyahut Derviş-i Gevr olarak. Doğdum doğal Derviş-i Gevrler (Gevranlılar) biliyorum kendimizi... Duyduğumuz kadarıyla (Derviş-i Gevr) Pirimizle beraber ateşe atılmış, yani Kureyş'le beraber ateşe atılmış. Bu yanmamış Kureyş'le beraber... Pirin yanında çıktığı zaman üstü tozlanmış. Kureyşan olmadığı için herkesin tanıdığından dolayı, bizim derviş tozlanmış, mozaraklaşmış anlamında "gevr" denilmiş... Bugüne kadar öyle gelmiş. Ama seyidlikle bir alakasının olmadığı söyleniliyor, değildir yani.

Derviş Beyaz öyle açık bir duyulman veyahut bir anlatımlan bugüne kadar gelmedi.

Nuri Beyazyıldırım, Derviş-i Gevrli (Gevran)'dir... Şimdi soyadı Dervişbeyaz'dır.

(şecerenin) kendisine ait olduğunu yani Derviş-i Gevrli'lere (Gevranlılara) ait olduğunu söyledi ne kadar doğru onu da ben bilmiyorum. Bkz. Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar..., s.495-50"1.

da iki üç yıldan beri kendilerine "Gevr" yerine "Beyaz" dediklerini, kendilerinin ise bu ocağı şimdiye kadar hep Derviş-i Gevr olarak bildiklerini ifade etmiştir.³⁶²

Başka bir *Kureyşan* mensubu da Derviş Beyaz isminin son zamanlarda, kitaplarda yazdığı için kullanıldığını, gerçekte halk arasında şimdiye kadar herkesin Derviş-i Gevr adını bildiğini söylemektedir.³⁶³ Hormek Aşireti mensubu birisi ise Varto'daki Derviş-i Gevr Ocağı'nda bulunan "şecere"nin Kureyşanlılardan alındığını ve sonradan 1960'larda Cemal Gürsel'e götürüldüğü vakit bu sarı, uzun belgeye bir-iki ilave yapıldığını iddia etmiştir. Yine bu kişi, belgeyi 1980'lerde gördüğünü söylemektedir.³⁶⁴ İlginç bir şekilde, bizim Tunceli'de gördüğümüz sarı, uzun belgede de beyaz renkli iki beyaz ek sayfa vardı. Hem Varto'daki hem de Tunceli'deki belgelerin Osmanlı saray kağıdlarına yazıldığı belli oluyor. Bu da bu belgelerin farklı hükümdarlar zamanında onaylatıldığını göstermektedir. Fakat neden ikisine de sonradan ilave yapıldığını belli değildir. Bizim görüştüğümüz Yusuf Düzgün, bu belgeyi dedesi ve babasının İsmet İnönü'ye götürdüğünü, başka da kimseye göstermediklerini söylemiştir.

Sonuç olarak, asırlardır bölgede anlatıla gelen rivayetlerin, eksik ve hatalı bir şekilde, "şecere"ye yazılması sonucu, bugün bu tartışmalar ortaya atılmıştır. Yine sözlü

³⁶² "Hacı Kureyş, Alaeddin Keykubad'ın yanında bulunan naiblerinden birinin elini tutarak fırına götürüyor. Fırın sönünce bakıyorlar ki Kureyş yanmamış, beraberinde götürdüğü naib buzdan heykele dönmüş. Bu sebepten ona Gevr diyorlar. Naib Alaeddin Keykubad'a; "Ey padişahım yıllar yılı ben size hizmet ettim. Eğer uygun görürseniz bundan sonra da bu dervişe, bu erene hizmet edeyim." Kureyş O'na el veriyor, himmet veriyor. Oluyor Derviş Beyaz...

Derviş-i Gevr ile Derviş Beyaz Ocağı aynıdır, aynı isim. Yani Zazaca Derviş-i Gevrler (Gevranlar), Türkçe Derviş Beyazlar anlamındadır...

İki ila üç yıldır kendileri (kendilerine Beyaz) diyor, ben demiyorum. Ben şimdiye kadar hep Derviş-i Gevr Hoca olarak biliyordum ki, seyyiddir, talipleri de vardır.... İlk defa bir internet sitesinde Ali Yaman hocanın Alevi Kızılbaş Ocakları adlı makalede işte orada Gevr yanında da hemen Beyaz (yazılmıştır), gevr beyaz demektir." Bkz. Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar..., s.516-517.

³⁶³ Bkz. Bingöl, *Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.443.

³⁶⁴ Bkz. Bingöl, *Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar...*, s.458-459.

anlatıları tam olarak bilmeden, sadece belgelerde yazılı olan eksik ve birbiriyle çelişen tarihleri ve isimleri kullanarak yorum yapmaya çalışan bir kısım araştırmacılar yüzünden de bugün bu tür çelişkili iddialar internet ortamında dolaşmaktadır. Yukarıdan itibaren vermeye çalıştığımız bütün bu bilgilerin sonucunda ortaya çıkan şudur ki, *Kureyş* (Mahmud-ı Kebir) ile Derviş-i Gevr (Derviş-i Beyaz) ayrı kişilerdir ve Derviş-i Gevr de *seyyid* değildir. Kendisi Alaeddin Keykubad'ın çuhadarı olup, *Kureyş*'in kendisiyle birlikte fırına götürdüğü ve sonra kendisine bağlandığı için, el/keramet verdiği bir zattır. Eğer Muş/Varto'daki Derviş Beyaz Ocağı'nda bulunan belgelerde Derviş-i Gevr'in Peygamber soyundan geldiği yazıyorsa, bu hatalar, sözlü bilgileri eksik anlatanlara ve bu bilgileri yanlış yazıya geçirenlere aittir. Nitekim "şecere" kısmında da anlattığımız üzere, *Kureyş*'in elinde bulunan ve Hz. Hüseyin döneminden gelen orijinal (ceylan derisine yazılmış olan) "şecere" bugün mevcut değildir. Günümüzde var olan "şecere" nüshaları ise zamanında orijinal "şecere"den kopya edilmiş ve daha sonraları bunu onaylatmaya götürenlerin soylarının yazıldığı ve eklenen bilgilerle de sayfa sayısının arttığı kopyalardır. Kimi ailelerde bu "şecere" kopyası ile birlikte icazetnâmeler de mevcuttur.

3. BÖLÜM

KUREYŞAN AŞİRETİ'NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

3.1. TARİHİ ARKA PLAN

Anadolu'ya, 13. asrın başında gelen ve sözlü anlatılara göre ilk olarak Dersim yöresine yerleşen Kureyş Aşireti'nin üyeleri arasından, ne kadarının Tunceli yöresinde kaldığı ve ne kadarının Anadolu'ya dağıldığı tam olarak bilinmemektedir. Şifahi bilgilere göre, yöreye Kirmanşah ya da Horasan'dan gelen bu aşiretin çoğunluğu, kısa bir süre sonra yörenin oldukça dağlık ve küçük olması sebebiyle Anadolu'nun içlerine gitmiştir. Nitekim bu konuyla ilgili olarak birinci bölümde arşiv belgelerinden yararlanılarak ortaya konulan verilerde de görülmüştür ki, 16. asırdan itibaren Konya, Karaman, Ankara, Akşehir, Kütahya, Uşak gibi illerde gerek Kureyş Cemaati, gerekse Kureyş yer isimlerine sıkça rastlanılmıştır.

Bu ilk göçten sonra Nazımiye'ye yerleşen aşiret üyeleri birkaç asır sonra, yörenin çoğalan nüfusu barındıramaması sebebiyle, tekrar çevre illere dağılmışlardır.³⁶⁵

Anadolu'ya ilk gelen aşiretin mezhebinin Alevilik olduğu bilinmektedir. Çünkü bu aşiret mensubu olan *Kureyş*'in, bugün mevcut olan soyu o dönemden bugüne kadar aynı inanç yapısını sürmektedir. Fakat Anadolu'nun içlerine giden aşiret üyelerinin, yerleştikleri yörelerin nüfus yoğunluğuna bağlı olarak, zamanla mezheplerini değiştirdikleri de muhtemeldir.

İlk bölümde de bahsedildiği üzere, 13. asrın ilk çeyreğinde Anadolu'ya yayılan bu aşiretin isminden 16. asrın sonundan itibaren, en kalabalık olarak yaşadığı Konya ve Karaman yörelerinde dahi bahsedilmemektedir. Bir cemaat olarak en son 18. asrın ilk yarısında Akşehir'e ait belgelerde görülmektedir. Bugün ise Orta Anadolu'da ancak birkaç yer isminde varlığını sürdürmektedir. Bunlar Karaman/Ayrancı'ya bağlı Büyük

³⁶⁵ Bkz. Görüşme, Hasan Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

Koraş ve Küçük Koraş köyleridir. Bu köyler arşiv vesikalarında Kureyş-i Kebir ve Kureyş-i Sagir olarak geçmektedir. Ancak bugün burada yaşayan yaşlılar, Koraş adında iki kardeşin yöreye geldiğini ve büyüğünün Büyük Koraş, küçüğünün ise Küçük Koraş yörelerine yerleşerek, buralara isimlerini verdiklerini söylemektedirler.³⁶⁶

Günümüzde Orta Anadolu'da bir Kureyş Cemaati yaşamadığı için, 13. asrın başında burada yerleşmiş olan aşiretin sosyo-kültürel yapısı ile ilgili ayrıntılı bilgilere ulaşmamız mümkün değildir. 16. asra ait tahrir defterlerinde ise nüfus, şahıs ismi, alınan vergiler ve yaşadıkları karye isimlerinin yanısıra Esbkeşan Taifesi³⁶⁷ içinde oldukları bilgisi vardır.³⁶⁸ Bu bilgidен, geçmişte en azından aşiretin bir kısım üyelerinin at yetiştiriciliği ile de uğraştığını öğrenmiş oluyoruz. Kureyş Cemaati'nin 13. asrın ilk çeyreğinde yerleştiği Konya ve Karaman yöreleri, bu dönemden Osmanlıların Karamanoğulları topraklarını kesin ele geçirdiği 15. asrın sonuna kadar³⁶⁹ sürekli bir mücadele sahası olmasına rağmen, I. bölümde verildiği gibi, cemaatin 1500'deki tahrirde varlığını koruduğu görülmektedir. Her ne kadar bu tarihte nüfusu az olsa da (vergi veren 17 kişi), sonraki yıllarda hızla çoğaldığı görülmektedir. 1584 tarihinden itibaren Konya/Karaman bölgesinde Kureyş Cemaati ismi artık belgelerde kullanılmamıştır. Sadece yer isimleri mevcuttur.

Bu sebepten üçüncü bölümde sadece, Tunceli kökenli ve *Kureyş* (Kureyş Aşireti üyesi) adlı dervişin soyundan gelen Kureyşanların sosyo-kültürel yapıları ile ilgili bilgiler verilmiştir.

³⁶⁶ Bu konuda görsel tanıtım için bkz. <https://www.youtube.com/watch?v=hVvS6D3JzUE> , (E.T.16.05.2017).

³⁶⁷ Esbkeşan (Atçeken) Taifesi hakkında geniş bilgi için bkz. Hasan Basri Karadeniz, *Atçeken Oymakları (1500-1642)*, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri, 1995.

³⁶⁸ 387 Numaralı *Muhâsebe-i Vilâyet-i Karaman...*, s.233, 235.

³⁶⁹ Karamanoğulları tarihi hakkında bkz. *Şikâri'nin Karamanoğulları Tarihi*, M. Ferid Uğur (Transkript eden), Konya Halkevi Tarih ve Müze Komitesi Yayınları: Seri 1, Sayı 2, 1946.

3.2. TUNCELİ/DERSİM'DEKİ KUREYŞAN AŞİRETİ'NİN SOSYO-KÜLTÜREL YAPISI

Tunceli kökenli Kureyşan Aşireti mensupları, 13. asırda Kirmanşah/Horasan'dan gelip bir süre Dersim'de yaşayan *Kureyş* (Mahmud-ı Kebir) adlı dervişin soyundan çoğalmışlardır. Bu yöreye gelen ve Anadolu'nun içlerine gitmeyen Kureyş Aşireti üyeleri de bugün farklı "ocak" isimleriyle adlandırılmaktadır. Mesela Baba Mansurlar, Seyyid Savunlar/Sabunlar bunlardandır ve bu ocaklar da *seyyiddir*.

Yukarıda anlatıldığı üzere, *Kureyş* önce aşiret üyeleri ve akrabaları ile birlikte Mazgirt/Çelekas'ta yaşamış sonra da buradan, akrabaları, talibleri ve bir kısım aşiret üyeleri ile birlikte Nazımiye ilçesinde bulunan Zeve (Deu *Kureyş*)'ye gidip yerleşmiştir. Burada evlenmiş ve 7 oğlu olmuştur. Biri genç yaşta sır olduğu için, soyu diğer 6 oğlundan çoğalmıştır. Ancak kendisi bir süre sonra Zeve'den ayrılmıştır. Asırlar içinde çoğalan bu soy, talibler ve diğer aşiret üyeleri ile birlikte artık bu köye sığamamış ve başka yerlere göç etmek zorunda kalmıştır. Asırlar içinde neredeyse Dersim'in her yerine Kureyşanlı aileler yerleşmiştir. 2013 yılında Zeve Köyü'nde ayaküstü sohbet ettiğimiz bir dede, bugün dünyaya yayılan Kureyşanlıların yaklaşık 60 bin kişi olduğunu söylemiştir. Bu da bize gösteriyor ki, Kureyşanlılar sadece Dersim'in sınırları içinde değil, Türkiye'nin de pek çok bölgesine göç etmişlerdir. Yine yurt dışına çıkan pek çok aşiret mensubu da vardır. *Kureyş*'in soyundan gelenlerin yaşadıkları yerler arasında, Tunceli'den sonra, ilk başta Erzincan, Muş/Varto ve Bingöl yöreleri gelmektedir. Bugün bakıldığında büyük şehirler başta olmak üzere Elazığ, Erzurum, Maraş, Gümüşhane, Sivas, Aydın, Mersin gibi illerde Kureyşanlı aileler yaşamaktadır.

Aşağıda, bu aşiretle ilgili Osmanlı ve Cumhuriyet dönemi kayıtlarında geçen, özellikle nüfusla ilgili bilgilerin yanısıra, sözlü anlatılar ve bir kısım yazılı eserlerden elde edilen gelenek ve göreneklerden bahsedilmiştir.

3.2.1. Yazılı Kaynaklarda Kureyşan Aşireti

Gerek Osmanlı, gerekse Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında bölge ile ilgili tutulan yerli ve yabancı kayıtlarda, yörenin sosyo-ekonomik ve kültürel yapısından çok, aşiretlerin nüfusları ile vergi toplama ve yörede yaşanan şikayet olaylarını önleme üzerinde durulmuştur. Bu sebepten yörenin sosyo-kültürel yapısı hakkında, birkaç gezi raporunda verilen bilgiler dışında fazla bir şey yoktur. Bu kayıtlarda da yöredeki bütün aşiretlerin gelenekleri genel olarak verilmiştir. Özel olarak aşiretler arasında farklı bir gelenek-görenekten bahsedilmemiştir. Yalnız neredeyse her yazılı kayıta Kureyşanlıların *seyyid* oldukları üzerinde özellikle durulmuştur. Mesela 1895 yılında Dersim'i gezen Antranik Yeritsyan eserinde, Dersim'in genel yapısından, Ermeni nüfusundan ve bunların yaşadıkları yerlerden bahsederken, yer yer de Dersim Aşiretleri hakkında bilgi vermiştir. O, Dersim'in genel dini liderinin Kureyşan Aşireti ve bu aşiretten her erkeğin de *seyyid* olduğunu yazmıştır. Antranik'in aktardıklarına göre, bir *seyyide dedelik* verileceği zaman, 7 dede o *seyyid*'in evinde toplanır ve sazlar eşliğinde deyişler söylenir. Sonra dedelerden biri ayağa kalkarak *seyyid*'in sakalını ve uzun saçlarını keser. Daha sonra da 7 dede sağ ellerini bu *seyyid*'in başının üzerine koyar ve tekrar çalan sazlar eşliğinde de onu *dedelik* derecesine yükseltirler. *Dedelik* görevini üstlenen bu *seyyid*'lerin önemli görevlerinden biri de halk arasında barışı sağlamaktır. Dedenin öğütlerini dinlemeyenler dışlanırlar. Sadece *seyyid* ve dedeler değil, komşular da o kişiyle ilişkilerini keserler.³⁷⁰ Burada da görüleceği üzere her *seyyid*, *dede* değildir. Ancak o görevi hakkıyla yerine getireceğine inanılan ve *seyyid* soyundan gelen birine bu pâyeye verilmiştir.

Antranik'in bu ifadelerine karşılık, 1925 ve daha sonraki yıllarda Dersim ve buradaki inanç hakkında bilgi veren Naşit Hakkı ise fazlasıyla önyargılı davranmıştır.

³⁷⁰ Antranik, *Dersim Seyahatname*, çev. Payline Tomasyan, İstanbul, Aras Yayınları, 2012, s.115, 124.

Eserlerinin³⁷¹ bazı yerlerinde *seyyidlerin* ve *dedelerin* oldukça cahil ve bilgisiz olduklarını yazarken, bazı yerlerde de kendi ifadelerini çürütürcesine "*Dersimliye cahil demek âdet olmuştur. Fakat konuştuğum, görüştüğüm ağalar, seyyidler, ağzadeler içinde öyle bilgiç, öyle politikadan anlar adamlara rastladım ki, hayatın örsünde dövülmüş olan bu insanlar, o zaman Orta Anadolumuzun gözü açılmamış halkından daha çok bilgili ve daha çok durumlardan haberi görünüyordular.*" demektedir.³⁷² Yine Naşit Hakkı Kureyşan Aşireti için, "*Dersim'in hemen her tarafına yayılmış bu aşiret bir seyyid ocağıdır.*"³⁷³ demektedir.

Ali Kemali ise eserinde, *seyyidlerin*, atalarının Horasan'dan geldiğine ve Peygamber sülalesine mensup olduklarına inandıklarını ve halktan "*Uma*"³⁷⁴ dedikleri bir tür hediye aldıklarını yazmıştır.³⁷⁵ Ancak Tunceli'de *seyyidler* halktan para toplamaz, sadece her yıl taliblerini ziyaret eden *pir* ve *rayverlere*, herkes gücü oranında *çıralık* denen ufak hediyeler (bu bazen bir miktar para, bazen de yiyecek olur) verir. Talib bu *çırallığı* verirken, "*Benim dünya malında gözüm yok*" demektedir. *Uma* adını ise görüşme yaptığımız yaşlılar duymamıştı.³⁷⁶

Cumhuriyetin ilk dönemine ait bir raporda da, Kureyşan Aşireti mensuplarının kendilerinin Horasan'dan geldiklerini ve Peygamber soyuna mensup olduklarını

³⁷¹ Naşit Hakkı Uluğ, *Derebeyi ve Dersim*, İstanbul, Kaynak Yayınları, Eylül 2011; Naşit Hakkı Uluğ, *Tunceli Medeniyete Açılıyor*, İstanbul, Kaynak Yayınları, Mayıs 2007.

³⁷² Naşit Hakkı Uluğ, *Tunceli Medeniyete Açılıyor...*, s.54-55.

³⁷³ Naşit Hakkı Uluğ, *Tunceli Medeniyete Açılıyor...*, s.60.

³⁷⁴ "Uma" kelimesi eski Türkçe'de "eve gelen konuk" anlamına gelmektedir. Bkz. Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it Türk*, Cilt:I, s.92.

³⁷⁵ Ali Kemali, *Erzincan...*, s.209.

³⁷⁶ Bkz. Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014. Bu görüşme sırasında Haskar Nine, Elazığ'da buldukları sırada, buradaki Zazaların "Uma" kelimesini Allah için kullandıklarını da söylemiştir.

söylediklerini ve bu nedenle Kureyşanlıların bütün Dersim aşiretleri nezdinde itibar sahibi oldukları yazılmıştır.³⁷⁷

Osmanlı dönemine ait ve çoğunlukla yörede yaşanan şekavet olaylarından bahseden az sayıdaki belgelerde ise Kureyşan'ın neredeyse sadece ismi geçmektedir. Mesela 1262/1846 tarihine ait bir belgede, Erzincan ile Tercan kazaları civarlarında yaşayan Çarıklı ve Kureyşanlı aşiret mensublarının eskiden beri Peri Kazası ahalisine zarar verdikleri ve vergi ödemedikleri için üzerlerine asker sevk edildiğinden bahs edilirken³⁷⁸ 1265/1849'da da Sarıkaya Karyesi taifesinden Kureyşanlı Mü'min'in, Tercan'a tabi Başköy Karyesi'ndeki bir kısım arazi ve tarlaları zorla zabt etmesinden ve köylülerin hakkında yaptıkları şikayetten bahs edilmektedir.³⁷⁹ Yine 1903 tarihli başka bir belgede, Dersim'in Kureyşanlı Aşireti'nden Murtaza ve Bahtiyarlı Aşireti'nden Hızır adlarındaki kişilerin Pertek'ten ağnam (koyun) gasb ettikleri için haklarında takibat başlatıldığı yazmaktadır.³⁸⁰ 1909 tarihinde ise yukarıda adı geçen, ancak bu tarihte Erzincan'ın Balaban Nahiyesi'ne tabi olan Başköy Karyesi adına Hasan'ın, yine aynı karyeden ve Kureyş Aşireti'ne mensup olan Yusuf oğlu Zübeyir'in 300'den fazla silahlı avanesiyle (tarafтарыyla) kendilerine yaptığı mezalimle ilgili şikayetini görüyoruz.³⁸¹ Başka bir belge de Dersim'e mensub Kureyşanlı, Karsanlı ve Arilli aşiretleri ile Kumsor Karyesi eşrafından Tercanlı İbrahim bin Hasan Efendi arasındaki, Kızılkilise (Nazımiye) Kazası köylerinde bulunan araziler üzerindeki münazaalar (kavgalar) ile ilgilidir. Bu sorunun çözümü, kişilerin ayrı ayrı ve farklı tarihlerde, bazen İbrahim Efendinin bazen Kureyşanlı Seyyid Mahmud'un gönderdiği arzuhaller nedeniyle

³⁷⁷ *Dersim Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu (1932)*, İstanbul, Kaynak Yayınları, Temmuz 2012, s.141.

³⁷⁸ BOA, *A.MKT. (Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı)*, Dosya No:52, Gömlek No:15.

³⁷⁹ BOA, *A.MKT. (Sadaret Mektubi Kalemi Evrakı)*, Dosya No:234, Gömlek No:61/1-2.

³⁸⁰ BOA, *BEO (Bâb-ı Âli, Evrak Odası)*, Dosya No:1907, Gömlek No:142974/1-4.

³⁸¹ BOA, *DH.MKT. (Dahiliye Mektubi Kalemi)*, Dosya No:2777, Gömlek No:21-1.

uzamıştır. Belgelerin tarihi, Rumi 30 Kanunisani 1325/12 Şubat 1910 ile Rumi 6 Eylül 1327/19 Eylül 1911 arasındadır. Aşiretler arasındaki sorun Seyyid Mahmud ve şürekasına (ortaklarına) bir heyet huzurunda 324 Lira (1 Lira=100 Kuruş) ödenip, arazi ve emlakın Kumsorlulara terk edilmesiyle son bulmuştur. Bu belgeler içinde yer alan ve Tercanlı İbrahim bin Hasan Efendi'nin Rumi 6 Temmuz 1327/19 Temmuz 1911 tarihinde gönderdiği uzun arzuhale göre, arazi ihtilafları bu tarihten 30 sene önce (1880) başlamıştır. O sırada Kureyşanlı Aşireti reisi Seyyid Mahmud (ki kardeşi Ali Çavuş kaza dâhilindeki nahiyede müdürdür), Karsanlı Aşireti reisi Murtaza ve Arilli Aşireti reisi de Yusuf oğlu Hüseyin'dir. Bu üç reisin himayelerinde üç bin ferd bulunmaktadır.³⁸²

Görüldüğü üzere bu belgelerde Kureyşan Aşireti'nin nerelerde ve nasıl yaşadıkları hakkında fazla olmasa da bazı bilgiler edinebiliyoruz. Mesela yukarıdaki belgede 30 yıl süren bir arazi ihtilafı söz konusu. 1910-1911 arasında süren bu yazışmaların ilk tarihli belgelerine baktığımızda tamamen Kureyşanlı, Karsanlı ve Arilli aşiretlerinin suçlu oldukları varsayılabilir. Fakat ileri tarihli arzuhallerde böyle olmadığı da görülmektedir. Nitekim sonuçta Tercanlı İbrahim tamamen suçlu gördüğü aşiretlere bir ödeme yaparak bu arazileri satın almıştır. Elbette o sırada neler yaşandığını ve anlamaya nasıl varıldığını da belgeler üzerinden tam olarak bilmemiz mümkün değildir.

Bu belgeler haricinde, 19. asrın ikinci yarısında başlanan ıslahat çalışmaları kapsamında Dersim yöresi hakkında daha fazla bilgiler verilmeye başlanmışsa da, bu raporlarda da sadece Dersim'deki şekavetin sebepleri ve çözümleri³⁸³ üzerinde

³⁸² BOA, *DH.MUI. (Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi)*, Dosya No:64-2, Gömlek No:20/1-12.

³⁸³ Neredeyse bütün raporlarda, Dersim'deki halkın vahşi ve cahil olduğundan bahsedilmiştir. Ne ilginçtir ki, bugün Türkiye'deki eğitim seviyesi en yüksek illerden biri de Tunceli'dir. Bu da

durulmuştur.³⁸⁴ Yine bu kayıtlarda Kureyşan ismi 1907 ve 1916 senelerinde yaşanan şekavet olaylarında geçmektedir. Bu kayıtlara göre 1907 senesinde Nazımiye'nin Kureyşanlı Aşireti'nden Ali Çavuş adındaki biri 2000 kişi ile Kiğı köylerine saldırmıştır. 1916 tarihinde ise Kureyşan Aşireti reisi Ali Ağa Nazımiye'yi işgal ederek Elazığ'a doğru harekete geçmiş, Mazgirt, Pertek ve Çarsacak havalisini basmıştır.³⁸⁵

Bu iki olayda adı geçen Ali ismindeki şahsın aynı kişi mi, farklı kişiler mi olduğu raporlarda belirtilmemiştir. Fakat yukarıda verilen 1911 tarihli Tercanlı İbrahim Efendi'nin arzuhalinde, Nazımiye'de oturan Kureyşanlı Seyyid Mahmud'un, Nahiye'de müdür olan Ali Çavuş adında bir kardeşi olduğunu görüyoruz. Bundan başka H.1313/1895–H.1329/1911 arasındaki Osmanlıca belgelerde de hep Ali Çavuş ismi geçmekte, Ali Ağa kullanılmamaktadır.³⁸⁶ Osmanlı Arşivi'nde yaptığımız taramada bu

bize asırlar boyu devletin yöreye hizmet götürmekten ziyade, vergi almaya odaklandığı ve bu tür bir siyasetin de halkı geri bıraktığını göstermektedir.

³⁸⁴ 1896-1907 arasında tutulan bu raporlar hakkında geniş bilgi için bkz. *Doğu Anadolu'da Toplumsal Mühendislik Dersim-Sason (1934-1946)*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010, s.132-139, 191-197; *Dersim Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu...*, s.156-222; *Dersim Raporu*, Yay. Haz. İzzeddin Çalışlar, İstanbul, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2010, s.153-229; Mehmet Yıldız, *Dersim'in Etno-Kültürel Kimliği ve 1937-1938 Tertelesi*, İstanbul, Chiviyazıları Yayınları, 2014, s.33-35.

Ayrıca 1880-1913 arasında sunulan layihalar (raporlar) ve transkriptleri için bkz. Cihangir Gündoğdu, Vural Genç, *Dersim'de Osmanlı Siyaseti*, İstanbul, Kitap Yayınları, Mart 2013, s.54-167; İbrahim Yılmazçelik, *Osmanlı Devleti Dönemi'nde Dersim Sancağı*, 1. Baskı, Ankara, Kripto Yayınları, Şubat 2011, s.217-251; BOA, *DH.İD. (Dahiliye İdare)*, Dosya No:3, Gömlek No:81.

³⁸⁵ *Dersim Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu...*, s.168, 190; *Doğu Anadolu'da Toplumsal Mühendislik...*, s.140, 162; Ertuğrul Danık, *Dersim'in Siyasi Tarihi*, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2014, s.46; Bürhan Özkök, *Osmanlılar Devri'nde Dersim İsyancıları*, İstanbul, Askeri Matbaa, 1937.

³⁸⁶ Bkz. BOA, *A.MKT. MHM. (Sadaret Mühimme Kalemi Evrakı)*, Dosya No:657, Gömlek No:32; *DH.ŞFR. (Dahiliye Şifre Kalemi)*, Dosya No:384, Gömlek No:51; *DH.TMIK.M.*

tarihten sonra Kureyşanlı Ali Çavuş ismine, varsa da, biz rastlayamadık. Bu sebepten 1907 ve 1916'da meydana gelen olaylardaki şahısların farklı olduğu düşünülebilir. Nitekim bazı eserlerde I. Dünya Savaşı sırasında Ruslara karşı savaşan ve Osmanlıdan madalya ve çeşitli ödüller alan Kureyşan Aşireti'nin önde gelenlerinden birinin adının Ali Gah olduğu yazmaktadır.³⁸⁷ Nitekim Rumi 29.06.1332/12.07.1916 tarihli bir belgede Nazımiye aşiretlerinden Ruslar üzerine gönderilen birliklerin, 90 Rus askerini öldürüp, 11 tanesini de esir aldıkları ve bu sebepten kendilerine yardım edildiğinden bahsedilmektedir.³⁸⁸

Ek olarak, görüşme yaptığımız Tuncelili Kureyşanlılardan biri bize o dönemde Kureyşanlıların *piri* olan Ali Gah'ın başından geçen bir olayı şöyle anlatmıştır: "*Ali Gah, Kuresizlerin ağası imiş, Harput'tan kızı için çeyiz alıp dönerlerken, Abbasanlar önünü kesip çeyizini alıyorlar. O da aşiretler arasında gezip, gelin gidin öcümü alın diyor. Nazımiye'den toplayıp geliyor, her taraftan Kureşanlıları topluyor. Gidiyorlar Halboriye, Hozat tarafına. Kayınbabam derdi ki, biz gittiğimizde köyü çoktan boşaltıp gitmişlerdi. Biz de geri döndük. Ali Gah'ın bu olayı '38'den epey önce olmuş. Ali Gah'ın aşiretleri toplayıp bir yerlere saldırdığı hakkında bir bilgim yok.*"³⁸⁹

Yukarıda 1916 tarihinde adı geçen Ali Ağa'nın, bu sözlü anlatıda adı geçen ve Kureyşanlıların ağası olduğu söylenen Ali Gah olma ihtimali olabilir. Fakat Kureyşanlıların *piri* konumundaki birinin, yine Kureyşanlıların mekanı olan Nazımiye'yi işgal etmesi pek mantıklı görünmemektedir.

Osmanlıdaki bu az sayıdaki bilgilere nazaran, Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde tutulan raporlarda Kureyşan Aşireti hakkında daha fazla bilgi bulunmaktadır. Bu

(*Dahiliye Muamelat*), Dosya No: 270, Gömlek No:36, Dosya No:110, Gömlek No:19; *DH.MUİ. (Dahiliye Muhaberat-ı Umumiye İdaresi)*, Dosya No:141, Gömlek No:3.

³⁸⁷ Ali Kaya, *Başlangıcından Günümüze Dersim...*, s.376.

³⁸⁸ *DH.ŞFR. (Dahiliye Şifre Kalemi)*, Dosya No:531, Gömlek No:101.

³⁸⁹ Bkz. Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

raporlarda öncelikle nüfusları ve yaşadıkları yerler hakkında bilgi verilmiştir. Mesela Naşit Hakkı Uluğ'a göre, 1925 yılında Dersim'de yaklaşık 2.000 civarında Kureyşanlı yaşamaktadır; ancak bunlar fazla vergi verecekleri korkusuyla sayılarını 700 göstermektedir. Yine bu aşirete ait 2.000 civarında da hayvan olduğunu söylemektedir.³⁹⁰

1929 yazında sunulan bir raporda ise Dersim'in coğrafyası, nüfusu ve aşiretlerinden bahis vardır. Rapordaki bilgilere göre bu tarihte Kureyşan Aşireti'nin nüfusu 2.200 kişidir (1.000'i erkek, 1.200'ü kadın). Sahip oldukları hayvanlar ise 10 at, 800 sığır, 150 koyun, 1500 keçi, 12 katır, 50 merkeptir. Bu sayılara göre Kureyşan Aşireti bu tarihte yaklaşık 400 aileden oluşmakta ve her evde keçi ve sığır bulunmakla birlikte, her evin koyun, at, katır ve merkebi de yoktur. Ancak sayım sırasında, Osmanlı'dan gelen bir gelenekle, insanlar fazla vergi vermemek için nüfuslarını ve hayvan sayılarını gizleyebiliyorlardı. Bu nüfus büyük olasılıkla sadece Nazımiye'de yaşayanlardır. Çünkü aynı raporun birkaç sayfa sonrasında Mazgirt'teki Kureyşanlılardan da bahis vardır. Fakat burada ayrıntılı bilgi verilmemiş, sadece sahip oldukları silah adetinin 500 olduğu yazılmıştır.³⁹¹

1931 senesinde Erzincan Valisi Ali Kemali tarafından yörede yapılan araştırmada da Kureyşanlıların nüfusları ve yaşadıkları köyler verilmiştir. Bu bilgilere göre Erzincan'ın Göller, Kureyşli Sarı Kaya, Abge, Kolu Komu, Zorun Başköy, Semek, Kâhnut, Ekrek Göller, Çamurdere, Hayrani, Harşin, Yaylalar, Peyler, Çil Horoz, Koç Maşat ve Karataş köylerinde 1741; Pülümür'ün, Tahsini Komları Geliyi Müşküm ve Tahsini Komları Varamilli köylerinde 276; Kiği'nin, Dizvas, Paş, İresk ve Taro

³⁹⁰ Naşit Hakkı Uluğ, *Derebeyi ve Dersim...*, s.64.

³⁹¹ Serap Yeşiltuna, *Devletin Dersim Arşivi*, İstanbul, İleri Yayınları, Ocak 2012, s.229, 233-234.

köylerinde 390; Nazımiye'de 1283 ve Mazgirt'te de 3500 Kureyşanlı yaşamaktadır.³⁹² Bu rakamlara göre Erzincan, Pülümür, Nazımiye, Mazgirt ve Kiğı'da yaşayan Kureyşanlıların toplamı 7.190 kişidir. Fakat Vali, Mazgirt'teki Kureyşan Aşireti içine Derviş-i Gevr mensuplarını da eklemiştir. İkinci Bölüm'de de ortaya koyduğumuz gibi, geçmişten günümüze anlatılan sözlü tarihte *Kureyş* ve Derviş-i Gevr farklı kişilerdir. Bu sebepten Mazgirt'teki Kureyşan mensupları yukarıda verilen rakamdan daha az olmalıdır.

1932 senesinde Jandarma tarafından hazırlanan ve içinde Dersim yöresi ile ilgili çeşitli bilgiler ile Osmanlı ve Cumhuriyet döneminde bu yöre hakkında yazılan raporların³⁹³ olduğu bir kitapta ise Dersim'deki bütün aşiretlerle birlikte Kureyşan Aşireti'nin nüfusu, sahip oldukları hayvanlar ve ödedikleri vergiler hakkında bir kısım bilgiler verilmiştir. Pülümür, Nazımiye, Kiğı, Hınıs, Varto, Sivas, Margirt ve Hısn-ı Mansur'da yaşayan Kureyşanlıların toplam nüfusunun 10.000 olduğu ve bunların 5.000'inin Dersim'de yaşadığı belirtilmiştir. Rapora göre, 1931 senesinde Kureyşan Aşireti'nin sayıma yazdırdığı hayvan sayısının toplamı 3.960 baştır. Bunların 318'i koyun, 3.075'i keçi ve 567'si sığırdır. Raporda ayrıca, edinilen bilgiler ve nüfus oranlarına göre, tahminen aşiretin hayvanlarının %60'ını yazdırdığı ve ödemeleri gereken verginin de ancak %80'ini ödediği ileri sürülmüştür. Nitekim bu rakamlar aşiretler arasındaki en yüksek oranlardır.³⁹⁴ Kitapta verilen bütün raporlarda³⁹⁵ Dersim'in coğrafyasının sertliği ve bu yüzden geçinmenin zor olduğu ve özellikle

³⁹² Ali Kemali, *Erzincan...*, s.418.

³⁹³ Cumhuriyet döneminde yazılan kimi raporların orijinal belgeleri için bkz. Serap Yeşiltuna, *Devletin Dersim Arşivi...*, s.201-252.

³⁹⁴ *Dersim Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu...*, s.141-142, 99-100.

³⁹⁵ Raporlar hakkında ayrıca bkz. Ertuğrul Danık, *Dersim'in Siyasi Tarihi*, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2014; *Doğu Anadolu'da Toplumsal Mühendislik...*, s.198-234; Mehmet Yıldız, *Dersim'in Etno-Kültürel Kimliği...*, s.36-46.

şekavetin bu ekonomik zorluklardan çıktığı üzerinde durulmuştur, yöreye okul, hastahane, yol yapılması gerektiği belirtilmiştir.³⁹⁶ Devletin bu hizmet eksikliğine rağmen, sahip oldukları hayvanların büyük bir kısmını sayıma yazdıran ve bu sayım üzerinden vergisinin çoğunu ödeyen aşiretlerin sayısının az olmadığı da bu kitapta görülmektedir.

Tahminlere göre 1970'li yılların ilk yarısında hazırlanan bir Aşiretler raporunda da Bingöl, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane ve Tunceli illerinde yaşayan Kureyşanlılar hakkında bazı bilgiler verilmiştir. Kimin hazırladığı bilinmeyen; ancak devlet organlarından birinin tuttuğu açık olan bu rapora göre, Bingöl'de o dönemde Kiği'nin Tekbaş, Dalbasan, Yavuztaş, Yazgünü ve Çayağzı köylerinde yaklaşık 500 Kureyşan Aşireti mensubu yaşamaktadır. Alevi-Kızılbaş olan ve Kürtçe (Zaza) dilini konuşan bu aşiretin asıl kolunun Tunceli'de olduğu, Hz. Ali soyundan geldikleri ve seyyid oldukları, diğer Alevi-Kızılbaşların bunlara itibar ettikleri, yerleşik ve yurda bağlı oldukları da yazılmıştır.³⁹⁷

Raporda Erzincan'da yaşayan Kureyşli Aşireti'nden de bahsedilmektedir. 7.260 kişilik bir nüfusu olan bu aşiretin Kürtçe (Kırmanç) ve Dersim Zazacası konuştuğu, Alevi-Kızılbaş olduğu, Çayırılı İlçesi'nin Yukarı Çamurdere, Ozanlı, Hastarla, Paşayurdu, Doğanyuva, Yaylalar, Yayalakant, Basköy, Sarıgüney, Turnaçayırı, Çilhoroz, Boybeyi ve Eşmepınar köylerinde yaşadıkları ve daha önceki isyanlara katılmadıkları belirtilmiştir.³⁹⁸

³⁹⁶ Birinci Umumi Müfettişlik, 1931 senesindeki Raporu'nda şu bilgileri vermiştir: "*Dersim halkı fakirdir. Ziraata elverişli toprak pek azdır, işsizdir. Öyle köyler vardır ki sahip oldukları birkaç keçinin mahsulâtını bütün ihtiyaçlarına karşı kullanırlar.*" Bkz. *Dersim Jandarma Umum Kumandanlığı Raporu...*, s.233.

³⁹⁷ *Aşiretler Raporu*, İstanbul, Kaynak Yayınları, Haziran 2014, s.74.

³⁹⁸ *Aşiretler Raporu*, s.113.

Yine bu raporda Erzurum aşiretleri sayılırken Kuruşanlı adındaki bir aşiretten de bahsedilmektedir. Bu aşiret ismi Kureyşanlı isminden mi değişti yoksa ayrı bir aşiret mi belli değildir. Aşkale İlçesi/Tozluca Köyü'nde yaşayan aşiret 213 kişiden oluşmakta ve Alevi olup, Kürtçe (Kırmanç) konuşmaktadır. Rapora göre aşiret niteliklerini kısmen kaybetmiş olan aşiret, isyanlara katılmamış ve yurda bağlıdır.³⁹⁹

Bu rapordaki bilgilere göre, Gümüşhane'nin Kelkit İlçesi'ne bağlı Kuşluk ve Akdağ köylerinde de 272 kişilik bir nüfusa sahip Kureyşan Aşireti'nin yaşadığı görülmektedir. Caferî-Alevi mezhebi mensubu ve Kürtçe (Kırmanç) konuşan bu aşiretin isyanlara katılmadığı, yurda bağlı oldukları ve Kürtçeyi sadece yaşlıların konuştuğu, yeni neslin tamamen bıraktığı belirtilmiştir.⁴⁰⁰

8.000 nüfuslu Kureyşan veya Kureyşanlı denilen Tunceli'deki asıl kolun ise, Caferî-Alevi olup, Kürtçe (Zaza) konuştuğu belirtilmiştir. Raporda, aşiret üyelerinin Merkez İlçe'ye bağlı Buğulu, Demirkapı, Çalga, Baylık, Doluküp, Kopuzlar, Aktuluk, Atlanti ve Batman köylerinde; Pülümür'e bağlı Bozağa Karabedendi, Uzunkaya Mezrası ve Beyceköy'ünde; Nazımiye'ye bağlı Dallıbahçe, Yazgeldi, Çevrecik, Iısu, Ballica, Güzelpınar, Turnayolu ve Eğribelen köylerinde ve Mazgirt'e bağlı merkez ilçe ile Kalaycı, Dazkaya, Ağaçardı, Aşağı Tarlacık, Kızılcık Köy ve mezralarında yaşadıkları yazmaktadır. Ayrıca isyana katılmadıkları ancak güvenilmez oldukları da not düşülmüştür.⁴⁰¹

Aşiretler raporunda verilen malumatlara göre; 1970'lerin başında Bingöl, Erzincan, Erzurum, Gümüşhane ve Tunceli'de toplam 16.245 Kureyşanlı yaşamaktadır. Ancak bu belgede yazılan Tunceli'deki Kureyşan Aşireti mensuplarının yaşadıkları yerlerde eksiklik olduğu açıktır. Özellikle aşiretin ilk yerleştiği yer olan Nazımiye'nin

³⁹⁹ *Aşiretler Raporu*, s.130.

⁴⁰⁰ *Aşiretler Raporu*, s.151.

⁴⁰¹ *Aşiretler Raporu*, s.297.

merkezinin sayılmaması eksiklik. Yine bugün Muş/Varto'da ve Elazığ'da da pek çok Kureyşan Aşireti mensubunun yaşadığı ve bunların '70'lerden önce buraya göç ettikleri, daha önce bahsedildiği üzere bilinmektedir.

Yukarıdan itibaren vermeye çalıştığımız bütün bu eski belge ve raporlarda Kureyşanlıların sosyo-kültürel yapısından çok nüfusları ve yaşadıkları yerler hakkında bilgiler verilmiş, bir de özellikle *seyyid ocağı* olması üzerinde durulmuştur. Bu sebepten aşağıda bu konuyla ilgili olarak özellikle sözlü anlatılardan elde ettiğimiz bilgileri aktarmaya çalışacağız.

3.2.2. Sözlü Kaynaklara Göre Kureyşan Aşireti'nin Gelenek ve Görenekleri

Yaptığımız görüşmelerde⁴⁰² ki çoğunlukla yaşları 70'in üzerinde olan kişilerle konuştuk, Kureyşanlılar ile diğer Alevi aşiretleri arasında kültürel ve inanç kuralları açısından bir farklılık olup olmadığını sorduğumuzda, kesinlikle böyle bir farklılık olmadığını, zaten *Kureyş'i pir* kabul eden aşiretlerin onun yolunu sürdürdüklerini, gelenek ve göreneklerin de bazı yöresel farklılıklar haricinde benzer olduğu, cevabını aldık.

Bu gelenekleri şöyle sıralayabiliriz.

Eskiden bazı evlilikler beşik kertmesi ile yapılabiliyormuş. Buna göre iki yakın arkadaş kendi aralarında daha bekarken bir karar alıyorlar. İkisinin eğer ilk çocuğu erkek olursa sağdıç, biri kız biri erkek olursa evlendirmeye karar veriyorlarmış. Evlilikler çoğunlukla görücü usulü ile oluyormuş. Ancak eğer kız istemezse babası onu zorlamıyormuş. Başka bir gelenek de bazen bir erkek, bir kız istemeden önce, onun evine gidiyor ve kızın yanına bir tarak ya da bir ayna gibi süs eşyası bırakıyor, eğer kız bunu alırsa o erkekte gönlü var, almıyorsa onu istemiyor anlamına geliyormuş. Bazen

⁴⁰² Bkz. Görüşme, Uzun Mehmet Yıldız, Tunceli/Merkez, 4 Ağustos 2014; Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014; Görüşme, Süleyman Ateş, Ankara/Kızılay, 17 Eylül 2014.

de erkek, kızı istemeye gittiğinde kız uzun süre kapıyı açmayıp, damat adayını kapıda bekletiyormuş. Kız evlenmeyi kabul edince nişan yapılıyor ve bir miktar başlık parası da ödeniyormuş. Eğer bu meblağ yüksek olursa, o zaman yaşlılar araya girip sorunu çözüyormuş.⁴⁰³ Nişan için genelde iki ya da üç altının takılı olduğu bir bilezik veriliyor. Bundan sonra düğüne kadar çeyiz hazırlanıyor. Bu çeyiz de alınan başlık parasından hazırlanıyor. Eskiden çoğu insanın durumu iyi değil. Bu yüzden başlık parası alınıyor ki kıza çeyiz yapılabilin. Bazı yerlerde de çeyizdeki eşyaların fiyatı yüksek gösteriliyormuş. Amaç eğer ileride bir boşanma olursa, çeyizin parası geri alınırken, boşanan kadına maddi olarak destek sağlamak. Düğünler genelde 7 gün 7 gece sürüyormuş. Erkek tarafında, kız alınmadan iki üç gün önce eğlence başlıyor, yani bütün gün davul zurna çalınıyor. Köydekiler de bu sürede fırsat buldukça gelip bunu izliyor ve halay çekiyor. Sonra kalabalık bir grupta kızın evinin olduğu köye gidiliyor. Eskiden genellikle başka köyden kız alınıyormuş ve köyün içinden fazla evlilik yapılmıyormuş. Düğün günü gelin damat evine gitmek için yola çıktığında bir ata bindiriliyor ve ona elma atılıyor. Bu sırada geline damat tarafından bir yaşlı kadın eşlik ediyor. Bu kadın katıra biniyor, gelin de ata biniyor. Damat evinde tekrar davul zurna çalıyor ve yemek veriliyor. Gelin uzun bir kıyafet giyiyor. Bu elbisenin üzerine de renkli bir çarşaf giyiliyor ve yüz örtülüyor. Gelinin çeyizinde bir tane beyaz, bir tane ipek, bir tane de kırmızı elbisesi oluyor. Gelenek gereği gelin bir yıl süresince baba evine gitmiyor. Bir yıl sonra gidince de bir ay kalıyor. Renkli çarşaftan önce gelinler

⁴⁰³ Dersim'de eskiden bu şekilde yaşlıların, dede veya *seyyid*lerin anlaşmazlıkları çözme adetleri vardır. Ali Kemali 1931 yılında böyle bir duruma "cemaat yapmak" dendiğini söylemektedir. Bunun hakkında da şunları yazmıştır: "*Bu bir nevi sulh hakimliğidir. Aşiret fertleri birbirleriyle ortaya çıkan hukuki ve cezai davalarını çoğunlukla aralarında barış yoluyla hallederler. Bu da nüfuzlu ağa veya seyyidlerin tesiriyle olur. Dede yahut seyyidler, düşmanları biraraya getirerek dava ve müdafaalarını dinledikten sonra, kendileri hakem olarak bir karar verirler. Arazi alıp haklıya vermek, kirvelik yaptırmak suretiyle buldukları hal çaresi her iki taraf için muteberdir... Bir mesele için iki defa cemaat yapılmaz.*" Bkz. Ali Kemali, *Erzincan...*, s.229.

giydikleri uzun elbisenin üzerine bir şal atıyorlarmış. Düğünlerde genellikle pilav, et yemeği ve hoşaf pişiriliyordu. Bu düğünlerde "varvara" ve "simsim" gibi kahramanlık oyunlarının yanısıra halay da çekiliyor. Bunun haricinde çaydaçıra oyununun da yaklaşık 200 yıl evvel Dersim'den Elazığ'a gittiği söyleniyor.

Eski zamanlarda bir evde doğum olunca, o evin önünde 3 gün boyunca oyunlar oynanmış. Ancak bu eğlence çoğunlukla erkek çocuk için yapılmış. Nadiren de olsa bazı aileler kız çocuk için de eğlence düzenliyormuş. Eğer bir ailenin tek erkek çocuğu olursa o zaman kurbanlar da kesiliyormuş. Adeta düğünden fazla eğlence oluyormuş. Yine herkes doğum yapan kadına yemekler, özellikle yöreye ait olan "şir-i kurt" yapıp götürüyormuş, ki o eve bolluk, bereket gelsin. Bebeklerin vücuduna, derisi sağlam olsun, mikrop kapmasın diye tuz serpiluyormuş. Yine 3 gün boyunca gece-gündüz, yeni doğan bebeğin ve kadının yanında kalınıyormuş.

Bebek ve kadının yalnız bırakılmamasının sebebi halk arasında "al-karısı", "al-bastı"⁴⁰⁴ denen inanıştan kaynaklanmaktadır. Yörede buna "Helk" deniliyor. İnanışa göre, "Helk" denen kötü şeyin gelmemesi için ilk olarak doğum yapan kadının hemen başı yıkanıyor. İlk 3 gün gece-gündüz kadın ve bebeğinin yanında birileri kalıyor. Yine kadın yatakta yattığı sürece yastığının kenarına iğne batırılmış sarımsak bırakılıyor.

⁴⁰⁴ Orhan Türkdoğan bu konuda şunları aktarmıştır: "(Mersin) Dalakdere (Köyü) Tahtacıları... Şaman töre ve geleneklerini korumakta devam etmektedirler. Loğusa halinde çocuğun yüzüne kırmızı yazma örtülür, anne de kırmızı bir bezle başını bağlar. Su 'al karısı' için bir koruyucudur." Bir başka yerde de şunlar yazmaktadır: "Tunceli'den gelen kadın da şöyle diyordu: 'Tunceli'de, loğusa töre geleneği al bastıya uğrayabilir. Bunun için loğusanın yastığı altına Kur'an ve ekme konulur; başucuna da çuvaldız saplanmış bir soğan duvara tespit edilir... ayrıca loğusanın yatağının etrafına kötü cinlerin girmemesi, loğusa ve çocuğa zarar vermemesi için kırmızı ip çektiklerini aynen gözlemiş bulunmaktayım.'" Bkz. Orhan Türkdoğan, *Türk Toplumunda Zazalar ve Kürtler*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010, s.38, 59. Ayrıca "al-kızı", "al-karısı" ve "al-bastı" inanışının eski Türklerdeki bağlantısı için bkz. Nihat Çetinkaya, *Kızılbaş Türkler...*, s.414-420; Yusuf Ziya Yörükkan, *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*, Ankara, Yol Yayınları, Kasım 2005, s.34-36.

Kadın ayağa kalkıp gezince de bu kez bebeğin yastığının altına ekmek konuluyor. Bunlardan başka içi su dolu bir kabın üstüne 2-3 hafta süreyle süpürge de bırakılıyor. Genelde bebek kırkı çıkana kadar yalnız bırakılmıyordu.

Bebeklerin ilk dişi çıktığında ise buğday ve nohuttan *hedik* denen yemek yapılıyormuş. Bundan başka erkek çocuk yürümeye ilk başladığında, hızlı yürüsün diye ocakta, kenarında delik olan yağlı kalın ekmek (niyaz) yapılırmış. Ekmeğin delik olan kısmına bir ip bağlanır, ucu da çocuğun ayak bileğine bağlanırmış. 6-10 yaş arası çocuklardan biri bu ipi koparıp ekmeği alıp kaçar, diğer çocuklar da onun arkasından koşarmış, ki çocuk bunları görüp o da koşmayı öğrensin. Bu gelenek '70'lerde artık bitmiş. Ayrıca çocuklar belli bir yaşa gelince de onlar için davul-zurnalı sünnet düğünü yapılırmış, ki bu hâlâ devam ediyor.

Bir başka gelenek de Heylas'ta⁴⁰⁵ özellikle Kureyşanlılar evlerine *pir* veya *Rayver* gelmeden kurban kesmiyorlarmış. *pir* de her yere aynı anda gidemediği için o *pirin* talibi olan aşiretler kendi aralarında Hızır Ayı'nı bölüşmüşler. Yani *pir* veya *Rayver* bu ayın bir haftasında Kureyşanlılara gidiyorsa, diğer haftalarında da talibi olan diğer aşiretlere gidiyormuş. Eskiden *pir* veya *rayver* mutlaka her yıl taliblerini ziyaret edermiş.

Kureyşanlılar arasında bir de "taş tutma" geleneği varmış. Bunun anlamı şudur: Bir dede bir köye gittiği zaman, orada yaşayan bütün aileler akşam köyün bir evinde toplanırlar. Herkes toplandığı zaman, dede sorar: "Kapı komşunuz tamam mı, herkes

⁴⁰⁵ Hızır Peygamber için oruç tutulan ay: Ocak sonundan Mart'a kadar sürer. Bu süre içinde herhangi bir haftada Salı-Perşembe günleri arası 3 gün oruç tutulur, bu süre içinde su içilmez. Bu orucu genelde bekar kız ve erkekler tutar. İnanişe göre, 3. günün gecesi görülen rüyada kimin elinden su içilirse, onunla evlenilir (yazarın notu). 1911 yılında Dersim'i gezip rapor yazan İngiliz Yüzbaşı L. M. Seel, "*Kızılbaşlar, 12 İmam için 12 gün oruç tutarlar. 3 gün de Hıdırellez için tutarlar.*" demektedir. Bkz. Suat Akgül, *Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim*, İstanbul, Yaba Yayınları, Aralık 2009, s.113.

geldi mi?" "Falan kişi gelmedi", dendiği zaman, dede: "Niye gelmedi?" diye sorar. Önemli bir mazeret yoksa mutlaka katılmasını ister. Yine eğer birisi ağır bir suç işlerse, mesela adam öldürme, hırsızlık, ırz düşmanlığı, dede onu kabul etmez, derhal ayağa kalkar ve onu lanetler. Bundan sonra kimse davarını (hayvanını) onun davarının içine koymaz, kimse Allahın selamını ona vermez, kimse kurbanını ona vermez ve onun kurbanını da almaz. Bu şekilde bir dışlanmaya⁴⁰⁶ maruz kalmamak için de insanlar bu suçları işlemekten kaçınırlarmış.

Eskiden bir kadın, kendi namusuna hakaret eden erkeklerin sayısına bakmadan, onların karşısına dikilip; "*Çubuğum benim elimde, babamın evini bekliyorum, ölüme de razıyım.*" diyerek onlarla mücadele edebiliyormuş. Sonunda ölse de, onları öldürse de yerinin cennet olduğu kabul ediliyormuş.

Kureyşanlılarda biri öldüğu zaman⁴⁰⁷ o gün çağrılan hoca, ki bu kişi genelde o yörede yaşayan ve Kur'an'ı öğrenmiş bir Alevidir, gelip önce ölünün başında Kur'an

⁴⁰⁶ Bu geleneğin Mersin Dalakdere Tahtacıları arasında da olduğunu görüyoruz. Bu köyden 100 yaşındaki Mazluma Hanım, altmış yıl önce musahiplik olduğunu, düşkünlüğün bulunduğunu, hatta düşkün hanesine ateş verilip-ateş alınmadığını söylemektedir. Bkz. Orhan Türkdoğan, *Türk Toplumunda Zazalar...*, s.38.

Ayrıca düşkünlük ve cezaları hakkında bkz. Seyit Derviş Tur, *Erkânname...*, s.687-702; Krisztina Kehl-Bodrogi, *Kızılbaşlar/Aleviler*, Almanca'dan çev. Oktay Değirmenci, Bilge Ege Aybudak, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012, s.173-177.

⁴⁰⁷ Naşit Hakkı ölüm ile ilgili şunları yazmıştır: "*Dersimli için yatağında ölmek makbul bir akıbet değildir. Bir çatışmada ölenin hatırasına daha büyük bir saygı gösterilir ve ölü sevdiği eşyalarla birlikte gömülür. Bunlar silah, kama, bilezik veya kemer gibi şeylerdir... Dersimli, insanın içinde cesetten ayrı bir varlığın, ruhun yaşadığına inanır. İnsan ölünce, bu ruh soluk halinde ağızdan çıkar ve kaybolur. Dersimli ecele de inanır... Bir kimse öldüğu zaman seyyide haber verilir, seyyid bir müridini de alır, gelir ölüyü yıkar... Seyyidler birtakım ağıtlar okurlar ve bağlama çalarlar. Cenazeyi kaldırıp gömme işi de seyyidlere aittir... Ölü gömüldükten sonra mezarlıca yemekte dağıtılır, buna "can aş" derler. Kırk gün sonra da "kırk yemeği" diye bütün köye aş dağıtılır.*" Bkz. Naşit Hakkı Uluğ, *Tunceli Medeniyete Açılıyor...*, s.133; Ali Kemali ise; "*Belirli olmamakla beraber, İslam usul ve ibadetlerine uyar. Ölü hazırlanır ve kefenlenir, mezarında bir aşır Kur'an okunur.*" demektedir. Bkz. Ali Kemali, *Erzincan...*, s.231.

okuyor, sonra ölü götürülüp yıkıyor ve beyaz, yeşil ve mavi renklerinde 7 tane kefene sarılıyor. Ailenin maddi gücüne göre bu sayı bazen 5, bazen de 3 olabiliyor, ancak çift sayı olmuyor. Daha sonra tabuta konuluyor ve hoca yine dua okuyor. Mezarlığa giderken de yarı yolda tabut yere indiriliyor ve tekrar hoca Kur'an okuyor. Sonra mezarlığa götürülüp gömülüyor. Bu sırada hoca yine dua okuyor. Eve dönünce de mezar kazımı yani kazma-kürek hakkı için yemek veriliyor. 3 gün sonra bir yemek daha veriliyor. Ölü gömüldükten 20 gün sonra da dost-akrabalarla birlikte mezara gidiliyor. Gitmeden önce bu insanlardan maddi gücü olanlar kurban kesiyor ve yemek yapılıyor. Yemek mezara götürülüp orada gelenlere dağıtılıyor. 40'ı çıkarıldığı zaman tekrar evde yemek yapılıyor ve bu sefer dua okuması için hoca da çağrılıyor. Birisi öldüğü zaman çağrılan hoca, o gün güneş batmadan önce dua okumaya başlıyor ve 50 gün aynı şekilde devam ediyor. 50. günde de sadece ölünün kendi sahibi mezara gidip Kur'an okutuyor. Bundan sonra yılda bir kez hayır veriliyor. Bu hayır özellikle Sonbahar aylarında veriliyor. Ölü için hayır verildiğinde, bu hayır, götürülen evdeki kişinin direk eline verilmiyor, önce yere bırakılıyor. Verildiğinde de "*Yer-gök şahit ol.*" deniyor ve kimin hayrı ise onun adı söyleniyor.

Bir başka inanişaya göre de Allah'ın lokmasından, ölülerin hayrı verilebiliyor; fakat ölülerin hayrından Allah'ın lokması verilemiyor. Mesela birisi Allah'a hayır olsun diye birisine iki ekmek verirse, bunları alan kişi ekmeklerden birisini başkasına hayır diye verebilir. Yani "lokmadan" "lokma" verebilir. Ancak ölüler için dağıtılan hayrı başkasına veremiyor.

Ayrıca Alevi mezhebinde bir ölü için yapılan tören hakkında bkz. Seyit Derviş Tur, *Erkânname...*, s.703-739.

Kureyşanlıların Nazımiye'de ilk yerleştiği yer olan Zeve'de bugün eski tarihli pek çok mezar bulunmakta olup, bunların taşları koç/koyun heykeli⁴⁰⁸ şeklindedir. (Bununla ilgili resimler için bakınız EK-IV). Bu mezartaşlarının üzerinde çoğunlukla kılıç, tüfek, güneş ve çiçek benzeri şekiller vardır.⁴⁰⁹ Gaziantep/Yukarı Kayabaşı Köyü'ndeki *Kureyş*'in türbesinin olduğu yerdeki eski mezartaşlarında kılıç figürü vardır.

Bütün Aleviler'de olduğu gibi Kureyşanlılar da ibadet olarak *Cem* tutarlardı.⁴¹⁰ Ancak Tunceli yöresinde tutulan *Cem*'ler, Anadolu'ya yayılmış dergâhlardaki gibi bütün kurallarıyla, yani 12 hizmet ile yapılmıyordu. Bu durum belki coğrafi şartlar, belki asırlarca diğer dergâhlardan uzak kalma, belki de bütün kuralların uygulanmasının şart olmadığı düşüncesinden kaynaklanmıştır. Nitekim görüşme yaptığımız 80 yaşlarındaki Süleyman Ateş bunun sebebini şu şekilde ifade etmiştir: "*Alevi cemlerinde 12 hizmeti biz ihtiyaç doğrultusunda kullanıyorduk. Mesela bir koma gidiyoruz, bir köye, 2-3 hane var. O köyde 12 kişi bulamıyorsun ki 12 hizmeti icra edesin. Bir gözcü, bir ayakkabıcı, pir, rehber, neyse böyle birkaç kişi, sucu, işte ele su döken felan. Alevi cemlerinde Türkçe nefesler okunurdu, Türkçe nefesle sema dönülürdü. Yalnız ibadetin sonuç*

⁴⁰⁸ Dersim'e yaptığı geziyi 1911 yılında makale haline getiren İngiliz Misyoner Herry H. Riggs bu mezar taşları için şunları yazmıştır: "*Dersim'deki mezarlar Türklere göre utanılacak bir şeydir. Çünkü mezarlar geride bırakılan yaşamdaki at, silah vb. şeylere ilişkin kabaca yapılmış, oyma resimlerle yoğunca süslüdür. Bu mezarlarda göze çarpan bir şey de mezardaki diğer tüm oymalara göre çok fazla yapılmış bir koyun figürünün sık görülmesidir.*" Bkz. Suat Akgül, *Amerikan ve İngiliz Raporları...*, s.86. Ayrıca Tunceli'deki koç/koyun mezartaşları için bkz. Ertuğrul Danık, *Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezartaşları*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1993, s.50-61; Muhammed Beşir Aşan, *Elazığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İskân izleri (XI-XIII. Yüzyıllar)*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992, s.89. Tunceli'de araştırma yapılarak ortaya konan bu son iki eserde de *Kureyş*'in mekanının bulunduğu Nazımiye/Zeve'deki koç şeklindeki mezar taşlarından bahis yoktur.

⁴⁰⁹ Mezar taşlarında Türk damgaları hakkında bkz. Rıza Zelyut, *Dersim İsyanları Seyyid Rıza Gerçeği*, 11. Baskı, Ankara, Kripto Yayınları, Aralık 2011, s.62-68.

⁴¹⁰ Alevilikte *Cem* ritüeli hakkında geniş bilgi için bkz. Seyit Derviş Tur, *Erkânname...*, s.546-638; Yasin İpek, *Şiadan Kızılbaşlığa...*, s.275-295.

bölümü, buna miraçlanma bölümü de denebilir, coşkulu olan bir bölümü var, o bölümde dede curasını alır eline Dersim dilinden ibadet eder."

Biz aşağıda, 1941 Tunceli/Merkez köy doğumlu ve Kureyşanlı olan Haskar Nine'nin 15-16 yaşlarından hatırladığı bir *Cem Ayini*'ni aktaracağız. Tunceli'nin diğer yerlerinde de eskiden ufak tefek farklılıklar dışında genelde bu şekilde yapılmıştır. Haskar Nine'nin anlattıkları özetle şöyle: Kendi evlerinde kerametli dedelerinden kalan bir *Jar-Ziyaret (tarik)*⁴¹¹ varmış. Bizim de gördüğümüz bu *tarik* bir asa şeklindedir ve yeşil bir beze sarılıdır. İnanişâ göre bu *tarik'in* birkaç yılda bir bulunduğu yerden

⁴¹¹ Tunceli yöresinde eskiden beri bulunan bu *tarikler*, gerçekte çok eski zamanlarda yaşamış ve sır olmuş şahısların kendilerini asa şeklinde göstermesidir. Bunları eline alan dervişler ancak büyük keramet sahibi iseler onu kontrol altında tutabiliyor. Yoksa çevredekilere zarar verebiliyor.

Kıştim Marı (yılan) Evliyası da bunlardandır. Nuri Dersimi bu olayı, Hızır Orucu'nun 3. günü (1914 yılı Ocak sonu) yapılan Cem'de bizzat yaşadığını yazmaktadır. Bu *tarik'i* yok etmek için kendisinden yardım isteyen Çelebi Cemaleddin Efendi'ye bu olayı anlatmış, sonuçta Çelebi Efendi (Hacı Bektaş Postnişini) bu işten vazgeçmiştir: "*Gül Ağa (Balaban Aşireti reisi) ile biz de toplantı yerine gittik. Büyük bir oda ortasında, büyük ve eski bir direk vardı, bu direkte yeşil sargıya sarılı bir asa asılmış ve asanın sargıdan dışarıda kalan kısmı büyük bir yılan başı şeklinde görünüyordu. Buna herkes Kıştim Marı yani Kıştim Evliyası diyorlardı. Sözü geçen oda o derece geniş idi ki, bir iki bin kişi içine sığabilirdi. Buraya toplanan halk, bir taraftan eninli seslerle Hudaya yalvarıyor ve bir taraftan da Mara karşı huşu ile inkiyat ediyorlardı. Genel bir ağlayış başgösterdi, ben dahi bu umumi heyecan ve heybetten ağlamaktan kendimi alamamıştım. Cemaat birikmişti, Marı çıkarmağa yetkili aileden çarpık, yarı kötrüm bir zat ortaya gelerek direkte asılı sargıdan Marı ya Allah diyerek çıkarmış ve yarı ayakta yarı yerde secdeye gelerek Marı insanlar üzerine uzatmağa ve günahlarına tövbe ettirmeğe tevcih ettirmişti. Şeyhin elindeki Mar, bazan uzanıyor, bazan kısaltıyor ipe bazen münhane vaziyetler alıyor, cemaati heyecana getiriyor ve bazen de sahibini yerlere deviriyor ve Şeyhin feryadı asümana çıkıyordu. Binlerce halkın manevi kuvvetinin tam bir merkezde birleştiği bu anda, ben artık kendimden geçmiştim. Gül ağanın elini tutmuş, karanlık geceden ve bu karanlık içinde nur fıskıran şiddetli ateşten, halkın coşkun vavilasından şiddetli bir heyecana kapılmıştım. Böylece saatler geçti, yüzlerce kurban kesildi, Mar tekrar yerine kondu, tekrar Allah'a yalvarmalar oldu ve toplantı dağıldı. Bu toplantıya iştirak eden aşiretler arasında pek çok uzaklardan gelenler de vardı."* Bkz. Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim...*, s.88-89.

indirilip yıkanması, temizlenmesi gerekirmiş. Fakat bu işi ancak kerametli bir derviş yapabirmiş. Bu sebepten böyle zamanlarda bir derviş (Haskar Nine'nin dayısının *piri*) çağrılır ve *Cem* tutulmuş. *Cem*'in tutulacağı gün de çevre köylere haber verilirmiş. O gün sabahtan *Cem* tutulacak yer temizlenir, kurbanlar kesilir ve yemek pişirilmiş. Akşama doğru da köylerden insanlar gelir, önce yemek yer, sonra da derviş *Cem*'e oturmuş. *Cem* sırasında derviş saz çalır, deyiş söyler ve kendinden geçer, Haskar Nine'nin deyişiyle, diğer dünyaya gider ve orada hazır bulunanların sıkıntıları, gelecekleri, daha sonra olacaklar hakkında kimi sözler söylemiş. Sonra yavaş yavaş kendine gelir, kalkıp *Jar*'ı (*tarik*'i) kılıfından çıkarır, perdenin arkasında yıkarmış. O suyu yere dökmez, *Cem*'e katılanlara az az dağıtmış. Bundan sonra da köylerden gelenler yapıp getirdikleri lokmaları (yağlı niyaz-gömmе) birbirlerine dağıtır ve *Cem* bitirmiş. Bundan başka Haskar Nine her sonbaharda Babası Pitali'nin *pirinin* geldiğini ve o zaman da yine *Cem* tutulduğunu, fakat bu *Cem*'lerde *Jar* (*tarik*) çıkarılmadığını söyledi. Kışın tutulan Hızır Orucu zamanı doğa şartları zor olduğu için ve yazları da herkes yaylalarda olduğu için Sonbahar'da *Cem* yapılmıymış.⁴¹²

Yine ibadet olarak 12 *İmam* (*Muharrem*) *Orucu* tutarlar.⁴¹³ Bu oruç 12 gün tutulur. Bu süre boyunca su içilmez, et, yumurta, tatlı yenmez, eğlence yapılmaz, erkekler traş olmaz, eşler ayrı yatar, hayvan kesilmez, kan akıtılmaz. Güneşin tam battığı sırada, yüz yıkanarak oruç açılır ve gece 12'den sonra, yeni bir gün başladığı için, bir şey yenilmez. Oruç bitince de "aşure" yapılır. Büyük bir kazanda pişirilen "aşure"nin içine ana malzeme olan buğday, su ve şekerle birlikte, kuru üzüm, kuru kayısı, kuru

⁴¹² Bkz. Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

⁴¹³ Yusuf Ziya Yörükân'ın 1927-1932 arası yazdığı makalelerinde, Tahtacı olarak adlandırılan Alevilerin de, Muharrem Orucu'nu, bazı ufak farklılıklar dışında neredeyse aynı şekilde tuttıkları görülmektedir. Onlar da oruç sırasında et, yumurta yemiyor, su içmiyor, kan akıtmıyorlar. 12. günde kurban kesiyorlar, oruç bitiminde de "aşure" yapıyorlar. Bkz. Yusuf Ziya Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2015, s.267-278.

incir, hurma, ceviz, fındık, fıstık ve bir parça mevsimine göre elma ya da ayva ile bir tutam tuz katılır. "Aşure"ye katılan malzemenin hepsinin sayısı 12 olmalıdır. Yine "aşure"nin 12 eve dağıtılması gerekmektedir.

Hızır Orucu ise güneş tam battıktan ve biraz karanlık olduktan sonra, yine yüz yıkanarak açılır. Bunun sebebi için şu hikaye anlatılır: "*Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in gözleri ağrıdığı için Ana Fatma ve Hz. Ali oruç tutarlar. Onlar oruçlu iken, iftar saatinde kapı çalınır, gelenler, biz açız, derler. Onlar da olduğu gibi sofrayı onlara verirler. 3 gün aynı şey yaşanır.*" Bugün geç açılmasının sebebi de, belki birisi gelir, yemek ister, ona yemek kalsın diye. Yani bu gece bir lokma vermek büyük sevap kabul edilir.

Bundan başka Kureyşanlılar çeşitli zamanlarda kurban keserler. Muharrem Ayı bitiminde Aşure yapıldığı sırada, Hızır Orucu'nda, ölülerin hayrı verildiğinde, ziyarete gidildiğinde ve Kurban Bayramı'nda kurban kesilir.⁴¹⁴ Bazı Kureyşanlılar, Kurban Bayramı'nın gerçekte 3 gün olduğunu, 2 gün önceden başlanarak sırasıyla Allah, Muhammed, Ali için 3 gün oruç tutulduğunu ve Kurban Bayramı'nın 3 gününde de yine sırasıyla Allah, Muhammed, Ali için kurban kesildiğini söylerler.⁴¹⁵

Naşit Hakkı da 1930'lardaki Dersim geleneklerinden bahsederken, bayram ve matemini aynı cümlede kullanmak gibi tuhaf hatalar yapsa da, Hızır ve Muharrem oruçları ile kegan (gağan)'dan bahsetmiştir. Fakat o sırada Dersim'in hangi köyünden ve hangi aşiretlerinden bu bilgileri almışsa, geleneği tam bilmediği için Hızır Orucu'nun Şubat'ın 17.sinde, gağan'ın ise Ocak ayının birinci haftasında olduğunu yazmıştır. Yukarıda anlatıldığı gibi Hızır Orucu tek bir gün değildir, Ocak sonu ile Şubat sonu

⁴¹⁴ Yasin İpek, *Şiadan Kızılbaşlığa...*, s.309.

⁴¹⁵ Bkz. Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

arasında herhangi bir hafta içinde Salı-Çarşamba-Perşembe günleri tutulur.⁴¹⁶ Nitekim yine '30'ların başında yöreyi gezen Ali Kemali de Hızır Orucu'nun Şubat ayı içerisinde 3 gün tutulduğunu yazmıştır.⁴¹⁷ Yine Naşit Hakkı, Muharrem Orucu'nun 12 gün olduğunu ve bu oruç sırasında 24 saatte bir yemek yendiğini, su içilmediğini, oruç bitince kurban kesilip, aşure yapıldığını yazar. Aşureye mutlaka 12 İmam'a hürmeten 12 türlü malzeme konulduğunu da belirtir.⁴¹⁸

Bütün Alevilerde olduğu gibi Kureyşanlılarda da sağdıçların (musahiplerin) ve kirvelerin yakınları arasında evlilik olmaz. Çünkü kirve, ailenin bir mensubu sayılırken⁴¹⁹ musahipler de birbirlerini yol kardeşi seçerek, aileden daha yakın olurlar.⁴²⁰

Önem verilen diğer bir gelenek de evlerinin kapılarının doğuya ya da güneye yani güneşe bakmasıdır.⁴²¹ Eskiden bir kişi sabah kalkınca, ilk önce elini-yüzünü yıkar,

⁴¹⁶ İrene Melikof, Anadolu'daki "Hızır Orucu"nun ve İran Azerbaycan'ındaki "Hızır Nebi Bayramı"nın Şubat ayına denk geldiğini ve törenin Salı-Çarşamba ve Perşembe günleri yapıldığını, ayrıca 12 Burç Takvimine göre eski Türklerin Yeni Yıl bayramlarının da bu döneme denk geldiğini yazmaktadır. Tatarların, Şubat'ın ilk günlerine denk gelen ve yeni yılları olan bu törene "Beyaz Bayram" dediklerini, Anadolu Alevilerinin ise 3 gün oruçtan sonra beyazlar giydiklerini, "köme/gömmе" denilen bir ekme yapmalarını ve Güney Azerbaycan'daki Karakoyunluların da bu kutsal ekmeğe "girde" dediklerini söylemektedir. Bkz. İlhan Cem Erseven, *Çerağ-ı Ruşen Alevilik-Bektaşilik Üzerine Çeviri Yazılar*, Ankara, Ürün Yayınları, 2012, s.184-185.

⁴¹⁷ Ali Kemali, *Erzincan...*, s.209.

⁴¹⁸ Naşit Hakkı Uluğ, *Tunceli Medeniyete Açılıyor...*, s.120-121.

⁴¹⁹ Ayrıca bkz. İbrahim Yılmazçelik, *Osmanlı Devleti Dönemi'nde Dersim...*, s.212-213.

⁴²⁰ Musahiplik hakkında geniş bilgi için bkz. Seyit Derviş Tur, *Erkânname...*, s.639-666; Orhan Türkdoğan, *Türk Toplumunda Zazalar...*, s.42; Rıza Zelyut, *Türk Aleviliği Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökenleri*, Ankara, Kripto Yayınları, Şubat 2014, s.250; Yasin İpek, *Şiadan Kızılbaşlığa...*, s.278-284.

⁴²¹ Orta Asya kavimlerinde güneş ve ay kültü için bkz. Saadettin Gömeç, *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, Ankara, Likya Yayınları, Ekim 2008, s.58-59.

sonra güneşe dönerek dua edermiş. Bugün de Tunceli'de gözlemlediğimiz kadarıyla Kureyşanlı yaşlılar hâlâ bu geleneği sürdürmektedir.

Eskiden yılbaşına "gağan" da deniliyormuş ve bu günde yöreye özel yemekler olan şir-i kurt, zarifet⁴²² ve keska⁴²³ pişiriliyormuş. Başka zamanlarda da genellikle çorba, pilav, et yemekleri yapılıyormuş.

Kureyşanlılar için *ocakta* yanan ateş kutsaldır. Çünkü *ocaktaki* ateş⁴²⁴ bir ailenin devamı anlamına gelmektedir. Bu ateş su dökülerek söndürülmez. Ateşe tükürülmez. Bunun kötü şans getireceğine inanılır. Eskiden bir evdeki *ocakta* yanan ateş, gün boyu yanarmış. Akşam olduğunda ise kalan közlerin üzerine kenarlarından kül atılır, sabah olunca da küllerin altında kalan bu köz tekrar yakılmış. Böylece *ocakta* yanan ateşin, neredeyse sönmeden devam etmesi sağlanmış. Kureyşanlı Haskar Nine, eskiden *ocaktaki* ateşi sönenlerin, özellikle gelip kendi babasının ocağından ateş aldıklarını, anlatmıştır.⁴²⁵

⁴²² Şir gömmeden yapılır. Küçük parçalara bölünüp, üzerine ayran dökülerek iyice ezilir. Sonra tepsiye konup ortası açılır ve içine tereyağı eklenir. Zarifet ise yine gömmeden yapılır. Ancak sadece küçük parçalara bölünür ve üzerine sarımsaklı ayran ve tereyağı dökülür.

⁴²³ Haşlanan bulgurun içine un katılıp kavrulur ve konulduğu tabakta ortası açılarak şekerli eritilmiş tereyağı dökülür.

⁴²⁴ "*Bütün Türkler ocağın sönmesini ailenin ya da soyun sönmesi olarak görürlerdi. 'Ocağın sönsün, bacan tütmesin' gibi sözler, hakikatte soyun kuruması, ailenin dağılmasıyla ilgilidir. Altay Türkleri, herşeye küfür etseler de, ateşe hakarete bulunmazlar. Ateşi su ile söndürmek, ateşe tükürmek, ateşle oynamak kesinlikle yasaktır.*" Bkz. Saadettin Gömeç, *Şamanizm...*, s.62. Ahmet Yaşar Ocak da, eski Türkler'de ve bugün Sibirya ve Altay'da, Kızılbaş Türkler ve Kürtler de olduğu gibi ateşe su dökmek, pis bir şey atmak yasaktır, demektedir. Yine Bektaşî ve Kızılbaşlarda yapılan ocağın takdisinin Altaylar'da ve Yakutlar'da da mevcut olduğunu söylemektedir. Bkz. Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, 10. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013, s.241-251. Ayrıca bkz. Yasin İpek, *Şiadan Kızılbaşlığa...*, s.333-337; Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara, Berikan Yayınları, 2010, s.185-195.

⁴²⁵ Bkz. Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

Yine eskiden Dersim'deki çoğu aşiret gibi Kureyşanlılar da köylerine yakın yerlerdeki yaylaya çıkıyorlarmış.⁴²⁶ Yaylada ağaçlardan bir tür baraka yapılıyor ve orada kalınıyor. Anlatılanlara göre o zamanlar Göçerler siyah çadırlar kuruyorlarmış. Bu göçerler sürülerini Pertek ve Pülümür taraflarına götürüyorlarmış. Yayla sırasında koçlar o kadar çok yağlanıyormuş ki, şişmanlıktan yürüyemiyormuş. Hayvanlar kesildiği zaman bu yağları tüccarlar toplayıp fabrikaya, sabun yapılmak üzere, satıyorlarmış.

Yaptığımız görüşmelerde karşılaştığımız ilginç bir inanış da şifa veren taşlarla ilgilidir. Bu konuda Haskar Nine, çocukken gördüğü bu tür bir taştan bahsetti. Bir ailede bulunan ve nesilden nesile aktarılan bu taş, yaklaşık 2 cm büyüklüğünde ve mora yakın renkteymiş. Bu taş gözde çıkan katarakt için kullanılıyormuş. Kataraktı olan kişi bu taşı aileden alıyor ve bir tülbent ile rahatsız gözünün üzerine bağlıyormuş. Mor taşın içi beyazladığında, ki bu bir hafta kadar sürebiliyormuş, göz iyileşiyormuş. Bu beyazlama da gözdeki kataraktı aldığı için oluyormuş. Yine Haskar Ninenin bir akrabasında da baş ağrısını alan bir taş varmış; ancak daha sonra kaybolmuş.⁴²⁷

Bu tür, yani taşın şifa vermesiyle ilgili bir anlatı da, İkinci Bölümde incelediğimiz "şecere"nin doğruluğunu tasdik eden şahitlerden biri tarafından anlatılmıştır. *"Hayır ve bereket için bu silsileye gayb aleminden bir taş geldi. Bu taşın Kutbun himmetiyle insan ve hayvanların hastalığına şifa olması umulur. Onun menfaati*

⁴²⁶ Bu konu hakkında 1911'de L. M. Seel şunları yazmıştır: *"Dersimli yarı göçebedir. Kışın köylerinde, yazın da köylerinden çok uzak olmayan yaylalarda yaşarlar. Aşiret için çatışmaları olmadığı zamanlarda hayvancılıkla uğraşırlar. Acil ihtiyaçlarını karşılamak için sadece köylerinin çevresinde mısır yetiştirirler."* Bkz. Suat Akgül, *Amerikan ve İngiliz Raporları...*, s.93

⁴²⁷ Bkz. Görüşme, Haskar Taş, Aydın, 12 Haziran 2014.

sayılamayacak kadar çoktur. Taşın şekli: yukarısı küçük, alt tarafı büyük, üzerinde gaybdan bir yazı vardır. O yazıyı kimse okuyamıyor."⁴²⁸

Adıyaman ve Gaziantep'te yaşayan Kureyşan Aşireti mensupları da Dersim'deki Kureyşanlılar ile aynı soydan gelmektedirler. Yukarıdaki bölümlerde de anlatıldığı gibi, ilk olarak Tunceli/Mazgirt yöresine gelen *Kureyş* bir süre sonra buradan ayrılmıştır. Pek çok yeri gezdikten sonra da büyük ihtimal en son Gaziantep'e gelmiş ve burada vefat etmiştir. Nitekim bugün türbesi de Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı Köyü Zırar mevkiindedir. Bugün Adıyaman'ın Kındırali Köyü ile Gaziantep'in Yukarı Kayabaşı Köyü'nde yaşayan Kureyşanlılar, *Kureyş*'in soyundan gelmektedirler ve akrabadırlar. İnançları da Tunceli'deki Kureyşanlılar gibidir. Onlar da Cem tutup, 12 İmam Orucu (Muharrem) tutmaktadırlar. Buraya, Konya ve Karaman'da olduğu gibi bir aşiret ya da cemaat yerleşmediği için, doğal olarak nüfusu zamanla artmıştır. Fakat bugün de buralarda çok kalabalık bir Kureyşanlı nüfusu yoktur. Yukarı Kayabaşı Köyü'nde görüştüğümüz Zeynep nine, bu köyde Kureyşanlı 5-6 ev olduğunu söylemiştir. Ona göre, geçmişteki bir seferberlik sırasında buradaki bütün Kureyşanlar zorla yerlerinden edilmiş, onlar da Adıyaman'a gitmiş ve en son yine bu ildeki Kındırali Köyü'nü mesken tutmuşlardır. Uzun süre sonra da Kındırali'deki bazı Kureyşanlılar ataları *Kureyş*'in türbesinin yakınında olan bu köye dönüp tekrar yerleşmişlerdir. Bu sebepten bugünkü nüfus bu kadar azdır.⁴²⁹

Sonuç olarak bu bölümde Dersim'de yaşayan Kureyşan Aşireti'nin ulaşabildiğimiz kadarıyla, geçmiş zamanlardaki gelenek ve görenekleri hakkında bilgi vermeye çalıştık. Bugün Tunceli'de yaptığımız gözlemlere göre, bu geleneklerden çok

⁴²⁸ Eskiden Türkler arasında adı *yada* olan bir taşın şifa verdiği inanıyordu. Bu taşla istendiği zaman yağmur, kar, dolu yağdırılır, fırtına çıkarılırdı. *Yada* taşının ayrıntılı hikayesi için bkz. Saadettin Gömeç, *Şamanizm...*, s.91-94; Ahmet Yaşar Ocak, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi...*, s.163-164.

⁴²⁹ Bkz. Görüşme, Zeynep Keskin, Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı, 26 Haziran 2015.

azı bugüne kalmıştır. Bugün de sağdıçların ve kirvelerin yakınları arasında evlilik olmaz. Yine Kurban Bayramı'nda kurban kesilir. Hâlâ Muharrem Ayı'nda 12 gün, Hızır Ayı'nda da 3 gün oruç tutulur. Cuma geceleri (Perşembeyi Cumaya bağlayan gece) Cem tutulur. '80'lere kadar daha canlı olan *seyyidlik* ve *dedelik* kurumu ise bugün biraz gerilemiştir. Ancak *seyyidlere* ve *dedelere* bugün de saygı devam etmektedir. Bu durum yörenin, gerek Osmanlı gerekse Cumhuriyet'in ilk döneminde yazılan önyargılı raporlarda ileri sürülenin aksine, cahil kalmasına sebep olmamıştır. Aksine onlarca yıldır Tunceli eğitim seviyesinin en yüksek olduğu illerin başında gelmektedir.

SONUÇ

Tunceli/Dersim'de yaşayan Kureyşan Aşireti'nin, yazılı ve sözlü kaynaklara dayanarak, tarihi hakkında bilgi vermeyi amaçlayan bu çalışmada, bugünden geçmişe giden, geçmişten de bugüne gelen üç ana konu üzerinde durulmuştur. Bunlar; günümüzde Tunceli'deki Kureyşan Aşireti, bu aşiretin 16. asırda Orta Anadolu'da yaşayan Kureyş Cemaati ile ilgisi ve bu ikisinin Hz. Muhammed'in mensup olduğu Kureyş kabilesi ile olan alakaları.

Araştırmada, bu üçünün de birbirine bağlı olduğu ortaya konulmuştur. Şöyleki, 13. asrın başında Kirmanşah'tan Dersim yöresine göç eden Kureyş Aşireti mensuplarının soyu, Hz. Muhammed'in torunu Hz. Hüseyin'e dayanmaktadır. Bunun kanıtı da o dönemde aşiret mensubu Seyyid Mahmud-ı Kebir (*Kureyş*)'in elinde bulunan ve Peygamber döneminde yazılan "şecere"ye Alaeddin Keykubad'ın mühür basarak, *Kureyş'in seyyidliğini* kabul etmesidir. Nitekim Osmanlı hükümdarları zamanında da "şecere"ye mühür basma geleneği devam etmiştir. "Şecere"ye eklenen sonraki asırlara ait yazılardan, Orhan Gazi'den I. Mahmud'a kadar pek çok padişahın bu şecereyi gördüğünü anlıyoruz.

O dönemde pek çok meslek erbabı (demirci, terzi, yazar, derviş vb.) üyeden oluşan bu kalabalık aşiretin bir kısmı Dersim'de kalırken, bir kısmı da, yörenin bu aşireti kaldıracak kapasiteye sahip olmaması nedeniyle, Konya/Karaman yöresine yerleşmiştir. Nitekim asırlarca devam eden çatışmalara rağmen, 1500'ün başında yaptırılan tahrirde görüldüğü üzere, Kureyş Cemaati olarak varlığını koruyabilmiştir. Ancak bu topluluktan bir cemaat olarak 16. asrın sonundan itibaren pek bahis yoktur. Bu tarihten günümüze kadar, Orta Anadolu'a birkaç istisna hariç, Kureyş adı sadece yer ismi olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum ancak aşiretler ve cemaatlara yönelik Osmanlı'nın izlediği siyaset ile açıklanabilir. Çünkü aynı zamanda Esbkeşan Taifesi içinde bulunan bu büyük cemaatin Kureyş adıyla anılmaya devam etmesi, zamanla ona

daha da güç kazandırabilirdi. Bu sebepten belgelerde, 1584'ten itibaren Konya ve Karaman bölgesinde Kureyş veya Kureyşözü kazaları ile buralara bağlı karye isimlerinin adı geçerken, Kureyş Cemaati'nin ismi yoktur. Sadece 18. asrın başındaki bir belgede Akşehir'de yaşayan Kureyş Cemaati'nden bahis vardır.

Dersim yöresinde kalan aşiret üyeleri ise zamanla çoğalınca ve yörede geçinmeleri zorlaşınca bir kez daha çevre illere göç etmişlerdir.

13. asrın başında Dersim'de kalan aşiret üyelerinden biri olan *Kureyş*, Keykubad tarafından fırında yanan ateşe atılarak sınanmış ve bu olayı takiben kendi isteği ile Nazımiye/Zeve'ye yerleşmiştir. Kureyş Zeve'ye yerleştikten yaklaşık 25-30 yıl sonra buradan ayrılarak, Anadolu ile Orta Doğu ve Mısır'daki pek çok yeri ziyaret etmiştir. En son Antep'e yerleşmiş ve burada vefat etmiştir. Bugün türbesi Yavuzeli'ne bağlı Zırar/Zirali mevkiindedir. Kureyş'in türbesinin biraz uzağında da oğlunun türbesi bulunmaktadır.

Günümüzde Seyyid Mahmud-ı Kebir'in iki yerde soyu devam etmiştir. Bunlardan biri Tunceli/Nazımiye/Zeve'dir. Burada 7 oğlu olmuştur. Bunlardan Haydar (Düzgün Baba) genç yaşta sır olmuştur. Soy, Mahmud (Şıh), Hüseyin, Ali, Kali, Mevali, Kud ve bunların kolları olan Gülabi, Süleyman, Qazi vd. adındaki çocuklarından devam etmiştir. Bu nesil zamanla çoğalarak bugünkü Kureyşan Aşireti adını almıştır.

Tunceli kökenli Kureyşanlılar, buradan hariç, özellikle Erzincan, Muş/Varto ve Bingöl'ün yanısıra, Malatya, Erzurum, Gümüşhane ve büyük şehirlerde de yaşamaktadırlar.

Diğer kol ise Zeve'yi terkeden *Kureyş*'in en son yerleştiği yer olan Antep'tedir. Burada Sadel/Sadır Kureyş adında bir oğlu olmuştur. Bugün bu ilin Yukarı Kayabaşı Köyü ile Adıyaman'ın Kındırali Köyü'nde yaşayan Kureyşanlılar vardır ve Tunceli'dekilerle aynı atadan gelmektedir. Asırlar evvel yaşadıkları ve Yukarı

Kayabaşı'na yakın olan Zırar/Zırali'den zorla göç ettirilen bu aşiret üyeleri, Adıyaman'a gitmiş ve en son Kındırali'ye yerleşmişlerdir. Çok sonraları da bunlardan birkaç aile tekrar atalarının türbesine yakın olan Yukarı Kayabaşı'na gelip yerleşmiştir. Bu sebepten bugün Yukarı Kayabaşı'nda ancak 5-6 ev bulunmaktadır. Kındırali'nin ise neredeyse tamamı bu aşiret üyesidir.

Çalışmamızda bu üç ana konunun dışında, bir de bugün üzerinde uzlaşamayan bir kaç ara konu üzerinde de durulmuştur.

Bunlardan ilki, *Kureyş*'in, Akşehir'de türbesi olan Seyyid Mahmud Hayrani ile olan bağlantısıdır.

Bu konuyla ilgili olarak gerek sözlü gerekse yazılı kaynaklar üzerinde yapılan araştırmalar neticesinde görülmüştür ki, *Kureyş* ve Seyyid Mahmud Hayrani arasındaki bağ, aşiret üyeliğinden öteye gitmemektedir. Yani bu ikisi Kirmanşah'tan gelen Kureyş Aşireti'nin bir mensubudur. Aralarında baba-oğul, dede-torun veyahut aynı kişiler olma tarzında bir alaka tarihi verilere terstir. Bu iddia "şecere"nin '80'lerin sonunda çevrilmesi ile ortaya atılmıştır. "Şecere"yi okuyanlar, burada adı geçen Seyyid Mahmud-ı Kebir'in, Akşehir'deki Seyyid Mahmud-ı Hayrani olduğunu, araştırma yapmadan sadece isim benzerliğinden yola çıkarak, öne sürmüşler ve bu hatalı bilgiyi de, bugün bunu tekrar eden kimi yaşlılara empoze etmişlerdir. Aynen "Kureyş" adının "Koreş" olarak değiştirilmeye çalışılması gibi.

Bu çalışmada, "Hayran" mahlasının, hitabetine insanların duyduğu hayranlık neticesinde Akşehir'deki Seyyid Mahmud'a verildiğinin, daha mantıklı olduğu anlaşılmıştır.

Ayrıca Kureyş Aşireti'nin Horasan'dan geldiği iddiasının da, kesin bir doğru olmadığı, bu aşiretin Kirmanşah'tan da gelmiş olabileceği sonucuna varılmıştır. Bu konuda bazı sözlü kaynakların ifadeleri olduğu gibi, asırlardan beri Kureyşanlılara,

Kirmanşah'tan geldikleri manasına gelen Kırmanc/Kırmanci de denilmektedir. Zamanla da bu isim Dersim'deki bütün Aleviler için kullanılmaya başlanmıştır.

Bir diğer anlaşmazlık konusu olan, Kureyşanlılar ve Derviş Beyaz Ocağı arasındaki "şecere" konusu da bu çalışmada açıklığa kavuşturulmuştur. Gerçi bu konuda asırlardan beri Tunceli yöresinde yaşayan Kureyşanlı ve Derviş-i Gevr Ocağı arasında bir sorun mevcut değildir. Bu iddia ancak, yukarıda da bahsedildiği üzere, "80'lerde "şecere"nin çevrilmesi ile birlikte kimi kişilerce ortaya atılmıştır. Bu kişilerin Dersim yöresindeki sözlü kaynakları göz önüne almadan, sadece belgede geçen isim ve mahlaslara göre fikir yürütmeleri sonucu, bugün pek çok karışıklığa sebep olan tutarsız iddialar ortaya çıkmıştır. Fakat sonuçta, yapılan alan araştırmalarına da dayanarak, "şecere"nin Kureyşanlıların olduğu ve Derviş-i Gevr'in de *seyyid* olmadığı ve kendisine *Kureyş* tarafından himmet/nefes verildiği ortaya konulmuştur. Çünkü sözlü rivayetlerde anlatılan olaya göre, Kureyş, yanan fırına girerken, Alaeddin Keykubad'ın çuhadarını da elinden tutup, zorla fırına sokar. Bu kişi *Kureyş* ile birlikte ateşten çıkınca, hükümdardan, dervişin yanında kalmak için izin ister ve kalır. Kendisine gönülden bağlı olan bu zata, *Kureyş* tarafından nefes/himmet verilir. İşte bu kişi bugün Tunceli ve çevre illerde yerleşmiş olan Derviş-i Gevr/Beyaz Ocağı'nın atasıdır.

Sonuç olarak, İmam Musa-i Kazım soyundan gelen *Kureyş/Seyyid Mahmud-ı Kebir*'in neslinden iki ayrı yörede (Dersim/Nazımiye/Zeve ile Gaziantep/Yavuzeli/Zirar) çoğalan ve etrafa yayılan Kureyşan Aşireti, kökleri Hz. Muhammed'e, dolayısıyla Peygamberin aşireti Kureyş kabilesine kadar giden köklü bir aşirettir. Bu aşiret aynı zamanda, ataları *Kureyş* aracılığı ile 13. asrın başında Konya/Karaman'a yerleşmiş olan ve belgelerde cemaat olarak geçen Kureyş Aşireti ile de bağlantılıdır.

EKLER

EK-I : GÖRÜŞMELER

Görüşme-1:

Tarih : 12 Haziran 2014 ile 25 Eylül 2015 tarihleri arasında çeşitli zamanlarda birden fazla görüşme yapılmıştır.

Yer : Aydın

Görüşme Yapılan Kişi : Kureyşin Şıh/Şihu kolundan Hasan Taş

Meslek : İşçi emeklisi/çiftçi

Yaş : 1932 doğumlu

K.T. : Merhabalar. Siz Tunceli/Dersim'in hangi köyündensiniz?

H.T. : Bizim şimdi köyümüz, merkeze bağlı, Marçık'e yakın eski adı Saar, yeni adı ise Tepecik olan köydür. Tabi buraya da başka bir köyden ben küçükken göçmüşüz. Dedelerimiz Kureyş'in soyundan gelirler. Benim babamın adı Hüseyin, onun babasının adı Seyyid Ali, onun babasının adı Mahmud (Mamudo Gelt), onun babasının adı Laçın, onun babasının adı da Mustafa. Mustafa'dan önce Derviş Hoq (lakap) varmış, Hozat tarafında, Deu Harmene'de (Harmene Köyü) yaşamış. Oradan da Kureyş'e dayanıyorlar. Büyük dedem olan Mamudo Gelt dedemiz hem iri hem de çok uzunmuş, bu yüzden ona böyle demişler. Nazımiye Hozat arası posta taşımacılığı yapıyormuş. Derviş Hoq'la ilgili bir mesele vardır. Bu taliblerinin evinde misafir iken, buraya kalabalık bir grup misafirlige gelir. Evde pek bir şey yokmuş. Derviş Hoq, oradan 20-30 km ötede bulunan köydeki bir kişiye seslenir. Bunu kerametle yapar. O kişiden atın bir terkisine üzüm, bir terkisine de tütün koyup getirmesini ister. Oradaki kimsenin bu durumdan haberi yoktur. Bir süre sonra bakarlar ki birisi atı yüklemiş geliyor. Herkes ona doğru gider. O, "Bana doğru gelmeyin, Hoq'a gidin. O bana seslendi, bunları getirmemi istedi." der.

K.T. : Öncelikle bize Kureyş'in kim olduğu, kökeninin nereye dayandığı ve nereden Anadolu'ya geldiği hakkında bilgi verebilir misiniz?

H.T. : Kureyş Aşireti'ne mensuptur. Bu aşiret aynı zamanda Hz. Muhammed'in de kabilesidir. Gerçekte bu aşiret, Peygamber doğmadan yıllar evvel, yaklaşık 20-30 yıl evvel Orta Asya'dan göç ederek, konaklaya konaklaya, uzun bir sürede Anadolu'ya gelmiş. Tunceli/Dersim'e yerleşmiştir. Burada iken Hz. Muhammed doğmuştur. Peygamber 3-4 yaşlarında iken, batıdan doğuya (Bizanslılar) saldırılar artmaya başlayınca, kabile tekrar göç etmiş, bu sefer, Suriye, Irak üzerinden güneye inmiştir. Yolda Hz. Muhammed'in babası vefat

etmiştir. Kureyş Aşireti, Peygamber çok küçükken Mekke'ye gelip yerleşmiştir. Hz. Muhammed daha küçük yaşlardan itibaren Peygamberlik alametleri gösterdiği için, Mekke'deki diğer kabilelerin dikkatini çekmeye başlamış, bu sebepten düşman kazanmıştır. Hz. Muhammed, 40 yaşında kendisine Peygamberlik gelene kadar, bu düşmanlıklarla, kabilesinin yardımıyla başetmeye çalışmıştır. Mekkelilerin bu düşmanlıkları yüzünden hayatının çoğunu kendisini sakınarak geçirmiş, mağaralarda yaşamıştır. Peygamberliğini açık edene kadar çok sıkıntı çekmiştir

K.T. : Peki bugünkü Kureyşan Aşireti, o kabileden mi geliyor?

H.T. : Elbette. Ancak bizim soyumuz Ehl-i Beyttir. Yani Peygamberin torunu İmam Hüseyin'e dayanıyor. İmam Hüseyin'in soyu yıllar içinde çoğalmış, işte 1200'lerin başında doğudan tekrar Tunceli'ye gelip yerleşmişler. Bunun en büyük sebebi herhalde Hz. Muhammed'in Dersim'de doğması olmalı. Atalarının doğduğu yere geri dönmüşler.

K.T. : Bize *Kureyş*'in hayatı ile ilgili bilgi verebilir misiniz?

H.T. : Şimdi, *Kureyş* doğudan Dersim'e gelmiştir. Tek gelmemiştir. Bazıları diyor ki, *Kureyş* Horasan'dan tek başına ya da birkaç kişiyle çıktı, Mısır'a, Halep'e gitti, oradan Anadolu'ya geldi. Bu doğru değildir. Çünkü, *Kureyş* yalnız değil bir aşiret içinde gelmiştir Anadolu'ya. Yani Horasan'da daha doğrusu Kirmanşah'ta Kureyş Aşireti varmış. Orda yaşıyorlarmış.

K.T.: Şimdi, Kureyş Aşireti Horasan'dan mı yoksa Kirmanşah'tan mı geliyor?

H.T.: Gerçekte Kureyş Aşireti Kirmanşah'ta imiş, ancak Horasan, o zamanlar hem çok büyük hem de herkesin bildiği bir yer, bir isim olduğu için, zamanla doğudan göç eden her aşiretin Horasan'dan geldiği söylenmiş. Bu sebepten Tunceli'deki Alevilere Kırmanc deniyor. Neyse, nerde kalmıştık. Dediğim gibi Kureyş Aşireti büyük bir aşiretmış. O zamanlar doğu taraflarında savaş çıkınca, bu aşiret de Kirmanşah'taki yerini bırakıyor, Anadolu'ya geliyor. Kureyş Aşireti kalabalık olarak Anadolu'ya geliyor. Develerle, kervanlarla kalabalık bir şekilde geliyorlar. Her meslekten insanlar varmış, yani sadece hayvancılık yapanlar yokmuş. Bu aşiret içinde sanatkârlar, yazarlar, terziler, demirciler, dervişler varmış. Aşiret üyeleri çok çalışkanmış. Bu aşiret içinde *Kureyş*'in babası da bulunuyormuş. *Kureyş*'in babası yine bu aşiretin başıymış. O da keramet sahibiymiş. Fakat dedelerimiz derdi ki, "Hot kırsı-yi Kures esto". Yani *Kureyş*'in 7 tane kürsüsü var. Bu da şu anlama geliyor. Kureyş Aşireti'nin başında her ne kadar *Kureyş*'in babası olsa da onunla birlikte 7 Ak-Sakallı bu aşireti idare ediyormuş. *Kureyş* ise o zaman daha gençmiş yani 20 olmamış.

K.T.: Peki, bu aşiret önce nerede konaklıyor, nereye geliyor?

H.T. : *Kureyş* ve babası bütün aşireti toplayıp getiriyorlar. Kirmanşah'ta kimseyi bırakmıyorlar. Bu aşireti, Peygamber soyu olduğu için Kirmanşah'ta da rahat bırakmamışlar. Orda da eziyet etmişler. Bu sebepten de oradan kalkıp buraya geliyorlar. Önce, kalabalık bir şekilde Dersim taraflarına geliyorlar, sonra buradan diğer taraflara dağılıyorlar. Yani diğer illere

doğru yayılıyorlar. Daha doğrusu burası küçük bir yer olduğu için, *Kureyş*'in babası aşiret üyelerine, Anadolu'ya yayılın diyor, onları gönderiyor. Rahmetli dedem derdi ki, *Kureyş*'in babası aşiret üyelerine gitmelerini söylerken, onlara: "*Yürüyemiyorsanız, uçun.*" demiştir. Yani, o kadar hızlı Anadolu'ya yayılın, demiştir. Aşiretin çoğu Anadolu'ya dağılıyor. Geri kalanı da Dersim'de kalıyor. Amaç, yayılıp hem Aleviliği yaysınlar hem de geçimlerini sağlasınlar. Aşiret Diyarbakır'a da yerleşmiş, Konya'ya da, başka yerlere de gitmiş.

K.T. : *Kureyş* Dersim'de mi kalıyor?

H.T. : Evet, *Kureyş* ilk önce *Kureyş Aşireti*'nin büyük kısmıyla diğer yerlere gitmiyor Dersim'de kalıyor, ancak tek başına değil elbette. Yine *Kureyş Aşireti* mensubu olanlar var, aile üyeleri, yakın akrabaları, talibleri de var. Burada, yani Nazımiye'ye yerleştikten sonra, evleniyor, çocukları oluyor. Çok sonra, bir şeye kızıyor, mekanı terk edip gidiyor, yanında talibleri ile Dersim'den ayrılıyor. Nazımiye'ye yerleştikten sonra da aşiretin bir kısmı, herhalde nüfusları artmış olacak ki, yine buradan göç edip başka yerlere dağılıyorlar.

K.T. : O zaman *Kureyş* adını aşiretin isminden mi almış?

H.T. : Evet, fakat *Kureyş*'in iki ismi varmış, efendime söyleyeyim, adı hem *Kureyş* hem de Mahmud. Aynı zamanda babasının adı imiş, yani babasının adı da Mahmud'muş. *Kureyş*, oğullarından birine de babasının adını takıyor. Fakat Peygamberin aşireti bilinsin diye, sen de biliyorsun Peygamberin aşiretinin ismi *Kureyş*'tir, *Kureyş* adını da kullanıyor. Yine Mahmud ismi de Peygamberin ismi olan Muhammed isminden geliyor. Peygamberin ismini, manevi olarak ağır olduğu için, direk kullanmak istemiyorlar.

K.T. : Yani *Kureyş*'in diğer ismi Mahmud'muş. Bu isim aynı zamanda babasının da ismi imiş, öyle mi?

H.T. : Evet, doğrudur. Bir de *Kureyş*'e, *Kureşi (Kuresi) Kur* da diyorlar.

K.T. : Bunun anlamı nedir?

H.T. : Bunun anlamı şudur; *Kureyş* kelimesi, *keramet* anlamına geliyor. Peygamber soyuna Hak tarafından keramet verilmiş. *Kur* ise *derviş (dervişler)* anlamına geliyor. Yani *Kureş-i Kur*, *kerametli derviş* anlamına geliyor, peygamberin soyundan gelen kerametli derviş demektir.

K.T. Bize bir de *Kureyş* Dersim'e geldikten sonra neler yapıyor, onları anlatır mısınız?

H.T. : *Kureyş* Dersim'de ailesi ile birlikte ilk olarak Mazgird'te yerleşiyor. Demin de söyledim, *Kureyş* gençtir, henüz evlenmemiştir, babası ile birlikte yaşamaktadır.

Kureyş'in yaşadığı bu ilk yere Çelekas deniyor. Burada iken çok kerametler gösteriyor. Bu da o yöredeki insanların dikkatini çekiyor. Selçuklu Hükümdarı Alaaddin Keykubad o yöreye gelince, bu derviştten haberi oluyor. Bu sırada *Kureyş*'in yaşı 26-27 civarında imiş. Hükümdar *Kureyş*'le görüşüp, ona soruyor, "*Sen kimsin?*" diyor. O da, "*Ben Peygamber evladım, Ehl-i Beyt soyundan geliyorum.*" diyor. O'na inanmıyor. *Kureyş* su üzerine hırkasını yayararak gidiyor, yine inanmıyor. En son, Padişah ona; "*Fırın yakacam, sen içine gireceksin,*

bakalım gerçekten Peygamber soyundan mı geliyorsun, eğer bu soydan değilsen yanarsın" diyor. Sonra, efendime söyleyeyim, fırını yakıyorlar, *Kureyş'e, "Hadi fırına gir"* diyorlar. *Kureyş* de o sırada Alaaddin Keykubad'ın yanında duran adamının elinden tutup çekerek fırına giriyor. Uzun bir süre sonra bu ikisi fırından çıkarlar. Bakıyorlar ki, hem hükümdarın adamı hem de *Kureyş'in* üzerine kırağı yağmış. Sanki buz tutmuşlar. Hükümdarın adamına soruyorlar, *"Fırının içinde ne oldu da bu hale geldiniz?"* O da, *"Biz içeri girer girmez her yer buz oldu. Ben dervişi görmedim. İçeride sadece beyaz bir kartal vardı, onu gördüm."* der. Bazıları hükümdarın adamının kül içinde çıktığını söyleseler de, gerçekte ikisinin üzerinde kırağı varmış. Çünkü içerisi buz olunca, soğuktan bu hale gelmişler. Fırındaki ateş, *Kureyş'in* gösterdiği keramet ile buza dönmüş. Bu fırına atma olayı bir kere olmuş, başka olmamış. Yani sadece *Kureyş'i* fırına atıyorlar.

Adam, Alaaddin Keykubad'tan izin istiyor, *Kureyş'in* yanında kalmak için. *Kureyş*, Peygamberin yoluna gönlünü veren bu adama el (kerâmet) veriyor. Bundan sonra da ona, üzerine kırağı yağmış halde fırından çıktığı için, bu anlama gelen Derviş-i Gevr (gevr:beyaza yakın) diyorlar. O da artık bu günden sonra keramet sahibi oluyor. Onun soyu da şimdi Derviş-i Gevr (Devres-i Gevr) denen aşirettir.

Alaaddin Keykubad da bu kerameti görünce, *Kureyş'te* bulunan *"Şecere"*yi onaylıyor, ki bunlar Peygamber soyudur, diye. Ondan sonra *Kureyş'e* nereye istersen yerleşebilirsin, diyor. *Kureyş* de benim bir asam var, onu atacam, nereye düşerse oraya yerleşecem. Padişah da kabul ediyor. *Kureyş* esasını atıyor Mazgirt'ten, bu asa Nazımiye'deki Deu *Kureyş'e* (*Kureyş* Köyü) yani diğer adıyla Zeve Köyü'ne düşüyor. Gelip oraya yerleşiyor. *Kureyş'in* bu kerametleri etrafta duyulunca, diğer aşiretler gelip kendisine talib oluyorlar, O'na bağlanıyorlar. Bu aşiretlerin hepsi Alevi değil, içlerinde Sünniler de var. Bir tanesi de Kürt aşiretiymiş. Bu bağlananlar 12 taneymiş. Bu aşiretlerin gelip bağlanmasının sebebi sadece *Kureyş'in* Peygamber soyundan gelmesi ve gösterdiği kerametler değildir. Bir sebebi de *Kureyş'in* anlattıklarıdır. *Kureyş* gittiği her yerde insanlara demiş ki: Herkes eşittir, kadın-erkek eşittir, insanları köle yapmak Hak katında günahdır. İşte bu sözleri yüzünden de gelip ona bağlanmışlar.

K.T. : Peki, *Kureyş'in* soyundan hangi aşiretler geliyor? Yani *Kureyş'in* ilk olarak kaç çocuğu oluyor, isimleri nelerdir?

H.T. : *Kureyş*, Zeve'de, yine kendisi gibi Peygamber soyundan gelen bir kadınla evleniyor. Bu kadın "Ana" imiş, yani O da kerametliymiş. Fakat doğan çocukları hep ölüyor. Bunun üzerine, soy devam etsin diye, Lolanlı/Loliz yani ham aşiretten bir kadınla evleniyor, o zaman çocukları ölmüyor. *"Hot laz-î Kureş esto."* deniyor. Yani, *"Kureyş'in 7 oğlu var."* deniyor. Bunlardan birinin ismi, babasının ismi imiş, yani Mahmud imiş. Yani demem o ki, *Kureyş'in* babasının adı Mahmud'muş, kendisinin adı da hem Mahmud hem *Kureyş*, oğullarından birine de babasının adını vermiş. Şimdi oğullarının isimleri şöyle, en büyük oğlu Şih'miş. Bu oğlunun kerameti fazla olduğu için ona bu lakabı veriyorlar. Bu oğlunun ismi

Mahmud olabilir. Diğer oğullarından birinin adı Hüseyin, birinin adı Ali, birinin adı, Mevali, birinin adı Kali, birinin adı Kud, birinin adı da Haydar'mış. Bu Kud denen oğlu ayağından kötürüm olduğu için, buna Kud demişler. Ancak bunun ismi unutulmuş, bilmiyorum. Haydar adındaki oğlu genç yaşta, herhalde 16-17 yaşlarında, keramet gösterip sır oluyor. *Kureyş*'in bir de 2 kızı varmış. Bunların isimleri Haskar ve Zel (Jel)'miş. Çocuklarının isimleri bunlar. Bazıları bir oğlunun ismi Gulabi diyor. Bu daha sonraki nesildir. Çünkü Huşen-ı Ana (Tunceli'nin merkez köyünde) adındaki ziyaret *Kureyş*'in soyundan gelir. O'nun soyuna Süleymanlar deniyor. Onlar da Gulabi'ye dayanıyor. Gulabi de *Kureyş*'in bir oğlundan geliyor. Ancak hangisi şu an hatırlamıyorum.

Haydar ismindeki oğlu, bugün Dersim'de bulunan büyük ziyarettir. Kış geldiği zaman, malı (hayvanları) önce *Kureyş* otarmaya götürürmüş. Ancak akşam gelince mal aç olduğu için durmuyor, ahıra girmiyormuş. Bir sefer Haydar malı otarmaya götürüyor. Kaç sefer bilmiyorum. Her seferinde gece mal gelip rahat içeri giriyor. *Kureyş* arkasından gidiyor, bu oğlum ne yapıyor ki, hayvanlar tok oluyor, diye merak ediyor. Bakıyor ki, Haydar elindeki çubuğu bira (çalılara) vuruyor, çalılar yeşeriyor, hayvanlar yiyor. O sırada bir keçi hof kena (irkiliyor), dönüp *Kureyş*'i görünce de birkaç kez hapsiriyor. Haydar da, "*Sen Kureş-i Kur'u mu gördün, niye hapsirip duruyorsun?*" diyor, arkasını dönüyor, babasını görüyor. Orda, kendi kerameti babasından daha yüksek olduğu için utanıyor, sır oluyor, bugünkü dağı mekan tutuyor. Babası da o zaman arkasından, "*Yolun düz olsun.*" diyor. Ondan sonra Haydar'ın ismi "Düzgün Baba" olarak kalıyor. Daha sonra kızı Haskar da, "*Baba, O artık gelmez.*" diyor. *Kureyş* de Haskar'a, "*Kardeşini yalnız bırakma, sen de O'nun yanına git.*" diyor. Haskar da, Düzgün Baba Dağı'nın eteğine gidip orda mekan tutuyor ve sır oluyor. Diğer kızkardeşi Zel ise bunların karşısındaki dağı kendine mekan tutmuştur.

K.T. : *Kureyş*'in bir de Mansur ve Seyyid Savun (Seyfi) ile olan hikayesi var, onu da anlatır mısınız?

H.T. : Şimdi, *Kureyş* ile Baba Mansur ve Seydislerin atası olan Seyyid Savun, baba tarafından akrabalar. *Kureyş* bir gün Mansur'u ziyarete giderken bir ayıya biniyor, eline de yılan alıp öyle gidiyor. Mansur Mazgirt'in Muhundu Köyü'nde yaşıyormuş. O sırada bir duvar örüyormuş. Mansur, *Kureyş*'in ayıya binip geldiğini görünce, o da yaptığı duvarın üzerine binip, öyle *Kureyş*'i karşılamaya gidiyor. *Kureyş* ayıdan inip Mansur'u selamlıyor. Ona, "*Sen büyük bir ersin, cansız yürüttün.*" diyor. Mansur da, "*Ben bu duvarı, senin himmetinle, senin verdiğin nefes (keramet) ile yürüttüm.*" diyor. Bu sözlerle *Kureyş*'in üst olduğunu belirtiyor. *Kureyş* de bunun üzerine Mansur'u kendisine *pir* olarak seçiyor. Sonra Seyyid Savun'un yanına gidiyorlar. O da o sırada suyun karşısında imiş. Bunları görünce, suyun üzerinde yürüyerek yanlarına geliyor. Bu kerameti de yine *Kureyş* kendisine vermiştir. Dedelerimiz hep *Kureyş*'in en üst olduğunu söylerlerdi. Ancak oğlu Haydar (Düzgün Baba) kendisini geçmiştir. İşte Seyyid Savun'un gösterdiği bu keramet ile Baba Mansur da onu kendisine *pir* seçiyor. Seyyid Savun da

Kureyş'i kendisine *pir* seçiyor. Yani herbiri hem *pir* hem de *mürşid* (*pirin piri*) oluyorlar. Mesela Baba Mansur *Kureyş*'in *piri* iken, aynı zamanda *Kureyş* de onun *mürşid*dir. Anladım herhalde.

K.T. : Evet anladım.

H.T. : Bizim inancımızda *pirin* de *piri* olmak zorunda. Bunun anlamı şudur: Ne kadar sır-keramet sahibi olsa da kimse en üst değildir, herkes eşittir. Ne kadar güçlü olursan ol, herkes birbirine muhtaçtır. Herkesin sadık bir dostu, kendisine yol gösteren birine ihtiyacı vardır. Kimse yalnız yaşayamaz. Yalnızlık Allaha mahsustur. Bizde denir ki; "Hak, *pir-rayverin* ayağını kimsenin evinden eksik etmesin."

K.T. : Biraz önce bize, *Kureyş*'in Nazımiye/Zeve'den gittiğini söylediniz. Bu nasıl oluyor?

H.T. : Söylediğim gibi, *Kureyş* orda iken bir şeye kızıyor, neye kızıyor bilmiyorum, Zeve'yi terk ediyor. Giderken eldivenini ve esasını bu mekana bırakıyor. Buranın kerameti bunlardan olsun diyor, gidiyor. Tabi tek başına değil, yanında bir kısım talibleri de var. Onlarla birlikte Nazımiye'den ayrılıyor.

Nazımiye/Zeve'deki mekanından ayrıldıktan sonra, önce Anadolu'daki dergahları geziyor, Hacı Bektaş-ı Veli'nin yanına gidiyor. Konya'ya, Adıyaman'a, Antep'e gidiyor. *Kureyş* çok geziyormuş. İçindeki Hak Aşkı ile yerinde duramıyormuş, talibleri ile sürekli gezmiş. Anadolu'dan sonra Suriye'ye, Halep'e, Şam'a gitmiş. Mısır'a, Tunus'a, Cezayir'e kadar gitmiş. Anadolu'nun her yerini geziyor, Orta Doğu'yu geziyor. İçindeki Hak aşkıyla gezmiş. Fakat, Kirmanşah'tan geldiği *Kureyş* Aşiretiyle önce Dersim yöresine geliyor, burda uzun bir süre kalıyor, ondan sonra bu yerleri gidip geziyor. *Kureyş* 100 yaşından fazla yaşamış.

Bir de şunu söyleyeyim, *Kureyş*, Deu *Kureyş*'ten (*Kureyş* Köyü) yani Zeve'den ayrılıp Anadolu'yu gezerken, Konya'ya da gitmiş, dergahları ziyaret etmiş. Fakat bu sırada Konya taraflarında elindeki Peygamber Şeceresi'nin aslını yani ceylan derisine yazılmış olanı, o zamanın hükümdarı elinden alıyor. *Kureyş* esasını yere vuruyor, "*Kıyamette geri geleceğim.*" diyor. Şecere kendisinden zorla alındığında diyor ki, "*Benim soyum hastır. Senin sözün, senin yüreğin sendedir. Dertten derde kalasın. Kıyamette döneceğim.*" diyor. Çok etkârlanıyor bu yapılan. Kerametli dedelerimizden bize aktarıldığına göre "şecere"nin aslı yani ceylan derisine yazılı olanı, bu hükümdar ailesinde yaklaşık 100 yıl yani bir asır kalmış. Sonra, "şecere"nin hakkını verememiş olacaklar ki, yani "şecere"ye gerekli özeni, saygıyı gösterememişler ki, "şecere" kaybolmuş, gitmiş, sır olmuş. Şecereye el koyan bu hükümdar da daha sonra hastalık kapıyor, sonra da çok kötü bir şekilde ölüyor.

K.T. : Bazıları Seyyid Mahmud Hayrani, *Kureyş*'tir diyorlar. Bu konu hakkında sizin bilginiz var mı?

H.T. : Seyyidlik Hz. Hüseyin'e Hak (Allah) tarafından verilmiştir. O yüzden onun soyuna *seyyid* demişler. Seyyid Mahmud Hayrani de *Kureyş* Aşireti'ne mensuptur, ancak bizim

atamız olan, Dersim'de yerleşmiş *Kureyş* değildir. Seyyid Mahmud Hayrani ve ailesi, aşiretin diğer mensuplarıyla birlikte gitmiştir. O da Kureyş gibi o sıralarda 20 yaşın altındaymış. İlk olarak nereye gitmişler bilemeyiz, ancak sonra Konya'da yerleşmiş, orada kalmıştır. Orda Hacı Bektaş Velî var, Mevlana var o dönemde. Önce de söyledim. Kureyş Aşireti Kirmanşah'tan geliyor, çok kalabalık bir aşiret, içinde sanatkârlar da var, yazarlar da var, dervişler de var. Her meslekten insanlar var. Öyle büyük bir aşiret. Bunlar önce Dersim civarına geliyorlar, fakat burası öyle büyük ve geniş bir yer değil. Bu sebepten aşiretin başında bulunan Kureyş'in babası Seyyid Mahmud, aşireti Anadolu'ya yolluyor. Bir kısmı da Dersim'de kalıyor, gerisi Anadolu'ya yayılıyor. İşte o zaman Konya'ya, Diyarbakır taraflarına gidenler arasında Seyyid Mahud Hayrani ve ailesi de var. Gidip oraya yerleşmiş, ilimle uğraşmış, içinde Hak aşkı taşıyan büyük bir zattır kendisi. Ancak öyle büyük keramet sahibi değildir. Yani Hacı Bektaş Veli gibi, *Kureyş* gibi bir kerameti yoktur. Hoş sohbet olduğu için de kendisine Hayrani demişler.

K.T. : Yani "Hayrani" lakabını iyi konuşmasından mı almış.

H.T. : Evet. Sohbet meclislerinde konuştuğu zaman, herkesi kendisine hayran bırakıyormuş. Bu nedenle insanlar ona "Hayrani" lakabını takmışlar. Benim söyleyeceklerim bu kadar.

K.T. : Son olarak, Hacı Bektaş Veli hakkında bize neler söyleyebilirsiniz.

H.T. : Hacı Bektaş Veli de *Kureyş* gibi İmam Musa-i Kazım soyundan geliyor. *Kureyş* kadar keramete sahip büyük bir eren. Ancak O, Anadolu'ya, Kureyş Aşireti ile Kirmanşah'tan gelmiyor. Kendisinin ataları Horasan taraflarına yerleştiği için, oradan, kalabalık bir şekilde talibleriyle, aşiretlerle geliyor. Atlarla, develerle göç edip geliyor. İki oğlu olmuş. Birine Hasan, birine Hüseyin adını vermiş. "Neden bu isimleri verdin?" diye sorduklarında, göğe bakarak, "Onların yıldızı daha parlak." demiş. Kendisine "Bektaş" denmesinin sebebi de Horasan'da bu isimde bir okul misali tekke varmış, oranın ismini, sahip olduğu kerametten dolayı sadece buna veriyorlar. *Piri Ahmed Yesevi*'dir.

Unutmadan şunu da söyleyeyim. Gerçekte Bektaşiler Peygamberden önce de varmış. Bektaşî dergâhları ilk olarak Mısır tarafında ortaya çıkmışlar. O dönemlerde bile köleliğin olmadığını, insanların eşit olduğunu, dünyanın döndüğünü insanlara anlatırlarmış. Fakat bu fikirleri yüzünden, diğerleri bunları hep öldürürmüş.

K.T. : Çok sağolun. Size çok yordum, zahmet verdim.

H.T. : Estağfurullah, sen sağol.

Görüşme-2:

Tarih : 12 Haziran 2014 ile 22 Mayıs 2017 tarihleri arasında birden fazla görüşme yapılmıştır.

Yer : Aydın

Görüşme Yapılan Kişi : *Kureyş*in Kud/Kudan kolundan Haskar Taş

Meslek : Çiftçi

Yaş: 1941 doğumlu

K.T.: Merhabalar. Öncelikle bu görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ediyorum. Siz Tunceli'nin hangi köyündensiniz?

H.T. : Bizim köyümüz adı Viroz'dur (merkez köy).

K.T. : *Kureyş*'in hangi kolundan geliyorsunuz?

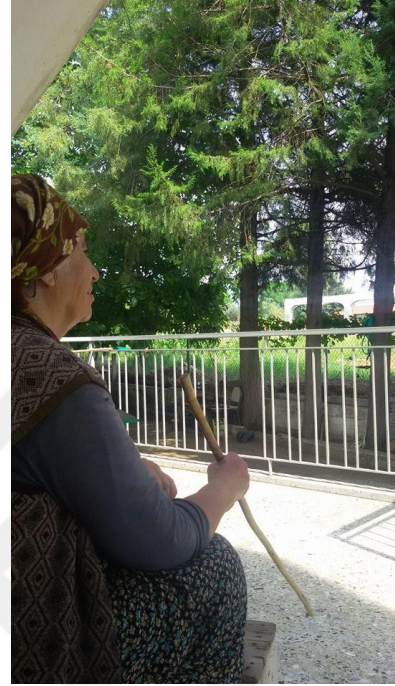
H.T. : Ben Kudanlıyım. Benim babamın adı Ali imiş, onun babasının ismi Abbas, onun babası Hüseyin, onun babası Derviş imiş. Bu Derviş adındaki dedem doğduktan hemen sonra annesi ölüyor. İnsanlar, nasıl oluyor bilmiyorum, o kargaşada çocuğu unutuyor, ölen anneyi uzak bir yere götürüp gömüyorlar. Üç gün sonra döndüklerinde bebeğin çoktan öldüğünü düşünüyorlar. Fakat gelip görüyorlar ki, bebeğin beşiği kendiliğinden sallanıp duruyor, yüzü de ışık gibi parlıyor. Hiçbirşey olmamış bebeğe. Adını Derviş koyuyorlar. O dedemizin kerameti çokmuş. Dört oğlu varmış. Bunlardan Huşene Devres (Dervişin oğlu Hüseyin) ve Soşene Devres Usvu ve Alanların kavgasında ölüyorlar. Diğer ikisi de Ovacık ve Hozat taraflarında ölüyorlar. Bu Usvuların içinde, göç etmeyip kalmış ve Alevi olmuş Ermeniler de var. Usvuların aslı Elazığ'ın Palu ilçesinden gelen Zazalar. Tunceli'de kalan Ermeniler'in bir kısmı da Dedeman Aşireti içinde yerleşmiş. Yine Haydaranların içinde de bu Ermenilerden var. Ben bunu 110 yaşında ölen bir yaşlıdan duymuştum. Ermenilerin çoğu Tunceli'den göçmüş, kalan bir kısmı da demin söylediğim aşiretlerin olduğu yerlerde yerleşmişler, o aşiretlere katılmışlar.

K.T. : Peki, *Kureyş* ile ilgili bize neler anlatabilirsiniz? Mesela ne zaman gelmiş Tunceli'ye, nasıl gelmiş?

H.T. : *Kureyş*, aşiretiyle birlikte doğudan gelmiş. Bazıları Horasan, bazıları da Kırman mı (Kirman), Kırmanşah mı (Kırmanşah) oradan geldiler diyorlar.

K.T. : Çoğunluk Horasan diyor, Kırmanşah'ı nerden duydunuz?

H.T. : Tunceli'de yaşayan Alevilere Kırmanc diyorlar ya, herhalde bu sebepten Kırmanşah taraflarından gelmişiz diyorlar. Köyde iken gelip giden dedelerden de duydum, kayınbabam tarafından da. Şimdi *Kureyş* üsttür. Kendi zamanında herkese keramet vermiştir. Geçmiş zamanda Hacı Bektaş Velî'de (dergâhında), *Kureyş* Ocağı'nın postunu (Anadolu'da

bulunan) 12 postun en altına koyuyorlar. Ertesi gün geliyorlar, bakıyorlar ki, "post-ı Kureş" (*Kureyş*) en üste gelmiş. Bunu üç gün tekrar ediyorlar, hep aynı şey oluyor. Böylece diğer ocaklar da *Kureş*'in üstünlüğünü kabul ediyorlar.

K.T. : *Kureyş* Tunceli'ye gelince başından neler geçiyor?

H.T. : Bağın'da Alaeddin Paşa varmış, bu *Kureyş*'e inanmıyor. *Kureyş* Çile (kışın) ayında salatalık ekip götürüyor, inanmıyor, sen sihirbazsın diyor. Sonra hükümdarın kayığı suda giderken, *Kureyş* de hırkasını suya atıp, onun üzerinde gidiyor. Hükümdar yine inanmıyor. En son O'nu fırına atarak sınıyor. *Kureyş* fırına girerken Alaeddin Keykubad'ın hizmetkarını da elinden tutarak çekip yanan fırına götürüyor. Fırın söndükten sonra ikisi çıkıyor. Bakıyorlar ki ikisinin de üzerinde kar var. Soğuktan buz tutmuşlar. Hükümdarın adamına, "*İçeride ne oldu, size niye bir şey olmadı?*" diye soruyorlar. O da, "*Ben içeride ateş görmedim. Sadece buz vardı. Bir de beyaz bir kartal vardı.*" der. Bunun üzerine *Kureyş*'e inanırlar. Bu adam, hükümdardan, *Kureyş*'in yanında kalmak için izin ister. Hükümdar da kabul eder. *Kureyş*'e talib olur. *Kureyş* de O'na keramet verir. Bundan sonra adı *Devres-i Gevr* (Derviş-i Gevr) olur. Bu ocaktan gelenler Tunceli'de en çok Tirkele'de yaşıyorlar. Bir kısmı göçüp gitmiş, ancak çoğu burda kalmış. Tirkele'de *Devres-i Gevr*'in soyundan gelen kerametli bir dede vardı. Ona *Devres-e Tirkele* deniyordu. Adımı bilmiyorum. Onun bir oğlu varmış. Bir gün Mazgirt'e gidiyor. Bir süre sonra oradan döndüğünde kendisine baban öldü diyorlar. O da, "*Yoo, aşağıda bana rastgeldi, gitti.*" diyor. Gidip mezarına bakıyorlar ki, yok, sır olmuş, gitmiş. 1970'lerde, bu dervişin soyundan gelen bir dedenin kerameti çoktu.

Alaeddin Keykubad *Kureyş*'in kerametini görünce, "*Nereyi istiyorsan, orayı sana vereyim.*" diyor. O da diyor ki, "*Ben çubuğumu atacam, nereye giderse, oraya gidecem.*" Çubuğunu/arasını atıyor, çubuk geliyor ziyaretin önüne, Deu *Kureyş*'e çakılıyor. *Kureyş* de akrabalarıyla, talibleriyle, aşiretiyle oraya gelip yerleşiyor. Buraya gelip yerleştikten bir süre sonra has aşiretten (Peygamber soyundan gelen) bir kızla evleniyor. Ancak doğan çocukları hep ölüyor. Bu çocukları mezarlığa götürüp bırakıyorlar. İki kurt gelip götürüyormuş. Tabi bunlar gerçek kurt değil, bu dona girmiş melekedir. Oraya *Verg-i Kuresu* (*Kureyş*anların kurdu) diyorlar. Sonra Lolize (lolanlı) ile yani ham aşiretten bir kızla evleniyor. Ancak o zaman doğan çocukları duruyor, ölmüyor. 7 oğlu oluyor. Kızları da var. Birisi Haskar imiş. Ne zaman ki oğlu Haydar sır olup, Düzgün Baba Dağı'nı mekan tutuyor, o zaman Haskar babasına: "O artık gelmez baba." diyor. *Kureyş* de O'na: "O zaman kardeşini yalnız bırakma, sen de git." diyor. O da bu dağın eteğinde mekan tutuyor. Jel (*Zel*) de *Kureyş*'in kızıdır. O da yine Düzgün Baba'nın karşısındaki dağı mekan tutuyor. Bugün oraya *Zel Dağı* deniyor.

K.T. : Oğullarının ismi nedir?

H.T. : Biri Haydar imiş, biri Ali, biri Mevali, Kali, Hüseyin, Şıh, biri de Kud imiş.

K.T. : Bunlar en çok nerde yaşıyorlar?

H.T. : Hepsi ilk başta Nazımiye'de imiş. Mekan orası. Çoğalınca burdan dağılmışlar. Nazımiye'deki Kuresizler/Kureşanlılar çok uzunmuş. Ali Gah, Kuresizlerin ağası imiş, Harput'tan kızı için çeyiz alıp dönerlerken, Abbasanlar önünü kesip çeyizini alıyorlar. O da aşiretler arasında gezip, gelin gidin öcümü alın diyor. Nazımiye'den toplayıp geliyor, her taraftan Kureşanlıları topluyor. Gidiyorlar Halboriye, Hozat tarafına. Kayınbabam derdi ki, biz gittiğimizde köyü çoktan boşaltıp gitmişlerdi. Biz de geri döndük. Kayınbabam epey uzundu. O bile Nazımiye'den gelen Kureşanlılara aşağıdan bakıyordum, diyordu. Kayınbabam çok da güçlüymüş, kamyonların eşya çektiği kalın şirti (halatı) kopartmış. Kendisine pehlivan diyorlarmış.

K.T. : Ali Gah'ın bu olayı ne zaman olmuş?

H.T. : '38'den epey önce olmuş. O zaman çok gençmiş.

K.T. : Ali Gah ile ilgili başka bir olay var mı? Yani Ali Gah aşiretleri toplayıp bir yerlere saldırmış mı?

H.T. : Yoo. Kayınbabam bundan başka Ali Gah'la ilgili bir şey anlatmadı.

K.T. : Peki "şecere" hakkında neler duydunuz?

H.T. : Duyduğum kadarıyla "şecere"ye Alaeddin Keykubad mühür basmış. Demin de söyledim. *Kureş* keramet gösterince, hükümdar O'na inanmış ve "şecere"ye mührünü basmış.

K.T. : "Şecere" şimdi nerede, kimlerde?

H.T. : Ben gençken "şecere"nin bir kopyasının Turuşmek'te Gülabilerde olduğu söyleniyordu. Atalarının ismi Gulabi imiş. Onlar Qazi (Gazi) aşiretinden. Aslını ise *Kureş* buradan giderken yanında götürmüş. Sonra kaybolmuş, diyorlardı.

K.T. : Şimdi biraz da aşiretin geleneklerinden bahsedelim. Mesela çocukluğunuzda köyde neler yapılıyordu?

H.T. : Çocukken köyde hayvanların peşinde idik. Köyde ne iş varsa elimizden geldiğince yardım ediyorduk. Eğer boş vakit varsa diğer çocuklarla oyun oynardık.

K.T. : Nasıl oyunlardı bunlar?

H.T. : Taşlarla oynuyorduk. Üst üste dizip sonra yıkmaya çalışıyorduk. Çizgiler oynuyorduk. Köyde top yoktu o zamanlar.

K.T. : Peki çocukken, inançla ilgili ailede, köyde neler yapılıyordu. Mesela oruç nasıl tutuluyordu?

H.T. : Orucu büyükler tutardı. Biz küçükken oruç tutmuyorduk. Büyüyünce de rahmetli babam nasıl tutuyorsa, biz de öyle yapıyorduk. 12 gün oruç tutuyorduk, oruçluyken su içmiyorduk. Gece kalkmıyorduk. Akşam ne yedikse oydu. Oruçken et, yumurta, tatlı türü yemekler yemiyorduk. Eşler ayrı yatıyordu. Erkekler traş olmuyordu. Hayvan kesilmiyordu. Oruç bitince de "aşure" yapıyorduk.

K.T. : Aşureyi nasıl yapıyordunuz?

H.T. : Büyük bir kazanda pişiriyorduk. İçine buğdaydan başka, kuru üzüm, incir, hurma, ceviz, fındık, şeker, bir parça mevsime göre elma ya da ayva gibi şeyler katıyorduk. Fasulye, nohut katmıyorduk. Hepsini tamam 12 olmalıydı. Yine aşurenin 12 eve dağıtılması gerekiyordu.

K.T. : Muharrem Orucu'ndan başka oruç tutuyor muydunuz?

H.T. : Şimdiki gibi o zaman da 12 İmam Orucu'ndan başka 3 gün de Hızır Orucu tutuyorduk. Kurban kesiyorduk. Yılbaşı günü de yani Aralık ayının son günü bazı genç kızlar oruç tutuyordu, evlenecekleri kişi kimse onu rüyalarında görmek için. Aslında bu Hızır Orucu için geçerli, fakat bazıları tutuyordu işte. Bir de Kurban Bayramı'nda kurban kesiyorduk. Eskiler bize Kurban Bayramı'nın gerçekte 3 gün olduğunu söylerdi. 3 gün de oruç tutmak gerekiyormuş. Yani Kurban Bayramı'nın ilk gününden 2 gün önce, 3 günlük oruç tutmak gerekiyor. Bu oruç sırasıyla Allah, Muhammed, Ali için tutuluyor. Yine Kurban Bayramı'nın 3 gününde de Allah, Muhammed, Ali için kurban kesilmeli.

K.T. : Peki *pir* ve *rayveriniz* var mıydı?

H.T. : Elbette.

K.T. : Kimlerdi, yani hangi aşirettendi?

H.T. : Bizim *pirimiz* Baba Mansurlardır. *Rayverimiz* ise Derviş-i Gevr soyundan geliyor. Bunlar her yıl mutlaka taliblerini ziyaret ederlerdi. Bugün artık bu gelenek kalmadı. *pirimiz* vefat ettikten sonra, çocukları bu görevi devam ettirmedi. Sadece *Rayver* geliyor. *pir* veya *Rayver* geldiğinde, talib ona, gücü oranında *çıralık* verir. Hak Yolu'nda *çıralık* vermek, "Benim bu dünya malında gözüm yok" demektir.

K.T. : Bir yerde okumuştum. Bu *çıralık* *uma* ya da *hakula* da deniliyormuş.

H.T. : *Umayı* duydum. Bunu Elazığ'daki Zazalar'dan duymuştum. Fakat onlar Allah'a *Uma* diyorlardı.

K.T. : Peki *Cem* tutma nasıl oluyordu? Ne zamanlar *Cem* tutuluyordu?

H.T. : Evimizdeki Jar (ziyaret) çıkarıldığı zaman, bir de her sonbaharda *Cem* tutuyorduk.

K.T. : Nasıl bir ziyaret?

H.T. : Benim kerametli dedelerimden kalan bir asa şeklinde. Bunun birkaç yılda bir bulunduğu yerden indirilip yıkanması lazım. Fakat bunu ancak kerametli bir dervişin yapması gerek. Bu derviş gelince ziyareti çıkarmadan önce *Cem* tutuyordu.

K.T. : Peki bu *Cemler* nasıl oluyordu? Yani *Cem*'in öncesinde neler yapılıyordu.

H.T. : Babam, ziyareti çıkarma vakti gelince, Deu Kures'ten (Zeve'den) dayımın *piri* geliyordu. Kerametliydi. Ben evlenmeden bir sene evvel (1960'ların başı), o zaman daha 17-18 yaşındayım, bu derviş gelip ziyareti çıkardı.

Cem tutulmadan bir gün evvel, biri köyleri gezip, haber veriyor, ki şu gün derviş gelecek, ziyaret çıkarılacak, diye. Derviş 2-3 gün önceden geliyordu. O gün sabahtan kurban kesilir, yemek yapılır, *Cem*'in yeri temizlenirdi. Akşama doğru da köylerden insanlar gelir, önce

yemek yer, sonra da derviş *Cem*'e otururdu. Saz çalıp, deyiş söyler, teute/tevtte (kendinden geçmek) girer. Bu sırada bu dünyada değildir. Diğer dünyaya gider. Kimin ne sıkıntısı, ne hastalığı var, başlarına ne gelecek hepsini söylerdi. Mesela benim katıldığım bu *Cem*'de, derviş saz çalıp kendinden geçti, sonra konuşmaya başladı. Bir Demenanlı '38'den evvel düşmanındır diye birini öldürüyor. Musahibi çıkıyor. O bunu bilmiyor. Musahibe kötülük çok ağır, çok günahtır. Bu adam o sırada öleli 2-3 yıl olmuştu. *Cem* sırasında teute/tevtte giren derviş bize dedi ki, karşığı köyde bir adam musahibini öldürmüş, şimdi onun ruhu domuz olmuş zincirlere bağlanmış.

Sonra derviş yavaş yavaş kendine gelince kalkıp Jar'ı yeşil sarılı bezden çıkarıp, perdenin arkasında yıkadı. Kimseye göstermedi. Ziyareti yıkadığı bu suyu da dökmedi, oradaki herkese az az dağıttı. Sonra gelenler yanlarında yapıp getirdikleri lokmaları birbirlerine dağıttılar. *Cem* bitti.

K.T. : Ne kadar sürüyor?

H.T. : *Cem* güneş batınca 8-9'da başlıyor, 1 saat sürüyordu. Derviş teute girip, kendine gelince bitiyordu.

K.T. : Başka ne zaman *Cem* tutuyordunuz?

H.T. : Babamın *piri* geldiği zaman.

K.T. : Ne zaman geliyordu. Hızır Ayı'nda mı?

H.T. : Yok. Sonbaharda geliyordu.

K.T. : Neden?

H.T. : Çünkü kışın zordu. Yazın da herkes yaylada olduğu için Sonbaharda geliyordu. Hızır Ayı Kışa geldiği için zor oluyordu. Sonbaharda geliyordu. Babamın *piri* ateşi ağzına alıp soğutuyordu. Bunu teut (tevt) sırasında yapıyordu. Dervişler, *pirler* *Cem* sırasında teute/tevtte girdikleri zaman, kimse onlara dokunamıyor. Çünkü dokunan yanıyor.

K.T. : Nasıl oluyordu?

H.T. : *Cem* sırasında ateşe giren derviş, girmeden önce insanları uyarıyor; "Ben ateşe giriyorum, kimse benim yanıma gelmesin, bana dokunmasın, yanar." diyor. İnsanların başına geldiği için, kimse dokunmuyordu. Mesela bizim eski dedelerimizden biri bir eve gidiyor. Bakıyor ki, herkes hasta. Kerametli dedemiz, o evde kötü bir meleketin olduğunu görüyor. Ocakta yanan ateşin üzerine oturuyor, saz çalıyor. Çevresindekilere bana dokunmayın diyor. Saz çalıp, teute griyor. Kendi kendine ne zaman soğudu (kendine geldi), kalkıp o kötü melekeyi boğazından tutup atıyor. O sırada bu melekeyi tabi kimse görmüyor, ancak elinde iken bağırtılarını duyuyorlar.

K.T. : Bize, birisi öldüğü zaman neler yapıldığını da söyler misiniz.

H.T. : Cenaze olunca hoca çağrılıyor. Yıkanmadan önce başında Kur'an okuyor, sonra götürüp yıkıyor, 7 kefene sarılıyor.

K.T. : Neden bu kadar çok kefene sarılıyor?

H.T. : Her zaman 7 kefen olmuyor. Gücüne göre insanlar bazen 5, bazen de 3 kefen kullanıyordu. Çift olmuyordu. Bunların bazıları beyaz, bazıları yeşil, bazıları da mavi oluyordu. Yıkandıktan sonra tabuta konuyor, yine hoca dua veriyor. Mezarlığa giderken de yarı yolda tabut yere indiriliyor, hoca yine Kur'an okuyor. Sonra gömülüyor. Bu sırada hoca dua veriyor. Dönünce evde yemek yapılıyor. Mezar kazılırken, kürek-kazma hakkı için bu yemek veriliyor. 3 gün sonra da yemek veriliyor.

K.T. : Kırkı çıkarılıyor mu?

H.T. : Elbette. Fakat önce yirminci günde, dost-akrabalarla yine mezara gidiliyor. Gitmeden önce, akrabalarından kimin gücü yetiyorsa, kurban kesiliyor, yemek yapılıyor. Yemek mezara götürülüyor, oraya gelen herkese dağıtılıyor. Sonra kırkı çıkarılıyor. Bunun için de yine evde yemek yapılıyor. Hoca gelip Kur'an okuyor. 10 gün daha okuyor.

K.T. : Neden?

H.T. : Birisi öldüğü zaman, ilk günden itibaren 40 gün boyunca hoca, ölenin adına, her akşam güneş batmadan önce okuyor. Kırkı çıkarılıyor, sonra 10 gün daha okuyor. Ellinci günde de sadece ölünün kendi sahibi mezara gidip Kur'an okutuyor.

K.T. : Bundan sonra birşeyler yapılıyor mu?

H.T. : Artık her yıl ölü için hayır veriliyor. Kimi yemek yapıyor, kimi kurban kesiyor. Bu hayır Sonbaharda olmalı. İlkbaharda olmuyor.

K.T. : Neden, özellikle bu aylarda veriliyor?

H.T. : Hocalar öyle diyordu. Yılbaşından sonra verilmiyordu. Önce olmak zorundaydı.

K.T. : Peki bir de yemeklerden bahsedelim. Köyde ne tür yemekler pişirilirdi?

H.T. : Bizim öyle çok çeşitli yemeklerimiz yoktu. Dağlık yer, hayvancılık var. Biraz da buğday, arpa, nohut ekiyorduk. Küçük bostanlarımız da vardı. İşte yemeklerimiz şir, zarifet, keska idi. Bunlar daha özel yemeklerdi. Bunlardan başka herkesin bildiği çorba, pilav, et yemekleri yapılıyordu. Bir de hatırlıyorum ben çocukken, meşe ağaçlarına bal yağıyordu, Haziran'da.

K.T. : Ağaçların üstüne nasıl yağıyordu, anlamadım.

H.T. : Meşe ağaçlarının yapraklarının üzerinde oluyordu. O kadar çok yağıyordu ki, insanlar gidip, kesip topluyordu, bu balı. Ağaçlara uzaktan baktığın zaman güneşte gümüş gibi parlıyorlardı.

K.T. : Peki evlenme nasıl oluyordu?

H.T. : O zamanlar şimdiki gibi değildi. Görücü usulüyle evleniyorduk. Ancak kız evlenmek istemeyince babası zorlamıyordu.

K.T. : Yani baskı yoktu öyle mi?

H.T. : Evet. Ben de bir keresinde isteyenimi kabul etmedim. Beni zorlamadı babam. Ancak kız kabul edince nişan yapılıyordu. Nişan için iki üç altının takılı olduğu bir bilezik veriliyordu. Düğüne kadar çeyiz hazırlanıyordu. Bu çeyiz de erkek tarafından alınan başlık ile

hazırlanıyordu. Yani başlık kızın ana-babasına gitmiyordu, yine kız için harcanıyordu. Kıza çeyiz yapmak kolay değildi, bu yüzden başlık alıp çeyiz diziyorlardı.

K.T. : Peki düğünler nasıl yapılıyordu?

H.T. : Erkek tarafında, kız alınmadan iki üç gün önce eğlence başlıyordu. Yani bütün gün davul zurna çalınıyordu. Köydekiler de bu sürede fırsat buldukça gelip bunu izliyordu, oynuyordu. Sonra kalabalık bir grupla kızın evinin olduğu köye gidiliyordu. O zaman genellikle başka köyden kız alınıyordu. Köyün içinden fazla evlilik yapılmıyordu. Tek tük evleniyorlardı. Gelin at üzerinde götürülüyordu. Geline damat tarafından bir yaşlı kadın eşlik ederdi. O kadın katıra binerdi, gelin ise ata binerdi. Orda tekrar davul zurna çalınır, yemek verilirdi.

K.T. : Gelin nasıl bir kıyafet giyerdi?

H.T. : Uzun bir elbise giyerdi. Uzun elbisenin üzerine renkli bir çarşaf giyiliyordu, yüz örtülüyordu. Gelinin çeyizinde bir tane beyaz, bir tane ipek, bir tane de kırmızı elbisesi olurdu. Gelin bir yıl boyunca baba evine gitmiyordu. Bir yıl sonra gidip bir ay kalıyordu. Gelenek buydu.

Bizden önce geline bir elbise giydiriliyordu, bir de bir puşi üstüne atılıyordu, öyle getiriliyordu. Sonra renkli çarşaf çıktı.

K.T. : Düğün yemekleri nelerdi?

H.T. : Pilav, et yemeği, hoşaf yapılıyordu.

K.T. : Peki başka hangi tür gelenekleriniz vardı. Mesela bir bebek doğduğunda neler yapıyordunuz. Loğusa kadın için neler yapıyordunuz.

H.T. : Biz Helk (Al Karası, Al Bastı) için özel şeyler yapmadık. Ancak başkaları bazı şeyler yapıyorlardı.

K.T. : Neden siz yapmıyordunuz, böyle şeylere inanmıyor muydunuz?

H.T. : Yok, inanıyorduk. Ancak hem benim baba tarafımdaki, hem de kaynanam tarafındaki dervişler bunları yani Helkleri yakalayıp tövbe ettirmişler. Yani soyuma dokunma demişler. Bu yüzden biz öyle şeyler yaşamadık, öyle şeyler de yapmadık.

K.T. : Başkaları loğusa kadın için neler yapıyorlardı.

H.T. : Öncelikle kadın doğum yaptığında Helk gelmesin diye birileri yanında kalıyordu. En önemlisi ilk 3 gün hem kadın hem de bebek gece-gündüz hiç yalnız bırakılmıyordu. Yine kadın yatakta yattığı sürece yastığının kenarına iğne batırılmış sarımsak bırakılıyordu. Kadın ayağa kalkıp gezince bu sefer bebeğin yastığının altına ekmek bırakılıyordu. Bir de içi su dolu bir kabın üstüne süpürge bırakılıyordu. 2-3 hafta kalıyordu. Genelde bebek kırkı çıkana kadar yalnız bırakılmıyordu. Ancak en önemlisi ilk 3 gündü. Bir de unutmadan, Helk gelmesin diye, kadın doğum yapar yapmaz başınının hemen yıkanması gerekir. En önemlisi bu.

K.T. : Bebeklerin ilk dişi çıktığında özel şeyler yapılıyor muydu?

H.T. : Tabi. *Hedik* yapıyorduk. Buğday ile nohuttan yapıyorduk. Yine Erkek çocuk yürüdüğü zaman, hızlı yürüsün diye, kenarı delik yağlı gömme (niyaz) yapıyorduk. Ordan ip

bağlıyorduk. Bir ucunu da çocuğun bileğine bağlıyorduk. Başka bir çocuk ipi koparıp kaçırıyor. Diğer çocuklar da onu kovalıyor, ekmeği almaya çalışıyor. Sonra paylaşıyorlar.

K.T. : Peki dedelerinizden kalan ve sizin sürdürdüğünüz başka ne tür gelenekleriniz vardı?

H.T. : Şimdi de yaptığımız bazı şeyler hâlâ var.

K.T. : Ne gibi.

H.T. : Mesela bir ev yapıldığı zaman, kapısının mutlaka doğuya, batıya yani güneşe bakması gerekir. Biz eskiden sabah kaltığımız zaman önce elimizi yüzümüzü yıkayıp, sonra güneşe bakarak dua ediyorduk. Şimdi de yapıyorum. Sonra ateş suyla söndürülmez. Ocakta yanan ateşe su dökülmez. İyi değil. Ateş kendi kendine sönyüyor. Akşam olunca ateş közünün üstüne kül atılıyor, sabah tekrar o köz yakılıyor.

Bundan başka hatırladığım, çocukken bir taş vardı. Bu taş bir ailedeydi. Göze iyi geliyordu.

K.T. : Nasıl bir taş?

H.T. : Rengi mora yakın bir taş. Başparmağımın yarısı kadar vardı. Bu taşı gözüne perde inenler, yani kataraktı olanlar iyileşmek için kullanıyordu.

K.T. : Ne yapıyorlardı? Yani taşı nasıl kullanıyorlardı?

H.T. : Gözünde kataraktı olan bu taşı gidip o aileden alıyordu. Rahatsız olan gözünün üzerine koyuyor, bir tülbent ile bağlıyordu. Bir hafta kadar bekliyordu. Sonra açıyordu, bakıyordu ki taşın içi beyaz olmuş, yani gözündeki katarak o taşa geçmiş. Gözü de iyi oluyordu.

K.T. : İlginç, bu taş şimdi duruyor mu?

H.T. : En son çocukken görmüştüm. Sonra ne oldu bilmiyorum. Bir de Kayınbabamın kardeşinde bir taş vardı. Onu da başı ağrıyanlar alıp, başının üzerine koyuyorlardı. Ağrıları geçiyordu. Onu da sonra birisi götürmüş, getirmemiş.

K.T. : Son olarak eskiden yaylaya çıkar mıydınız?

H.T. : Tabi. Yaylaya Jel (Zel) Dağı'nın arkasına iniyorduk. Yaylaya gittiğimiz gün ağaçlardan baraka gibi bir yer yapıp orada kalıyorduk. Goçerler (Göçerler) de Buyer Gölü'nün yanına gidiyorlardı. Onlar simsiyah çadırlar kuruyorlardı. Onlar anlatıyordu; her Cuma gecesi 40 beyaz at gelip Gola Buyer'e (Buyer Gölü'ne) girip yıkıyor, sonra kayboluyorlarmış. Orası ziyaretti. Yine goçerler diyordu, o gölde her gece çıla (mum) yanıyormuş. Bu goçerler yayladan döndüklerinde onları görüyorduk. Koçları şişmanlıktan yürüyemiyordu. Bu koçlar kesildiği zaman, o yağları tüccarlar toplayıp fabrikaya veriyorlardı, orada da sabun yapılıyordu. Ben gençken ('60'ların başı) bu goçerler sürülerini Pertek'e kadar yayan götürüyorlardı. Her gece bir yerde kalarak gidiyorlardı. Sürüler köylülerin tarlalarına girince kavga çıkıyordu. Bu sürüler bazen Pülümür taraflarına (Erzincan'a doğru) bazen de Bingöl taraflarına götürülüyordu. Fakat Bingöl taraflarının sürüleri çok olduğundan, goçerler oraya çok gitmiyordu, en çok Pülümür tarafına, bir de Jel Dağı'nın arkalarına doğru gidiyorlardı.

K.T. : Sağolasın seni çok yordum.

H.T. : Sen sağol, önemli değil.

Görüşme-3:

Tarih : 31 Temmuz 2014

Yer : Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü

Görüşme Yapılan Kişi : *Kureyş*'in Ali kolundan Memed Akyüz (1993 yılından itibaren Alevi Federasyonu'nda görev almıştır)

K.T. : Merhabalar Memed dede. Atanız *Kureyş* ile ilgili bilgi edinebilir miyiz.

M.A. : Hay hay, buyrun oturun.

K.T. : Teşekkürler. Öncelikle şunu sormak istiyorum. *Kureyş* Anadolu'ya nereden geldi ve Anadolu'da nereye yerleşti? Hayatı, çocukları hakkında bize bilgi verebilir misiniz?

M.A. : İlk adım atılışı, Orta Asya'dan İran'ın bir yerine geldiler. Merkezi olarak oraya geldiler. Gel zaman git zaman dolaştıktan sonra İran'ın kuzeyine Horasan'a yerleştiler. Burda uzun zaman kaldıktan sonra birgün kendi aralarında anlaşarak Anadolu'ya geçmeye karar verdiler.

Hacı Bektaş Velî, Mahmud-ı Hayrani, Mansur orda (Horasan'da) biraradaydılar. Hacı Bektaş Velî ve Mahmud-ı Hayrani amca çocuklarıdır. Yanlarında Mansur vardı. Onun dalı ayrıydı. Diğerleri amca çocukları, Mansur bunlara uzaktan akraba. İlk olarak Hacı Bektaş Velî beyaz güvercin donunda Anadolu'ya gelir ve bugünkü yerde mekan tutar. Sonra Mahmud-ı Hayrani, *Kureyş*'in babasıdır, gelir Dersim'e yerleşir. Bunlardan sonra Mansur Anadolu'ya gelir ve Hacı Bektaş'ın yanına gider. Hacı Bektaş O'na, Mahmud Hayrani Dersim yöresindedir. Sen de oraya git "hakula" toplarsınız. Biz burda günlük kazan kaynatıyoruz. Mansur Dersim'e gider ve hakula toplar. İki yıl bu lokmayı (hakulayı) getirir. Mansur üçüncü yıl Muhundu'da (Mazgirt'te bir yer) mekan tutar.

Mahmud-ı Hayrani bu yörede kaldı bir zaman, sonra başka tarafa gitti. Yalnız *Kureyş* Baba ayrıldıktan sonra şimdiki Çelekas'ta (Mazgirt'te) bir kayayı oyar, içinde yaşamaya başlar. O dönem Alaaddin Keykubad'ın dönemi. Burda bir budala var, kimse tanımıyor, diye insanlar laf etmeye başlar. O da getirin, der. *Kureyş* Alaaddin Keykubad'ın yanına gider. Selamün Aleyküm, Aleyküm Selam, dedi. Alaaddin Keykubad *Kureyş*'e, sen kimsin, der. Seni burda görenler değişik değişik anlatıyorlar. Sen kimsin. *Kureyş* de, ben bir insanım der. Bu konuşmadan sonra *Kureyş*, Çelekas'a geri döner.

K.T. : Çelekas'taki kayaya ne oldu?

M.A. : Çelekas'taki kayanın bulunduğu yer bugün baraj altında kalmıştır. Bu kaya İnşaat sırasında vinç taşıyamadığı için ikiye bölünerek yukarıya çıkarılıp aynı şekilde birleştirilmiştir.

Neyse kaldığımız yerden devam edelim. Bir süre sonra insanlar yine şikayet etmeye başlar. Alaaddin Keykubad da tekrar *Kureyş*'i çağırır ve onu sınamaya karar verir. Zemheri ayında O'ndan kavun, karpuz, üzüm ister. *Kureyş* de kendi mekanının olduğu yerde bulunan suya elindeki çubukla vurur. Su yemyeşil olur, her yer meyve olur. Alaaddin Keykubad'ın adamları bunu görürler.

Bir süre sonra Alaaddin Keykubad yine *Kureyş*'i sınamak ister. O'na, zemheri ayında bu suda meyveleri yetiştirmek mümkün değil, sen sihirbazsın, diyor. Haşa, diyor. Ben bir Allah'ın kuluyum, diyor. Son olarak bir şartım var. Eğer yerine getirirsen seni istediğin yere gönderirim. Orda dediki, ben 40 gün fırın yakacam, Bağın Kalesi'nde. 40 gün sonra seni fırına atarım. Eğer yanmazsan gerçek ersin, der. *Kureyş* kabul eder. Fırına girerken Alaaddin Keykubad'ın Memed ismindeki adamını kolundan tutup fırına girer. Onu niye götürüyorsun, derler. O da, bu gelsin gördüklerini anlatsın, der. Ne kadar kaldı bilmiyorum, zamanı gelince fırını açtılar. Memed adındaki vatandaş kül içinde kalmış, bıyıkları buz tutmuş. Bu ne, derler. İçeride yaktığımız odunların külü, der. Adam nereye gitti, derler. Ben adamı görmedim, dedi. Kapıdan gittikten sonra ben kendimi yalnız gördüm. Yalnız, dedi, bir beyaz kartal içeride kanat çırpıp dönüyordu. Bu toz duman onun kanat çırpmasından geldi. Bıyıklarındaki buz da kartalın kanat çırpmasından oluşan soğuktan oldu, der. Neyse, Adamı bulamazlar. Bir zaman sonra etrafta gezdiğini görürler. Alaaddin Keykubad *Kureyş*'i tekrar çağırır, der ki, sen gerçek bir ersin, dile benden ne dilersen, der. *Kureyş* de, benim senin hiç birşeyinde gözüm yoktur. Yalnız bana karışma. Ben burda da kalmayacam, der. Orda, ocakda yanan bir odunu tutup attı, gelip buraya düştü. Peşine geldi, buranın üzerine mekan tuttu. Burada kaldı. Çocukları Düzgün Baba var, Haskar var, Zel var.

K.T. : Onlara ne oldu?

M.A. : Onu anlatıyorum. Düzgün Baba'nın ismi Şah Haydar'dır. Burda kalınca, demek ki kışın mal/davar besleme zorunluluğu varmış. Orada (Zeve'nin yukarı tarafı) Jar Govik Tepesi'nde, 1,5-2 km uzakta ilerde, *Paga Kureyş* derler, ev yıkıkları daha yerindedir. Bir gün (*Kureyş*'in) hanımı diyor ki, bu adam (oğlu Şah Haydar) malı alıp gitti, ne ses ne seda var, peşinden git, nerededir, ne yapıyor. *Kureyş* de peşinden gidiyor. Her yer kar. Oğlu elindeki sopayı kuru çalılara vurur. Her vurduğu kuru çalı yeşerir, mal (keçiler) da taze yaprakları yer. Arkası babasına dönüktür. Yalnız bir keçi görüyor mübareği. Keçi iki üç sefer hapşırınca, "Yav Kures-i Kur mu geldi, sen hapşırıp duruyorsan" der. Arkasını dönünce babasını görür. Ben nasıl babamın ismini kaldırdım, diyerek utancından kaçır. Eskiden laken denen, kara batmamak için geniş ayakkabılar var. Birinci adımı orda atıyor. Şimdi bizim karşımıza (Zeve'nin karşısı) geliyor. Sanki hamura basmış, aynı şekilde taşta bellidir. Resimlerini çektik. İkinci adımı atıyor yukarıda bir tepeye gidiyor. Üçüncü adımı bugünkü ziyaretin mekanına atıyor. Aynı hamura

basmış gibi iz belli. Bir süre sonra babası (*Kureyş*) merak eder. Talıblarından bir kaçını, oğlunun durumu nasıldır, diye gönderir. Onlar da geri dönüp, durumu düzgündür, derler. Bundan sonra adı Düzgün Baba olarak anılır.

Kureyş buradan ayrıldıktan sonra, eldivenlerini bu mekanda (*Zeve*) bırakır. Buranın kerameti bunlardan olsun, der. Şimdi burda gelip gidişi, son noktası oradadır, Adıyaman'dadır. Mahmud-ı Hayrani'nin türbesi Konya/Akşehir'de, *Kureyş* Baba'nın türbesi de Adıyaman'dadır.

K.T. : Peki, *Kureyş* burada iken oğulları var mıydı? Kaç tane oğlu vardı, isimleri neydi?

M.A. : *Kureyş* Baba'nın 2 tane oğlu var. Mevali-i *Kureyş*'tir, bir de Devres Mamud (Derviş Mahmud) isminde bir oğlu varmış. Devres Mamud'dan 4 tane oğlan var. Şimdi dört aşirettir. Yalnız Mevaliyanlar, Meval-i *Kureyş* denen oğuldan bir kardeş, bu dördü de bir kardeş de odur. Onlar da hepsi burada. Hepsinin burda yeri var. Tarlası var, evi var. Mekan olarak biz *Kureyş*anlıların ilk doğuşu/ortaya çıkışı burasıdır. Burdan dağıldı, dünyanın her tarafında, eğer kendini tanırlarsa *Kureyş*anlılar vardır, kendini tanımazlarsa da bir şey demiyorum.

Şimde sana şunu da söyleyim. *Kureyş* Baba'nın ilk hanımından, Abdal Musa'nın kızı, doğan çocuk, çocuk babasını görmemiş, baba oğlunu görmemiş. Ölen çocuk veya babasını getirmişler burda tabuta koymuşlar veya kefenle bırakmışlar, ya 2 kartal götürmüş ya da 2 kurt götürmüş. Yere gömme yok. Ondan sonra ileri gelenler, buna bir çare bulalım, baba oğulu görmüyor, oğul babayı görmüyor, demişler. Gidiyorlar *Kureyş* Baba'ya Lolanlı (ham aşiretten) bir kız alıyorlar. İlk çocuk doğunca bakıyorlar ki çocuk ölmüyor. O soy öyle devam etti gitti.

K.T. : *Kureyş*anlıların, diğer Alevilerden farklı bir gelenek-göreneklere (nişan, düğün, sünnet) var mı, yoksa tamamen aynı mı?

M.A. : Yo yo yo aynı. Eğer bu adet, töre, geleneğe kendi inancına, itikadına sahipse aynıdır. Hiçbir değişme yok. Biz Alevilerin gelişi de budur, gidişi de budur. Eğer biz bizi tanıyorsak, adet, töre, geleneğimiz başlangıçta ne ise, bugün de aynısını uygulamaya çalışıyoruz. Yalnız genel olarak bugüne kadar adet, töre, geleneğimiz neyse, ikrarımız, imanımız, *pirimiz*, rehberimiz, mürşidimiz, inancımız, itikadımız aynı o şekilde gidiyor. Ama bir ara mesela devrimciler bu yola bayağı zarar verdiler. Sonunda onlar da fark ettiler. Şimdi bütün eski devrimciler Alevi derneklerinde görev aldılar.

K.T. : Buradaki (*Zeve*) mezarlıkta koç başlı mezar taşları var. Onlar hakkında bilgi verir misiniz?

M.A. : Üzerinde yazılar var. Farsçadır. Bizim şimdiki okuyan hocalar o yazıyı okuyorlar, anlamını anlamıyorlar. Üzerlerinde resimler var. Kılıç var, süvari var, kalkan var.

K.T. : Bu mezar taşlarını ne zaman kırmışlar.

M.A. : Çok eskiden itibaren kırılmış. Osmanlı döneminde. Her dönem zarar görmüş. Kısmen o dönem, kısmen de 12 Eylül 1980'de büyük zarar görmüş. O zamana kadar mezarların büyük kısmı ayakta idi. Koçların başı duruyordu. Her dönem zarar görmüş. Dergahı kapattılar,

boşalttılar, bekleyen insanlar da kaçtı, her biri bir tarafa gitti. Burası çok olaylar gördü. Büyük bir hakarete uğradılar.

K.T. : Çok teşekkür ediyorum dede.

M.A. : Estafurullah. Dilimiz döndüğünce anlatmaya çalıştık.

Görüşme-4:

Tarih : 31 Temmuz 2014

Yer : Tunceli/Nazımiye/Zeve Köyü

Görüşme Yapılan Kişi : *Kureyş*'in Kali kolundan Haşim Kızılkın (*Kureyş* Ocağı hizmetlilerinden)

K.T. : Merhabalar, size, mensup olduğunuz soy ile ilgili birkaç soru sormak istiyoruz.

H.K. : Elbette. Bildiğim kadarıyla anlatayım.

K.T. : Öncelikle, *Kureyş* bu bölgeye ne zaman ve nasıl gelmiş?

H.K. : Bizim atalarımız İran, Horasan,

Orta Asya'dan Konya Akşehir'e, bizim dedemizin türbesi orası, Antep, Adıyaman civarlarına gelmişlerdir. *Kureyş* Baba'nın ilk geldiği tarih 1200'ler. Selçuklu dönemi. Yukarıda (mekanın arka kısmından bahsediliyor) mezarlık var. Selçuklular, Akkoyunlular, Karakoyunlular, Ermeniler ve sonra bizim mezarlar var.

Kureyş Baba böyle gelmiş, ama Onun sırrı kerametine erişilmez, konuşulmaz, tartışılmaz. Karakoçan'la Mazgirt arası vadide, şimdi baraj yapılan yerde bir taş oyuyor, içinde kalıyor. Eskiden merdivenle aşağı iniliyordu. İçinde bir yatak, bir kişinin uzanacağı kadar yer var. Buraya Çelekas deniyor. Gelip orda kalıyor. Orda Bağın Kalesi var, hala taşlar duruyor. Baraj yapılıncaya o taşı yukarı çıkarttılar. Biz gittik onu istemeye, buraya getirecektik. Onlar dedi ki, biz vermeyiz. Burda kalacak. Kesip çıkardılar, yukarıya taşıdılar.

Alaaddin Keykubad'a, böyle bir zat burada yaşıyor, büyücülük yapıyor. O da emir veriyor askerlerine getirin, diye. *Kureyş* de giderken gümüş tepside üzüm götürüyor. Kış vakti. Hükümdar Ona, biz senin büyücü olduğunı duyduk, diyor. O da ben bir insanım, diyor. Hükümdar da o zaman seni sınamak için fırına atacağız, diyor. 2 gün 2 gece yakılan fırına atar. *Kureyş* hükümdarın adamını da elinden tutup fırına giriyor. Bugün bu kişi Devres-i Gevr olarak anılıyor. Aşiretler. O zaman bu kişi hükümdarın bir askeri. Bir süre sonra fırını açıyorlar. Bakıyorlar ki bu ak sakallı dede gibi olmuş, yanındakinin de her tarafı küllerle kaplanmış. Şaşıyorlar. Hükümdarın adamına, Devres-i Gevr'e soruyorlar, ne oldu? O da, siz fırını kapatırken *Kureyş* Baba güvercin oldu çırpındı, fırın soğudu. Bunun üzerine Alaaddin

Keykubad secde edip, ben ettim sen etme, dile benden ne dilerse, diyor. O zamanın şartlarına göre hangi köyü, hangi ili sana vereyim diyor. O da, yok, benim asam var. Kimi ok diyor, kimi çubuğu diyor. Bunu atacağım, nereye giderse oraya yerleşeceğim, diyor. Asasını atıyor. Asa gelip buraya (Zeve Köyü'ne) düşüyor. Burda, kavağ-ı dozen (mekanın hemen arkasındaki ağaçlık alan) derler. Oraya düşüyor. Ordan buraya gelip yerleşiyor.

Bizim şeceremiz var. Şecere deri üzerine yazılmış. Tuğra basılmış. Bu soydan gelenler herşeyden muaf tutulmuş. Gelip burada mekan kuruyor. Onun ocağı burasıdır. Onun talibleri var. Bu ocakta cem tutuyorlar. Bütün kerametini, sırrını burada gösteriyormuş. Burası 7 sefer yakılmış, yanmış.

Zamanla bir oğlu oluyor. Asıl ismi Şah Haydar'dır. Şimdi Düzgün Baba dediğimiz ziyaret. Şah Haydar kışın hayvanları otlatmaya, şu yamaca, Lekan diyorlar, Jar (Ziyaret) Govik Tepesi'ne götürüyor. *Kureyş* bakıyor hayvanlar her gidip geldiğinde başka ot, saman yemiyorlar. Tok oluyorlar. Bu hayvanlar bu kış vakti ne yiyorlar da böyle tok diye merak ediyor. Bir gün oğlu Şah Haydar'ın arkasından gidiyor. Bakıyor ki Şah Haydar, elindeki asa ile hangi kuru çalıya dokunsa çalılar yeşeriyor. Hayvanlar da bunu yiyor. *Kureyş* geri dönünce, keçilerden biri irkiliyor. Şah Haydar da diyor ki, "Sen Kures-i Kur'u mu gördün?" diye babasını zikrediyor. Arkasına dönüyor ki, babası aşağı doğru geliyor. Babasının adını andığı için utancından 3 adımda, tepeden tepeye bugünkü Düzgün Baba dağına geliyor. Orda kayanın dibinde çile çekiyor. Gel zaman git zaman *Kureyş* merak ediyor. Taliblerinden bazılarını, oğlumun durumu nasıldır, diye gönderiyor. Onlar da dönüşte "durumu düzgündür", diyorlar. Ve adı böyle kalıyor.

Kureyşanlılar, o soydan gelenler gelip ölülerini bu mezarlığa (mekanın arka tarafında) bırakıyorlarmış. Güvercinler gelip, onlar gidiyormuş. Kimi kurt olmuş, kimi koç oluyormuş, öyle gidiyormuş. Bir bakıyorlar nesil azalıyor. O zaman müridleri, talibleri toplanıyor. Diyorlar, nesil azalıyor, ölüler mezarda durmuyor. O zaman bir Lolanlı kadınla evleniyor. Yabancı kadınla. O zaman getirip ölüleri buraya (mezarlığa) bırakıyorlar, bakıyorlar ki ölüler gitmiyor. Ondan sonra bizim mezarlık burası oluyor.

Kureyş Baba buradan gitmiş. Ama biz bilemiyoruz.

K.T. : Burda *Kureyş*'in mezarı yok mu?

H.K. : Hayır, mezar yok. Ocaktır burası. *Kureyş* Baba burada yaşamış, ancak mezarı burada yoktur. Bize bırakılan bir eldivendir, bir çarığıdır. Buraya bırakılan bir asadır. Asa da kayıp. Çeşitli yerlere soruyoruz, ama o mu, o değil mi, bilmiyoruz. Bizim bir şeceremiz var. Şecere gene buradan, bu akrabalar tarafından alınıp götürülüyor. Kureyşanlılar gidip baskın veriyorlar. O da saklıyor. Evini arayıp, bulamamışlar. Biz de çok uğraştık, buraya getiremedik.

K.T. : Şecereyi buradan götüren de Kureyşanlı mı?

H.K. : O da Kureyşanlı. Oraya götürüyor ki, insanlar buraya gelsin diye. Biz de çok uğraştık buraya gelsin. Mekanı burasıdır.

Görüşme-5:

Tarih : 4 Ağustos 2014

Yer : Tunceli/Merkez

Görüşme Yapılan Kişi : *Kureyş*'in Gülabi/Gulniz/Gulni kolundan Uzun Mehmet Yıldız
(2.06 metrelik boyu nedeniyle böyle anılıyor)

Meslek : Esnaf

Yaş : 71

K.T. : Merhabalar Mehmet Bey, bize mensup olduğunuz soy ile ilgili bilgi verebilir misiniz?

M.Y. : Elbette. Ben *Kureyş*'in Gülniz/Gülabi kolundan geliyorum. 7 tane Mahmud-ı Hayrani geçer. Baba oğulu görmez, oğul babayı görmez. Oğul doğunca baba ölür. Mezarlığa getirilen ölüleri beyaz bir kurt götürür. Mezarları yoktur. *Kureyş* sonra Lolanlı bir kadın ile evlenir. O zaman çocuklar ölmez.

K.T. *Kureyş*'in çocukları hakkında bilgi verebilir misiniz?

M.Y. : *Kureyş*'in çocukları şunlardır. Ali, Mevali, Kali, Gulniz/Gulni/Gülabi, Kudan, Hüseyin (Huşen), Şihular. Benim soyum olan Gülabiler, Süleymanlar-Hemenlar-Çinolar'dır. Süleyman'dan da Hüseyin (Huşen-Ana) ve Soşe gelmiştir. Qaju kolu sonradan *Kureyş*anlara eklenmiş diyorlar.

K.T. : Şimdi de bize *Kureyş*anlıların gelenek ve görenekleri hakkında bilgi verebilir misiniz? Düğünler, cenazeler, sünnetler nasıl yapılıyordu?

M. Y. : Elbette, hatırladığım kadarıyla anlatayım. Eski düğünlerimiz 7 gün 7 gece sürüyordu. Başta şunu söyleyeyim, geleneğimiz, göreneğimiz şu şekildi. Mesela beşik kertlemesi (kertmesi) diyorlar. Beşik kertlemesi şu şekil oluyordu. Mesela benle sen asker arkadaşınız. İkimiz de bekar olsaydık, başta şunu söylüyorduk. Diyorduk ki, eğer ki ikisi erkek olursa sağdıç yaparız, eğer ki biri kız biri oğlan olursa Allah'ın emriyle evlendiririz.

K.T. : Onlar sonradan kendi aralarında anlaşıyorlar mı?

M.Y. : Fakat mutlu oluyorlardı.

K.T. : Peki, büyüyünce birbirlerini istemezlerse diyelim, yine de zorla veriyorlarmış mı?

M.Y. : Yok, bizim insanlarımız hiç annesine, babasına karşı hiç böyle bir kin duyma, veyahut istememezlik diye bir şey yok. Babası keserse de ses etmezlerdi. Fakat Cenab-ı Huda, daima onlara yardımcı oluyordu ve mutlu oluyorlardı. Şimdi bak, 3 sene nişanlı kalıyorlar, nişanlı kalarak evleniyorlar, daha 6 ay ya 1 sene olmadan boşanıyorlar.

Eski düğünlerimizde, diğer kısım da şu şekil oluyordu. Bazı evlerde pencere yoktu (yamaca oyulan evlerden bahsediliyor). Erkek kızı görmek için eve girdiği zaman, kız yere gömülüyordu (oturuyordu). Erkek ya bir tarak ya bir ayna yanına bırakır ve kız alırsa gönlü

vardı. Kızın kör-topal olduğunu erkek görmüyordu, kız da erkeğin kör-topal olduğunu görmüyordu. Fakat bazen kız uyanık çıkıp, yeri süpürme bahanesiyle arkasından bakıyor, erkeğin nasıl olduğunu görebiliyordu.

Bizim o eski zamanlarda, düğünlerin 7 gün 7 gece yapılmasının yanında, bir de şey yapılıyordu. Mesela elma atıyorduk, ata bindiriyorduk, sonra perde çekip gelini arkasına oturtuyorduk. Kaç gün, hani tuvalete veya bir yere gitmemesi için aç bırakıyorduk. İşkence çoktu evlenenlere. (Bunu gülerek söylüyor).

Yine başka bir gelenek de, mesela benim kızım getirdiği zaman ben o düğüne gitmiyordum. Yani baba kızın düğününe gitmiyordu. Yani utanç şeyi vardı bizde eskiden.

K.T. : Anne gidiyor muydu?

M.Y. : Yok, anne de gitmiyordu. Hiç kimse, ancak bir tane yaşlı kadın gönderiyorlardı. Yanında bir komşu kadın gönderiyorlardı.

K.T. : Peki, kız evinde eğlence, kına gecesi oluyor muydu?

M.Y. : Nişan ayıydı, düğün ayıydı. Tabi kızı getirdikleri zaman ağlardı annesi. Sonra erkek kızı istemeye gittiği zaman, kız kapıyı açmıyordu. Ondan sonra cez (çeyiz) sayarken, mesela bir yatak 5 lira iken 15 lira yazılıyordu.

K.T. : Neden?

M.Y. : Kızın ileride, Allah göstermesin, boşanması halinde o çeyiz parası geri ödeniyordu.

K.T. : Başlık parası var mıydı?

M.Y. : Başlık vardı eskiden. Fakat millet araya giriyordu.

K.T. : Peki, düğünlerdeki oyunlar nelerdi? Örneğin, siz de törenlerde "Varvara" denen bir oyun sergiliyorsunuz. Bize anlatır mısınız bu oyunları?

M.Y. : Şimdi eski oyunlarımızdan bazılarının gelenekleri-görenekleri, bizim ta 1914'te Ruslar Kars, Iğdır, Erzurum, Erzincan ve Pülümür'e kadar geldiklerinde, dedem halkı toplayıp direniş yapmış.

K.T. : Dedenizin ismi nedir?

M.Y. : Süleyman Dede. Mesela benim babam İsmail'dir, İsmail'in babası İmam'dır, İmam'ın babası Ali'dir, Ali'nin babası yine Süleyman'dır. Ondan sonra Soşe'dir. Soşe'den sonra, nesiller böyle gidiyor.

K.T. : Bu sizin soyunuz, değil mi?

M.Y. : He, bizim sülale takip ediyor, gidiyor Gülabi'ye kavuşuyor.

K.T. : Ruslar'a karşı direnişi örgütleyen Süleyman Dede mi?

M.Y. : Evet, Süleyman Dede. Ben bunları takip ediyorum. Ben kendi neslimi ta getirip 7 Mahmud-ı Hayrani'ye kavuşturuyorum.

K.T. : Oyunlardan bahsediyorduk.

M.Y. : Bu (dedesi) milleti çağırıldığı zaman 2 isim var. Eskiden pıretumol deniliyordu. Pıretumol denince, beyaz bir bez. Bu bezi Dere Hag'de Ermeniler ürettiymiş. Sonra kaldı ki, afedersin sadece bu bezden başka giyilecek bir şey yoktu. Yoksulluk çoktu. Öte taraftan, cepken vardı, fes vardı, puşi vardı, çarık vardı. Çarık da biraz zordu. Herkes bulamıyordu. Yani birisinin ya öküzü ölsün, ya kurban kessin, onun derisinden yapabiliyordu.

K.T. : Düğünlerdeki oyunlar nelerdi?

M.Y. : Şimdi o şekilde bacıma söyleyeyim. Dedem çağırıldığı zaman, şöyle demişler; "vore, varvara", yani bir yerde bizim Zazaca "vore zofa" (kar çok), 4 metre kar yağıyor. Vore zofa. Bir yerde de "varız" yani. Hani biz eski zamanlarda "varvara" yani hem *vore*, var, hem de biz yerde de varız, kendimizi yok etmiyoruz.

K.T. : Yani, bu oyunun adı burdan mı geliyor?

M.Y. : Evet. Ondan sonra Simsim var. Simsim de kahramanlık bir oyundur. Herkes girişemiyor. Oynadığı zaman arkadan vururlar. Ondan sonra köyler arasında ikilik yaratılıyor. Falan kişi falan kişiye vurdu, diye. Tabi bunu dedem giyince, beyaz olduğu için, Ruslar çok gelmişler, kucağa düşmüşler. Onlara çok bozgunluk vermişler. Ruslar, "Kaçın, kaçın beyazlar geliyor." diyorlarmış.

Biz bu anlayışımızla, bu oyunu o günden bu güne gelenek-göreneklerimiz içinde oynuyoruz.

K.T. : Varvara oyunu o zamandan mı kalmış?

M.Y. : Evet. Biz bu oyunu bütün düğünlerde, açılışlarda, törenlerde, şenliklerde oynuyoruz.

K.T. : Başka oyunlar var mı?

M.Y. : Elbette, oyunlarımız çoktur. Diyelim ki, eskiden bir kadın doğum yaptığı zaman, herkes onun evinin önünde 3 gün oynardı.

K.T. : Erkek ya da kız olması arasında fark var mıydı?

M.Y. : Tabi, erkek daha öndeydi. Doğru söylüyorsun. Kız için eğlence yapılması pek nadirdi. Ama tek oğlan olursa kurbanlar kesiliyordu. Şenlikler üç gün sürüyordu. Düğünden fazla eğlence oluyordu.

Sonra herkes doğum yapan kadına Şir-i Kurt (bu yöreye ait bir yemek) getirirdi. O eve bolluk olsun diye. Mesela, bu Hazar Gölü'nün batmasının bir anlamı şudur.

K.T. : Elazığ'daki mi?

M.Y. : He he. Bir fakir bayan doğum yapmış, kimse onun doğumuna gitmemiş, zerzele olsun, diye beddua etmiş. Olduğu gibi büyük bir şehir suya batmış.

K.T. : O sebepten mi, doğum yapan kadına yemek götürüyorlar?

M.Y. : Evet. Sonra eskiden biz, bir çocuğun kırkı çıkmadan onu pek yalnız bırakmıyorduk. Sonra, mesela 3 gece olmayınca, çocuğu gene sabaha kadar yalnız bırakmıyorduk, oyunlar oynuyorduk. Sonra, kaldı ki biz eskiden çocuklarımıza tuz serpiyordük,

öte taraftan kum koyuyorduk altına. Fakat derisi sağlam oluyordu. Şimdi pamuk naziktir. Bak, Ruslar şimde ne yapıyor, çocuğu buz gibi suya sokuyor, çocuk sağlıklı olsun diye. Biz eskiden yerde bir palasın üstünde yatıyorduk. Toprak kötü kanı, kötü şeyi çekiyor. Şimdi, karyolanın üstünde yatıyorlar, ama o beton yine onlara zarar veriyor.

K.T. : Mehmet Bey, bir cenaze olduğu zaman halk neler yapıyordu, cenazeler nasıl kaldırılıyordu?

M.Y. : Şimdi tabi, eskiden bir adamın keçisini kurt yese, herkes acı hissediyordu. Fakirlik vardı, yoksulluk vardı, ama merhamet çoktu, bereket çoktu. Mesela diyelim ki, bilhassa bizim Kureşanlılar, Gağan-Heylas diyorlar, bu zamanda *pir* gitmeden kurban kesmiyorlardı. Bunlar *pir* gitmeden, Rayver gitmeden ne niyazı pişirir, dağıtır, ne de kurban keserlerdi. Mesela diyelim, "gağan" ayrıdır, "heylas" ayrıdır. Ama *pir*leri hepsine aynı zamanda yetişemediği için, haftalara ayırmışlar. Mesela, Heylas-e, ya Demenuno, ya Yusufuno, ya Aluno, ya Kuresuno. Yani bunlar hafta hafta değişiyor. Bunların değişmesinin sebebi, *pirin* her yere gitmesini sağlamaktı. O zaman yayan gidiliyordu. *pir* her yere aynı tarihte kavuşamıyordu. Eskiden vasıta yoktu. Mesela Demenanlılara gidince, ta Borgi nerde, ordan bir daha gelip de Alanlara çıkamazdı. Yahut da gelipte bir Pilvenk'e çıkamazdı. O yüzden haftalara ayırmışlar.

Biz Kureşanlar daima halktan yana olmuşuz.

Bir zaman Kenan Güven isminde bir vali geldi buraya. Burda bir camiye gider, orda birisi demiş ki: "Bu Kureşanlar olmasa biz hepimiz camiye geliyoruz. Onlar taş tutuyorlar." "Taş nedir?" demiş. Orda Pilvenkli bir öğretmen demiş; "Taş, şu şekil oluyor sayın paşam, veyahut valim. Bir dede, bir köye gittiği zaman, mesela o köyde 20 hane var, akşam köyün bir evinde toplanıyorlar. Herkes toplandığı zaman, dede soruyor, 'Kapı komşunuz tamam mı, herkes geldi mi?' Diyorlar ki, falan talibiniz veyahut falan komşu gelmedi. 'Niye gelmedi?' diye soruyor. Haşa burdan dışarı, çok özür dilerim, yani böyle ağır bir şey olursa, ırz düşmanlığı olursa, onu kabul etmiyor. Dede derhal kalkar onu lanetler. Lanetlendiği zaman ne olacak, kimse davarını onun davarının içine koymuyor, kimse Allahın selamını ona vermiyor, kimse kurbanını ona vermiyor, onun kurbanını almıyor. Öğretmen demiş, "Vallahi böyle 20 kişi bir adama, mahkemeye gitmeden, böyle ceza verince daha iyidir. Ama bizimki öyle değil, adam öldürüyor, 2 yalancı şahit veriyor, o kapıdan giriyor, bu kapıdan çıkıyor.

Şimdi esasen bizim Alevi kısmının "kıldan ince, Zülfikar'dan keskin, yol-yöntemimiz var. Biz elimize, belimize, dilimize sahip olunca her yerde yerimiz vardır.

Bugün bazıları bana telefon açıyorlar. "Uzun Mehmet, sen bu Elazığ'ı niye mahkemeye vermiyorsun?" "Niye vereyim?" "Yav bu çayda çıra bizimdir. Sen hiç sahip çıkmıyorsun."

Şimdi, bu çayda çıra oyunu taa 100-200 sene evvel gitmiş. Bak, şöyle diyorlar:

Dersim dört dağ içinde

Gülü bardağ içinde

Harput'a gidek gelek...

Harput'a gitmişler, çayda çırayı orda oynamışlar, orda kalmış. Bu bizim Varvara oyunumuzu da şimdi biz gitsek başka bir devlette veyahut başka bir şehirde oynasak, sonra biz oynamasak, Trabzon'da kalır, gider bilmiyorum Urfa'da kalır.

Bugün diyelim ki, 20 tane erkek bir bayana hakaret etti. O zaman o bayan derdi ki, "Çubuğum benim elimde, babamın evini bekliyorum, ölüme de razıyım." diyerek onlarla mücadele ederdi. Sonunda ölse de, onları öldürse de yeri cennetti.

K.T. : Peki Mehmet Bey, tekrar cenazelere dönecek olursak, neler yapılıyordu?

M.Y. : Şimdi cenaze tabi yastır. Nasıl biz 12 İmam orucunda, Hz. Hüseyin şehit edildiği için, yas tutuyoruz. Tabi bugün Cenab-ı Allah kimseyi ölüm döşeğinde süründürmesin. 90-100 yaşındaki adam hastalanırsa, "Ölüm döşeğinde sürünmesin ya Hak." denir. Bu normaldir. Fakat bugün 18 yaşında bir genç ölürse bunun acı hissini herkes duyar.

K.T. : Evet doğru. Demek istediğimi, eskiden biri öldüğü zaman, onu yıkıyorlar, sonra mezara götürüyorlar, bundan sonra neler yapılıyor?

M.Y. : Eski zamanlarda, bazı çok uzak köylerimizde, tabi kefen pek nadir bulunuyordu, 2 gün 3 gün, mesela İksor dağında çığ geliyordu, yol kapanıyordu, oralarda birinin ölüsü bekletilmesin diye, temiz, kullanılmamış bir bez kefen olarak kullanılırdı.

Sonra bizim esasen adetimizde, her ne kadar hoca olmasa bile, bak üçler, beşler, yediler, 12 imamlar, 14 masum-ı pak vardır. Bir insan 8 yaşına kadar masum-ı paktır. Onların aklından hiçbir kötülük geçmiyor. Hoca olmasa bile, onlar gelip 3 kere su dökse yeterdir. Bugün, "Allah emeline göre rahmet eylesin." deniliyor. Eski zamanlarda bir ehl-i beyt ölüye su dökse bile kafidir. Bugün bir kır-bayıra gitsen, bir keçi bile kessen, tekbir getirmesen onun eti yenme, murdar olur. Dua bilmiyorsan bile, hiç olmazsa 3 sefer o bıçağı yere-havaya kaldırırsın, "Bismillahi tekbir" dersin, "Ya İsmail-i Peygamber" desen, gene kafidir, 3 sefer. Öylesine kesersen o et yenmez.

Bizde eskiden bir adam öldüğü zaman, o gün hocayı getiriyorlardı, şir-i kurt olsun, zarifet olsun, durumu iyi olan davar kesiyordu. 3 gün sonra bir daha anılıyordu. Kırkında herkes, kapı-komşu mezara gidiyordu. Fakat esasen bu 3 günde davar kesiliyordu, çünkü çarşıdan et almak iyi değildi.

Bizim örf-adedimizde ölülerin hayrını verdiğinde ele vermiyeceksin, yere bırakacaksın. Verdiğinde de, "Yer-gök şahit ol." diyeceksin. Verdiğinde, nenen içinse, "nenemin hayrı" diyeceksin ve yer-göğü şahit edeceksin.

Bir de Allah'ın lokmasından, ölülerin hayrı veriliyor, fakat ölülerin hayrından Allah'ın lokması verilmiyor. Lokmadan lokma veriliyor. Sen şimdi 2 çekirdeksiz üzümü lokma diye verdin, ben birini yedim, birini başkasına verdim, o lokma da o lokmadan geçerlidir. Ben de aynı sevaba giriyorum.

K.T. : Yani siz kendi payınızı ona verebiliyorsunuz.

M.Y. : Yok, yani, lokmadan lokma verilir.

Öte taraftan bir de şöyle söyleyeyim. İnancımız bambaşkadır. Biz *pirimizi*, *rayverimizi* biliriz. 12 İmam Orucu tutulur. Bu oruç matemdir.

Bizde daha hemen karanlık olmadan 12 İmam orucunu açmak hemen daha iyidir. Ama Hızır orucunda ne kadar geç açarsan (güneş battıktan sonra) o kadar sevaptır. Sebebi şudur; Hasan ile Hüseyin'in gözleri ağrıdığı için Ana Fatma ve Hz. Ali oruç tutarlar. Onlar oruçlu iken, iftar saatinde kapı çalınıyor, gelenler, biz açız, diyorlar. Olduğu gibi sofrayı onlara götürmüşler. 3 gün aynı şeyi yapmışlar. Bugün geç açılmasının anlamı da, hani birisi olmasın gelsin, bizimle bir lokma alsın. Yani o gece bir lokma verme en büyük sevaptır.

12 İmam orucunda iftar daha tez açılıyor. Güneş battığı sırada açılıyor. Hızır-İlyas orucunda ise güneş battıktan sonra, daha geç açılıyor. 12 İmam orucunda da Hızır-İlyas orucunda da gece 12'den sonra bir şey yenilmez. İmamların orucunda et yenmez, kan çıkarılmaz, eğlence yapılmaz, tatlı yenilmez. Yani zevk veren her şeyden kaçılır.

Şimdi, oruç seni cennete getirmiyor. Oruç nedir? Anlamı, sen nefesine hakim misin, değil misin?

Bizim mesela, yılbaşına "gağan" diyoruz. Bu gağan nedir? Aralık ayının sonunda olur gağan.

Yılbaşında şir-i kurt, zirfet pişiriyoruz.

Şimdi bize "kızılbaş" diyorlar, iftira atıyorlar. Biz yukarılara tepelere çıkınca oraları niyaz ediyoruz. Yukarılara çıktıkça aydınlığa çıkıyoruz, bataklığa inmiyoruz. Yüksek yerler aydınlıktır. Buralara çıkınca "Ya Allah" deyip, ellerimizi açıyoruz, dua ediyoruz.

Bizde sağdıçın evinin üstüne gidilmez. Toprak dökülür diye. Aleviliğin kıldan ince, Zülfikar'dan keskin şartları var. Sağdıç deyince, damın üstüne gidilmez, kirve deyince, o kirvenin yakınları bile evlenmez. Bize iftira atanlardan Cenab-ı Allah hesabını sorsun.

K.T. : Bu uzun sohbet için çok teşekkürler. Sizi yorduk Mehmed Dede.

M.Y. : Estafurullah, bir önemi yok.

Görüşme-6:

Tarih : 17 Eylül 2014

Yer : Ankara/Kızılay

Görüşme Yapılan Kişi : Kureyşanlı Süleyman

Ateş

Meslek : Emekli Avukat

Yaş : 80

K.T. : *Kureyş* hakkında bize neler söyleyebilirsiniz.

S.A. : Ahmet Yesevi ve sonra Lokman Perende bilim adamları yetiştiriyor ve her tarafa gönderiyor.

1050'lerin ortalarına doğru Lokman Perende dergâhından Şeyh Edebali, Ahi Evran, Hacı Bektaş

Velî, Mahmud Hayrani, Abdal Musa, Hacı Bayramı Veli gibi erler Anadolu'ya gönderilmiş. Ve dikkat edilirse bunlar hep İç Anadolu'da yerleşmişler. Mevlana Konya'ya yerleşmiş, Hacı Bektaş Velî, Hacı Bektaş yöresine gelmiş yerleşmiş, Ahi Evran yine Kırşehir yöresine yerleşmiş. Onlar Anadolu'yu hem Türkleştirmişler hem Alevileştirmişler. Bunlar çok iyi Türkçe bilen, Türkçe eğitim yapan bilim adamları. Yalnız Mevlana Sünnidir ve Farsça eğitim yapmış, Acemce. O yüzden Mevlana'nın konumu diğerlerinden daha şaşaalı, daha saraya dayalıdır. Süreç içinde Tebriz'den Şems isminde bir eren geliyor, Mevlana'yı Alevileştiriyor. Size bu konuyla ilgili elimdeki bazı dökümanları vereyim. (Süleyman Ateş bize kitaplarda ve internette bulunan Seyyid Mahmud Hayrani ve *Kureyş* (Seyyid Mahmud-ı Kebir) ile ilgili bilgilerin olduğu bazı dökümanlar vermiştir.)

K.T. : Alevi inancıyla ilgili neler söylersiniz.

S.A. : Alevi cemlerinde 12 hizmeti biz ihtiyaç doğrultusunda kullanıyorduk. Mesela bir koma gidiyoruz, bir köye, 2-3 hane var. O köyde 12 kişi bulamıyorsun ki 12 hizmeti icra edesin. Bir gözcü, bir ayakkabıcı, *pir*, *rehber*, neyse böyle birkaç kişi, sucu, işte ele su döken felan. Alevi cemlerinde Türkçe nefesler okunurdu, Türkçe nefesle sema dönülürdü. Yalnız ibadetin sonuç bölümü, buna miraçlanma bölümü de denebilir, coşkulu olan bir bölümü var, o bölümde dede curasını alır eline Dersim dilinden ibadet eder. Bak dikkat et, yani Kürtçe başka, bizim Dersim dili ne Zazacadır ne Dımlidir. Türkçe kökenlidir. Çünkü Dersim'e gelip yerleşenler, İran'ın Azerbaycan'ın güneydoğusundan Deylem denilen bir yer varmış, o Deylem'den gelip Tunceli'ye yerleşmişler. Türk kökenlidirler, fakat süreç içinde bizim dil Farsça'nın, Arapça'nın, Türkçe'nin etkisinde kalıp melez bir dil olmuş. Bizim Dersim dilinde Kürtçe bir kelime yok. Biz Kürtçeyi hiç anlamıyoruz. Hele Diyarbakır'da, Mardin'de, Urfa'da konuşulan Kürtçeyi hiç anlamıyoruz. Ama Maraş'ta, Sivas'ta Alevilerin yakın olduğu yerlerdeki Kurmancanın bazı kelimelerini anlıyoruz. Kurmanca yani Kürtçe. İbadet dilimiz Türkçe'dir. Yalnız dediğim gibi o mirac kısmında insanlar anlasın diye Dersim dilinde deyiş okunuyor.

Bir de bizdeki usulün en güzel yanı, şimdi dede curasını çalarken, dua ederken, insanlar bir taraftan "Halla Halla (Allah Allah)" diyor, bir taraftan herkes kendi içinden dua sıralıyor. Böyle imama bağlı kalıp ezbere duayı sıralamıyor. O da mesela çocuğu hasta, çocuğuna şifa diler, gurbette adamı var, onun gelmesini ister, bir işi var onu başarmak ister. Bizim Cemde Tanrıya yönelik o kadar derin ki, zaten Kur'an'da da şöyle diyor; "Desinler, gösteriştenden uzak, içinden gelerek, gözünden yaş akıtarak, alçak sesle anınız. Yüksek sesle gitmeyin, gafillerden olmayın."

Diyorlar ki, biz hocasız cenaze kaldırıyormuşuz. Hayır efendim. Mesela kışın ölümü oluyordu, o ölü beklerdi hoca gelene kadar. Hoca kim? Gene bizim Alevilerden. Eski Türkçeyi bilen, Kur'an'ı okuyan kişi. Ama şimdi biz birçok ayeti Türkçe okuyoruz. Fatıha'yı Türkçe okuyoruz. Ama ben şundan taraftarım, bir-iki de Arapça ayet okuyalım. Bir de Perşembe akşamı

(Cuma gecesi) "Kırklar" toplanıp sabaha kadar Allah'a dua ettiği için, ibadet (Cem) de Cuma gecesi yapılmış ve ertesi gün dinlenilmiş. Yani Cuma'nın tatil olması bu yüzden olmuş.

K.T. : Herşey için çok teşekkür ediyorum.

S.A. : Rica ederim. Önemi yok.

Görüşme-7:

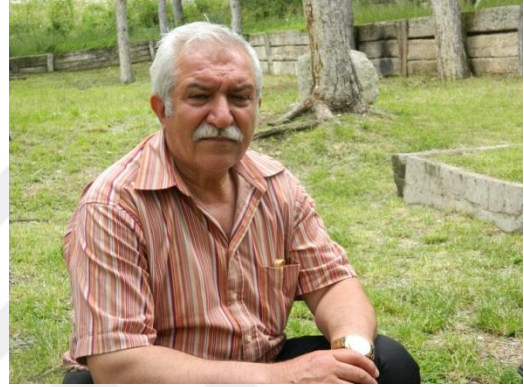
Tarih : 13 Haziran 2015

Yer : Akşehir/Konya (Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi bahçesi)

Görüşme Yapılan Kişi : *Kureyş*'in Mevali kolundan Celal Abbas Şahin (Cem'lerde dedelik yapıyor)

K.T.: Merhabalar Dede, Siz Tunceli'nin neresindensiniz?

C.A.Ş. : Şimdi bizim esas Tunceli'nin, dedemiz, Büyük Köy'den yani Deu *Kureyş*'ten dedemiz kalkıp geliyor Ovacık'a. Biz Mevali'nin oğlu Derviş Divan'ın çocuklarıyız. Mevali *Kureyş*'in en büyük oğludur. Bizim dedemiz çok divaneymiş.

K.T. : Peki dede, *Kureyş*'in hayatından bahseder misiniz? *Kureyş* Anadolu'ya nerden geliyor, nasıl geliyor?

C.A.Ş.: Bizim dedemiz Seyyid Mahmud Hayrani, Seyyid Mesud'un oğludur. Seyyid Mesud ise Yunus Kamil el-Hac'in oğlu, el-Mucahit'in torunudur. El-Mucahit ise İmam Musa-i Kazım'ın büyük oğludur.

Biz Seyyid Mahmud-ı Hayrani'nin oğlu Hacı *Kureyş*'in büyük oğlunun soyundanız.

Bizim dedemizin buraya gelişi, İran/Horasan'dan 1150 yıllarında geliyor. Mısır'a geliyor. Mısır'da bir müddet kalıyor. Mısır'dan bir tane dul kadın getiriyor. Dul kadının 2 tane çocuğu var. Biri Eraslan, biri de Hubiyar. Bunlar dedemizin evlatlıkları. Bunlar Adıyaman'a geliyorlar. Bizim dedemizin o zaman 2 oğlu varmış yanında. Büyük oğlunun ismi Hacı *Kureyş*, küçük oğlunun ismi Hasan-ı Basri. Bana verilen bilgi bu batınî anlamda. Ordan dedemiz geliyor Dersim'e, şu an Büyük Köy dediğimiz Deu *Kureyş*'e. Orda efendim, çocukları oluyor hep sır oluyor. Sır olunca, bizim de dedemizin bir oğlu varmış, o da çok divaneymiş. Diyorlar bu çocuk da evlense bundan çocuk da olmaz. O zaman ne yapıyorlar. Bizim dedemizin hanımı öldükten sonra, 12 aşiret toplanıyorlar. Bu aşiretler Türkmen aşireti, Kürt değil, Türkmen aşireti. Bizim o zaman dedemizin lisanı da Farsça konuşuyorlarmış. Biz niye Türkmen diyoruz, biliyor musun? Bu Hazar bölgesindeki Türkmenler, bizim Ehl-i Bey evladlarına talip oluyorlar. İşte bu aşiretler, dedemize talip olan bu 12 aşiret, 1150 yıllarında Anadolu'ya geliyorlar. Geldikleri yer Adıyaman. Adıyaman'da küçük oğlu Hasan-ı Basri kalıyor. Büyük oğlu Hacı *Kureyş*'i alıp

gidiyor Dersim'e. Dersim'e gelince, orada Büyük Köy'ü kurunca, orda tutup büyük oğlu Hacı *Kureyş*'i Abdal Musa'nın kızkardeşiyle evlendiriyor. Evlendirince bu Abdal Musa'nın kırkardeşinden 6 tane evlad oluyor. 6 tane evlad da sır oluyor. Bu sefer ana da ölünce, o bir oğlu da tabi divane, diyor, bu divane şimdi evlense bundan çocuk olmaz. O 12 aşiret toplanıyor, diyor ki, ya biz şimdi ne yapalım, biz *pirsiz* kalacağız. Tutuyorlar dedemizi bir lolanlı kız ile evlendiriyorlar. Önce Kali, yani çocuk kaldı diye Kali ismini ordan alıyorlar. Kali'den sonra Ali oluyor. Ali'den sonra Gulabi oluyor. Gulabi'den sonra Hüseyin oluyor. Hüseyin'den sonra Seyyid Kudanlı oluyor. Bu 5 çocuk Lonlanlı kızdandır. Benim dedem ise Abdal Musa'nın kızkardeşinden olan çocuktur. İsmi Mevali imiş. Niye Mevali diyorlar. Onun babası semah çaldığı zaman, saçları yılan olurmuş, ayakları yerden bir metre kesilirmiş. Semah dönünce, pervaz dönünce, o saçları yılan olunca, onun ismine o zaman yılan Ali, kürçe Mavali diyorlar. O zaman bizim dedemizin konuşma dili Farsça. Taliplerimiz o zaman Türkmen. Bunlar Türkmen Alevileri. Ama ne oldu? Bu padişah Yavuz'un zulmü, padişah II. Mahmud'un zulmü, Kürtler de zulüm görmüş o tarihlerde. Bizler gitmişiz Kürtler içinde kalmışız Zazaca öğrenmişiz, Herevere Kürtler içinde kalmışız Herevere. Şimdi bazı bizim yeni yetme çocuklarımızın beyinlerini yıkıyorlar. Diyorlar ki, efendim, Horasan'da da Zazaca konuşuyorlar. Tövbe. Araştırdık, ettik, İran'da iki ensab vardır. Bir, İmam Rıza talibleri var, bir de Caferiler var. İmam Rıza talibleri aynı bizim gibi yol-süreç sürenler var. Ama öbürleri şeriat babını sürünler var.

K.T. : Peki dede, bize bir de *Kureyş*'in Dersim'de iken neler yaptığından örnek verebilir misiniz?

C.A.Ş. : Hacı *Kureyş* bir gün, Deu *Kureyş*'ten kalkıp Mazgirt'in Muhundu Köyü'ne gidiyor. Gideyim, hele talibim ne yapıyor. O anda Arilli bir talibi de var yanında. *piro*, diyor, sakın bu meşeden gitme. Bu meşede azılı bir boz ayı var, insan düşmanı. Bizim dedemiz de, ne gelirse iki ayaklıdan gelir, diyerek yola çıkıyor. Ayı karşıdan gelince de, keramet gösterip, ayının sırtına biniyor, öyle yola devam ediyor. Mansur o sırada bir duvar örüyor. Hacı *Kureyş*'in geldiğini görünce, ya *pirim Kureyş*, diyor, himmet eyle sana karşı geleyim. O da, himmet ceddimin Şah-ı Merdan Hü, deyince duvar dedemize karşı geliyor. Dedemiz de Mansur'u kendine *pir* olarak seçiyor. Böylece musahib oluyorlar. Ahiret kardeşi oluyorlar. O yüzden Mansur ile *Kureyş* kardeş, diyorlar. Bunu bazı dedeler yanlış yorumluyorlar. Mansur, *Kureyş*'ten üst diyorlar. Çünkü onun *piri*, diyorlar. Oysa, *pir*, *pire* gidince talibtir, talib olmazsa *pir* olmaz.

Yani efendime söyleyeyim, biz *Kureyş*lerin en büyük evladlarındanız.

K.T. : Sizin soyunuz, Abdal Musa'nın kızkardeşinden olan evlilikten mi geliyordu?

C.A.Ş. : Evet, Abdal Musa'nın kızkardeşinden olan çocuktan geliyor bizim soyumuz.

Ondan sonra, bu Hasan-ı Basri'den kalan çocukları kim biliyon mu? Bu Adıyaman'da Menzil'de *Işıklar*, onlar Hasan-ı Basri'nin soyundan. Onlar Şeriat babına gitmişler, tarikat babına gitmemişler.

Türkiye'de Kürt sorunu yok, Alevi sorunu var. Şimdi bana dersin, dede niye öyle söylüyorsun? Kürtlerden Reis-i Cumhuriyet oldu, Genel Kurmay Başkanı oldu, Vali oldu, Emniyet Amiri oldu, Diyanet İşleri Başkanı oldu. Aleviler olmadı. Benim rahmetlik babam 1925 senesinde Atatürk ile tanışıyor. Ne şekilde tanışıyor?

K.T. : İsmi nedir?

C.A.Ş. : Seyyid Kazım Dede. O zaman ismi Kureyşanlı Veli oğlu Kazım, soyad yok. Atatürk dedi ki, - Ne mutlu ki benim memleketimde, Anadolu'mda evlad-ı Resul, Seyyid Sadat evladı vardır. Bu Kazım dedeyle gurur duyuyorum. Çünkü, Atatürk kendi makam odasındaki eşğin altına ayet koyuyor, gelen hacılar, şıhlar üzerinden geçiyor. Bunu Atatürk niye öyle yapıyor? Yaptığı dava ki, o zaman Anadolu'daki Bektaşî Ocakları olsun, Alevi Ocakları'na, işte bak (bahçedeki mescidi göstererek) buraya nasıl mescid yapmışlar ya, oralara da öyle mescid yapmışlar, sünnileştirmek için. Atatürk de onun için, o mescidlerdeki, o Nakşibendi Tarikatları'nı çıkarmak için, tekke ve zaviyeleri kapattırılmıştır.

Atatürk'ün babama söylediği kelime şu; - Dede, ben Alevi çocuğuyum, ama Alevilik'ten haberim yok. Biz Dersim'in Çemişgezek Türkmenleri'ndeniz. Dedem, Osmanlı'da savaş sırasında Arnavutluk'ta esir kalıyor. Dedemiz demiş ki, oğlum bizim akrabamızın bir kısmı da Konya'daki Türkmenler.

K.T. : Bunları Atatürk mü söylüyor?

C.A.Ş. : Evet, benim dedemin memleketi Dersim'in Çemişgezek Türkmenleri'nden, diyor.

K.T. : Yani Atatürk'ün dedesi Çemişgezek Türkmenleri'nden geliyor.

C.A.Ş. : Evet. Ve demiş ki, bir de bu Ali Rıza Efendi, dayısıdır, babası değil. Atatürk annesini, babasını çocukken kaybediyor. Ali Rıza Efendi, Selanik'te kendi nüfusuna geçiriyor. Atatürk'e dayısı demiş ki, - Oğlum Sarı Saltıklar bizim şıhlarımız. Şıh diye hitap etmiş o zaman. Atatürk bunu hem anlatmış, hem ağlamış. Demiş ki, - Benim size bir sırrım var. Ben Alevi çocuğuyum. Ben Hacı Bektaş-ı Veli'yi 3 gün 3 gece rüyamda gördüm. Okul arkadaşım İsmet Paşa'ya söyledim. O da dedi ki, - O Kızılbaşların dergâhında senin ne işin var. O da demiş, Kızılbaş olsun, ne olursa olsun, insandır. Benim rüyama girdi, ben gidip göreceğim. O zaman Hacı Bektaş-ı Velî Dergâhı'na geliyor, bakıyor ki rüyasında gördüğü kişiler yok. Hep çember sakallılar var. O zaman işte oraya Nakşibendi Tarikatları girince, çağırıyor Çelebi oğlu soyları, - Baba, siz kimsiniz? diyor. – Biz Hacı Bektaş-ı Velî köçeklerinin evladlarıyız. Ondan sonra Atatürk de ne yapıyor, mecburen tekke ve zaviyeleri kapatıyor ki, dinde bir reform yapmak için, mecburi. Kendi makam odasında eşğin altına bir ayet koyuyor, gelen hacılar-hocalar geçiyor. Benim rahmetli babam da Erzurum'un Aşkale'nin Şıhverden Köyü'nden. Orda bir talibi babama beyit ezberletiyor, dualar ezberletiyor, bu sefer diyor ki, - Benim *pirim* Kur'an da öğrensin. Peysor'a gönderiyor. Peysor'da bir molla varmış. Gitmiş orda Kur'an öğreniyor. Ondan sonra bir bilet alıyor. – Hanginizi göndereyim? Babama diyor, bir de babamın amcasının oğlu Seyyid

Veli Dede varmış, ona demiş. Babam demiş ki, talib, beni gönder, benim ne anam var ne babam var. Benim rahmetli babam da o zaman 13 yaşında bir çocuk.

Erzincan'da Ağuçanlı Hüseyin Dede'yi yakalamışlar. Erzurum'un Horasan Kazası'nda Yürüyen Hızırlı Gazi Dede'yi *cem* yaparken yakalamışlar. Erzurum'da 2 Şafi şıhı yakalamışlar. Benim babam da istekle gidiyor. Ve orda, Ulus'taki Meclis'te, babam onların önce özel kalemde ifadelerini alıyorlar. Sonra Atatürk'ün makamına götürüyorlar. Buraya götürürken, babama o esnada birden titreme geliyor. Atatürk diyor ki, tutun onu, o küçük şıha sara hastalığı mı geldi. Hüseyin Dede, 85 yaşında adam, eliyle sus işareti yapıyor, diyor, sakın, o tevhid-i ilahidir, sakın ellemeyin. Şimdi biraz sonra size ne olduğunu söyler. Babam kendine gelince, o Ağuçanlı Hüseyin Dede, babamın elini öpüyor, diyor, Seyd Gazim, gören gözler aydın olsun, ne gördün? Babam, ne göreyim! diyor. Paşam, Allah'ın kelamını eşiğe koymuş, sakın basıp geçmeyin. Atatürk, bu kimdir? diyor. Diyor, Paşam, Paşam. Bunların dedesini, Selçuklu Hükümdarı Alaaddin Keykubad, Bağın Kalesi'nde ateş yaktı, 7 gün 7 gece, bunun dedesini orda Bağın Kalesi'nde fırına attılar. O zaman babama belge veriyor. Evlad-ı Resul Seyyid-i Sadat evladlarıdır. Her yerde ibadetleri serbesttir, şeklinde.

K.T. : Bu belgeyi Atatürk mü veriyor?

C.A.Ş. : Evet, Atatürk veriyor. Ondan sonra Atatürk tekke ve zaviyeleri kaldırıyor. Ben bunları dedim Cemal Şener'e, inanmadı. Dedim, babamın Nutuk'ta ismi var. Gitti, Büyük Nutuk'u açtı, babamın ismini buldu, şu takvime de (elindeki takvim yaprağını göstererek) bastı.

Bizim Ovacık'tan gelen dedemizin mezarı ise Erzurum'da eski tarihi Taşmazgal'da

K.T. : Çok sağolun dede, bize bugün zaman ayırdığınız için.

C.A.Ş. : Rica ederim.

Görüşme-8:

Tarih: 19 Haziran 2015

Yer: Seyyid Hacı Kureyş Dergâhı/Ankara

Görüşme Yapılan Kişi: Kureyşan Aşiretine mensup

Kamil Doğan

Yaş : 85

K.T.: Tekrar merhabalar. Dede, ilk olarak şunu sormak istiyorum. Bugün Tunceli'deki Kureyşanlıların atasının ilk mekânı neresidir?

K.D.: Esas kendi mekânı *Kureyşin* Adıyaman'ın Kındıralı Köyü'dür.

K.T.: Peki Dede, *Kureyş* nerden ve nasıl Anadolu'ya geldi.

K.D.: *Kureyş*, İran'dan, adamlarıyla beraber, yalnız değil, Kerbela'ya geliyor. Kerbela'da Hz. Hüseyin'i ziyaret ediyor. Orda da birkaç gün kalıyor. Ondan sonra Suriye'ye geçiyor, Halep'e geliyor. Halep'te hanımı ölüyor. Orda bir oğlu olan dul bir kadın alıyor. Ordan Urfa'ya Harran'a gidiyor. Harran'da bir iki sene kalıyor. Orda durmuyor, vuruyor, Adıyaman'a Kındırali Köyü'ne yerleşiyor. Ordan başka bir yere gitmiyor. Orda padişahlar misafir oluyor, çok misafirleri oluyor. Bir küçük kazan yemekten orduyu doyuruyor, bir teneke arpaylan askerin hayvanlarını doyuruyor, Kures (*Kureyş*). Bir gün Antep'te Yukarı Kayabaşı Köyü'ndeki taliblerini ziyaret ediyor. Orta hastalanıp ölüyor. Ölünce, Adıyaman'dan talibleri geliyorlar, ancak burdaki talibleri vermiyorlar. Kures'i (*Kureyş*) orda gömüyorlar. Bir oğlu Mahmud-ı Kebir, o da evini alıp Kayabaşı Köyü'ne yerleşiyor. Şih Mısıroğulları (*Kureyş*'in Halep'te evlendiği kadının oğlu) kendisine çok eziyet ettiği için mekânı bırakıp Yukarı Kayabaşı'na geliyor. Adıyaman Kındırali'deki mekân Şih Mısıroğullarına kalıyor.

Mahmud-ı Kebir'in Mesud adında bir oğlu var. Mesud burdan (Yukarı Kayabaşı) kalkıp Urfa'ya Harran'a gidiyor. Burda bir medrese kuruyor. Mesud'un iki oğlu var, biri Mustafa biri de Mahmud. Harran'da bulunurken, oğlu Mustafa ölüyor. Bir süre sonra Mesud da hastalanıp ölüyor. Bu duruma dayanamayan Mahmud kalkıp Tunceli'ye gelmiş, mekân kurmuş. Mekân kuran, Tunceli'de, Mahmud. Burdayken çok kerametler gösteriyor. Mahmud-ı Kebir (*Kureyş*) bir gün diyor ki, gidip Hacı Bektaş Velî'yi ziyaret edelim. Abdal Musa ve diğer dervişlerle birlikte yola çıkıyorlar. Mahmud-ı Kebir ayıya binerek gidiyor. Bunu gören dervişler gidip Hacı Bektaş Velî'ye diyorlar ki, "Bir grup geliyor, öndeki de ayıya binmiş." Hacı Bektaş da, "O bizim Mahmud'tur." diyor. Hacı Bektaş, Kures'in (*Kureyş*) kardeşinin oğludur. Hacı Bektaş da taşınarak onu karşılıyor. Oturup konuşuyorlar. Hacı Bektaş, Abdal Musa'ya sen Antalya'ya git diyor. Mahmud-ı Kebir'e de, sen Konya/Akşehir'e git diyor. O da Akşehir'e gidiyor, orda medrese kuruyor. Ancak biz şimdi sorduk, soruşturduk, Akşehir'de soyunu bulamadık.

Adıyaman Kındırali'de Kanber Dede var. Onlar Şih Mısıroğullarındandır. İki oğlu var, Kanber Dede'nin.

Davud Sulari, Antep'teki Mahmud-ı Kebir'in türbesini onarıyor, ancak mübarek çoğunu atıyor. Sonra Kanber Dede yeniden yapıyor.

Bizim bildiklerimiz bunlar.

K.T. : Teşekkür ediyorum dede. Seni yorduk.

Görüşme-9:

Tarih : 25 Haziran 2015

Yer : Adıyaman/Kındırali Köyü

Görüşme Yapılan Kişi : Kureyşan Zülfikar Dedeoğlu

Meslek : Emekli öğretmen

Yaş : 72

Biz Zülfikar Dedeoğlu ile mensup olduğu soy ile ilgili görüşme yapmak istedik; ancak o, bize yazıp çoğalttığı tek bir kağıt verdi ve bunlar benim söyleyeceklerim, dedi. Biz de onun verdiği kağıttaki yazıları aynen aşağıya aktardık.

K. Z. D. : SEYYİD KUREYŞAN OCAĞI'NIN ANADOLU'YA GELİŞ YERLEŞİM SİLSİLENAMESİDİR

Hz. Muhammed (s.s.) Ruknü Ehlelbeyt'ten gelen 780 sene önce Selçuklu döneminde Seyyid Mahmudi Hayrani İran'ın Nişabur Bölgesi'nde hicret ederek Dersim/Tunceli/Nazmiye/Zeve mezarına yerleşirler. Zat ulema olduğu için Selçuklu İmparatoru Alaaddin Keykubad isteğiyle Konya Akşehir havalisinde Ulema öğretmen olarak görevlendirilir. Öğrencilerinin başında Nasrettin Hoca gelir. Zat daha sonra da kadı yani hakim olarak görevlendirilir. Mevlana ve Hacı Bektaş Veli indinde de intiba görür, yürüyen kaya şahittir. Oğlu Seyyid Hacı Kureyşan bilahere Zeve'den Hicret eder. Gaziantep Şehreküstü Mahallesi'ne gelir, yerleşir. Geçim kaynakları hayvancılık olduğu için beraber gelen zevat da Cingife Yavuzeli Zırar mevkiine yerleşirler. Hayvan otlağının varlığından geçimlerini sürdürmüşler ve uzun seneler konaklamışlar. Halen evlerimizin yıkık yerleri ile dedelerimizin türbeleri de Zırar'dadır. Zamanla Seyyid İbrahim dedemiz orayı terk ederek Adıyaman (Samsür) Mahmudi Ensari⁴³⁰ mekanının bulunduğu Terman köyünü satın alarak yerleşirler, uzun seneler sonra keza Adıyaman Yukarı Şeyhler Köyü'ne yerleşirler. Kureyşan dedemiz de Kındırali Köyü'nü satın alarak yerleşir.

Seyyid Mahmud-i Hayrani : Nasreddin Hoca'nın ilerisinde Akşehir'de metfundur.

Seyyid Hacı Kureyşan : Yavuzeli/Kayabaşı/Zırar'da metfundur.

Seyyid Şah Haydar Sadel Kureyşan : Yavuzeli/Bülbül Köyü mevkiinde metfundur.

Seyyid İsmail dedemiz : Kayabaşı/Zırar'da metfundur.

Seyyid Cafer dedemiz : Kayabaşı/Zırar'da metfundur.

Seyyid Hızır : İstanbul'da kadı olarak görevlendirilir, ilk hakim olarak atanır.

Seyyid Sinan : İstanbul'da kadı yani hakim olarak görev alar.

Seyyid Düzgün Baba Hüseyin⁴³¹ : Tunceli/Nazmiye'de metfundur.

Seyyid Mustafa dedemiz : Kayabaşı/Zırar mevkiinde metfundur.

Seyyid Şeyh Abdulkadir dedemiz : Adıyaman/Zey Köyü'nde metfundur

Seyyid Halil dedemiz : Kayabaşı/Zırar Köyü'nde metfundur.

Seyyid İbrahim dedemiz : Adıyaman/Terman Köyü'nde metfundur.

Seyyid Molla Muhammed dedemiz : Adıyaman/Şeyhler Köyü'nde metfundur.

⁴³⁰ Kabri Adıyaman'ın 7 km doğusunda şimdiki adı İpekli (Elifi) Köyü'ndedir. XVI. asırda türbedarlığını Şeyh Ali isimli bir derviş yapıyordu. Bkz. Mehmet Taştemiş, *XVI. Yüzyılda Adıyaman...*, s.245

⁴³¹ Bugün Tunceli'deki Düzgün Baba ziyaretinin adı Hüseyin değil Haydar'dır.

Seyyid Mustafa dedemiz : Adıyaman/Şeyhler Köyü'nde metfundur.

Seyyid Molla dedemiz : Adıyaman/Şeyhler Köyü'nde metfundur.

Seyyid Hüseyin Ağa dedemiz : Adıyaman/Şeyhler Köyü'nde metfundur.

Seyyid Kureyşan dedemiz : Adıyaman/Kındır Ali Köyü'nde metfundur.

Seyyid Kamber Dedeoğlu dedemiz : Adıyaman/Kındır Ali Köyü'nde metfundur.

Merkezi Tunceli/Dersim olan, Erzurum, Gaziantep, Adıyaman illerimizde Seyyid Hacı Kureyşan Ocağı'na bağlı evladları vardır.

Bu akışname soy şeceremizden alınmıştır.

Görüşme-10:

Tarih : 26 Haziran 2015

Yer : Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı Köyü

Görüşme Yapılan Kişi : Kureyşan Aşiretine mensup Zeynep Keskin

Meslek : Çiftçi

K.T.: Tekrar merhabalar. Mensup olduğunuz soy ile ilgili bize bilgi verebilir misiniz?

Z.K. : Kocam Musa-i Kazım evladı. Musa-i Kazım'dan gelme. Göbek dönmeme.

K.T. : İsmi ne?

Z.K. : Hüseyin Keskin. Babasının adı İmam Dede. Ana başım Hacı Kureyş anne. Mıla (Molla) Dede'nin torunu Kamber Dede dayım. Garip Dede dayım. İsmi duydunuz mu? Duymadınız mı?

K.T. : Hayır, duymadım. Kanber Dede nerede?

Z.K. : Öldü.

K.T. : Burada mı yaşıyordu?

Z.K. : Hayır Kındırali'de (Adıyaman). Oğlu kör Kureş var, Ağa var. Şimdi, önce buraya teyzem gelmiş, Hatiye Keskin.

K.T. : Kındırali'den buraya mı (Yukarı Kayabaşı) göç etmişler?

Z.K. : Yoo. Önce bizimkiler bu Zirali'de otururlarmış. Zirali, Hacı Kureyş'in orda. Göl⁴³² de var. Sadır Kureyş'in orda Zirali'de otururlarmış.

⁴³² Yukarı Kayabaşı'na yakın, Yarımca Köyü'nde, içinde çok sayıda balığın olduğu büyükçe ve 1 metreden fazla derin olmayan bir havuz var. Urfa'daki Balıklı Göl şeklinde bir hikayesi var. Anlatılanlara göre, zamanın birinde askerler düşmandan kaçarken hepsi kendilerini bu suya atıyorlar. Suya atlayan her asker balık oluyor. Bu balıklara dokunulması günah kabul ediliyor. Dokunanların zarar gördüğünden bahsediliyor.

K.T. : Hacı Kureyş'in oğlunun ismi ne, anlamadım.

Z.K. : Sadır Kureyş.⁴³³

K.T. : Bazıları Saatlik Kureyş diyorlar.

Z.K. : Yoo. Sadır. Bunlar Mısır'da otururlarmış. Anası bir gün yemek yapıyor. Anası diyor ki, şimdi bu yemeği baban da yeseydi, diyor. Ana diyor, ver de götüreyim, diyor. Ordan alıyor yemeği sıcak sıcak getirip babasına ulaştırıyor. Yedirip, geliyor. Belki duydun mu, duymadın mı?

K.T. : Evet okumuştum.

Z.K. : Bizimkiler Zirali'de otururlarmış. Bunları yok ediyorlar. Seferberlik geliyor, bu Hacı Kureyş'e konuyor. Dedemiz, sokusunu gördünüz mü, görmediniz mi? Kapının dışında.

K.T. : Kureyş'in türbesinde mi?

Z.K. : Bu beri babasında (Hacı Kureyş'in türbesinden bahsediyor).

K.T. : Evet gördük.

Z.K. : (Komutan), o sokuya, bu soku mu, diyor. 100 tane 200 tane askermiş. Bunları doyurursan, diyor, bizi de doyurursan, diyor, yoksa kelleni keseriz, diyor. (Hacı Kureyş), küçük bir kazan indiriyor. Orda yemek pişiriyor, hepsi yiyor. Bir sofraya seriyor, hepsi yiyor. Azıcık arpayla hep atlar doyuyor. O zaman (komutan) dolduruyor bir bardak zehiri, diyor ki, bunu içeceksin. (Derviş) ver kâfir içerim, diyor. O zehiri içiyor, geri böyle ediyor (Zeynep nine, kolunu omuzundan aşağıya, parmak uçlarına kadar sıvazlıyarak tarif ediyor.). Getir bardağı, diyor. Geri (zehiri) bardağa dolduruyor. O zaman (komutan) diyor ki, bu Zirali, 2 Soru (aşağı, yukarı), Bülbülü, 2 Kayabaşını (aşağı, yukarı), (Zeynep nine biraz düşündükten sonra) 2 Soru, Ziral, 2 Kayabaşını bu 5 köyü kendine veriyor.

Burda (o civarda) bir değirmen vardı. Şıh Mısıroğlu derlerdi. O değirmen bizimdi. Biz bu köyü sonradan satın aldık. Ağalar bunların hepsini kovuyor, Halfeti'nin ağaları, kendi üstlerine tapu ediyor. Saad Efendi, Kemal Efendi, Hafız Efendi bunlar vardı. O da Mercan Ana'da kırar edi. Benim dedem her sene Küreş Ağa buraya gelemezmiş. Evel kar, kış olurmuş. Akrafa, diyor, sana vereyim, kışın sen çalıştır bu değirmeni, yazın hasılatı ver.

K.T. : Bunu söyleyen kim?

Z.K. : Küreş Ağa.

K.T. : Hacı Kureyş mi?

Z.K. : Evet, Hacı Kureyş. O da vermiyor. Çalıştırıyor, vermiyor. O da, "*Yerin, vatanın yok olsun.*" diyor, vermeyince. Bu köyün ağasının, diyor ki, "*Ateş düşse.*" Bir çocuğu doğuyor, bir yüzü kara, bir yüzü beyaz, adı da Zilal. Beşir Efendi'nin. Evine ateş düşüyor. İki karayılan gelir. Bir kıvılcım çıkıyor. Ev yanıyor. Avrat içinde yanıyor.

K.T. : Kureyş'in ahı mı tutuyor?

⁴³³ Sadır Kureyş'in türbesinin olduğu yer Düzce Köyü'dür.

Z.K. : He, bedduası tutuyor.

K.T. : Beşir Ağaya mı beddua ediyor?

Z.K. : Evet, Beşir Ağaya beddua veriyor.

Ona kahrettik. Biz Köseler'de otururduk. Yani ben bu köye gelin geldim. Bu köyü satın aldılar, Beşir'den. Aşağı köyü aldık, değirmen olan köyü. Hossi ağalar bize vermediler, bu köyü verdiler. O değirmen şimdi harap oldu.

K.T. : Sen gençken mi bunlar oldu? Yani buraya gelin olarak geldiğinde.

Z.K. : Benden evvel olanlar. Ben bildiklerimi söylüyorum.

K.T. : Beşir Ağa, Kureyş zamanında mı yaşamış?

Z.K. : Bu köyü satın aldıklarında, ben bu köye gelin geldim. İlk olarak geldim bu köye.

K.T. : Bu köyü kim aldı?

Z.K. : Bu köyü alan da benim kocamla, kayınbabam aldı. İmam Dede ile Mustafa Dede aldı. Kocam Hüseyin Keskin Mustafa Dede'nin oğlu (sanırım karıştırdı, çünkü yukarıda eşinin İmam Dede'nin oğlu olduğunu söylemişti.), vefat etti.

K.T. : Peki, nine bir şey daha soracam.

Z.K. : Kara Dutu mu soracan?

K.T. : Yok. Hacı Kureyş ilk olarak Adıyaman'a gelip, sonra mı buraya geliyor?

Z.K. : Yoo. Buraya gelmedi, Adıyaman'dan.

K.T. : Adıyaman'daki Kındırali'de mekan var mı?

Z.K. : Önce burada ölüyor Kureyş Ağa. Ölünce talibler çalıp, getiriyor buraya. Antep'te ölüyor.

K.T. : Antep'in neresinde ölüyor?

Z.K. : Nerde ölüyor, bilmiyorum. Taliplerinin içinde ölüyor. Seferberlik vardı ya. Cenazesini çalıp, getiriyorlar. 1 hafta sonra millet diyor ki, "Kalk dede yav, niye yatin?" Ağzına biraz şerbet sürüyorlar, gözünü açıyor. Ben böyle duydum.

K.T. : Peki, Hacı Kureyş'in mekanı Kındırali köyü mü?

Z.K. : Yoo.

K.T. : Nerde?

Z.K. : Orda oturuyorlar. Mekan bura.

K.T. : İlk oturdukları yer neresi?

Z.K. : İlk oturdukları yer, Zirali'de oturmuş. Zirali'nin orda harabeler var. Hacı Kureyş'in (Türbe civarı) orda, Sadır Kureyş'te (Türbe civarı) otururlarmış bunlar. Askerler kaç kaç ediyor. Neler ediyorlar, etmiyorlar, Kındırali'ye gidiyorlar dedeler. Mekanımız burası. Zirali, 2 Soru, Bülbül, 2 Kayabaşı kendilerininmiş. Bunları ağalar elden alıyor. Hükümet kaç kaç ile oraya kaçıyorlar. Kındırali'ye gidiyorlar. Orda da yerleşip kalıyorlar.

K.T. : Sonra tekrar buraya geliyorsunuz.

Z.K. : Biz gelin geldik.

K.T. : Ama, yine burda başka Kureyşanlılar var, değil mi? Köyde.

Z.K. : Teyzem var, öldü, rahmetlik oldu. Anam öldü. İkisinin de mezarı Hacı Kureyş'in içindeydi. Belki gördünüz.

K.T. : Annenizde mi buradaydı?

Z.K. : Annem de geldi, teyzem de geldi, ben de geldim. Evel başkasından almak yoktu. Dedeler birbirine (kızlarını) verir, alırlardı.

K.T. : Yukarı Kayabaşı Köyü'nde kaç Kureyşanlı aile var?

Z.K. : 5-6 ev Kureyşanlı. Hepsi dede, talip yok. Musa-i Kazım evladı. Kındırali Köyü de hep dede, talip yok.

K.T. : Bu köyde hangi dili konuşuyorsunuz?

Z.K. : Kurmanç konuşuluyor. Kındırali'de de Kurmanç konuşuluyor.

Z.K. : Şimdi size bir de Kara Dutu da anlatayım.

K.T. : Kara Dut nerede?

Z.K. : Antep'te, Kale altında. 4 Kösenği geliyor, Kerbeladan mı bilmiyorum. Biri Hacı Bektaş'a, biri o Kara Dut'a düşüyor. Diğerleri nereye düşüyor, bilmiyorum. Dört tane Dut geliyor. İşte böyle kurban, benim bildiklerim bunlar.

K.T. : Sağolasın nine.

Z.K. : Sen sağol.

Görüşme-11:

Tarih : 02 Ağustos 2016

Yer : Tunceli/Merkez

Görüşme Yapılan Kişi : Haydaran Aşireti'ne mensup Hıdır Demircan

Meslek : Emekli Fotoğrafçı

Yaş : 81

K.T. : Merhabalar. Bizimle görüşmeyi kabul ettiğiniz için teşekkür ediyorum.

H.D. : Estağfurullah.

K.T. : Siz hangi aşirete mensupsunuz.

H.D. : Bizim atamız Kal Mamsır. Kendisi *Kureyş*'in yetimi imiş. 12 yaşında iken *Kureyş* onu yanına almış. *Kureyş* ile birlikte gelmiş. O'nun talibi imiş. 6 oğlu varmış.

Birinci oğlu Kalmamsır, Karsanaların dedesi; ikinci oğlu Haydar; üçüncü oğlu Mustafa, Dedemanların dedesi; dördüncü oğlu Ali, Alanların dedesi; beşinci oğlu Şih Mehmed, Hareklerin dedesi; altıncı oğlu Kal Ferat, Arellerin dedesi.

K.T. : Bize *Kureyş*'in hayatı ile ilgili neler söylersiniz?

H.D. : Hacı *Kureyş*, Konya'nın Akşehir'inden evvelan Adıyaman'a geliyor. Orda öldükten sonra, türbesi orda, çocuklarından *Kureyş* Dersim'e geliyor. Dersim'e yerleştiği sırada,

tabi buranın yerli insanları da var. Bu insanların yanına yerleşiyor. Bu geldiği sırada Kalmamsır adında 10-12 yaşında bir çocuğu da getiriyor. Geldiğinde oradakiler şikayet ediyorlar. Alaeddin Keykubad zamanı. Diyorlar ki, bu sihir yapıyor. Keykubad da asker gönderiyor. Bu da kendisine kış ayında üzüm, salatalık götürüyor. Sonra bunu Bağın'a götürüyorlar. Orda diyor ki, "Ben evlad-ı Resulüm, Peygamber nesliyim, kimseye zararım yoktur." Bunu alıyorlar, atıyorlar fırına. Orda fırının yalapçısı var. Onun da kolunu tutuyor, bırakmıyor. İki beraber fırında kalıyorlar. Bir gün mü kalıyorlar, iki gün mü kalıyorlar, çıkarıyorlar ki, Hacı *Kureyş*'in sakalı buz bağlamış, yanındaki fırının yalapçısının da üstü toz duman olmuş. Şim di O da *Kureyş*'ten nasip alıyor. Buna Beyaz Derviş diyorlar. Bizim dilde Devres-i Gevr diyorlar.

Hacı *Kureyş*'e Alaeddin Keykubad diyor ki, Erzincan'ı istiyorsan, Erzincan'a yerleş, Elazı'ı istiyorsan oraya yerleş. *Kureyş*: "Hayır" diyor. "Ben bu Zargovit'te (Nazımiye'de) yerleşecem.

Orda davarcılık (hayvancılık) yapıyor. Oğlu Haydar orda doğuyor. *Kureyş* kış günü hayvanları götürdüğünde hayvanlar yarı aç dönüyorlar. Fakat oğlu Haydar götürdüğünde hayvanlar tok dönüyorlar. Babası diyor ki, bu hayvanlar nasıl tok oluyor. Bir gün takip ediyor. Görüyor ki, oğlu asasıyla kuru ormana vurunca ağaçlar yeşeriyor. O sırada bir keçi hapsiriyor. Haydar diyor ki: "Ne hapsiriyorsun? Kuresi Kuru mu gördün?" Dönüyor ki babası yanında. Ordan utanıp kaçıyor. Düzgün Baba Dağ'na gidiyor. Orda mağarada kalıyor. *Kureyş* gidenlerden oğlunun durumunu soruyor. Diyor ki: "Haydar'ın işi, durumu nasıldır?" Diyorlar ki: "İşi düzgündür." Orda ismi düzgün olarak kalıyor. *Kureyş*'in kızları da var. Haskar, Zel. İlk hanımı ölüyor. Sonra bir Lolanlı kadın alıyor. Lolanlı kadından 7 tane oğlan oluyor. Şimdi bunlara Kureyşanlar içinde, kimisine Gulabi diyorlar, kimisine Ali diyorlar, kimisine Hüseyini diyorlar, kimisine Şiho diyorlar, kimisine Kudali, kimisine Kali, kimisine Mevali diyorlar. Böyle kabile kabile isim alıyorlar. Hatta bu *Kureyş*'in çocuklarından bir kısmı tekrar Konya'ya gidiyorlar. Bu Nasrettin Hoca da bunların (Kureyşanların) evladlarından birisidir.

Şimdi *Kureyş* buraya geldiği sırada yanında olan Kalmamsır'ı sonra Şih Hasan'ın kızı ile evlendiriyor. Şih Hasan, Malatya'da Şih Ahmed Dede var, O'nun oğludur. Bir zaman sonra Şih Hasan Ovacık'a göç ediyor. Kalmam Köyü bu Kalmamsır'a kalıyor. Bu Kalmam'dan da 6 oğlu oluyor. Birincisi Kalmamdır, ikinci Kalmam sayılıyor, Karsanan dedesi; sonra Kal Ferat'dır, Arillerin dedesi; ondan sonra Ali'dir, Alanların dedesi; ondan sonra Mustafa'dır, Dedemanların dedesi, Haydar zaten Haydaranların dedesi, bir de Şih Muhammed (Mehmed) vardır, Hareklerin dedesi. Bu çocukların herbirinden birer aşiret meydana geliyor. Bunlar *pirlik rayverlikte* Kureyşanların talibleridir.

K.T. : *Kureyş*'in buradaki hayatı ile ilgili başka neler söylersiniz.

H.D. : Şimdi *Kureyş* ev yapıyor. Milletten bekliyor ki, gelsinler bana çerang getirsinler. O zaman ev üzerine çerang denilen büyük ağaç gövdeleri getiriyorlar. *Kureyş* Lolanlara gidiyor geliyor ki, kimse gelmemiş. Kalmamsır'a ayan oluyor, bu verdiği asa ile Kalmamsır bu çerangı

dağdan indiriyor. *Kureyş* bakıyor ki; "Ya bu gelen Kalmam. Bu çerang neyle indi. Bakıyor ki iki tane yılan takmış, keramet olarak. O anda birbirlerine kıyam veriyorlar. Kalmam diyor ki; "Sen *pir* ol, ben de talib olam, bu yolumuzu devam edelim." Odur budur, 1210-1212 yıllarından buyana devam etmiştir. Bizim *pir*lerimiz Kureyşanlardır, mürşidlerimiz de Baba Mansurlulardır. Baba Mansurluların bir kısmı Muhundu'da, bir kısmı da Pülümür'ün Haseni'de oturuyorlar. Şimdi Pülümür'de oturanlar bizim dili konuşuyorlar, Dersimce konuşuyorlar; fakat Mazgirt'te oturanlar Kırmance (Kurmance) konuşuyorlar, Kürtçe konuşuyorlar. Oysa ikisi de kardeş.

K.T. : Verdiğiniz bilgiler için çok teşekkür ediyorum. Sağolun.

H.D. : Önemli değil, sen sağol.

EK-II : ŞECERELER

1. Tunceli/Dersim'deki Kureyşanlıların Şeceresi

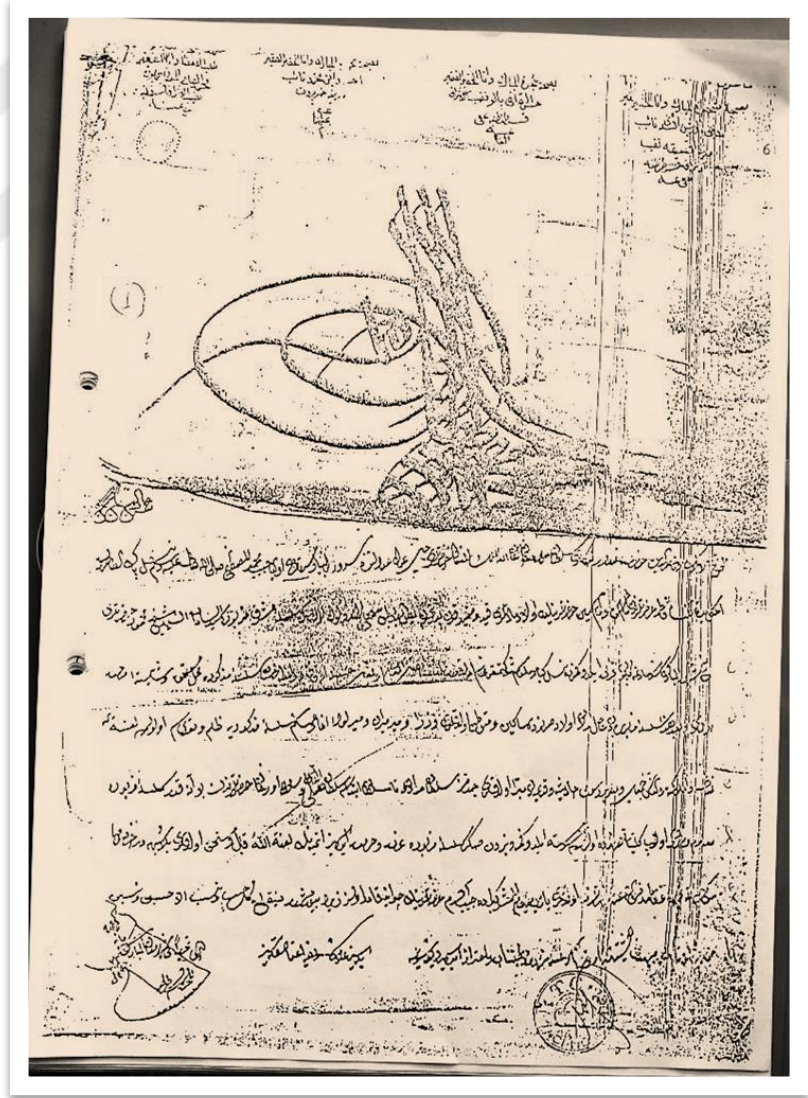
Şecere toplam 19 sayfa olsa da gerçekte iki ayrı şeceredir. Yani iki padişahın ayrı zamanlarda mühürlendiği şecereler tek rulo haline getirilmiştir. Her ikisi de Yeminli Mütercim Süleyman Yaşar tarafından 6 Şubat 1987 tarihinde çevrilmiştir. Şecerelelerin bazı yerleri Osmanlıca'dan transkript edilmiş, bazı yerleri de Arapçadan çevrilmiştir. Aşağıda verdiğimiz çeviri ve transkript, şecerelelerin Osmanlıca ve Arapça orijinal yazısı ile karşılaştırılarak kontrol edilmiştir. Bu esnada karşılaşılan bazı hatalar düzeltilmiştir. Ancak fotokopinin çok iyi olmaması nedeniyle, bazı yerlerin okunmasında hatalar olmuş olabilir.

a) I. Mahmud (1730-1754)'un Tuğrasını Taşıyan Şecere (Eylül/Ekim 1747 tarihli) (ilk 10 sayfa):

Sayfa 1

Sultan Mahmud bin-i Sultan Mustafa el-muzaffer daima.

Fatihü'l-emlâk ve nâsır-ı dîn Hazreti Hüdâvendirgâr-ı Sultan Murad Han eâna'llahu'l-melikü'l-müste'an Hazretleri hiyn-i adl-i adaletinde server-i enbiya ve sertâc-ı evliya Habib Muhammed Mustafa Salla'llahu Teâla aleyhi ve sellem nesl-i pâki't-tahiraddan a'nî seyyidetü'n-nisâ Fatma Hazretlerinden İmam Hasan ve İmam Hüseyin Hazretlerinin evlâd-ı saadetleri kayd ve mukayyed karn ba'de karn batın ba'de batın sahihü'l-

istidlâl olan silsile-i müşerref-i mezbure seyyidü's-sâdât es-Seyyid Şeyh Mahmud Hazretleri.

Maa menşuri'l-mübarek südde-i sâadetime gelüb kıran eyledüğümüzde nesl-i kibâr ma'lum-u şevketmakrunum oldukça tabkî asli'l-meâli olmağın hasebiyle evkaf ve râbıta olunan silsile-i mezûre mahal-i müstehak ve şâyeste-i emr-i hak olmaları ve ba'de hâza silsile-i mezbureden hâsıl olan evlâd her nerede sâkin ve mutavattın oldukları vûzerâ ve mir-i mirân ve mirlivâ ağa ve müsellemler silsile-i mezkûreye zulüm ve teaddisi olursa la'netullahi.

Teâla ve'l-melâiketi ve ve'n-nâsi ecma'ın ve her birerleri hadise ve kadimeden müberrâ oldukları ceddimiz Sultan Murad'dan ta sultan ibtidası sultan Alaaddin ve Sultan Orhan Hazretlerinden bu ana kadar silsile-i mezbure ma'lum ve ma'ruf olub külliyâtı her nerede olursa serbeste eyledüğümüz ve bizden sonra silsile-i mezbure izzet ve hürmet idesiz. Etmeyenin la'netullaha kabil ve müstehak oldukları bilâ şüphedir. Hususen Ali (kerreme'llahu vechehu) ve Fatma (radiye'llahu anha) Hazretlerinden oldukları yarın yevmi'l-mahşeri kübrâda Habib-i Ekrem Hazretlerinin cevabına kâdir olasız. Zira buyurmuşdur "Yenkati'u küllû hasebin ve nesebin illâ hasebî ve nesebî"

İştihar ve zinhar silsile-i mezburdan ictinâb ve ihtirâz idesiz ve şöyle bilesiz âlâmet-i şerife i'timad kılasız, deyu tahriren fi şehri Ramazani'l-mübarek sene sittine ve mie⁴³⁴ ve elf. Fi mahruse-i Konstantiniyye.

Sayfa 2

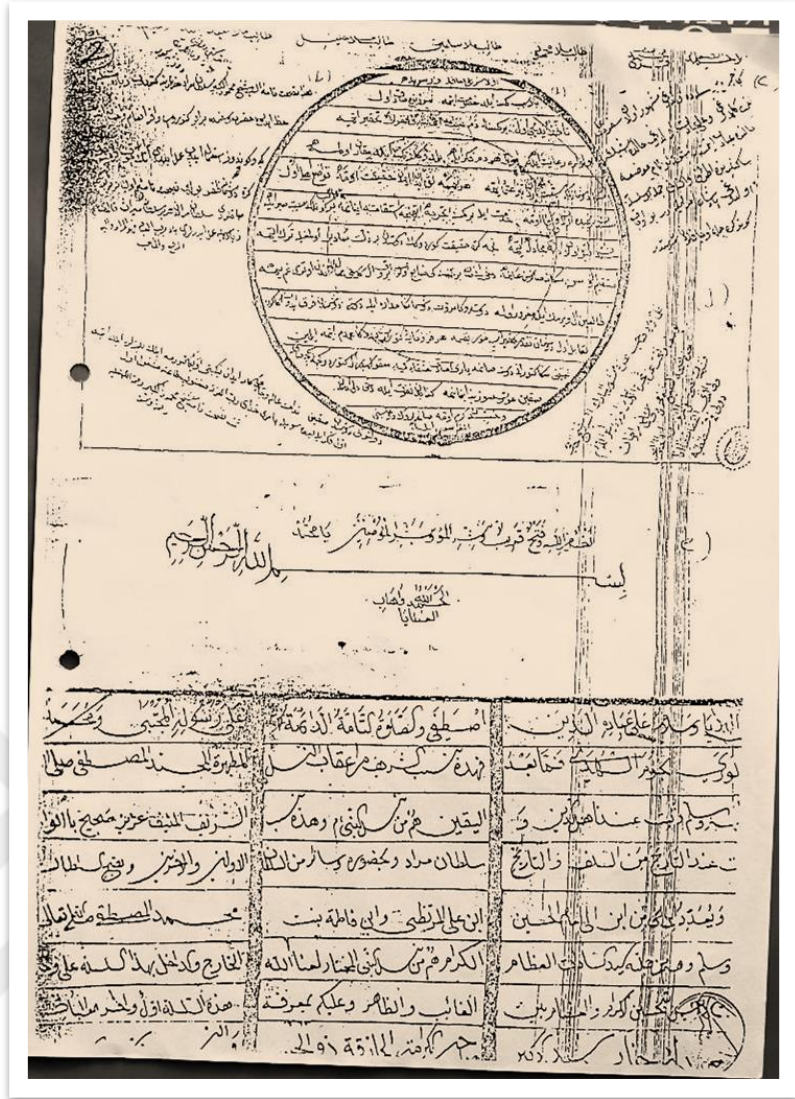
a. Şeyh Mahmudul-Kebir'in nasihatnâmesi

Evvelâ sırrını sakla, var söyle. Bilâ sebep kimesne ile husumet etme. Sözünde sadık ola. Teenni edici ol. Bir kimesnei zemm ü ğıybet etme. Fukarayı tahkir itme. Ululara riâyet eyle. Mevte herdem fikreyle. Bilmedüğün kimesne ile mukarın olma. Sana düşmanlığı sebkat olan tiz i'timâd etme. Her nemimelik eden âdemden hakikat umma. Tavazu' ehli ol. Senden rencide olan vefâ umma. Hizmet ile bir kimesnei tecrübe itmeyince istikametine inanma. Bir günlük musibete sabreyle. Senden büyük olan âdemle mücadele etme. Nice kerre hakikat gördüğün dostundan bir zillet sâdır olmağla terk etme. Müstakîm ol sen sana ne sanursan âleme dahi anı san. Bir nesne ki zâyi olub ayruk ele gelmesi muhal olandan ötürü ğam yeme. Tâli'in el vermek ile mağrur olma. Dostlarına mürüvvet düşmanına mudâra ile dostu düşmandan fark edüb ânâ göre mukabil ol. Düşman ne kadar hakîr ise hor bakma. Her furumâyei getirüb kendüne hemdem etme. Elin ğıybetini sana getüreni dost sanma. Yarı sâdık uteka-i kimya-i ma'kul-Seyyidi ele getürdükçe pekçe sakla. Sakın avrat sözine inanma. Kezâbdan nefret eyle. Dahi deli âdemden ve hasisden kerem umma. Sâlihlerin duâsını almağla sa'y eyle. Devletini düşmandan sakın. Nedâmet-i âlim ve câhil-i kâr iden nikbeti evine götürme. İyilik bilmezlere iyilik itme.

⁴³⁴ Süleyman Yaşar (S.Y.)'ın çevirisinde "mie" yerine yanlışlıkla "mietin" yazılmış yani 1160 olan tarih 1260 olmuştur.

Evvel fikreyle ba'dehu söyle. Bi-emr-i Hûda-i rabbi'l-izzete sığınub ta'ata meşğul ol. Temmet Nasihatnâme-i Şeyh Mahmudu'l-Kebir rahmetu'llahi aleyhi rahmeten vâsiaten.

b. Haza nasihatnâme-i es-Seyyid Şeyh Mahmudu'l-Kebir Sultan Murad Hazretlerine getirüb ziyâdesiyle hazzedüb, hazerde ve seferde beraber getirüb vâfir-i en'am ü ihsân itdiği gece⁴³⁵ ve gündüz isti'mâl edüb amel ederdi. Anın ile çok yer ve çok kerre düşmana zafer buldu.

Nasihatnâme-i evliyâne

dedikçe saklardı. Sultan Murad'dan her bir sultana miras kaldı. Ziyâdesiyle amel ederlerdi. Bâd⁴³⁶ bi-rabbi'l-ibâd fe hüve'l-murad ve ileyhi'l-merci'u ve'l-meâb.

c. olduğu meşhur olan sefere alâ (üstünde) nimet geldiği ve alâ ibâdet olduğu halde beşik halinde ibâdet etmiştir. Şevkelu (Şökeli) nâm mevzide sakinler. Bize etrâf ve eknâf cümle bu silsileye olduğu padişah emriyledir. Bu ocak kütükde cümle ocaklardan serbestdir.

d. Fi emma vürud sahib-i hezeh-i menşurü'l-mübarek es-Seyyid Şeyh el-Haci Yusuf ve fethet hezeh-i şeceretü'l-asl min evlâd-ı Resulullahin hazeh-i nasihat es-Seyyid Şeyh Mahmud ila Sultan Murad fi şöhret sahihi nesl olubdur. El-aciz el-fakir Veli Efendi el-kuzât-ı Anadolu fi Kostantiniye.

e. Bismillahirrahmanirrahim

"Zafer Allahtan'dır. Ya Muhammed (s.a.v.) müminleri müjdele, fetih yakındır."

⁴³⁵ S.Y. da "gece" kelimesi okunmamış.

⁴³⁶ S.Y. da "bâd" kelimesi okunmamış

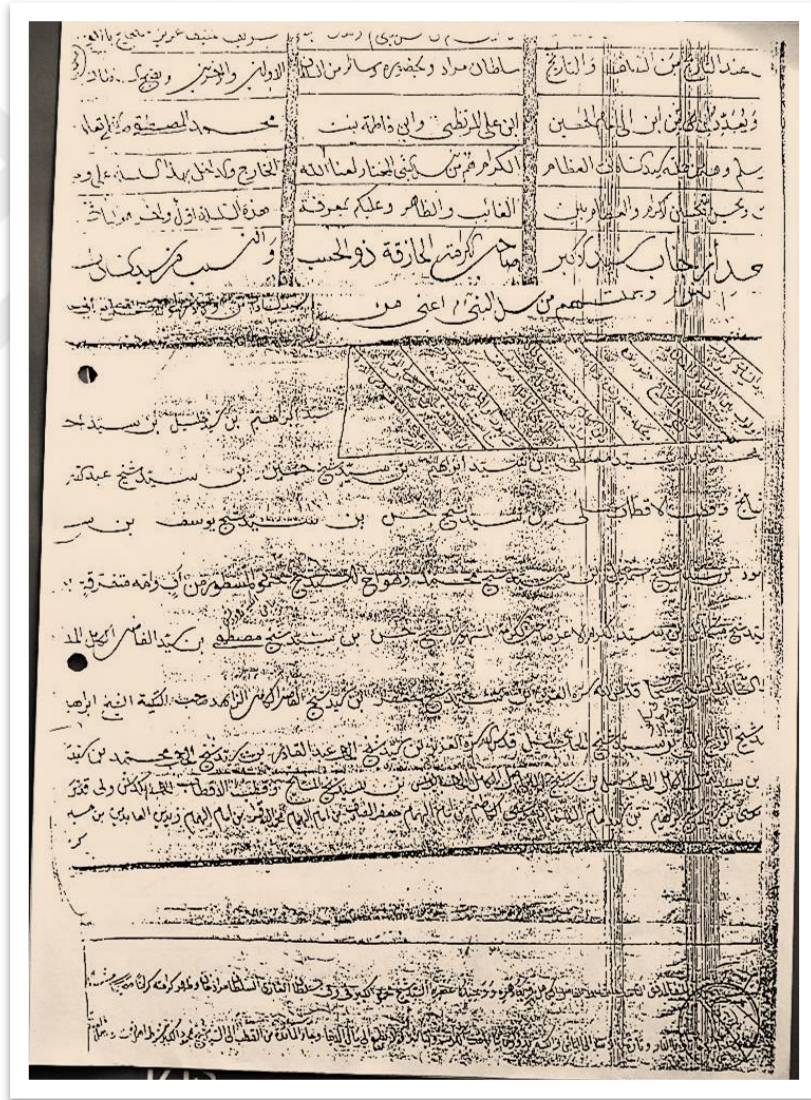
Hamd iyilikleri (bize) bahşeden Allah'a mahsustur.

Selâm Allah'ın seçtiği kulları üzerine ve tam ve devamlı olan salat ise seçilen Peygamberi Hazreti Muhammed (s.a.v.) ve onun hidayet yıldızları olan ashabına olsun. Bu, Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.v.)'in neseb-i şerifidir. Bu husus dîn ve yakîn ehli olarak bizim indimizde sabittir. Onlar, Paygamber (s.a.v.)'in neslindendirler. Bu neseb-i şerif azizdir. Tarihte ve selefın katında sahihtir. Sultan Murad ile önceki ve sonraki sultanlar indinde de sahihtir. Bu neseb, Hazreti Muhammed Mustafa (s.a.v.)'in kızı Fatma ile Hz. Aliyyü'l-Murtaza'nın oğlu İmam Hüseyin'e ulaşır. İşte onlar sadat-ı izâm-ı kirâmın cümlesinden seçilmiş Peygamberin neslindendir. Bu silsileye dahil olub da çıkana ve dışardan girene Allah'ın la'neti olsun. Bu silsileyi bilmeniz lazım. Evvel, âhir ve bâki olan Allah'tır. Olağanüstü kerametler haseb ve neseb sahibi olan Cenâb-ı Seyyidi'l-Ekber, Sâdâtın Seyyidlerinden ve cümlesi Peygamber (s.a.v.)'in neslindendir.

Sayfa 3

Seyyidu's-Sâdât-ı kiramdan olup, beyne'l-evliyâ ve'l-ulemâ ve's-şeyh ve'l-meşâyih huzurunda ve mahkeme huzurunda ve padişah-ı dîni'l-islâm huzurunda Sultan Murad Tekyesi ile kâffe-i ehl-i İslâm isbatıyla ma'ruf ve meşhur oldukları halen öteden beru meşaihde sabitdur.⁴³⁷ Ene'l-hakirü'l-fakir..... ufiye anhu'l-âfi kuddise sırrahu'l-azîz.

Seyyid İbrahim bin Seyyid Halil bin Seyyid Muhammed bin Seyyid Mustafa bin Seyyid İbrahim bin Seyyid Şeyh Hüseyin bin

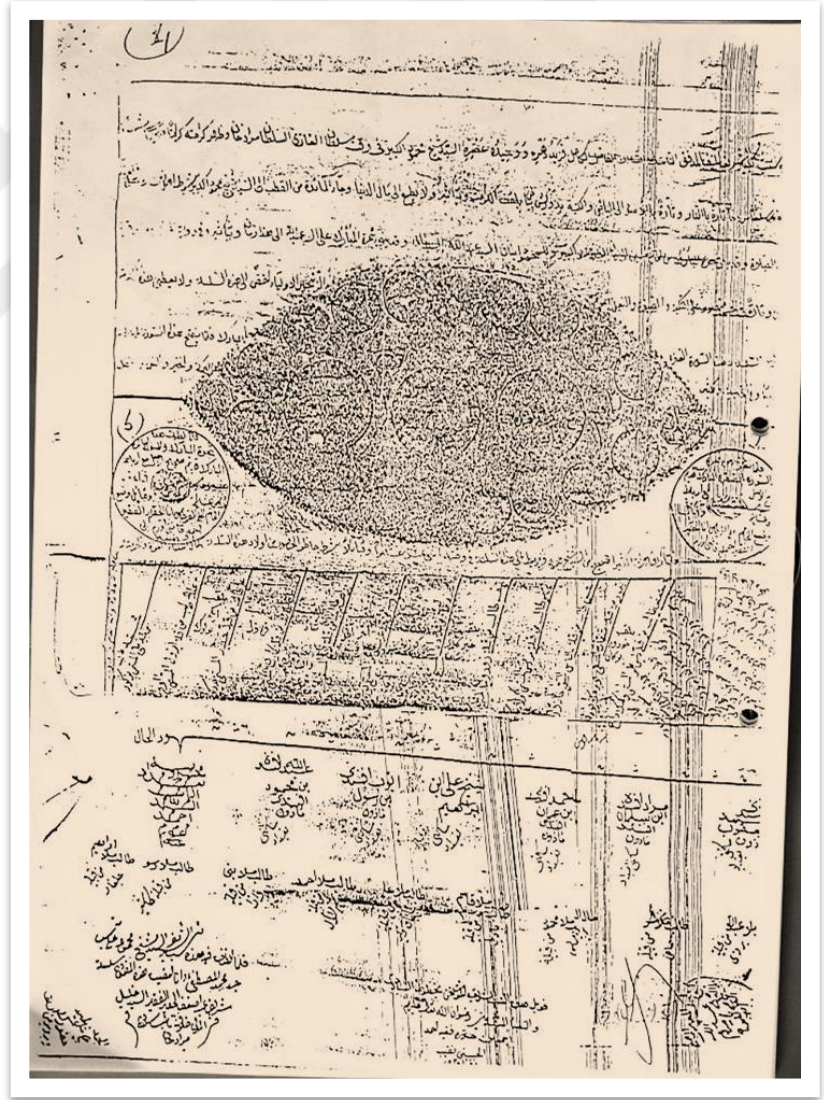

⁴³⁷ S.Y. da "halen öteden beru meşaihde sabitdur" cümlesi yoktur.

Seyyid Şeyh Abdullah bin tâc ve kutbu'l-aktâb Ali bin Seyyid Şeyh Hasan bin Seyyid Şeyh Yusuf bin Seyyid Şey Mahmud bin Seyyid Şeyh İsmail bin Seyyid Şeyh Muhammed (O, zikredilen Seyyid Şeyh Mahmud'un baba bir annesi ayrı kardeşleridir.) bin Seyyid Şeyh Mikail bin kerem ve kerametleri meşhur Seyyid Şeyh Hasan bin Seyyid Şeyh Mustafa bin Seyyid el-fâzıl el-kâmil el-müdekkik es-sâlik Şeyh Subhan⁴³⁸ kaddesallahu sırrahü'l-aziz bin Seyyid Şeyh Ca'fer bin Seyyid el-fâzıl el-kâmil el-zâhid sahib-i tekye Şeyh İbrahim bin Seyyid Şeyh Hacı Halil (K.S.) bin Seyyid Şeyh el-hac Abdulkadir bin Seyyid Şeyh el-hac Muhammed bin Seyyid (isim yazılmamış) bin Seyyid el-fâzıl el-kâmil el-hac İsmail bin Seyyid Şeyh el-fâzıl el-kâmil el-hac Yunus bin Seyyid Şeyh el-meşayih ve kutbü'l-aktâb el-hac Bekdaş Veli (K.S) bin Seyyid Şeyh İbrahim bin Seyyid İmâmü'l-Hümmam Musa el-Kâzım bin İmâmü'l-Hümmam Ca'ferü's-Sadık bin İmâmü'l-Hümmam Muhammed Bakır bin İmâmü'l-Hümmam Zeynel Abidin bin Hz. Hüseyin.

Sayfa 4

Büyük nesebe mensub şerefli, kıymetli, abid, müdekkik, fâzıl, kâmil, zaman ve asrının bir tanesi es-Seyyid Şeyh Mahmudü'l-Kebir, Gazi Sultan Murad Han zamanında yaşayan sahih ve meşhur haberlere göre kerâmeti zahir olan bir zatdır. Sultan Murad Han bazen bizzat bazen başkasının vasıtasıyla O'nun karâmetlerini görmüştür. Künyesi Derviş Beyaz'dır. Lakabı "keramet"tir. Dünya malına meyiletmezdi. Kutubdan Seyyid Şeyh Mahmudu'l-Kebir'e sofra gelmiştir. O'nun Seyyid Abdullah ve Seyyid Hâni adlarında iki oğlu vardır. Bu

⁴³⁸ S.Y. da "Süleyman" okunmuş.

ana kadar mübarek Şecere Seyyid Abdullah'a ulaştırılıyordu. (Silik ve karışık olduğundan okunamayan üç satır ve mühür vardır.)

a-b. Ben İstanbul'da bulunan Rumeli Kazaskeri aciz ve fakir Ahmed bu şecereye baktım, aslının sahih olduğunu gördüm.

Vaktaki Seyyid Şeyh Mahmud'dan çok kerâmetler görmüştür.

Bu silsileye kendi zamanında on iki aşiret ve kabile bağlanmıştır. Silsileye bağlı olan oniki aşiret⁴³⁹ şunlardır: (Elimizdeki belgenin bazı yerleri fotokopiden dolayı siyahlaştığı için bazı isimler eksik ve hatalı okunmuş olabilir.)

1. Muhammed tâlib min kabileti Milli el-müsemma Pürnur⁴⁴⁰
2. Abdullah tâlib min kabileti İzol el-müsemma Üçayak
3. İki Bölük lakablı Ali tâlib min kabileti Haydar el-müsemma Bedirgün⁴⁴¹
4. Mustafa tâlib min kabileti Karsan el-müsemma Hançerdik.
5. İbrahim tâlib min kabileti Lâl el-müsemma Beli Kara (?)⁴⁴²
6. Mahmud tâlib min kabileti Arab Tahir el-müsemma Berek (?)⁴⁴³
7. Mehmed⁴⁴⁴ tâlib min kabileti Dada el-müsemma Börküz Uzun⁴⁴⁵
8. Yusuf tâlib min kabileti Zor Veliyan⁴⁴⁶ el-müsemma Kıl/Kıl⁴⁴⁷
9. Abbas tâlib min kabileti Merdis el-müsemma Külâh ...⁴⁴⁸
10. Hasan tâlib min kabileti Ba(ba) İlyas el-müsemma Hânevar

⁴³⁹ 12 aşiretin isimlerinin küçük farklılıklarla yazıldığı bir başka belge de Varto'da bulunmaktadır. Bu belge ve çevirisi, Şerif Fırat'ın eserinde, Gazi Üniversitesince yaptırılan alan çalışmasında (*Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar, Oymaklar ve Boylarla İlgili Araştırma Sonuçları*, Gıyasettin Ayaş (Editör), Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2010, s.579) ve Alemdar Yalçın ve Hacı Yılmaz'ın ortak kitaplarında (*Anadolu'da Bir Oymağın Kültürel Kodları Koreşanlılar*, Ankara, Gece Kitaplığı Yayınları, Şubat 2017, s.40-41) yayınlanmıştır.

⁴⁴⁰ S.Y. da "Zükûr" okunmuş. (A. ve H. Yılmaz ortak kitaplarında (s.83) "Pürgör" okumuş.)

⁴⁴¹ S.Y. da "Derkûni" okunmuş.

⁴⁴² S.Y. da "Lefî Kara" okunmuş. (A. Yalçın ve H. Yılmaz ortak kitaplarında "Yanı Kara" okumuş.)

⁴⁴³ S.Y. da "Verek" okunmuş. (A. Yalçın ve H. Yılmaz ortak kitaplarında okunmamış.)

⁴⁴⁴ S.Y. da ve A. Yalçın ve H. Yılmaz ortak kitaplarında "Fahri" okunmuş.

⁴⁴⁵ S.Y. da "Eyvani" okunmuş.

⁴⁴⁶ S.Y. da "Zudolyan" okunmuş.

⁴⁴⁷ S.Y. da ve A. Yalçın ve H. Yılmaz'ın ortak kitaplarında "Kılan" okunmuş.

⁴⁴⁸ S.Y. da "Kolatyâ" okunmuş. (A. Yalçın ve H. Yılmaz ortak kitaplarında "Külâhı Delik" okumuş.)

11. Timur min kabileti Şakak/Şikak el-müsemma Börk Yudan
12. Cafer tâlib min kabileti Delisenler (Delihanlar'ın kısaltması olabilir)⁴⁴⁹ el-müsemma Yüksek (Üksek) Dağ

Silsile-i mezbure cümle ocakların büyüğü olduğu hasebiyle ... şehir ... köy bu silsile evlâdlarına izzet ve hürmet etmiyenin bir türlü sevaba kadir olmadığı bilâ şüphedir.

Hacı Bektaş-ı Veli Hazretleri ateş üzere namaz kılub hiç kendüne bir keder gelmedi. Silsile-i Muhammedi kerâmet ve duâdan hâli değildir.

Şuhudu'l-hal

Seyyid Muhammed bin Yakub me'zûn⁴⁵⁰, Murad Efendi ibni Süleyman Efendi me'zûn sâkin-i Bağdad, Ahmed Efendi ibni İmran Efendi me'zûn sâkin-i Bağdad, Şeyh Ali ibni İbrahim sâkin-i Bağdad, Eyyüb efendi ibni Resul me'zûn sâkin-i Bağdad, Abdullah Efendi bin Mahmud Efendi me'zûn sâkin-i Bağdad,

Mahruse-i Bağdad en-nâib es-seyyid Ahmed ufiye anhu.

Tâlib molla Abdullah min kabile-i Berteyi, tâlib molla Ali min kabile-i Has, tâlib molla Mahmud min kabile-i, tâlib molla Kasım min kabile-i Bâdil, tâlib molla Ali min kabile-i Çaçak Zir, tâlib molla Ahmed min kabile-i Hemlâzal/Mimlâzal, tâlib molla Nebi min kabile-i Zaza, tâlib molla reso min kabile-i Kâşir, tâlib molla İbrahim min kabile-i Celfar.

Sayfa 5

a. Sultan Murad'ın nâibinin halifesi ben zayıf kul, aciz, fakir Seyyid Halil, Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.)'ya ulaşan Seyyid Şeyh Mahmud'un şerefli nesebine baktım ve doğru bulup imza ettim. Allah o ikisini affetsin.

b. Bu şerefli neseb önceki sâdât ve nakibler (Allah cümlesinden razı olsun) yazıları ile karşılaştırıldı. Kars nakiblerinin nakibi fakih Ahmed el-Hüseyni bunu yazdı. Allah onu affetsin. (Mühür)

c. Erzurum Kadısı Abdullah el-Amasî bunu aslı ile karşıştırdı. Allah onu muhafaza eylesin.

d. Şeyhü'l-islâm Abdulcelil oğlu Halil el-Amasî bu silsileyi muvafık bulub imza ettim.

e. Bağdat'ın fethi zamanındaki (meşhur) tarihi ateş hadisesi sene 730.

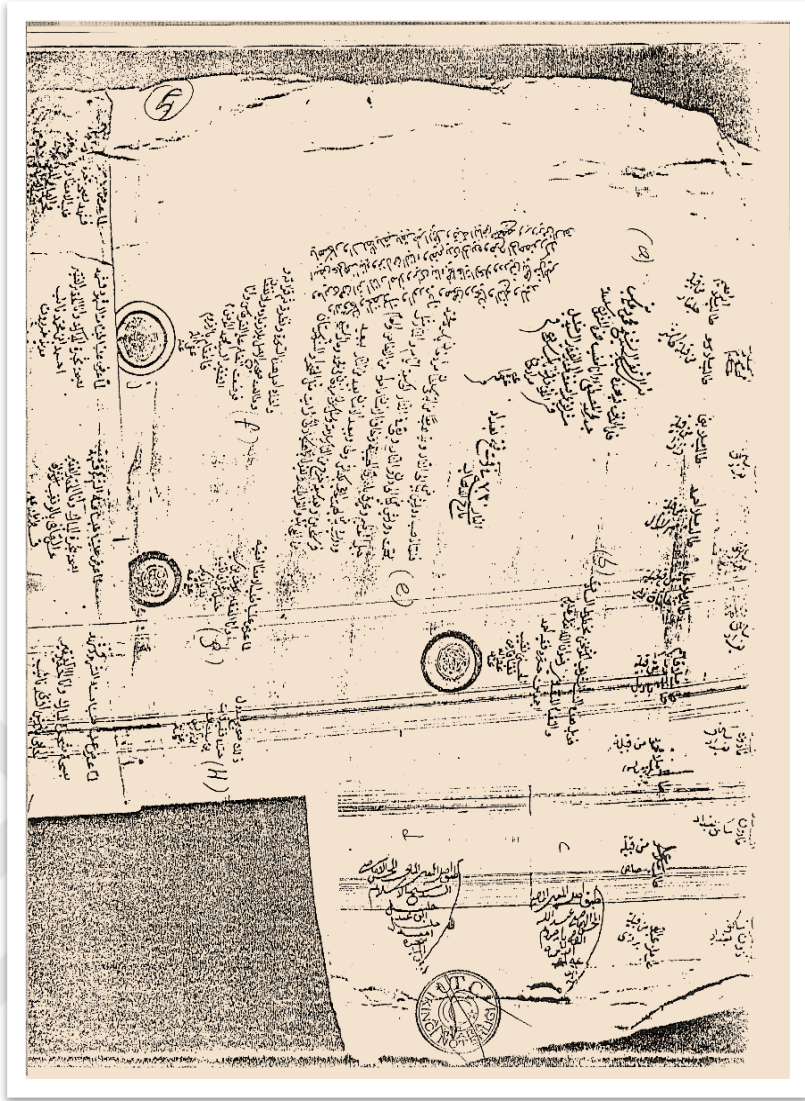
Derviş Beyaz, Sultan Murad Han'ın tebaasından Muhammed adındaki zât ile büyük bir dağ gibi yanmakta olan ateşe girib yedigün kaldı. Ateşin etrafındaki halk korkularından iki

⁴⁴⁹ S.Y. da "Desinler" okunmuş. . (A. Yalçın ve H. Yılmaz ortak kitaplarında "Delsinler" okumuş.)

⁴⁵⁰ S.Y. da "me'zûn (yetkili)" yerine "müezzin" okunmuş.

fersah uzaklaştılar. Bu hal Hacı Bektâş-ı Veli'nin himmetiyle meydana gelmiş, onlar yedigün sonra ateşten sâlimen çıkmışlardır.

Sultan Murad Han, Muhammed'e ne gibi acı haller gördün, diye sordu. O da; reyhanlar, kar ve buz gibi şeyler gördüm, ateşin eserinden bir şey görmedim. Çok yüksek beyaz bir bina ve Derviş Beyaz'ın da beyaz bir kuş gibi bu binanın üzerinde olduğunu gördüm. Sonra Derviş Beyaz binadan indi, elimden tutup, huzurunuza getirdi, dedi. Bunun

üzerine Sultan Murad'ın o dervişi "Beyaz Kuş ve Beyaz Kubbe" ile lakablandığını doğrudur. Selefden rivâyet edilmiştir.

f. Ben Erzurum Kaimmakamı fakir seyyid Muhammed mümin, bu şecerenin aslını alıp baktım, okudum, mutalaa ettim. Aslının sahih olup ziyade ve noksanı olmadığını gördükten sonra imza ettim. Allah onu affetsin. (Mühür)

g. Ben Diyarbakır Nakibü'l-eşrâfi seyyid Halil oğlu fakir Yusuf imza talebinde bulunulması üzerine bunu imza ettim. Allah onu affetsin. (Mühür)

h. Sultan oğlu Fakih Abid bunun sahih olduğunu yazmıştır. Allah onu affetsin.

i. Bu bize arzedilince, şahitleri istedik. Onlar geldi. Bu şecere-i mübarekenin doğru olduğuna şahadet ettiler. Ben hakir, fakir Ahıska Nâibi Hacı Dervişim.

1. Bu bize arzedilince, şahitleri istedik. Onlar gelip bu mübarek şecerenin doğruluğuna şahadet ettiler. Ben Palu Kadısı İstanbul Nakibu'l-Eşrafı hakir, fakir Hasan'ım. Allah onu affetsin.

j. Bu bize arzedilince, şahitler istedik. Onlar gelip, bu şecere-i mübarekenin doğruluğuna şahadet ettiler. Ben Harput Nâibi hakir, fakir Mehmed oğlu Ahmed'im. Allah onu affetsin.

Sayfa 6

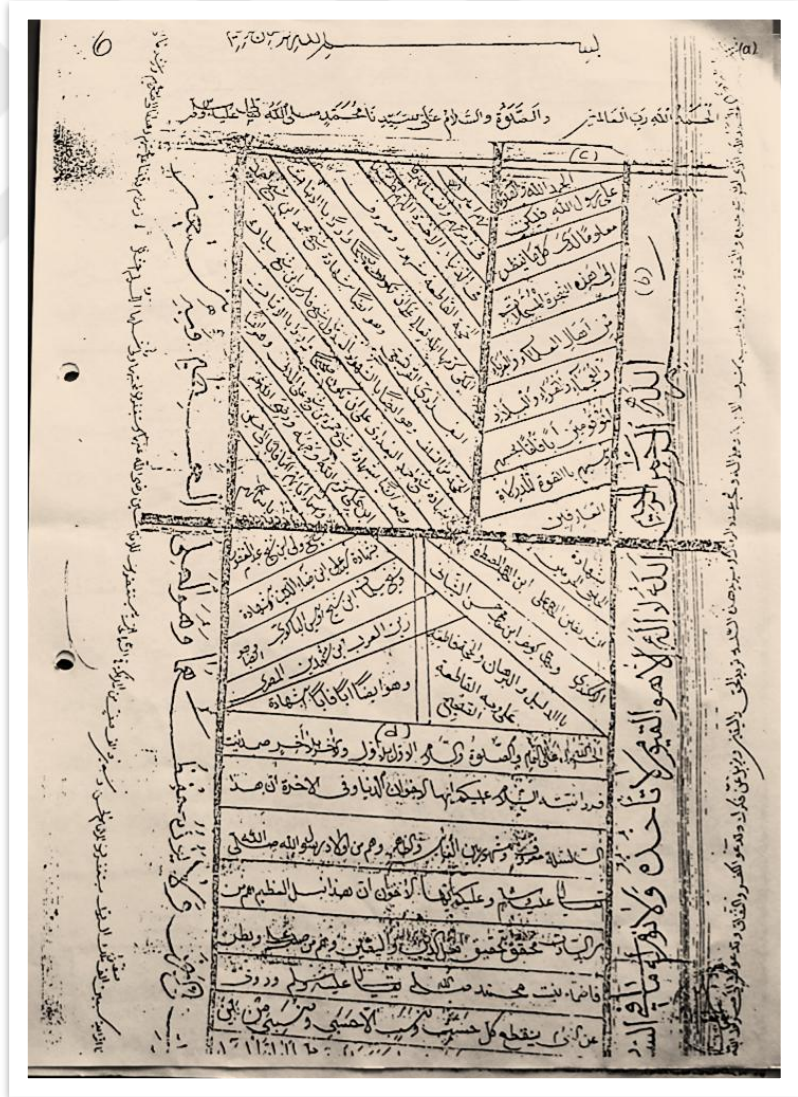
Bismillahirrahmanirrahim.

El-hamdu lillahi rabbi'l-âlemin ve's-salatu ve's-selamu alâ Seyyidina Muhammedin sallallahu teâla aleyhi ve sellem.

a. Hamd, tevhidi hususunda bize emir veren Allah'a mahsustur. Kumlar adedince salat ve selâm, peygamberlerin eşrefi, onun al ve ashâbı üzerine olsun. Bu silsile hak ve yakîni artırır. Fikrinden küfür ve nifakı kaldırır, seni Allah yoluna da'vet eder. Üzerine ilk vâcib olan, saygı göstererek bu silsileyi tanımandır.

Peygamberlerin mucizeleri ile Resulullahın ilhamı ile verilen velilerin kerâmeti hakdır. Kitap, sünnet ve icma'a uygun olmayan olağanüstü haller istidracdır. Peygamber (S.A.V)'in

ilhamı hüccetdir. Çünkü o ilham Allah tarafından kensine verilmiştir. Bunun dışındakilerin ilhamı hüccet değildir. Zira onlar günahdan ma'sum değildir. Gerçek veli, derecesinden düşmez. İsmet, veliliğin şartlarından değildir. Veli ile Nebi şer'i tekliflerin kendilerinden sakıt olacağı dereceye yetişemezler. Hadis-i Kudside vârid olmuştur ki; "Dördüncü Semâ'da Meleklerin büyüklerinden yetmiş bin saf vardır. İmam Hasan için istiğfar ederler. Beşinci Semâ'da da yetmiş bin saf Melek İmam Hüseyin, O'nu sevenler ve O'nun neslinden olanlar için istiğfar ederler." Ya

İlâhi bizi onların zümresinden haşret. Bizi onların muhabbetiyle doldur⁴⁵¹ ve bizi onların yollarına hidâyet ve irşad et.

b. Çerçeve içinde Ayete'l-Kûrsi yazılmış.

c. Hamd Allah'a, salat ve selâm Rusulullah'a olsun. Alimlerden, Araplardan, Acemlerden, köylerden, şehirlerden herkesin ma'lumu olsun ki bu tescil edilen şecerede geçen bütün ebeveynin haseb ve nesebleri aşağıda gelecek kişilerin şهادeti ile sâbit olmuştur. Haremeyni'ş-şerifeyn hacısı Hacı Mustafa oğlu İskenderi Hacı Ali, Hacı Hasani'ş-Şeybani oğlu Hacı Yusuf'dan o, şemdinü'l-mısrî'nin oğlu Zeynü'l-Arab'dan, O, Şeyh Üveysü'l-Baküvî'nin oğlu Şeyh Süleyman'dan, o, Ziyaeddin oğlu Seyyid Ali'den, o, Şeyh Abdulgafur oğlu Şeyh Veli'den, Hz. Ali (R.A.)'nin oğlu Hz. Hüseyin'e kadar baba ve annelerinin isimlerini zikrederek rivayet edip şahitlik etmişlerdir.

Şeyh Veli, Şeyh Aliyü'l-Medeni'nin oğlu Şeyh Hamza'nın o da Şeyh Ahmedü'l-Bağdadî'nin, o da âdil şahitler huzurunda Şeyh Süleyman el-Bağdadiyyü'l-Kureyşî'nin oğlu Şeyh Faris'in, o da Ahmedü'l-Mekkî'nin oğlu Şeyh Muhammed'in şehâdetiyle bu şecereyi kesin ve doğru delillerle isbat etmişlerdir. Ya İlâhi sen bizleri dünya ve ahirette meşhur ve bilinen⁴⁵² onların zümresi haşreti ve berekatleriyle bizleri bereketlendir. Amin.

d. Hamd, başlangıcı olmayan evvel, sonu olmayan ahir, semedaniyet ve ferdaniyetle muttasıf olan Allah'a mahsustur. Salat ve Selâm (O'nun peygamberleri ve ashabına olsun).

Ey kardeşlerim; dünya ve ahirette Allah'ın selâmı üzerinize olsun. Şüphesiz bu silsile gâib ve zâhir olanlar arasında ma'ruf ve meşhurdur. Onlar Resulullah (S.A.V)'in evlâdındandır. Ey kardeşler gerçekten bu büyük bir nesildir. Ehl-i din ve yakînin tahkikiyle Seyyidü's-Sâdât'ın neslinden oldukları muhakkaktır. Onlar, Hz. Ali (R.A)'ın sulbünden, Hz. Muhammed (S.A.V)'in kızı Hz. Fatma'nın batınındandırlar.

Peygamber (S.A.V)'den rivâyet edilmiştir. "Benim haseb ve nesebimden başka bütün haseb ve nesebler kesilir. Allah'ın velileri için korku yoktur. Onlar mahzum da olmazlar. Agah olun benim velilerim kubbelemin altındadırlar. Benden başka onları tanıyan yoktur."

İşte bu silsile büyüktür, ma'ruftur, sahih sulten Oniki İmam'a kadar iner. Bu nesil Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V)'me râcidir. Hz. Muhammed şecerinin aslıdır. Diğerleri onun evlâdıdır. Kim bu nesle kötülükle müdahale eder ve bu nesle kahr, cebir ve zulüm ederse, Allahu Teâla'nın, Meleklerin ve bütün insanların la'neti onların üzerine olsun.

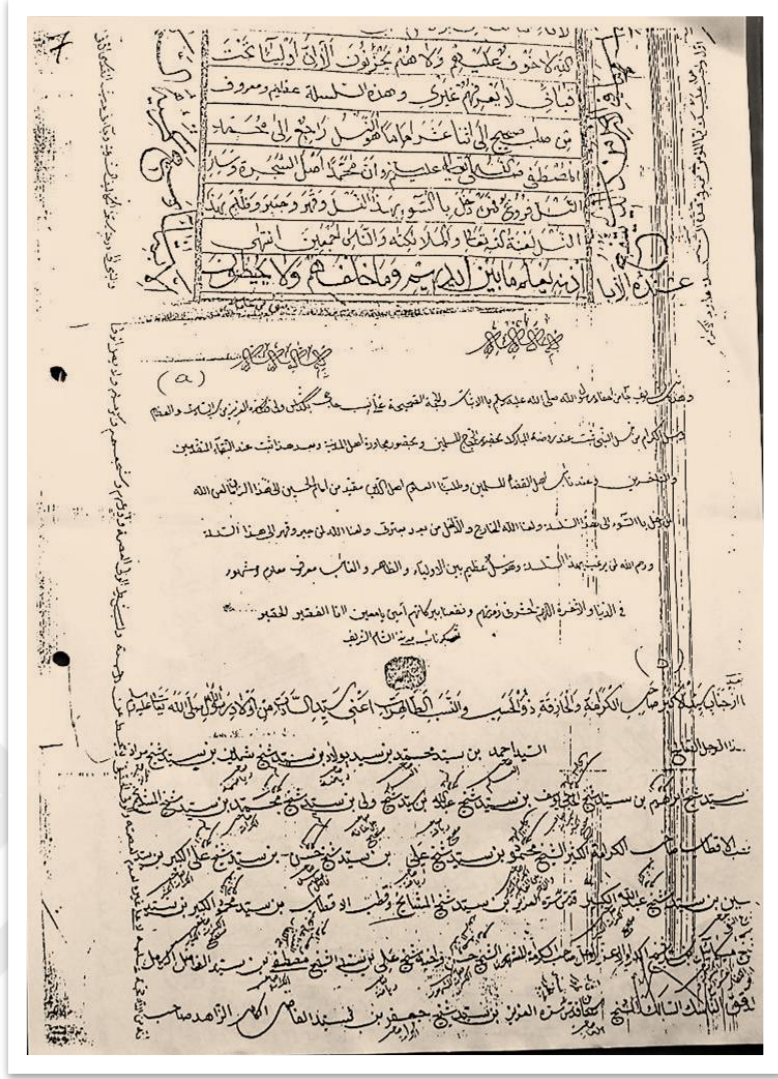
Sayfa 7

Bismillahirrahmanirrahim.

⁴⁵¹ S.Y. da yanlışlıkla "durdur" yazılmış.

⁴⁵² S.Y. da " dünya ve ahirette meşhur ve bilinen" sözleri okunmamış.

a. Bu neseb-i şerif, Hacı Bektaş-ı Veli (K.S.E. (kudde's-serrehu'l-eziz))'in soyunun Resulullah (S.A.V.)'in torunlarına dayandığını sahih delillerle isbat eder. Bu hadise Ravza-i Mübareke yanında müslüman hacılarla Medine ehline komşu olanlar huzurunda sabit olmuştur. Daha sonra önceki ve sonraki nakiblerle müslüman kadılarının nâibleri ve din ilimlerinin tâlibleri indinde sabit olup, İmam Hüseyin'den bu zamana kadar kayd ola gelmiştir. Kötülükle bu silsileye müdahale edene Allah

la'net etsin. (Bu silsileye) dışardan girene ve çıkana ve bu silsile mensublarına cebr ve kahr edene de Allah la'net etsin. Bu silsileye rağbet edene ise Allah rahmet eylesin. Bu nesil evliya arasında büyük bir nesil olup, zâhir ve gâib arasında ma'ruf ve ma'lum, dünya ve ahirette meşhurdur. Ya İlahî, onların zümresi arasında haşret onların bereketleriyle bizi menfaatlandır. Amin ya Muin. Ben Şam-ı Şerif şehri Nâibi hakim, fakir Şakir. (Mühür)

b. Bundan sonra Seyyidü'l-Ekber⁴⁵³, olağanüstü haller ve kerâmet sahibi tahir, haseb ve neseb ehli, yani Resulullah (S.A.V.)'in evlâdından Seyyidü's-sâdât bu sâlih kişi ilim sahibi es-Seyyid Ahmed gelir.

es-Seyyid **Ahmed** bin sâhibü'l-ilm Seyyid **Muhammed** bin sâhib-i ri'yâzet Seyyid **Polad** bin sâhib-i ri'yâzet Seyyid Şeyh **Şemdin** bin sâhibü'l-kerâmet Seyyid Şeyh **Murad** bin sâhibü'l-ilm Seyyid Şeyh **İbrahim** bin sâhib-i ilmü'l-münteha, sâhibü'l-kerâmetü'l-kesir-i sahih⁴⁵⁴ Seyyid Şeyh **el-Hac Yusuf** bin sâhib-i ilm Seyyid Şeyh **Abdullah** bin sâhib-i çilehâne-i

⁴⁵³ S.Y. da "Seyyidü'l-Ekber" okunmamış.

⁴⁵⁴ S.Y. da "sahibü'l-kerametü'l-kesir-i sahih" okunmamış.

sahih Seyyid Şeyh **Veli** bin sâhibü'l-ilm, sâhibü'l-kerâmet Seyyid Şeyh **Muhammed** bin sâhib-i ilmü'l-münteha, şeyhü'l-meşâyih, kutbu'l-aktâb, sâhibü'l-kerâmetü'l-kesir beyn el-ga'ib ve'l-zâhir **el-Şeyh Mahmud** bin sâhib-i riyâzet Seyyid Şeyh **Ali** bin sâhibü'l-ilm, sâhib-i nesl-i azâm-ı fâzıl Seyyid Şeyh **Hasan** bin sâhibü'l-ilm, sâhibü'l-kerâmetü'l-kesir **Aliyü'l-Kebir** bin sâhib-i vera' el-takva Seyyid Şeyh **Hüseyin** bin sâhibü'l-keşf⁴⁵⁵, sâhibü'l-kerâmetü'l-kesir-i sahih **Abdullahi'l-Kebir** (K.S.E.) bin şeyhü'l-meşâyih, kutbu'l-aktâb, sâhibü'l-keşf, sâhibü'l-kerâmetü'l-kesir-i sahih **Mahmudü'l-Kebir** bin sâhibü'l-kerâmetü'l-ğazâ me'e küffâr Seyyid Şeyh **Mikâil** bin Seyyid Şeyhü'l-kirami'l-eâzzi'l-ecel sâhibü'l-kerâmetü'l-meşâyih⁴⁵⁶ sâhibü'l-kerâmetü'l-meşhur ve haza sâhibü'l-keşfü'l-meşhur eş-Şeyh **Hasan** (ve ahii sahib-i riyâzet Şeyh Ali) bin sâhibü'l-kerâmet ve haza sâhibü'l-ğazai'l-bahr me'e küffâr Seyyid eş-Şeyh **Mustafa** bin Seyyid el-fazıl el-kâmil el-müdekkik el-nâsik el-salik eş-Şeyh **Subhan** (K.S.E.) bin sâhibü'l-kerâmet Seyyid Şeyh **Ca'fer** bin Seyyid el-fazıl el-kâmil ez-zâhid sâhibü'l-müdekkik el-muhakkık el-Hac **Halil** (K.S.E.) bin Seyyid Şeyh el-fazıl el-kâmil el-Hac **Abdülkadir** (K.S.E.) bin Seyyid Şeyh el-fazıl el-kâmil el-müdekkik el-muhakkık el-nâsik el-salik el-Hac **Muhammed** (K.S.E.) bin Seyyid Şeyh el-fazıl el-kâmil el-verai't-takva el-Hac **Hüseyin** (K.S.E.) bin Seyyid Şeyh el-fazıl el-kâmil ve hüccetihi ba el-kerâmetihi el-Hac **İsmail** bin Seyyid Şeyh el-fazıl el-kâmil ve hüccetihi mebruzet⁴⁵⁷ el-Hac **Yunus** (K.S.E.) bin Seyyid şeyhü'l-meşâyih ve kutbu'l-aktâb ba el-kerâmet el-Hac **Bekdaş Veli** (K.S.E.) bin Seyyid Şeyh **Musa** bin Seyyid Şeyh **İbrahim** bin Seyyid İmamü'l-Hümmam **Musa el-Kazım** bin Seyyid İmamü'l-Hümmam **Ca'ferü's-Sadık** bin Seyyid İmamü'l-Hümmam **Muhammed el-Bakır** (R.A.) bin Seyyid İmamü'l-Hümmam sâhib-i kırani'z-zaman, yezid ve küffâr ve zındığı katl eden Zeynel Abidin (ve O Aliyyü'l-Esgar'dır) bin Seyyidü's-Sultanu'l-evliya, Şehidü'l-Kerbelâ (ki yezid eliyle şehit edilmiştir) Hüseyin bin Aliyyü'l-Murtaza.

Seyyidü's-Said olan Hz. Hüseyin Resulullah (S.A.V.)'in torunudur. Hadisi şerifte şöyle buyrulmuştur: "Ben ilmin şehri, Hz. Ali ise o şehrin kapısıdır." Allahu Teâla'nın rızası cümlesinin üzerine olsun.

Sayfa 8

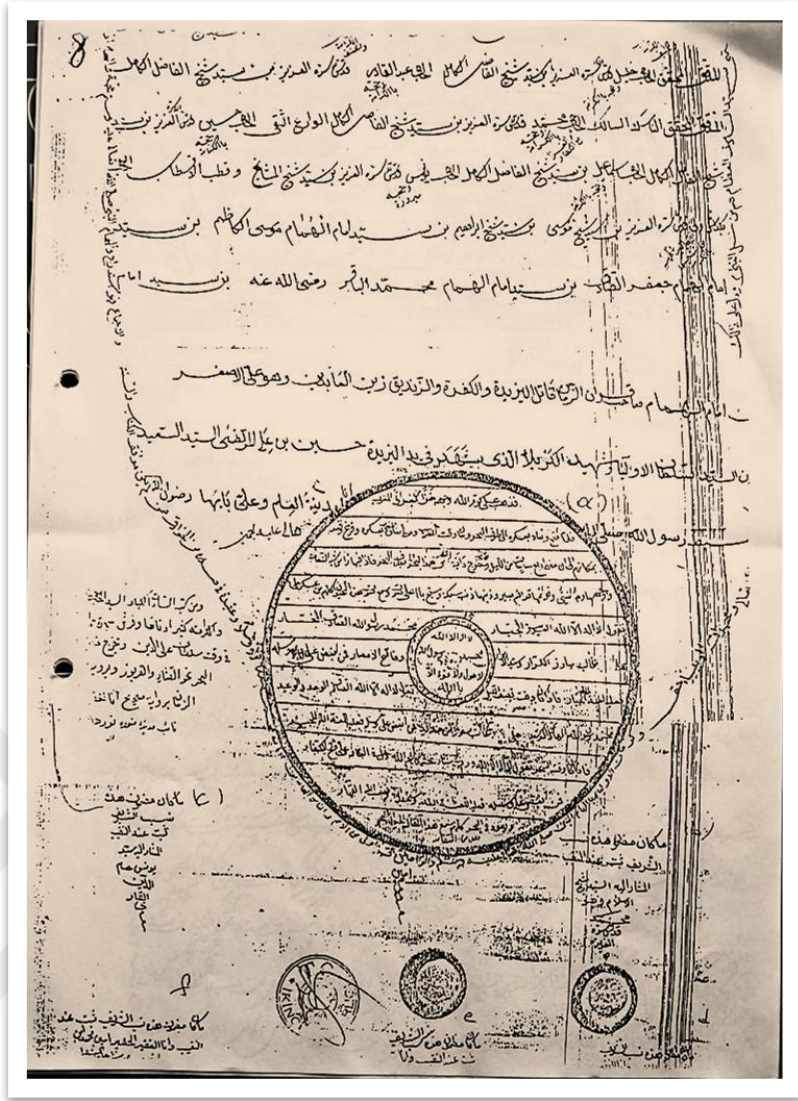
a. Hz. Ali (Keremallahu Vechehu) mağrib tarafına gazaya çıkmıştı. Orayı feth edüp, askeriyle deniz kenarına geldiğinde akşam namazı vakti girmişti. Askeriyle akşam namazını kıldıktan sonra, gecenin ilk dört saatini oturarak geçirdiler. O sırada ansızın denizden bir hayvan çıkıp, kıyıya yanaştı. Onun başı, nuamenin (?) başı, yüzü insan yüzü, ayakları deve ayağı ve kuyruğu balık kuyruğu gibiydi. En yüksek sesle meâlen şöyle tesbihe başladı. Sesini bütün asker

⁴⁵⁵ S.Y. da "sâhibü'l-keşf" okunmamış.

⁴⁵⁶ S.Y. da " sâhibü'l-kerâmetü'l-meşâyih" okunmamış.

⁴⁵⁷ "gösterilmiş, belgelenmiş".

işitti. "lâ ilâhe illallahü'l-Azizü'l-Cebbâr Muhammedun Resulullahi's-sadiku'l-Muhtar Ali galibün mübârizü'l-kerrâr ve seyyidü'l-ibrâr ve Fâtihü'l-emsrâr femen ebğaza Aliyyen ve neslehu ve aleyhi la'netü'l-meliki'l-Cebbâr." (Yani: Aziz ve Cebbâr olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Sadıku'l-Muhtar olan Hz. Muhammed O'nun resulüdür. Şehirlerin fâtihi, iyilerin efendisi ve düşmana karşı defalarca galib gelen ise Hz. Ali'dir. Kim Ali ve nesline buğz ederse, Cebbâr olan Allah'ın

la'neti onun üzerine olsun.) diye bağırdı. Gece yarısı olunca tekrar şöyle tesbihe başladı: "Vaad ve vaidinde sadık olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Hidâyet ve irşad eden Hz. Muhammed, Allah'ın resulüdür. Hz. Ali daima gâlib ve muzafferdir. Kim Ali ve nesline buğz ederse, Cebbâr olan Allah'ın la'neti onun üzerine olsun". Seher vakti olunca yine meâlen şöyle zikre başladı: "Settâr ve Rab olan Allah'tan başka ilâh yoktur. Mağaraya giren Hz. Muhammed (S.A.V.) Allah'ın resulüdür. Ali ise küffâr fatihidir. Kim Ali ve nesline buğz ederse, Kahhar olan Allah'ın la'neti ve gazabı onun üzerine olsun." diyerek denize geri döndü. Hepisi bu hayvanın sesini işitti. Bu Akaid'den alınmıştır.

"La ilâhe illallah Muhammedu'r-Resulullah, Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billâh"

b. Bu neseb-i şerifin içeriği, es-Seyyid Şeyhü'l-islam Nakib-i müşârün ileyh olan Muhammed katında sabit olmuştur. Allah aziz sırrını takdis eylesin (Mühür)

c. Bu neseb-i şerifin içeriği, Nâkib-i müşârün ileyh Seyyid Yunus Hüsameddin el-Kâri'nin katında sâbit olmuştur. (Mühür)

d. Bu neseb-i şerifin mazmunu Nâkib Seyyid İbrahim bin Seyyid Halil bin Seyyid Mahmud katında sabit olmuştur. Allah onları affetsin.

e. Bu neseb-i şerifin mazmunu Nâkib Şam-ı şerif halifesi Muhammed ibni İbrahim katında sabit olmuştur. Allah onları affetsin.

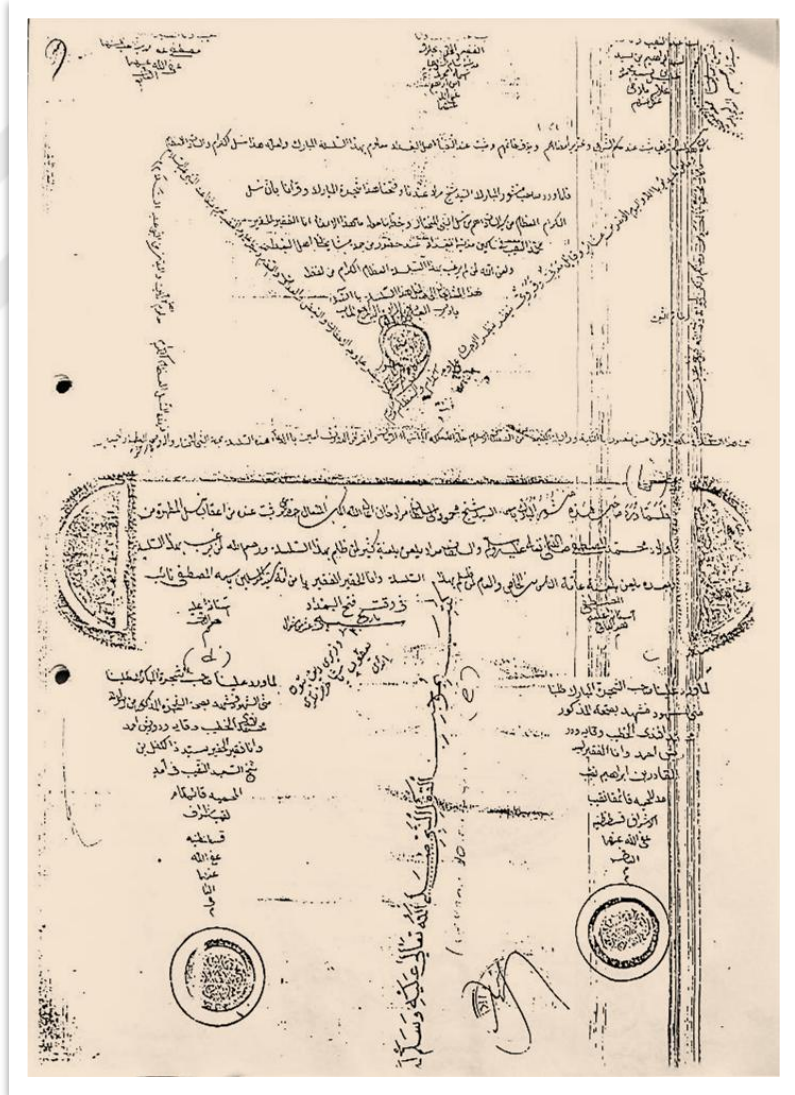
f. Bu neseb-i şerifin mazmunu, Haleb'de bulunan Nâkib fakir hâkir Emin Muhammed bin Mustafa katında sabit olmuştur. Allah onları affetsin.

Sayfa 9

a. Bu neseb-i şerif şer'i hakimlerin imza ve mühürleriyle imzalanıp mühürlenip Bağdad nâkibleri katında sâbit olmuştur. Bu silsile-i mübâreke nesl-i kirâmın ve sâdât-ı izâmın silsilesidir. Eşayir⁴⁵⁸ ve kabilelerden, şehirli ve köylülerden, Allah'a ve ahiret gününe inanan bu silsileye saygı ve iyi niyetle bakar. Hakaret ve buğz ve düşmanlık gözüyle bakmaz. Kim bu silsileye öfkeyle bakarsa

Peygamber (S.A.V.)'in şafaatından mahrum olur.

Bu mübârek menşurun sahibi es-Seyyid Şeyh Murad yanımıza gelip, bu menşuru bize göstermesi üzerine, mübarek şecereyi açıp okuduk. Anladık ki bu şecere nesl-i kirâmın, sâdât-ı izâmın ve seçilmiş Peygamber'in şeceresidir. Ben, Bağdad şehrinde oturan fakir, hakir, nâkib Muhammed, Bağdad meşâyihinin huzurunda imza ettim. Bu büyük neslin silsilesine rağbet göstermeyen veya kötülükle ona müdahale edene Allah la'net etsin. Allah bütün kulların rabbıdır. Dönüş ve varış O'nadır.

⁴⁵⁸ S.Y. da "eşayir (konar-göçer)" yerine "şairlerden" şeklinde yazılmıştır.

Ayet meâli: "Muhammed (S.A.V) sizden herhangi birinin babası değildir. O ancak Allah'ın Resulü ve Peygamberlerin sonuncusudur. Şübhesiz Allah herşeyi bilendir."

Bu silsile Hısn-ı Mansur'da, tekkelerde birçok müslüman sultanların hüsn-ü kabulüne mazhar olmuştur. Allah onların mülklerini dünyanın sonuna kadar bu silsilenin bereketiyle, Nebiyy-i Muhtar (S.A.V.)'in hürmetiyle dâim etsin. Bu büyük neslin, Peygamber (S.A.V.)'in nesli olduğu din ve yakîn ehli katında subut bulmuştur.

b. Bu mübarek menşur sahibi es-Seyyid Şeyh Mahmud, Sultan Murad Han (Allah O'na yardım etsin)'in yanına gelince, Sultan Murad bu menşurun Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.)'in temiz neslinin şeceresi olduğunu kabul etti.

Bu silsileye zulm edene la'net okudu ve ona rağbet edene rahmet diledi. Tekrar ileri gelenler ve halkdan bu silsileye zulüm eden herkese la'nette bulundu. Ben Peygamberlerin efendisi (S.A.V.)'in ümmetinden İstanbul Nâibi hakir, fakir Mustafa. Bâki olan Allah'tır. 15 Şevval 730 senesi Bağdad'ın fethi zamanında vuku bulmuştur. Veziri dini bütün Yakub Paşa hazretleri idi.

c. Bu şecere-i mübâreke sahibi yanımıza gelince ondan şahid istedik. Bunun üzerine Hatib Mehmed efendi ve Derviş Ahmed mezkûr şecerenin doğruluğuna şahitlik ettiler. Ben İstanbul Nakibü'l-Eşrâfının Kaimmakamı ve Amed şehrinin Nâkibi fakir İbrahim oğlu seyyid el-Kadir'im. Allah onları affetsin. (Mühür)

d. Bu mübârek şecere sahibi yanımıza gelince ondan şahid istedik. Bunun üzerine Hatib Mehmed efendi ve Derviş Ahmed mezkûr şecerenin doğruluğuna şahidlik ettiler. Ben İstanbul Nakibü'l-Eşrâfının Kaimmakamı ve Amed şehri Nâkibi Şeyh Said oğlu Seyyid Zülkif'im. Allah onları affetsin. (Mühür)

Sayfa 10

e. (sayfa 9'dan devam) Peygamber (S.A.V.): "(Bu silsileye) dışardan girene ve çıkana Allah la'net etsin. Siz benden sonra neslimi koruyun." diye buyurmuştur. Yâ ilâhi bununla amel edene rahmet ve mağfiret et.

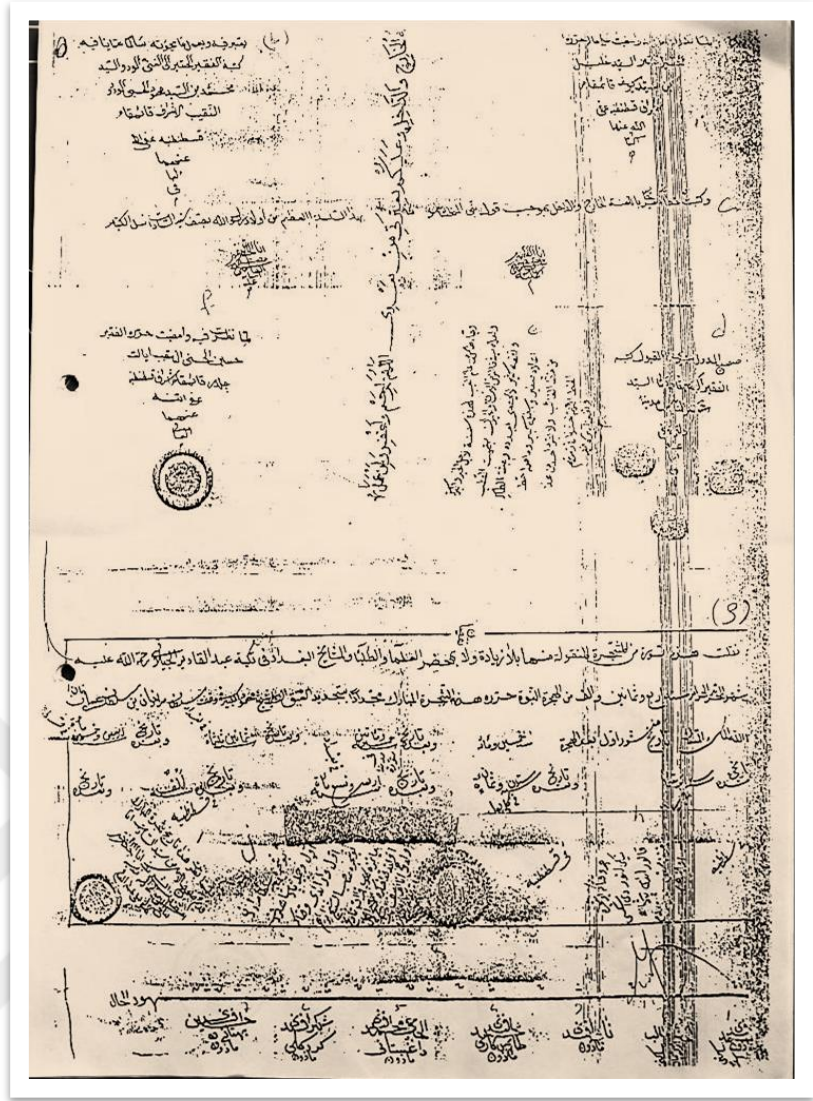
a. Ben İstanbul Nakibü'l-Eşrâfının Kaimmakamı Seyyid Yusuf oğlu hakir ve fakir Seyyid Halil bu şecereye bakıp imza ettim. Allah onları affetsin.

b. Ben İstanbul Nakibü'l-Eşrâfi ve İstanbul Kaimmakamı Seyyid Mahmud oğlu Seyyid Muhammed'im. Bu silsilenin muhtevasının doğruluğuna itibar edip, onunla amel ederek kabul ettim. Allah onları affetsin.

c. Nebiyy-i Muhtar (S.A.V.)'in sözünün mucibince, bu silsileye dışardan giren ve çıkana la'net edileceğini açık şekilde yazdım. Bu büyük silsile Seyyidlerin Seyyidi Resulullah (S.A.V.)'in evlâdının silsilesidir. Ben hakir Kadı Mustafayım. (her iki tarafta da aynısı yazılmış).

d. Bu menşurun muhtevası doğrudur. Kabule şayandır. Bunu Oltu şehri Nâibi (Allahu Teâla'ya muhtaç) Seyyid Şâkir yazdı. Allah onu affetsin. (Mühür)

e. Hayır ve bereket için bu silsileye gayb âleminden bir taş geldi. Bu taşı Kutbun himmetiyle insan ve hayvanların hastalığına şifa olması umulur. Onun menfaati sayılmayacak kadar çoktur. Taşın şekli, yukarısi küçük, alt tarafı büyük, üzerinde gaybdan bir yazı vardır. O yazıyı kimse okuyamıyor. Yâ ilâhi

sen bizi onların zümresinden haşret ve bereketleriyle bereketlendir. (Mühür)

f. Ben İstanbul eşrâfının kaimmakamı Çıldır Eyâleti'nin Nakibi fakir Hüseynü'l-Hasaniyim. Buna bakım imza ettim. (Mühür)

g. Bu şecere 1084⁴⁵⁹ hicri senesinin Muharrem ayında Bağdad'da bulunan Şeyh Abdulkadir Ceylani (Rh.a.) Tekkesi'nde alimler, talebeler ve meşâyih huzurunda ziyadesiz ve noksansız olarak nakledilmiştir.

Bu mübarek şecereyi Şeyh Mahmudül-Kebir, Sultan Murad Han bin Sultan Osman⁴⁶⁰

zamanında eski nüshasından istinsah etmiştir.

⁴⁵⁹ Nisan/Mayıs 1673

⁴⁶⁰ S.Y. da "bin Sultan Osman" okunmamış.

Bu menşur ilk defa H.150, sonra Medine-i Münevvere'de H.250, sonra Bağdad'da H.380, sonra Kostantiniye'de H.540, sonra 'da H.670, sonra Kalipol'da H.860, sonra Bağdad'da H.940, sonra Kostantiniye'de H.1000'de yazılmıştır.

h. Vaktaki bu şecere yenilenürdü, eskisi kalur idi padişah hazinesinde. Böylece ma'lum oluna.

ı. Bu şecerenin tarihine baktığımda eski ve Seyyidü's-sâdât'tan geldiğini ve aslının sahih olduğunu gördüm. Ben hakir, fakir Kalipoli Kadısı Salih'im. (Mühür)

j. Bu şecere Sultan Murad'dan evvel ve cümle padişahlardan evvel var idi. Vaktaki bu şecere sahibi es-Seyyid Şeyh İbrahim yanımıza gelub kıraat-ı tarih olunduktan sonra, sahihü'l-asl olduğu sabit olmuştur. Ben Medine-i Münevvere Nâibi Yusuf. (Mühür)

Şuhudu'l-Hâl

es-Seyyid Muhammed mezun, el-Hac Mahmud Talib, Nâbi efendi mezun, Tavuskârî Mehmed efendi mezun, Dağistanlı el-Hac Mehmed efendi, Giritli Şakir efendi, Hüseyin efendi Behtânî mezun.

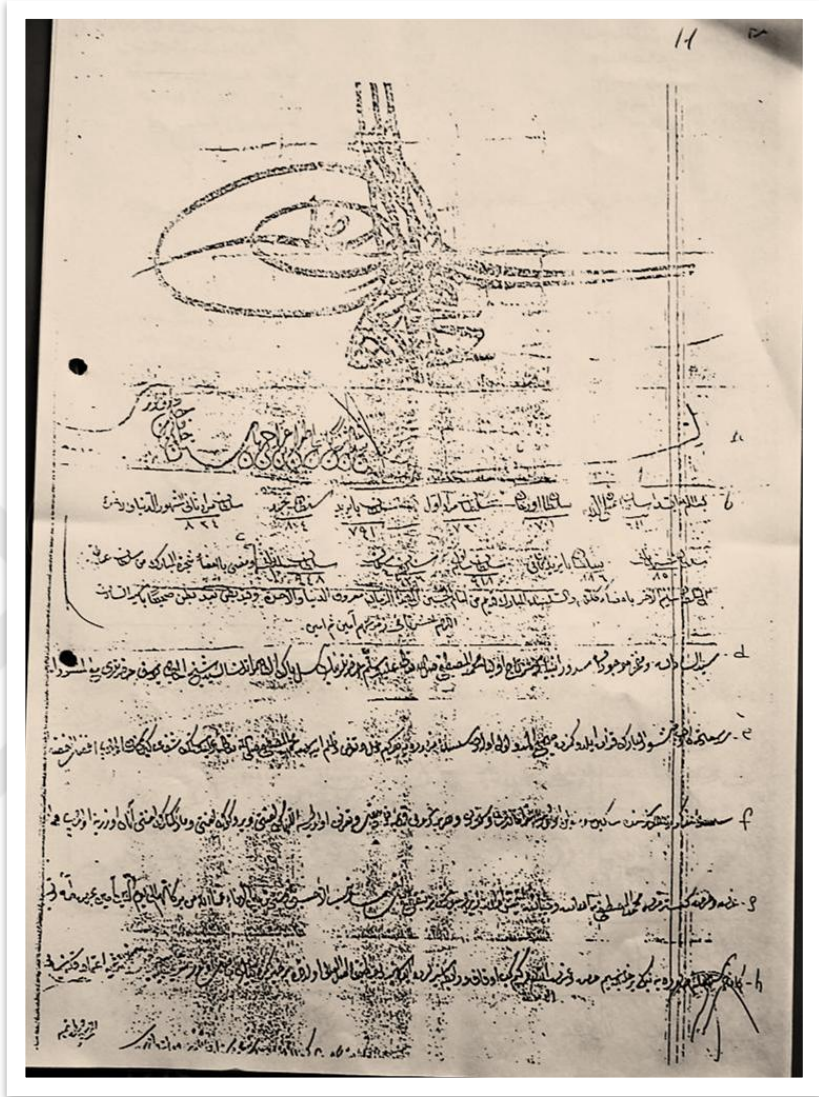
b) III. Ahmet (1703-1730)'in Tuğrasını Taşıyan Şecere (10 Kasım 1721

tarihli) (11-19 arasındaki sayfalar):

Sayfa 11

a. Nişân-ı şerif-i sâmi mekân-ı Sultanî tuğra-yı cihan sitan-i hakanî oldur ki

b. Bismillahi iptida Sultan Alaaddin sinn 641, Sultan Orhan sinn 701, Sultan Murad-ı evvel sinn 730, Sultan Bayezid sinn 791, Sultan Mehmed sinn 804, Sultan Murad-ı Sani el-meşhurü'd-dünya ve'l-ahire sinn 824, Sultan Mehmed-i Sani sinn 850, Sultan Bayezid-i Sani sinn 886, Sultan Selim-i Evvel sinn 918, Sultan Süleyman sinn 936, Sultan Selim-i Sani sinn 948.

c. Bu şecere-i mübareke Sultan Alaaddin'den II. Sultan Selim'e kadar bütün sultanlar tarafından imzalanmıştır. Bu mübarek silsile İmam Hüseyin'den bu ana kadar gelmiştir. Dünya ve ahirette bilinir. Batın tertibi üzere doğru kaydedilmiştir.

Allahümme eḥşarna fi zumre tehum âmin sümme âmin.⁴⁶¹

d. Ya Seyyidü's-sadât ve mefhar-i mevcudat Server-İ Enbiyâ ve Sertâc-I Evliyâ Muhammed el-Mustafa sallallahu Teâla aleyhi ve sellem hazretlerinin nesl-i pâki't-tahirâtan es-Seyyid Şeyh el-Hac Yusuf hazretleri maa menşurâ.

⁴⁶¹ "Ya ilahi bizi anların zümresinen haşret. Amin. Amin."

e. Südde-i Saadetime gelüb, menşuru'l-mübareki kıraat eylediğimizde sahihü'l-medlul olan silsile-i mezbureye her kim dahl ve taarruz ve zulüm ederse Muhammed el-Mustafa sallallahu Teâla aleyhi ve sellem şefaâtü kübrâsından mahrum olub efzalu'l-huzaf (?)

f. silsile-i mekure her nerede sakin ve mutavattın olursa her bir kendi karyesine (?) dahl ve taarruz olursa Allah'ın la'neti ve yer ve göğün la'neti ve melâikenin la'neti anın üzerine olub,

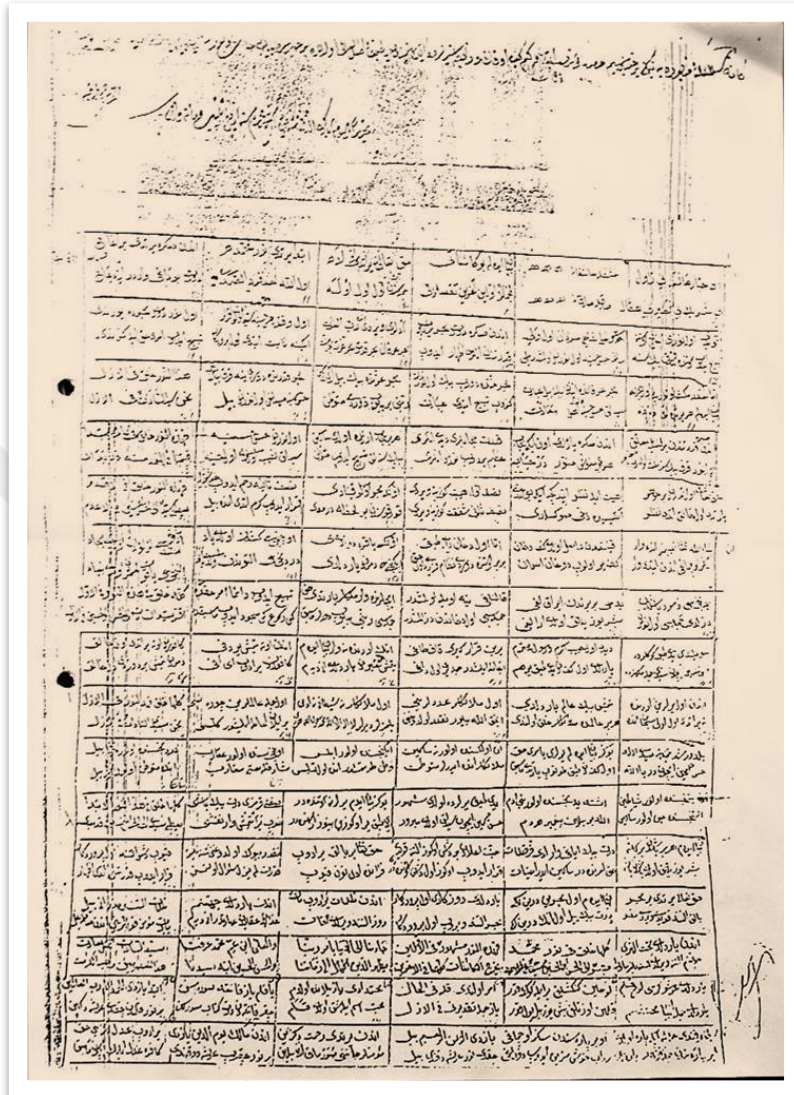
g. arz ve hürmet göstermezse Muhammed el-Mustafa'ya ihanet ve biyânet etmiş olur. Zira buyurmuştur. "Yenkati'u küllü hasebin ve nesebin illâ hasebî ve nesebi beyne'l-enâm" ammena'llahu min berekâtihim ilâ yevmi'd-dîn amin bi-hürmeti Taha ve Yâsin.

h. Tahriren el-yevm mübareküllezi fi işrine min şehri Muharrem senete erba ve selasina ve mie ve elf. (20 Muharrem 1134).

Sayfa 12

1. Ey Cebbâr-ı âlem-i bî zevâl,
Bî şerik bî nazir bî misâl
2. Aşkla aşikane hu hu hu,
Sıdkla Sıdikane hu hu hu.
3. Beyân edelim bu kâinatı,
Mücmelen evvelin ahirin tafsilâtı.
4. Hak Teâlâ ne yaratdı evvela hu,
Cümlesinden evvel ol ola.
5. İbtida yaratdı Nur-u Muhammed hu,
Ol Allahu Ahad Ferdu's-Samed.
6. Andan sonra yaratdı bir ağaç,
Dört budağı vardır izdiâc.
7. Koydu ol nuru ağaç üstüne,
Tesbih edüp üstünde kırk bin sene.
8. Her sırr-ı Ali Şahi Merdan ol Veli,
Seyyidlik Hasan Hüseyin'e ol nurdan olmuşdur beli.
9. Andan sonra dört bahr yaradup,
Kudretinden anları izhar edüp.
10. Adları verdi anda Rabbi'l-İzzet,
Bahr-ı İrfan, Bahr-ı Kudret, Bahr-ı İzzet, Bahr-ı Minnet
11. Ol vakitte Hasan Hüseyne Seyyid olup ikrâr,
İkisine sâbit etdi ol Perverdigâr.
12. Ol nur dört bahrda büründü,
Tesbih edüp emr-i Hak ile gezindi.

13. Emma ne kadar meks olur peder ol bahrda,
Beyan edelim her birinde ey dede.
14. Bahr-ı İrfan'da etdi bin yıl ibâdet,
Seyyidlik Hasan Hüseyin'e oldu ehl-i saadet.

15. Bahr-ı minnetde durub bin ol nur-u zât,
Gezüb tesbih etdi ibâdet.
16. Bahr-ı izzet'de bin yıl etdi sâkin,
Rabbini bir bilüb durdu mutavattın.
17. Bahr-ı Kudret'de durdu yine kırkbin yıl,
Hasan Hüseyne Seyyidliği ol nurdan bil.
18. Haza'n-nur hulika fi'l-ezel,
Nahnu Seyyidü's-Sâdât fi'l-ezel.
19. Andan sonra kudretinden bir kandil-i muallak,
Ol nur kırkbin sene meks olunub bi-emri hak.
20. Andan sonra yarıldı oniki hicâb,

- Her biri hoş münevver der hisâb.
21. Kudret hicabları didi anları,
Azîm yaradub nurdan anları.
22. Her bir hicab ardında oldu sâkin,
Bin senelik tesbih edüb mutavattın.
23. Ol nurdan Hasan Hüseyne,
Seyyidlik nasb oldu ol hiyne.
24. Fehaza'n-nur hulika fi sâl-ı ibtida,
Kassemna fi'n-nur minhu kad bedâ.
25. Hak Teâla ol nurdan bi cevher,
Yaratdı ol Hâlık etdi nazar.
26. Heybet ile nazar etdikçe iki bölündü,
İkisinde dahi su kesildi.
27. Nısf-ı evvel heybet gözine viridi,
Nısf-ı sâni şefkat gözine viridi.
28. Evvelki bahr olub kaynadı,
Korkusundan bir lahza durmadı.
29. Nısf-ı sâniye rahmedüb hoşbil,
İkrar idüb kerem etdi anda bil.
30. Fehaza'n-nur hulika fi'l-akdem,
Yu'ta Seyyidün ile'l-Hasani'l-Hüseyñ fi'l-adem.
31. İnşâe Allahu Teâla nasibimiz anda var,
Sekiz uçmağı andan itdi var.
32. Kaynamakdan hâsıl oldu keff-i duhan,
Keff-i pür olub duhân-ı âsumân.
33. Emma ol duhân yedi tabak,
Bir bir üstünde durdu, nizâm verdi ol Hak.
34. Evvelkisi bakıra döndi,
İkincisi demirden yaradıldı.
35. Üçüncüsü gümüşden⁴⁶² oldu yâd,
Dördüncüsü altundan oldu abâd.
36. Beşincisi lü'lü'den oldu icâd,
Altıncısı yakut-u ahmerden oldu bünyâd.
37. Yedincisi zümrüd yeşilden,
Dizildi cümlesi ol nurdan.

⁴⁶² S.A.'te "keşan" okunmuş.

38. Yedisi birbirinden ıraklığı,
Beşer yüz yıllık oldu aralığı.
39. Kalınlığı yine öyle olmuştur,
Cümlesi ol duhandan dizilmiştir.
40. İçlerinde var melekler yaradı Hak,
Cümlesi rabbını bilübdürler masebak⁴⁶³.
41. Tesbih edüb daima emr-i Hakda,
Key rüku key sücud edüb masebakda.
42. Küllühu hulika fi haza'n-nur fi'l-evvel,
Ekarre Seyyidü's-sâdât ile'l-Hasan ve'l-Hüseyn fi'l-ezel.
43. Söylendi yedi tabak göklerde,
Hasan Hüseyin için "Seyyidi!" cümle meleklerle.
44. Dedi ol Habibi Ekrem ve Resulu Muhterem,
Yaradıldı ol keffeden yedi tabak yer hem.
45. Yerin karar kebiri Kaf Dağı,
İhata eylemiştir cümle yeri ol dağı.
46. Anın ardında ne var beyân edem,
Yetmiş anberden yaradıldı anı deyim.
47. Andan öte yetmiş yer dahi,
Kâfurdan yaradub ey âhi.
48. Kâfurunla öte yaradı ol Hâlık,
Demirden yetmiş yer düzdü ol Hâlık.
49. Andan ol yerlerin ardında,
Ne yaradı ol ulu Subhan anda.
50. Yetmiş yılda âlem yaradıldı,
Herbir âlemde melâikeler halk olundu.
51. Ol melâikeler adedlerini,
Ancak Allah bilir ne kadar olduğunu.
52. Ol melâikler ne şeytâni ne âdemî,
Bilmezler, derler: La ilâhe illallah Muhammedü'r-resulullah her demî.
53. Ol cümle âlemlerin çevresi,
Bir ilân (yılan) ihâta eylemiştir küllüsü.
54. Küllüha hulika fe haza'n-nur fi'l-ezel,
Nahnu Seyyidi's-sâdât fi'l-ezel.
55. Bildürmüşdür cümlesine Seyyidî Allah,

⁴⁶³ geçen, geçmiş.

- Hasan Hüseyin içündür billâh.
56. Bu kez beyân edelim yerleri bi-emr-i Hak,
Ol keffeden tabak tutub yaratdı masebak.
57. En evvelkisinde olur ne sâkin,
Melâikeler anda ederler mutavattın.
58. İkincisinde olur iblis,
Vatan tutmuşdur anda ol teblis.
59. Üçüncüsünde olur akarib,
Meşârikle hatta meğârib.
60. Dördüncüsünde olur hayat bil,
Anda mutavattın olur eyü bil.
61. Beşincisinde olur şeyâtin,
Altıncısında cin olur sâkin.
62. İşte yedincisinde olur ben-i Âdem,
Allah bir bilin Peygamber her dem.
63. Yedi tabak yerlerde oldu meşhur,
Hasan Hüseyin için Seyyidlik oldu mebrur.
64. Bu kez beyan idem yerler ne üstüdedür,
Yedi tabak yer öküzün boynuz arasındadır.
65. Sıfatı kırmızı dört bin başlı,
Hûb yer etmiş var nakşı.
66. Küllüha hulika fi haza'n-nuru'l-ibtida,
Yu'ta Seyyidi ile'l-Hasani'l-Hüseyin kad bedâ.
67. Beyan edem her bir başdan bir başa,
Beşer yüzyıllık oldu başdan başa.
68. Dört bin ayağı var idi firkatat,
Hak emrindedir sâkin eder ihtiyât.
69. Cennet-i a'ladan bir daş öküz altına koydu,
Karar idüb öküz ol daş üstünde durdu.
70. Hak Teâla bir balık yaradup,
Kur'an'da adı Nun koyup.
71. Ne kadar büyük olduğunu kimesne bilmez,
Kudret-i lem yezel suâl olunmaz.
72. Koyup daş altına ol Perverdigâr,
Karar idüp kudretini etdi izhâr.
73. Hak Teâla yaratdı bir bahr,
Balık altına koydu verdi mefer.

74. Beyân edem ol bahrın derinliği,
Dörtbin yıl ol anın derinliği.
75. Yaradıldı rüzgârı ol Perverdigâr,
Bahr altına verüb ol Perverdigâr.
76. Andan zulumât yaradub mât,
Ruz altına verildi kat.
77. Andan yaradıldı cehennem,
Azabdan ikabdan ibarettir ânı diyem.
78. Zulumat altındadır ânı bil,
Yarâb, mü'min kullarını andan saklağıl.
79. Andan yaradıldı tahte's-serâ,
Cehennem altına verildi kimesne bilmez maverâ.
80. Küllüha hulika fi nûri Muhammed,
Huşire ile'l-Hasan ve'l-Hüseyn Seyyidi fi'l-ebed.
81. Fe haza'n-nur meşhurun fi'l-evvelin,
Yuhrecu'l-kâinatu küllüha fi'l-âhirin.
82. Câena ile'd-dünya bi-emri Rabbenâ,
Yuzheru'd-dinü'l-kâmil ilâ zemaninâ.
83. Ve'l-Aliyyu ibni amm-i Muhammed arefina,
Ve'l-Hasani'l-Hüseyn ibnuhu Seyyiduna
84. Seyyidü's-sâdât ehl-i saâdet,
Haze'l-ma'sumeyni sâhibü'l-kerâmet.
85. Yaradıldı arş u kürsi levhu kalem,
Yaradıldı cümle enbiyâ muhteşem.
86. Levhin genişliği yer ile gök kadar,
Kalemin uzunluğu beş yüz yıl yol kadar.
87. Emrolundu kaleme fil'-hâl,
Yaz cümle takdirini fil'-ezel.
88. Muhammed adı yazılанда ol dem,
Muhabbet ismiyle şakkoldu kalem.
89. Ya kalem yaz Fatiha suresin,
Çıkar Fatihadan dört kitab süresin.
90. İbtida yazdı "El-Hamdu lillahi Rabbi'l-âlemin",
Bir nur kalemden çıkdı arşa değin.
91. Tokundu arşa iki pare oldu,
Bir paresinden cümle feriştehler yaradıldı.
92. O bir paresinden sekiz uçmağı,

- Pür-dab⁴⁶⁴ hoş müzeyyen⁴⁶⁵ edüb durağı.
93. Yazdı "er-Rahmani'r-Rahim bil",
Çıkdı nur arşa dokundu bil.
94. Andan yaratdı rahmet denizin,
Mü'minler canını suvarmak andan bilin.
95. Andan "mâliki yevmi'd-din" yazdı,
Bir nur çıkub arşa dokundu.
96. Yaradub adl denizini Hak,
Kafire adl eylemek için masebak.

Sayfa 13

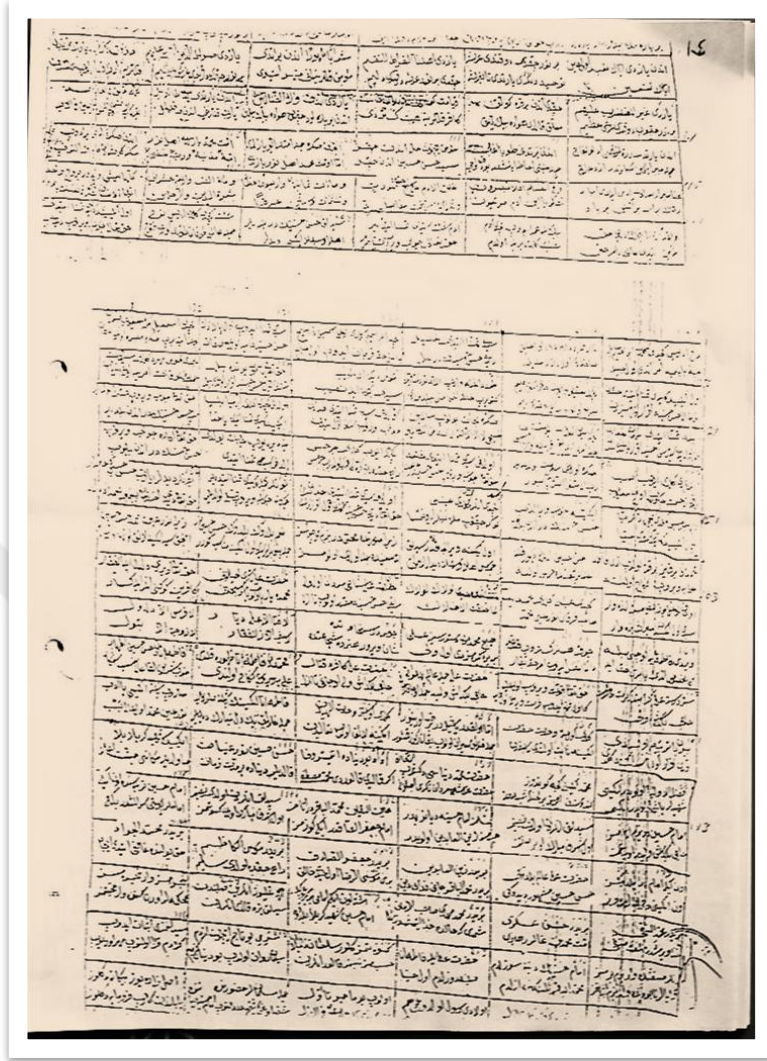
97. Andan yazdı "iyyâke na'budu" ol hiyn,
"iyyâke nesta'in".
98. Bir nur çıkdı dokundu arşa,
Tevhid denizi yaratdı ta be ferşe⁴⁶⁶.
99. Yazdı "ihdina's-sırâte'l-mustakîm",
Çıkdı bir nur arşa dokundu dilim.
100. "Şarâban tahura" andan yaratdı,
Mü'min kullarına anı müyessser etdi.
101. Yazdı "sırâte'llezine en'amte aleyhim,
Bir nur çıkdı dokundu arşı azîm.
102. Rızık denizi yaratdı andan,
Kullarına erzâk olub âlemden.
103. Yazdı "ğayri'l-mağdubi aleyhim",
Bir nur çıkdı dokundu arşı âzim.
104. Çıkdı andan bir kara gölük,
Muallak kaldı havada bin yıllık.
105. Kıyamet gününü
Kafir kullarına heybet gösterdi.
106. Yazdı andan "veleddâllîn",
Andan bir pâre od çıkub havada bin yılın.
107. Andan yaratdı yedi tamu bil,
Yâ Râb kullarını andan saklagil.

⁴⁶⁴ S.A.'te "birdab" okunmuş. (dab:şan, şeref, haysiyet)

⁴⁶⁵ S.A.'te "mezin" okunmuş. (müzeyyen:donanmış, süslenmiş.)

⁴⁶⁶ yeryüzü: arş u ferş.

108. Küllühu hulika fi nur-u Muhammed,
Yukarriru Seyyidü's-sâdât ile'l-Hasan ve Hüseyin fi'l-ebed.

- 109 Andan yaratdı "Sidretü'l-münteha" adlu ağaç,
Cümle Cebrailin mekânıdır izdiâc.
110. Andan yaratdı Tuba Ağacı,
Cümle cinsini ihâta eylemişdir budak ucu.
111. Mü'min için halle andan çıkar,
Seyyid Hasan Hüseyin andan çıkar.
112. Andan sonra cümle ümmetler eyû yazıldı,
Emma ümmet-i Muhammed ehl-i nur yazıldı.
113. Ümmet-i Muhammed yazıldı ehl-i nur,
Ümmetün müznibetün ve rabbun ğafur.
114. Andan sonra âdemi yaradub,
Sekiz köşeden toprak alınub.
115. Anâsir-ı erba'adan âdemi eyledi abâd,

- Bir hâk⁴⁶⁷, bir âb, bir ateş, bir bâd.
116. "Vefî enfusikum efelâ tubsırûn"
Tefekkûr yâ ibni âdem murihun.
117. Hukka'l-âdemu ala seb'î suretin,
Ve selâsemi'e sittin mefâsiletin.
118. Ve mi'eteyn semâniye ve erba'un azama,
Ve selâsemi'e ve sittin araka.
119. Ve mi'e elf ve erbi'a işrîne,
Şa'retü'l-yedeyni ve'r-rıdeyn.
120. Küllülâ ye'îşu ve yeduru bi-ruhin vâhidin,
Eyyühe'l-insanu tefekkeru fi nefis ke bi-ism-i vâhidin.
121. Vele kad kerremnâ beni âdem dedi Hak,
Müzeyyen etdi âlemi bi-emr-i Hak.
122. Bin sene ömr edüb geçdi âdem,
Şit geldi yerine ol dem.
123. Adem, Şit Seyyidi temannâ etdiler,
Hak Teâla cevap verüb teselli oldular.
124. Seyyidlik Hasan Hüseyindir bildiler,
Ehlen ve sehlen ikisi dediler.
125. Şit geçti geldi İdris, Nuh,
Cümle alemler tufan tutdu, oldu fütuh.
126. Ol ikisi dikildi temannâ etdi bil,
Hak Teâla cevap verüb dedi bil.
127. Nuh, İdris geçti, geldi İbrahim Halil,
Kâ'be yapmaya emretti ol Celil.
128. Nârımızda girdi ol Halil,
Sakladı ol nardan Celil.
129. Seyyidi temennâ etdi Halil,
Dedi Hasan Hüseyindir bil.
130. Geçdi İbrahim geldi oğlu İsmail zebih,
Canımı Hakka kurban edüb ol melih.
131. Seyyidi temannâ edüb ol pâk zât,
Hasan Hüseyne Seyyid oldu sıfât.
132. Geçdi ismail, geldi Ya'kub-i Ken'an,
Yusuf etdirüb sonra Mısra Sultan.

⁴⁶⁷ S.A.'te "çâk" okunmuş.

133. Ol ikisi de Seyyidi temannâ etdi Hakdan,
Hak Teâla Hasan Hüseyne ikrâr-ı evvel sizden.
134. Geçti Ya'kub Yusuf geldi Musa Kelim,
Bedi' olub râhi Hak'da selim
135. Tur dağına varub Allah Tevrât verdi,
Getürüb halka ahkâmını bildürdi.
136. Musa dedi ey tabib,
Seyyidi bana eyle nasib.
137. Hak Teâla Yâ Musa bunda bil,
Senden ol Hasan Hüseyne ikrâr oldu bil.
138. Geçdi Musa mühre geldi Süleyman,
Cümle mahlukat emrine oldu ferman.
139. Seyyidi temenâ etdi Süleyman Hüda'dan,
Hak Teâla dedi Seyyid Hasan Hüseyne ikrâr olundu benden.
140. Geçdi Süleyman, geldi Yunus,
Hüda emri ile balık karnında olup hapis.
141. Sonra necât bulub sâlimîn,
Tesbihi lâ ilâhe illâllahu inni küntü zine'z-zâlimin.
142. Ol dahi Seyyidi temennâ etdi Hüda'dan,
Cevab verüb senden evvel benden.
143. Ol dahi geçdi geldi Ermiye Beliyâ,
İkisi de Seyyidi temennâ etdi yâ Hüdâ.
144. Hak Teâla cevab verüb teselli oldular,
Seyyid Hasan Hüseyindir andan bildiler.
145. Andan geçdi geldi Eyyüb,
Çok zahmet çeküb oldu ma'yub.
146. Sonra ol dahi selâmet buldudur,
Rabbi inni messeniye'd-durru yâ sabur.
147. Ol dahi Seyyidi temannâ etdi hil'at,
Hak Teâla cevab verüb Hasandır hil'at.
148. Geçdi Eyyüb geldi Cercis,
Rah-ı Hakda dört kerre kâfirler öldürüp Cercis.
149. Yine dirülüb hayat buldu,
Ol dahi Seyyidi temennâ etdi.
150. Hak Teâla âgâh cevab verüb,
Hasan Hüseyindir andan bilüb.
151. Geçdi Cercis geldi Yahya Zekeriya,

- Ol ikisi de Seyyidi etdi hayyâ.
152. İkisine cevap verildi,
Hasan Hüseyindir andan bildi.
153. Geçdi anlar geldi İsa,
Göge çıkub melâikler ile hemsâ.
154. Ol dahi Seyyidi temennâ etdi Hüdâdan,
Hak Teâla dedi Hasan Hüseyne üstünden bendi evvel ikrar olundu.
155. Bunlar cümlesi Seyyidi temennâ etdiler,
Cümlesine cevap verüb teselli oldular.
156. Bunlar dediler Yârâb Hasan Hüseyin kimdürler,
Hak Teâla dedi Ahır zaman Peygamberi Muhammeddürler.
157. Muhammeden bir kız duhter olup, adı Fatma Ana,
Aliye virup nikâh oluna.
158. Hasan Hüseyin anlardan zuhur kılına,
Alemler içinde fahur oluna.
159. Ol ikisine vericekdir Seyyidlik,
Cümlesi ehlen ve sehlen dediler lâyıık.
160. Zira surette Muhammeddir bizim küçüğümüz,
Amma ma'nide cümle oldu ulumuz.
161. Ne'am bildük, bildük Hasan Hüseyin nûr,
Cümle Peygamberler Seyyidi ol ikisine münâsib görür.
162. Zira nur-u ayn-i Muhammed Hasan Hüseyin,
Ancak Seyyid ikisine lâik oldu ol hîn.
163. Ocak oğlu yüz nasibimiz anda var,
Seyyidi ol ikisinden mirâs bize var.
164. Geçdi İsa geldi Muhammed,
Sahib-i Furkan nur-u ayn-i Muhammed.
165. Şanında dedi "levlâke levlâk",
Lemmâ halaktü'l-eflâk.
166. Hazreti Ali Şâh-i Merdân ol Veli,
Seyyidlik Hasan Hüseyne mukadder oldu tâ ezeli.
167. Hazreti Ali Tanrı Aslanı,
Muhammed yâr olub, be-emri Subhânî.
168. Hak Teâla verdi Düldül ile Zülfikâr,
Kâfirin kökünü anlar ile kesâr.
169. Verdi Fatma'ya üçü bile,
Ana mahsus idi, be-emr-i Hak ile.

170. Çok hüner gösterüb kal'a yıkar,
Daima nazar edüp, emr-i Hakka bakar.
171. Hiç Muhammed'den destursuz Ali,
Bir yere gidemezdi ol Veli.
172. Cömerddir sehâvetde,
Şan verür hünerde şecâatde.
173. Lâ fetâ illâ Ali deyyâr,
Lâ seyfe illâ Zülfikâr.
174. Lâ ferse illâ Düldül,
Lâ Zevcete illâ Betül.
175. Sır der sırr-ı Ali kerâmettir kerâmet,
Hacı Bektaş-ı Veli.
176. Hak Teâla kuvvet verüp ol Aliye,
Kâfir fethedüp fırsat verile ol Veliye.
177. Hazreti ali cümle âlem pehlivan,
Hacı Bektaş-ı Velidir, cümle ocaklar canı.
178. Hazreti Ali kâfire kıtal,
Hacı Bektaş-ı Veli ocağı tâ ezel.
179. Muhammedden Fatma Ana zuhur kılındı,
Aliye verüb nikâh olundu.
180. Fatma Anadan Hasan Hüseyin iznâr,
Hub şirin lika al-i neseb âşikâr.
181. Boyun bâ terbiye olundu,
Evvelden ikrâr-ı evliây neseb ikisine geldi.
182. Geldi ol sır Vahdet-i Hak'dan,
İkisine Sâbit olmuşdu masebakdan.
183. Amma ol kadar yeşildür berf urunun,
Cümle halâyık hayran olup bakanlar göz kamaşur.
184. Feldi ol sır Vahdet-i İlâhi'den,
İkisine lâik olub Teâladan.
185. Fatma ana ikisinin başına sardılar,
Cümle halaik yekdil mübarek dediler.
186. Sarub başına ikisi bâ edeb,
Nur-u ayn-ı Muhammed ol âl-i neseb.
187. Efdalü'l-evliyâ olubdur ikisi,
Şehidler başı olubdur ikisi.
188. Muhammed ikisini gece gündüz,

- Kendüsünden ayırmaz bir lahza şeb-ruz.
189. Hazreti Muhammed dünyasını değişüb irtihalini,
Hazreti ali Şâh-ı Merdan Tanrı Aslanı.
190. Ah ah bu dünyada etmez vefa,
Eğer kalaydı, kalurdu Muhammed Mustafa.
191. Hasan Hüseyin nur-u aynân,
Kaldılar dünyada bir müddet zaman.
192. İkisi de Şehid-i Kerbelâ-i belâ,
Savuldular mekânı Cennet-i a'lâ.
193. İmam Hüseyin'dir bizim atamız,
Hacı Bektaş Velidir ocağımız.
194. Seyyidlik anlardan oldu nasibimiz,
Ol eşrâf-ı mübârek oldu sınıfımız.
195. Neslimiz İmam Hüseyin'e dayanubdur,
Ceddimiz Zeynelabidin olubdur.
196. Aynel-yakîn Muhammedü'l-Bakır'dır atamız,
İmam Ca'ferü's-Sadık'dır iki gözümüz.
197. Seyyidlik anlardan oldu nasibimiz,
Ol eşrâf-ı mübârek oldu kisvetimiz.
198. İmam Hüseyin terbiyesinde Oniki,
İmamlar postu serilmiştir belki.
199. Oniki İmamdır bildüğümüz,
Onikisini dahi ihya ederüz.
200. Hazreti Ali âlem bildüğü,
Hasan Hüseyin meşhur dedüğü.
201. Biridir Zeynelabidin,
Biridir Muhammedü'l-Bakır can fedâ-yı dîn.
202. Biridir Ca'ferü's-Sadık,
Biri Musa'r-Rıza ol abd-ı Hâlık.
203. Biridir Musa'l-Kazım,
Râh-ı Hakda oldu Selim.
204. Biridir Muhammedü'l-Cevad,
Hak yolunda ğalifi etdi iycâd.
205. Biridir Muhammedü't-Taki,
Hüda vermişdir hil'at-ı muttakî.
206. Biridir Hasan-ı Askeri,
Ümmet-i Muhammedin galib rehberi.

207. Biridir Muhammed Mehdi Sahibü'z-zaman,
Şimdiki halde Hüda etmişdir minhan.
208. İşte Oniki İmamı beraber söyledik,
İmam Hüseyin'i Şehid-i Kerbelâ bildük.
209. Oğluyuz anların sulbünden,
Seyyidlik bize kaldı anlardan.
210. Şeceremiz var, şeceremiz,
Mahkemeler ortasında var hüccetimiz.
211. Erenler safında var bizim yerimiz,
Evliyalar tapusunda var bizim isbatımız.
212. İmam Hüseyin'in dinine süzüldüm,
Muhammedü'l-Bakır tekkesinde ezildim.
213. Hazreti Ali ile Fatma Ana,
Sulbüne düzüldüm ol niyna.
214. Kisvetimiz gelür Sultan-ı Zulcelal'dan,
Hasebimiz, nesebimiz kalur anlardan.
215. Serimi bu tâc için ezdim,
Süleyman-ı revân olub bu dünyayı gezdim.
216. Seyyidliğimizi isbât edüp,
Girdim karar olunub, mühür urulub.
217. Rengi donlardan değilim,
Konuban göçüban hanelerden değilim.
218. Kisvetim bugün değil tâ ezel,
Nahnu (biz) es-Seyyidü's-sâdât fi'l-ezel.
219. Evlâd-ı Resul olduğu hem,
Ellibeş mahkeme mührü basıldı hem.
220. Olub bu mâreca tâ evvel,
Nahnu Seyyidü's-sâdât fi'l-ezel.
221. Cümle müslümanlar huzurunda,
Şeyh oğlu Şeyh addolunub İmam Hüseyin'e diyâr.
222. Asilzâdeyüz, bigâne değilüz,
Yabandan gelüb furumâye değilüz.
223. Bu mâcera olub tâ ezel,
Nahnu Seyyidü's-sâdât fi'l-ezel.
224. Mekke Medine imzâsı,
İsbatıyla yapılub küllisi.
225. Seksen bin hüccâc arasında,

- Cümlesi vukuf oldular anda.
226. Bu marerâ olubdur tâ ezel,
Nahnu Seyyidü's-sâdât fi'l-ezel.
227. olubdur bu asılda bu nesilde **Hacı Yusuf**,
Hüdâ rahmetinden eylesin me'yus.
228. Getirüb bu şecerei ravzatü'l-mübarekde,
İçeriye verüb müşebbekde.
229. Bir lahza kaldı anda pencere,
Açılıb yine yumuldu ol şecere.
230. Yeşilden bir mühür suretinden,
Görünüp, gösterdi anda.
231. İçinde yazılıdur bu hat,
Le'ana'llahu hârice ve'd-dâhile bir fert.
232. Kütibe bi-mucibihi kavli'n-nebiyyi'l-muhtar,
Lâ yudhilu haza nesluhu le'anallahü'l-Cebbâr.
233. Sahihen sâlimen **es-Seyyid Şeyh Hacı Yusuf**,
Şâd (ü) hurrem⁴⁶⁸, koynuna koydu kerâmetle.
234. Seyyid ibni Seyyid tâ bu ana,
Sayılıb mirâs kaldı bize bu zamana.
235. İşte bildiniz mi bu hadis,
Râh-ı Hakda oldular haris.
236. Ey karındaşlar sakın nesilden ictinab,
Edesiz müdahale, etmeyin, olmayın harab.
237. Her kim bu nesli ile olur hâin,
Akibeti belâya düşüp ola ğamgin.
238. Her kim bu nesle ede buğz adâvet,
Akibet belâya düşüp ola melâmet.
239. Her kim bu nesle hor baka,
Akibet giriftâr olsun gazab-ı Hakka.
240. Her kim bu nesle daş ata,
Mel'unluk belâsıyla olsun la'nete.
241. Her kim bu nesle ola muâvin,
Hüdâ her işlerde olsun mu'in.
242. Her kim bu nesle oldu muhib,
Şefaât eylesun ol Habîb.

⁴⁶⁸ S.A.'te "şah-ı hürrem" okunmuş.

243. Her kim bu nesle ola penâh,
Olsun destgiri ol İlâh.
244. Şu kim bu nesle oldu refik,
Hüdâ eylesün her işlerde tevfik.
245. Şu kim bu nesle oldu muhabbet,
Hüdâ eylesun mekânını Cennet.
246. Bu macera olub fi'l-evvel,
Nahnu es-Seyyidü's-sâdât fi'l-ezel.

Yâ İlâhi bizleri onların zümresinde haşret. Bereketleriyle menfaatlandır. Ey âlemlerin Rabbi olan Allah, bütün ümmet-i Muhammed'e rahmet ve mağfiret et. Amin.

Sayfa 14

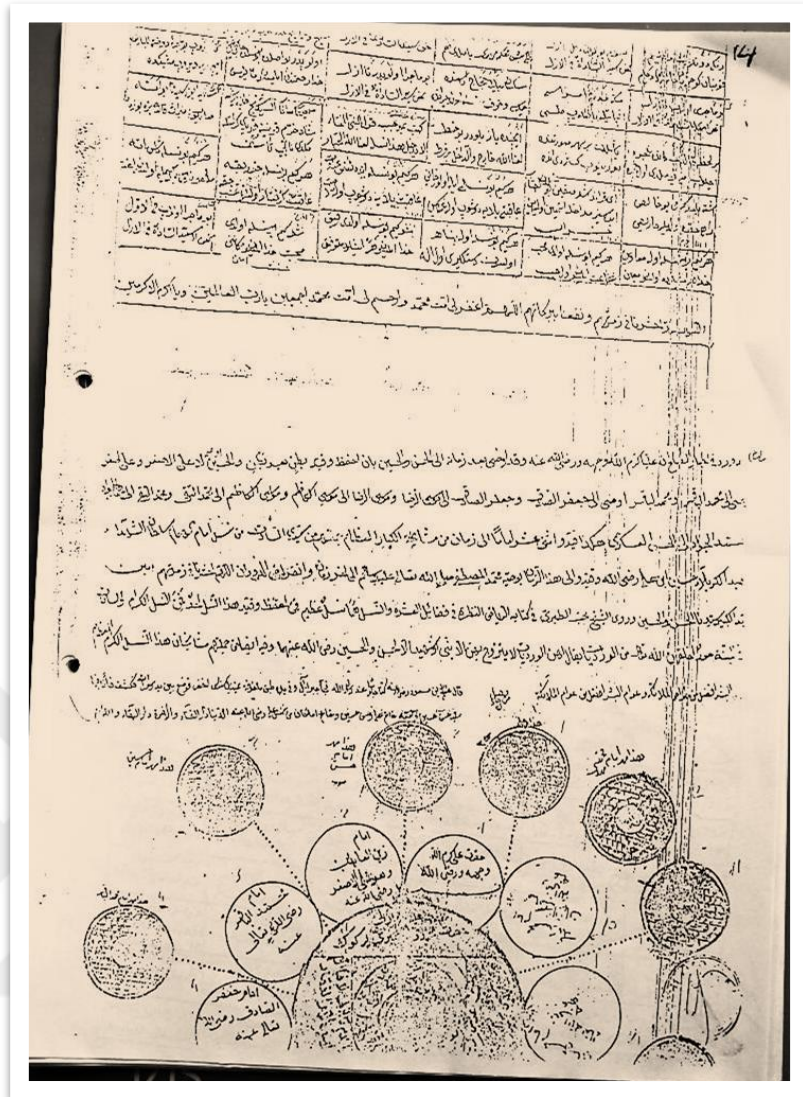
a. Haberlerde vârid olmuştur ki; Hz. Ali (Radyallahu Teâla anhu ve kerremel-lahu vechehu), Hasan ve Hüseyin'e kendinden sonra nesillerinin göbekten göbeğe, batın tertibi üzere hıfz ve kaydedilmesini vasiyet etmiştir. Bunu Hz. Hüseyin Aliyyü'l-Esgar'a (Zeynelabidin), Aliyyü'l-Esgar Muhammed Bakır'a, Muhammed Bakır Ca'ferü's-Sadık'a, Ca'ferü's-Sadık Musa Rıza'ya (Ali Rıza), Musa Rıza Musa Kazım'a, Musa Kazım Muhammed Taki'ye, Muhammed Taki Muhammed Cevad'a (Aliyü'l-Naki), Muhammed Cevad Hasan-i Askeri'ye olmak üzere Oniki İmam'a kadar vasiyet etmişlerdir. Bu vasiyet Oniki İmam'dan büyük meşâyih'e kadar gelmiştir. Onların cümlesi, sâdât'ın Seyyidi, şehitlerin Sultanı, büyük İmam Kerbelâ şehidi Hz. Hüseyin'in neslindendirler. Hz. Muhammed (S.A.V.)'in vasiyeti ile bu zamana kadar kaydedilmişlerdir. Bundan sonra da dünyanın sonuna kadar kaydedileceklerdir. Ya İlâhi bizi onların zümresinden haşret.

Şeyh muhibbül-Taberî, "er-Riyazü'n-Nazare fi Fazâili'l-Aşere" adlı kitabında rivâyet etmiştir ki; Efendimiz Hasan ve Hüseyin'in nesli büyük nesildir. Kim bu nesli hıfz edip kaydederse, Cennetde göllerden yaratılmış huriler ona nasib olacaktır. O hurilere "Verdiyât" denilir. Onlarla ancak Hasan ve Hüseyin (Radyallahu anhuma)'ın neslinden gelenler evlenirler. Aynı eserde; bu büyük nesil ve insanların hasları meleklerden daha üstündür. İnsanların avâmı ise meleklerin avâmından efdaldır, diye rivâyet edilmektedir.

Abdullah ibni Me'sud (R.A.) şöyle dedi: "Biz Resulullah (S.A.V.)'in yanında otururken, Cebrail (A.S.) geldi. Elinde yeşil sündüsten yapılmış mendille sarılı bir tabak vardı. Onu Resulullah (S.A.V.)'in önüne koydu ve açtı. O tabağın içinde Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ve Hz. Ali'nin neslinden gelen İmamlar yazılıydı. Dünya fena, ahiret ise bekâ evidir. En iyisini Allah bilir.

(Birinci halkadaki Mühürler)

1. Mühr-ü Hz. Ali,
2. Mühr-ü Hz. Hasan
3. Mühr-ü Hz. Hüseyin
4. Mühr-ü İmâm Muhammedü'l-bakır
5. Mühr-ü Ca'ferü's-Sadık
6. Mühr-ü Musa'r-Rıza
7. Mühr-ü Musa'l-Kazım
8. Mühr-ü İmam Muhammedü'l-Cevad
9. Mühr-ü İmam Muhammedü'n-Naki
10. Mühr-ü İmam Muhammedü't-Taki
11. Mühr-ü İmam Muhammedü'l-Askeri
12. Mühr-ü İmam Muhammedü'l-Mehdi.

(İkinci halkadaki mühürler)

1. Hazreti Ali Kerema'llahu vechehu ve Radiyallahu anhu
2. İmam Zeynelabidin (Aliyyü'l-Esğar) Radiyallahu anhu
3. İmam Muhammedü'l-Bakır Radiyallahu Teâla anhu
4. İmam Ca'ferü's-Sadık Radiyallahu Teâla anhu
5. İmam Musa'r-Rıza⁴⁶⁹ Radiyallahu Teâla anhu
6. İmam Musa'l-Kazım Radiyallahu Teâla anhu
7. İmam Muhammedü'l-Cevad Radiyallahu Teâla anhu
8. İmam Muhammedü't-Taki Radiyallahu Teâla anhu
9. İmam Hasan-i Askeri Radiyallahu Teâla anhu

⁴⁶⁹ İmam Ali Rıza

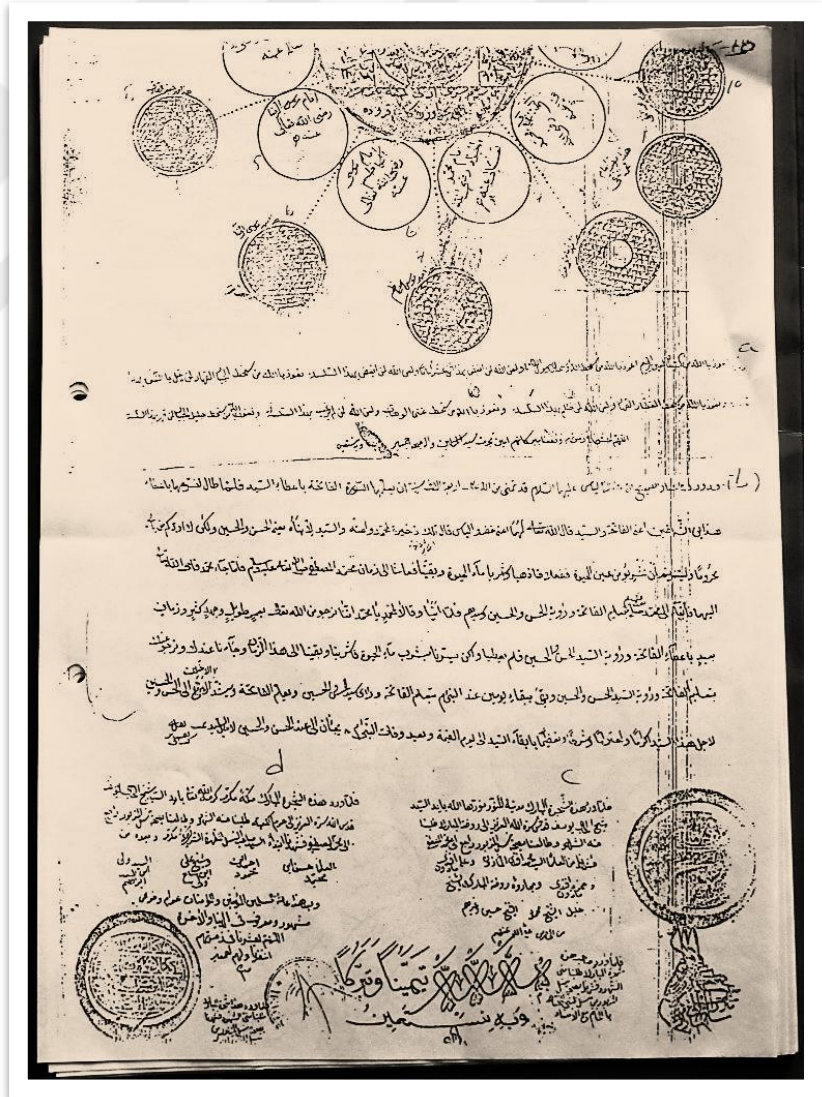
(İç halkadaki silik yazılar okunamamıştır.)

Sayfa 15

a. Lâini'r-racim olan Şeytanın şerrinden Allah'ın ve Resulullah'ın gazabından Allah'a sığınıyorum. Bu Oniki İmam'a ve bu silsileye buğz edene Allah la'net eylesin. Yine bu silsileye zulüm ve kahr edene, ona rağbet etmeyene Allah la'net eylesin. Biz Allah'ın gazabından yine Allah'a sığınırız. Yâ İlâhi bizleri onların zümresinden haşret, onların bereketleriyle menfaatlandır. Resulullah (S.A.V.) ve O'nun bütün âl⁴⁷⁰ ve ashabı hürmetine bu duâmızı kabul et. Biz yalnız O'ndan yardım dileriz.

b. Sahih haberlerden vârid olmuştur ki; Hızır ile İlyas (Aleyhime's-selâm) dörtbin sene önce Cenâb-ı Allah'dan Fatiha'yı öğrenmek ve kendilerine Seyyidlik verilmesini temenni ettiler.

Bunun üzerine Cenâb-ı Allah onlara dedi ki; Fatiha Hz. Muhammed ve O'nun ümmetinin zaniresi, Seyyidlik ise Hasan ve Hüseyinindir. Lâkin sizi kapımdan mahrum olarak çevirmiyorum. Siz hayat çeşmesinden için. Bunun üzerine onlar da gidip hayat çeşmesinden içerek Hz. Muhammed (S.A.V.)'in zamanına kadar yaşadılar. Hz. Muhammed (S.A.V.) dünyaya geldikten sonra, Allahu Teâla onlara vahyetti ki, Muhammed (S.A.V.)'e gidin, Fatiha'yı öğrenin, Hasan ile Hüseyin'i de görün. Onlar da Resulullah (S.A.V.)'e

⁴⁷⁰ âl: neslinden gelen

gelerek, Yâ Muhammed, biz Allah'tan Fatiha'nın bize verilmesini ve Seyyidliği istedik, o ikisi bize verilmedi. Hayat suyundan içmemiz emredildi. Biz de içip bu zamana kadar yaşadık. Şimdi senden ricamız Fatiha'yı bize öğretmen ve Seyyid Hasan ve Hüseyin'i görmektir. Bunun için iki gün Resulullah (S.A.V.)'in yanında kaldılar. Fatiha'yı öğrenip, Seyyid Hasan ve Hüseyin'i de gördüler.

İşte Seyyidlik şerefi kıyamet gününe kadar bu nesilde kalacaktır. Resulullah (S.A.V.)'in vefatından sonra da Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e gelirlerdi.

Tefsir-i Keşşâf'dan nakl olunmuştur.

c. Bu şecere-i mübareke Seyyid Şeyh el-Hac Yusuf (k.s.) eliyle Medine-i Münevvere (Allah onu nurlandırın) ve Ravza-i mübarekeye gelince ondan şahit istedik. Ulemadan Me'zun es-Seyyid Mehmed Efendi, Me'zun Ali Efendi, Me'zun Hamza Efendi ile Ravza-i Mübârekenin mücavirleri olan Şeyh Halil, Şeyh Mahmud, Şeyh Hüseyin ve diğer hazır olanlar bu şecerenin sıhhatına şahitlik ettiler. (Mühür)

d. Bu mübarek şecere Seyyid Şeyh el-Hac Yusuf (k.s.) eliyle Mekke-i Mükerrreme (Allah onu tekrim eylesin) Harem-i Kâ'be'ye geldiğinde biz ondan bu şecerenin doğruluğuna şahit istedik. Bu pak neslin sıhhatına, ulemâdan Hasan ibni Mehmed, Ahmed ibni Mahmud, Şeyh Ali ibni Şeyh Veli, es-Seyyid Veli ibni Seyyid İbrahim şahitlik ettiler. (Mühür)

Sonra bütün kadın-erkek müminler yanında dünya ve ahirette meşhur ve ma'rûf oldu. Yâ İlâhi bizi onların zümresinde haşret ve hepimizin günahlarını affet.

Sayfa 16

Bismillahirrahmanirrahim'in bereketiyle. Yalnız O'ndan yardım dileriz.

a. Ham, hamda layık olan Allah'a mahsustur. Salat ve selâm bizim ve bütün âlemlerin Efendisi (S.A.V.)'ne ve O'nun bütün temiz ve güzel âli üzerine olsun.

Bu neseb-i şerif Hz. Muhammed Mustafa (S.A.V.)'in nesline aittir.

Hz. Muhammed (S.A.V.)'den gelenler:

1. Kasım 2. Tahir 3. İbrahim 4. Zeyneb 5. Rukiye 6. Ümmügülsüm 7. Seyyidetü'n-nisâ Fatma

b. Emirü'l-mü'minin Allah'ın Aslanı Ebu Talib oğlu Hz. Ali (Kerreme'l-lahu vechehu ve Radya'l-lahu Teâla anhu)'dan gelenler:

1. Emirü'l-mü'minin Hasan ibni Seyyidetü'n-nisâ Fatma.

2. Emirü'l-mü'minin Hüseyin ibni Seyyidetü'n-nisâ Fatma.

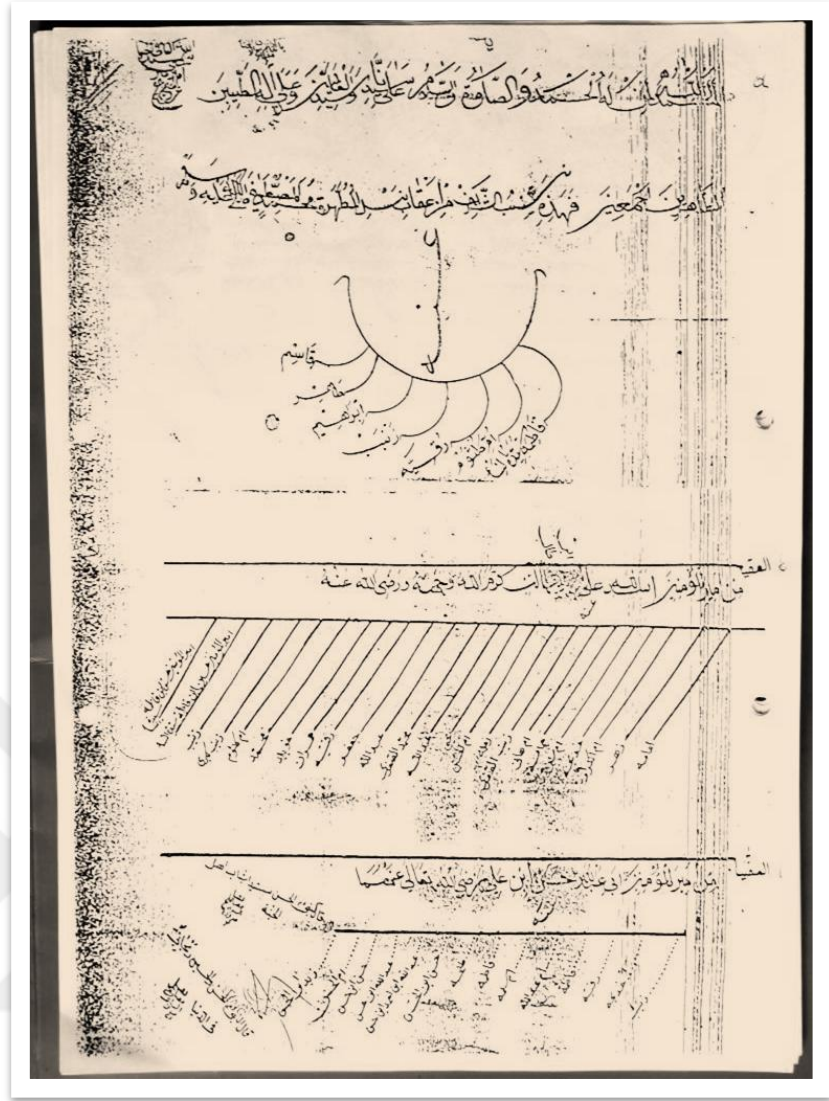
3. Zeyneb 4. Zeynib-i Kübra 5. Ümmü Gülsüm 6. Muhammed 7. Hüveylid 8. Hamran 9. Rukiye 10. Ca'fer 11. Abdullah 12. Muhammed-i Esğar 13. Abdullah 14. Yahya 15. Ümmü'l-Hasan 16. Remle 17. Zeyneb-i Suğra 18. Ümmühani 19. Hamame 20. Ümmü Seleme 21. Hadice 22. Ümmü'l-Kerame 23. Zühre 24. Emame

c. Emirü'l-mü'minin Ebi Abdullah Hasan bin Ali (Radiya'llahu Teâla anhuma)'da gelenler:

1. Zeyd ibni'l-Hasan
2. Ümmü'l-Hasan
3. Hasan ibni Hasan
4. Abdullah ibni Hasan
5. Abdullah ibni Ahmed ibni Hasan
6. Hasan ibni Hasan
7. Talha
8. Fatma
9. Ümmü Seleme
10. Ümmü Abdullah
11. Fatma
12. Rukiye
13. Hadice
14. Zeyneb Resulullah

(S.A.V.) Efendimiz: "Hasan Cennet gençlerinin efendisidir."

Diğer bir hadis-i şerifinde: "Hasan ile Hüseyin dünyada Benim reyhanımdırlar." diye buyurmuştur. Bu hadisler "Mesâbih" adlı kitabdan alınmıştır.

Sayfa 17

a. Resulullah (S.A.V.)'in torunu Emirü'l-mü'minin Ebi Abdullah Hüseyin bin Ali (Radiya'llahu Teâla anhuma)'dan gelenler:

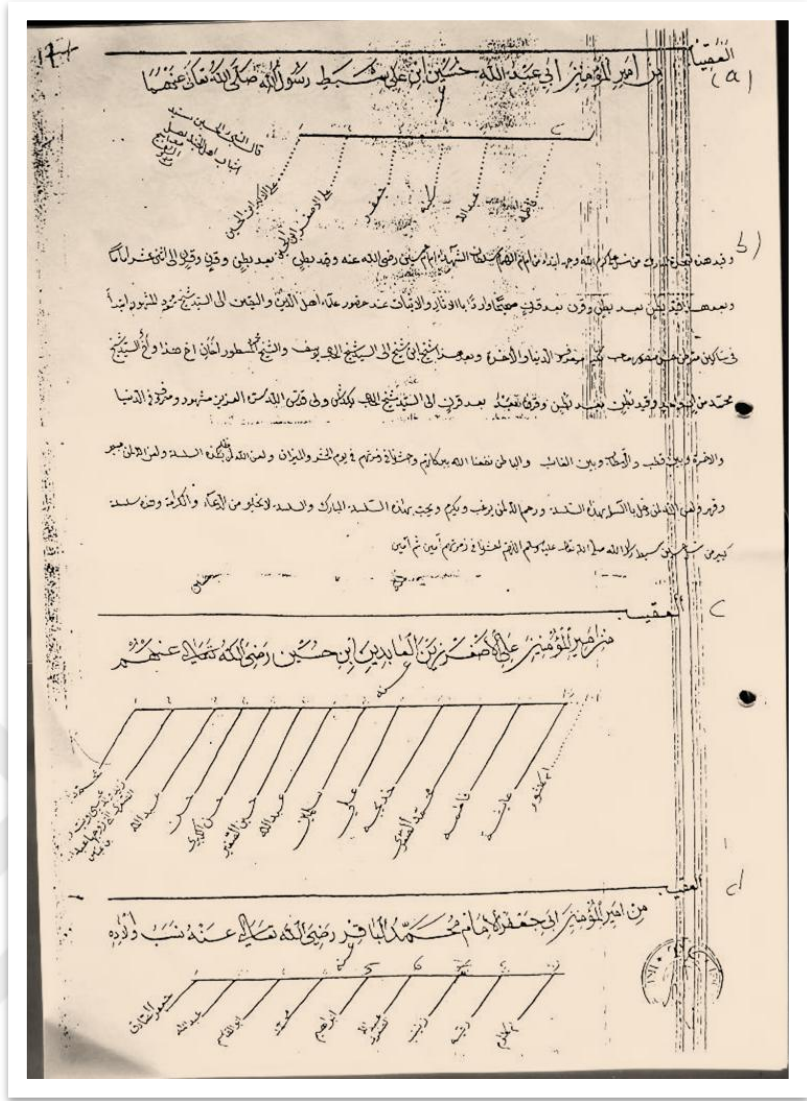
1. Aliyyü'l-Ekber ibni'l-Hüseyin
2. Aliyyü'l-Esğar ibni'l-Hüseyin
3. Ca'fer
4. Sekine
5. Abdullah
6. Fatma

Peygamber (S.A.V.) Efendimiz: "Hüseyin Cennet gençlerinin efendisidir." buyurmuştur. Mesâbih adlı eserden nakl edilmiştir.

b. Bu şecere-i mübareke ilk defa İmamü'l-Hümaym şehidler Sultanı Hz. Hüseyin (Radiyallahu anhu)'nun neslinden başlayarak, nesilden nesile, göbekten göbeğe Oniki İmam bitinceye kadar kaydedilmiştir. Sonra yine nesilden nesile, göbekten göbeğe Hısn-ı Mansur'da

ikâmet eden, tekke sahibi, dünya ve ahirette bilinen meşhur Seyyid Şeyh Mahmud'a kadar ehl-i din ve yâkîn alimleri huzurunda sahih eserlere dayanarak kaydedilmiştir.

Adı geçen Seyyid Şeyh Mahmud'un iki kardeşi vardır. Onlar ana ve baba bir olan es-Seyyid Şeyh el-Hacı Yusuf ve baba bir Seyyid Şeyh Muhammed olup, bu ikisinden, dünya ve ahirette, kutbu'l-aktab ve gâib ve batın⁴⁷¹ arasında meşhur olan es-Seyyid Şeyh el-Hacı Bekdaş Veli (Allah

sırlarını takdis etsin ve bizleri haşır ve mizanda onlarla beraber haşreylesin ve bereketleriyle bizleri bereketlendirsin)'ye kadar kaydedilmiştir.

Allah bu silsileye zulüm edene ve kötülükle müdahale edene la'net eylesin. Rağbet gösterip, bu mübarek silsileyi sevene Allah rahmet eylesin. Bu silsile dua ve kerâmetten hâli değildir. Bu büyük silsile Resulullah (S.A.V.)'in torunu Hz. Hüseyin'in nesline aittir. Yâ İlâhi bizleri onların zümresinde haşreyle. Amin sümme Amin.

c. Emir'ü'l-mü'minin Aliyyü'l-Eşğar Zeynel Abidin ibni Hüseyin (Radiya'llahu Teâla anhum)'dan gelenler.

1. Muhammed 2. Zeyd veled-i İsa 3. Abdullah 4. Hasan 5. Hasan'ül-Ekber 6. Hüseyin's-Sagir 7. Abdullah 8. Selmin 9. Ali 10. Hadice 11. Muhammedü'l-Eşğar 12. Fatma 13. Aişe 14. Ümmü Gülsüm

⁴⁷¹ S.A.'te "batın" yerine "zahir" okunmuş.

d. Emürü'l-mü'minin Ebi Ca'fer el-İmam Muhammedü'l-Bakır (Radiya'llahu Teâla anhu)'nun nesebi ve ondan gelen evlâdı:

1. Ca'ferü's-Sadık 2. Abdullah 3. Ebu'l-Kasım 4. Muhammed 5. İbrahim 6. Abdullahi'l-Eşğar 7. Zeyneb 8. Rukiye 9. Ümmü Gülsüm.

Sayfa 18

a. Ebi abdullah el-İmam Ca'ferü's-Sadık (Radiya'llahu Teâla anhu)'dan gelenler:

1. İsmail 2. Abdullah 3. Eftah 4. Musa 5. İshak 6. Muhammed 7. Abbas 8. Fatma 9. Asime

b. Ebi abdullah el-İmam Musa'l-Kazım (Radiya'llahu Teâla anhu)'dan gelenler:

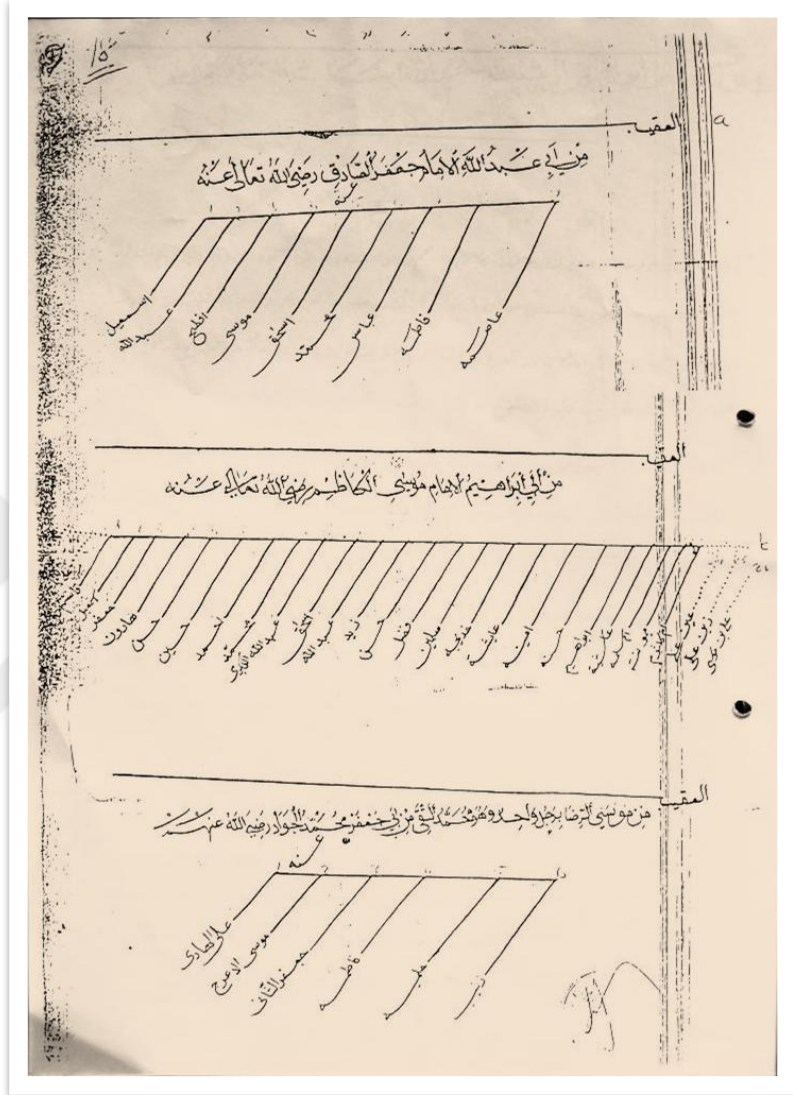
1. Kasım 2. İsmail 3. Ca'fer 4. Harun 5. Hasan 6. Hüseyin 7. Ahmed 8. Muhammed 9. Abdullahi'l-Ekber 10. İshak 11. Abdullah 12. Zeyd 13. Hasan 14. Fazl 15. Selmin 16. Hadice 17. Ayşe 18. Emine 19. Hasene 20. İbrahim 21.

Aişe 22. Ümmü Seleme 23. Meymune 24. Ümmü Gülsüm 25. Ayn-i Ali 26. Zeyn-i Ali 27. Ali bin Musa

c. Musa'r-Rıza (Ali Rıza)'nın nesli tek bir adam olan Muhammedü'l-Taki'den o da ebu Ca'fer Muhammedü'l-Cevad (Radiya'llahu Teâla anhum)'dan gelmiştir. Muhammedü'l-Cevad'ın soyu: 1. Aliyyü'l-Hadi 2. Musa'l-Arec 3. Ca'ferü's-Sani 4. Fatma 5. Halime 8. Zeyneb.

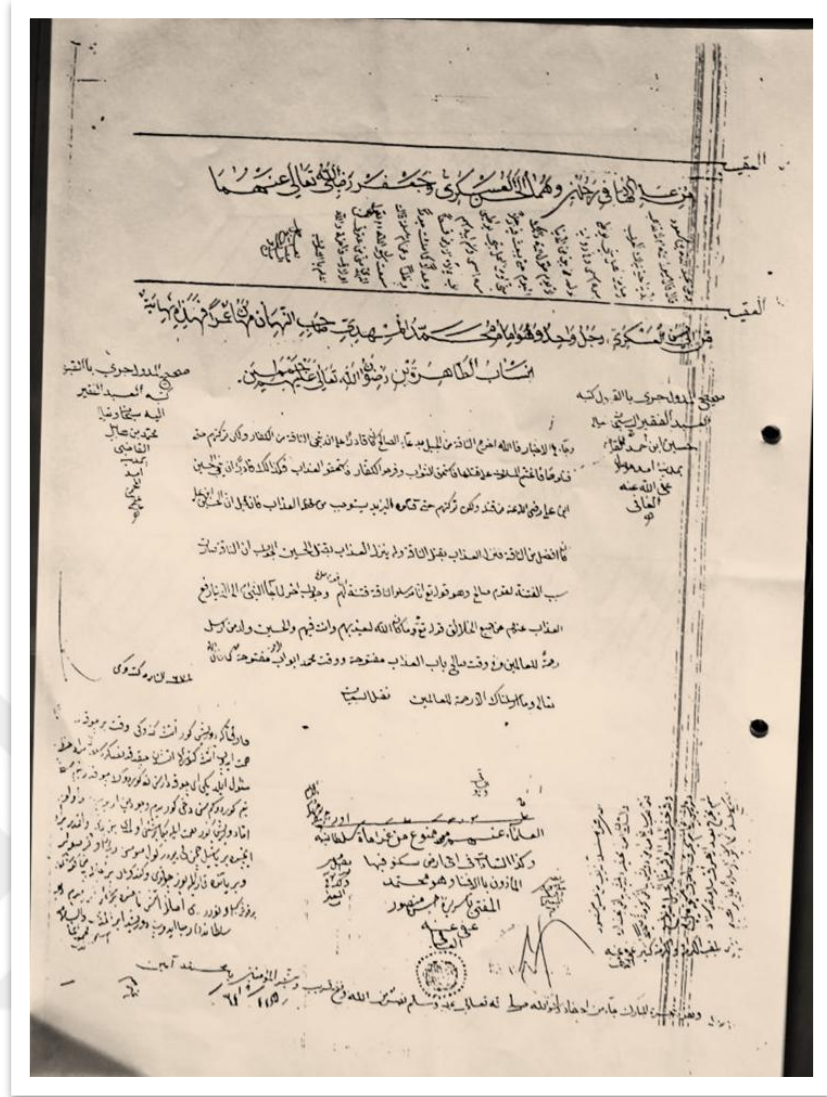
Sayfa 19

a. Aliyyü'l-Hadi'nin nesli, Hasenü'l-Askeri ve Ca'fer (Radiya'llahu Teâla anhum) ile devam eder.

b. Abdullah ibni Me'sud'un rivâyetiyle Peygamber (S.A.V.) efendimiz şöyle buyurmuştur: "Ehl-i beytimden, ismi benim ismim olan bir kimse Araplara hükmetmedikçe kıyamet kopmaz."

Diğer bir rivâyette "İsmi benim, babasının ismi benim babamın isminden olan ehl-i beytimden bir nefer kaldığı müddetçe, dünyanın bir günlük ömrü kalmış olsa, Allah o ömrü uzatır. Taki o kişinin geçmişte dünyanın

zulüm ile dolması gibi, dünyayı adaletle doldurmadıkça kıyamet kopmaz" Ümmü Seleme (Radıya'llahu anha)'nın da, Resulullah (S.A.V.)'in "Mehdi Bendendir. Veya Benim neslimden Fatma'nın evlâdındandır." dediğini işittiğini söylemiştir. (Bu hadisler Mesâbih adlı eserden nakl edilmiştir.)

c. Ebi Hasani'l-Askeri'nin nesli sahib-i nihan⁴⁷² İmam Muhammedü'l-Mehdi ile devam eder. İşte bu tahir nesebin sonudur. Allah onların cümlesinden razı olsun.

d. Bu (nesebin) muhtevasının sahih ve kabule şayan olduğunu, Allah subhanehu ve Teâlâya muhtaç Diyarbakır Kadısı Hüseyin bin Ahmed yazmıştır. Allah onu affetsin.

e. Bu (nesebin) muhtevasının sahih ve kabule şayan olduğunu Diyarbakır şehri Kadısı Muhammed bin Habil yazmıştır. Allah onu affetsin.

f. Rivâyetlerde şöyle gelmiştir. Salih Peygamberin duâsıyla deveyi dağdan çıkaran Allah, onu kâfirlere korumaya kadirdir. Lâkin onları serbest bıraktı. Kâfirlere de deveyi

⁴⁷² sır, gaib.

öldürdüler. Onun öldürülmesinden dolayı müslümanlar üzüldüler. Ve sevaba müstahak oldular. Kâfirler de sevinip, azaba müstahak oldular. Kezâlik Cenâb-ı Allah, Hz. Ali (R.A.)'nun oğlu Hz. Hüseyin (R.A.)'ı katillerinden koruyabilirdi. Lâkin hikmetine binâen onları serbest bıraktı. Onlar da Hz. Hüseyin'i katlettiler. Bu yüzden Yezid azaba müstehak oldu. Eğer denilse ki; Ali oğlu Hüseyin deveden daha üstündü. Halbuki devenin katli ile azab nazil oldu. Hüseyin'in katli ile olmadı. Cevaben denilir ki; Allah'ın: "Biz deveyi onlara (yani Salih Kavmi'ne) fitne için gönderdir." Buyurduğu gibi deve Salih Kavmi'nde fitneye sebep olmuştur. Diğer bir cevap şu olabilir. Peygamber (S.A.V.) dünyaya gelince, bütün mahlûkattan azap kaldırıldı. Cenâb-ı Allah meâlen: "Sen onların arasındayken, Allah onlara azab vermez." diye buyurmuştur. Hüseyin alemlere rahmet olarak gönderilenin veledidir. Salih Peygamber zamanında azap kapısı, Resulullah zamanında ise rahmet kapıları açıldı. Cenâb-ı Allah meâlen: "Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik." diye buyurmuştur. (Seb'iyat'tan nakl olunmuştur.)

g. 671 Senesinde Nara Gıtdugi

Vaktaki Devriş (Derviş) Gevr ateşe gitdugi vakit, bir çukadar maan himmet idup ateşe götürdi. Ateşden çıkdıktan sonra Sultan Murad Han suâl eyledi ki;

- Ey Çukadar sen ne gördün? Çukadar:

- Benim Sultanım, benim gördüğüm sen dahi dahi göreydin, vücudun eriyip mahv olurdu. Emma Devriş-i Gevr himmeti ile bana bir şey olmadı. Ben dahi ol kadar bir od içinde bir yeşil çimenli yerdir. Gülsüsen, reyhan ve akarsular ve bir yanda kar ile buz çoktu. Ve kendüsü bir a'lâ beyaz köşkte, bir kuş gibi otururdu. Asla ateş namında birşeyler görmedim, deyu Sultandan rica edüb, Devrişden ayrılmadı vesselâm. İsmi Mehmed Ağa idi.

h. Hüve'l-Bâki

Evvelden eimme-i Hanefiyye bu vechiledir. Allahu a'lem onların âlimleri ve seyyidleri buldukları yerlerde padişah vergisinden muaftılar. Hısn-ı Mansur Müftüsü fetvaya yetkili Muhammed. Allah onu affetsin. (Mühür) Bezzâziye'den nakl edilmiştir.

j. Bu silsile-i şerifenin aslı Hısn-ı Mansur'dan gelmedir. Sultan Murad, Derviş Beyaz'ı huzuruna kabul edip, O'ndan sahih kerâmet isteyince, dağ gibi odunlar toplandı. Derviş Beyaz içine girdi. Odunlar ateşlendi. Ateş yedi gün devam etti. Sonra Derviş Beyaz sâlimen bu sahih silsilenin isnadiyla çıktı. Tıbkı Hz. İbrahim'in ateşten kurtulduğu gibi. Bu kerâmetinden dolayı Beyaz lakabıyla lakaplandı. Kerâmeti çoktur. Allah onu affetsin.

Bu mübarek şecere Resulullah (S.A.V.)'in ahfadından gelmedir. "Yardım Allah'tandır. Fetih yakındır. Ya Muhammed sen mü'minleri müjdele." Amin.

2. Adıyaman/Kındırali'deki Şecereler:

Bu iki belgenin aslı ya da bir nüshası Gaziantep'in Yavuzeli İlçesi, Yukarı Kayabaşı Köyü'nden Adıyaman/Kındırali'ye göç etmiş olan Kureyşan Aşireti'nden Zülfiakar Dedeoğlu'nda bulunmaktadır. Ancak içeriğine bakılacak olunursa ilk belgenin *Kureyş*'in olmadığı açıktır. Çünkü burada bahsi geçen Şeyh Yusuf, Peygamberin amcası Abbas'ın soyundan gelmektedir. Yani Ehl-i Beyt soyu değildir.

İkinci belgede ise kendisine icazetname verilen Seyyid Mustafa, Seyyid Süleyman b. İmam Ca'fer soyundan gelmektedir. Bu sebepten İmam Musa-i Kâzım b. İmam Cafer-i Sâdık soyundan gelen *Kureyş*'in soyundan gelemez.

Bu belgeler, Alemdar Yalçın ve Hacı Yılmaz tarafından çevrilerek, makale⁴⁷³ ve kitap⁴⁷⁴ olarak yayınlanmış ve arapçanın bir fotokopisi de Tunceli Cem Evi'ne verilmiştir. Biz de Cem Evi'nden bir fotokopi aldık ve çevirisini de aynen (tezde doğru analiz yapabilmek için) Alemdar Hoca'nın izniyle aşağıya aldık. Bu çeviri, orjinal nüsha ile karşılaştırılmış ve kontrol edilmiştir.

BELGE- I

Birinci dairenin içinde şu yazılıdır:
Nasrun min

İkinci dairenin içinde: Allahi ve fethun
garîb ve beşşiril mü'minin Ya Allah Ya
Muhammed Ya Ali

Bismillahirrahmanirrahim,

⁴⁷³ Alemdar Yalçın, Hacı Yılmaz "Kureyşan Ocağı Hakkında Bazı Yeni Bilgiler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı 23, 2002.

⁴⁷⁴ Alemdar Yalçın, Hacı Yılmaz, *Anadolu'da Bir Oymağın Kültürel Kodları Koreşanlılar*, Ankara, Gece Kitaplığı Yayınları, Şubat 2017.

Elhamdülillahil münezzil ala
 abdihil kitabe'l-meliki'l-vahabi'l-
 azimi't-tevvâb müsebbibi'l-esbâb
 mu'teki'r-rikâbi'l-müttehiz min
 ubeydihi âhilen ve ahbabî'l-musahhar
 li-Süleymani'r-riha tecrî bi-emrihi
 rehhan haysü ashabüllezi rabbe'a
 haymete's-sihabi bila amdin vela
 itnab ve'l-kameru kadderahu
 menazile ve edâre'l-eflâke li-te'lemû
 adede's-sinîn ve'l-hisâbil-müferrağ
 avel'l-arzi bi fazli'r-rebî' ahsenü
 cilbâbin ve kisâhâ mine'z-zehri
 ahsenü hulletin fekâbe felev reayte'r-
 ra'de hâşiaten ve ve buruki'l-ğumami
 fi hulleti'l-eskab leraeyte'r-ra'de
 yüdemdemü ve'l-berku yütebessemü
 kullema semia'l-hitâbü fe iza züffet

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 الحمد لله المنزل على عبده الكتاب الملك الوهاب
 العظيم التواب مسبب الأسباب معق الرقاب
 المتخذ من عبده أخلا وإجاب المسئلة
 الرجح بخوري يامره وتحيث أصاب الذي
 بيع خيمة السخا بلا عذر ولا اطباب والنم
 قد رد منازل وادار الافلاك لتعلموا عدل
 والحسن المفع على الارض فضل الربيع احسن
 جلب وكساها من الزهر احسن حلة قباب
 فلورايت الرعد خاشعة وبروق الغمام
 في حلة الاسكاب رايت الرعد يد مدم والبرق
 يتبسم كلما سمع الخطيب فاذا زوت عروس

arûse'r-riyâz ale's-sihâb efre'a fiha mâuhû'l-mukkâb fe in'akade bi vasitati'l-akdi hubbi'n-

يتبسم كلما سمع الخطيب فاذا زوت عروس
 الرياض على السخا افرع فيهما مؤه المكاب
 فانتعش بواسطة العقد حيل النبات
 فطربت نبات التراب في اسباج وبيدي لتقواها
 من الزبرن قباب مثل مال الاطيار تقي لاوكارها
 من الزمرد اعقاب الازهار تتصدر لانهارها
 من انواع المقصص والمذهب الكواب
 والسلسبيل لهم فيمتر عليه التسميات في
 مفرك الانواب هذا والوجوه جدد
 على فراق الاحباب خضاب والعاقد بنوح
 نوح المنزى المتصا والوكه رسالة النبي لعل
 كشف الجوي يأتي برده الجواب فان هذا
 الكتاب ناطق منجواي الخاوي ومايكتم من
 تحقيق بيان الجازة للنبيل العلاء الحق الشيخ

nebati fetahirat nebatü't-turabü fi
 escari peynî li tümariha mine'z-
 zeberredi kubabin misli malel etyari
 tefteni li evkariha mine'z-zemerredi
 a'tabin ve'l-ezharu tetesadderu li
 enhariha min envâ'i'l-mufaddadi ve'l-
 müzehhebi ekvabin ve's-selsebilü fe
 yemurru aleyhi'n-nesimu fe ye'ti fi
 muferreki'l-etvâbi haza ve'l-vucud
 cudedun ala firaki'l-ahbabi hidabun
 ve'l- akıdu yenuhu nuhe'l-hazinu'l-
 mudab ve elvelehu risaletel ebnâ
 lealle keşfe'l-cevvî ye'tî bi reddi'l-
 cevab

Fe inne haze'l-kitab nâtıkun
 min fehâviyi'l-hâvî lemme yekşifu
 tahkîku beyânü'l-cazetü'l-âliyi'l-
 mevlâ eş-Şeyhu'l-abidü'z-zahid Şeyh

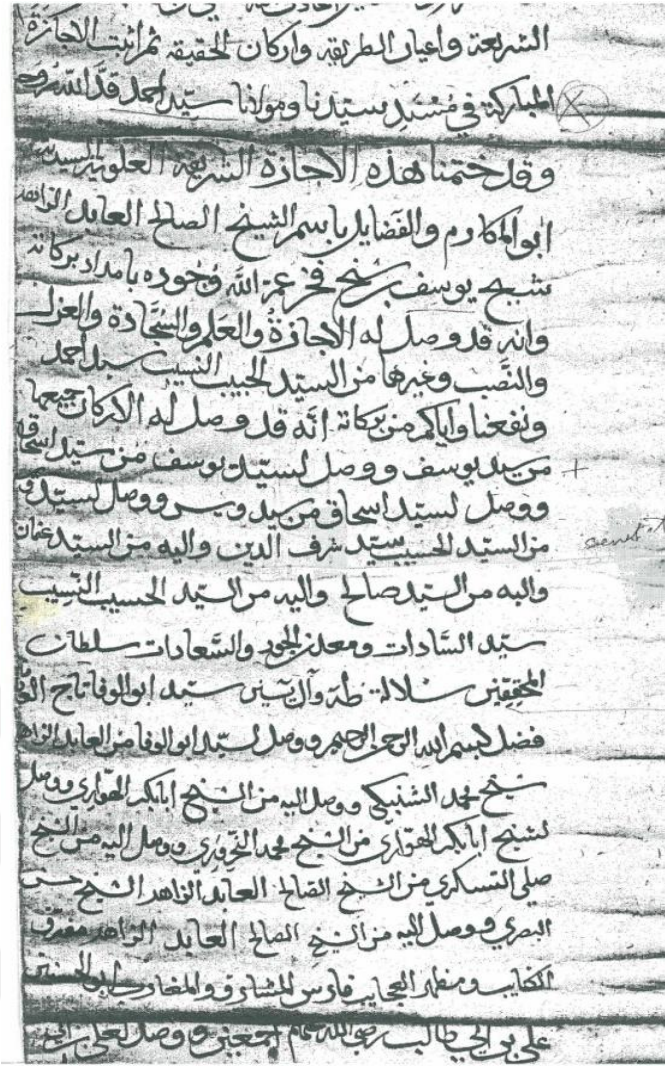
Yusuf b. Şeyh Fahr b. Kudvetü'l-evliyau'llahü'l-vasılın ila hazreti seyyidina sultanü'l-muhakkikin sulaletü Tâhâ ve âli Yâsîn es-Seyyid Ebu'l-Vefa Tacü'l-Arifin kaddesallahü ruhahu ve min istihkâki nefadu emrihi min erkani'l-fakri cemûha ve hüve halalun lehu ? ve'l-icazetü ve's-seccadetü ve'l-alemü ve'l-kandilu ve'z-zenbîlu ve'd-desturu ve'l-ahzu ve'l-atâ ve'l-azlu ve'n-nasbu ve't-tecrîdu ve't-tefridu ve's-seccadatü'r-revan ve emiru'l-muvellihîn ve huve tarîku'l-fakru mine'ş-şeyhi's-salihi'z-zahidi'l-abid Seyyidu'l-hasibu'n-nesibi's-sirac Ahmed nefaanallahü ve iyyakum min berekatihi fe innehu kad tevallahu fi mansıbi hilafetihi ala cemi'il-hulefâ ve'l-fukarâ ve'l-müridîn ve'l-muhibbîn ve's-suâl mütemmimü ale'ş-şerâti ve't-tarikati inne'l-cenabe'l-

تحقيق بيان الجائزة الخيرية التي اوتىها الله لشيخنا
 الزاهد العابد الشيخ يوسف بن شيخ في بقله
 اوليا الله الواصين الى حضرة سيدنا سلطان
 المحققين سلالة طه وآل يسير السيد ابو الوفا تاج
 العارفين قدس الله روحه ومن استحقاق نفعه
 امره من اركان الفقير حبهما وهو حلاله والاحزانة
 والسجادة والعلامة القنديلة والذبيبة والذبيبة والذبيبة
 والعتاة والعزل والنصب والتجريد والنقد والسخا
 الروان وامير المؤمنين وهو طريق الفقير الشيخ الصالح
 الزاهد العابد السيد الحسيني السيد الشيرازي اجمل
 نفعنا واليا كمن بركاته فانه قد تولى في من خالصه على
 جميع الخلق والفقير والمجرب والمجرب والسؤال المهم على
 الشيخ محمد والظفر ان الحجاب العالي المولى الشيخ
 الصالح العابد الزاهد الشيخ يوسف بن شيخ
 ما يستحق الفقير وهو حلاله والذبيبة السيد الحسيني
 التسيب سيد محمد امره بالعزل والنصب والاسما
 الامام الزاهد عطا نقتد بحبه على حبه العا

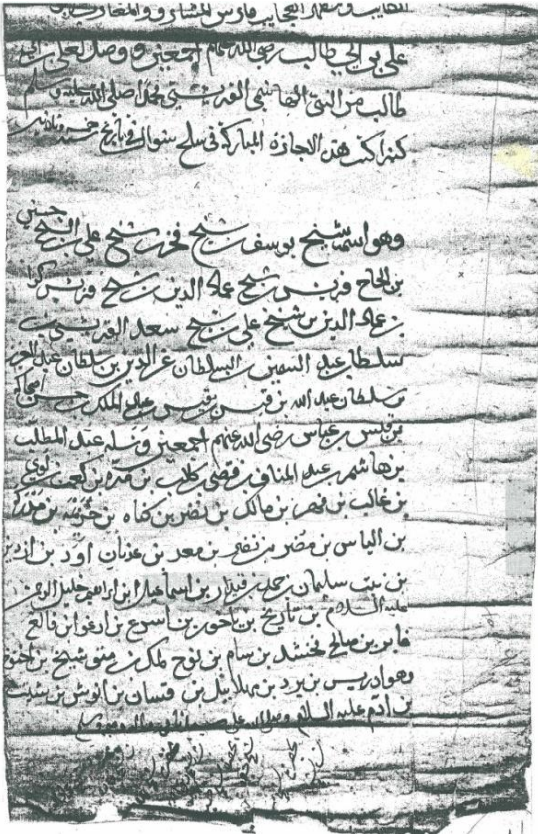
التسيب سيد محمد امره بالعزل والنصب
 الحاملين للخارجين عن طريقتي بحبه على حبه العا
 ارضهم عن ذلك ويأيدهم عن التثنية بطايفته كما
 يري وايه العا لي اما مقابلة بالثاني بطايفته
 او بتزغيد للسبيل الاقامة وتباير على صراطين وولدت
 اذا قبل عليه احد من المستحقين الموصوفين بحسن اذنب
 الطريقة طالبنا المقص والتقية والميدان والقرق والقدير
 وغير من مصلح الفقير فليصدق عليه بقوله وخين الخين
 لما قصد من ذلك كما قال عمر بن قائل في عمه التبير الخين
 في كثير من خواهر الامن امر صدقة او معروفه الا ليتم
 له الاجر الجزل ونفوز بامداد روح الشيخ الصالح الزاهد
 العابد السيد الحسيني التسيب سيد الشيرازي وعجل
 الجرد والسعادات سلطنة المحققين سلالة طه وآل يسير
 سيد ابو الوفا تاج العارفين فضالهم والذبيبة والذبيبة
 فسطرهاك الجائزة المبنية كنه اسن او صاف الخليل
 العا المولي الشيخ الصالح العابد الزاهد شيخ يوسف
 ابو المكارم والفضاير اعاد الله تعالى من بركاته بحضرة الكرام
 الشريفة واعيان الطريقة واركان الحقيقة ثم انبت الجائزة

âlîyi'l-mevlâ Şeyhu's-salihu'l-abidü'z-zahid Şeyh Yusuf b. Şeyh cemiü mâ yestehikku'l-fakru ve huve halalun lehu bi desturi's-seyyidi'l-hasîbi'n-nesîb Seyyid Ahmed ve emerahu bil-azli ve'n-nesebi velasiyyema'l-hamilîne'l-haricîn an tarikatihi bi hubbi ala himmetihi'l-âlîan zalike ve, ...ani't-teşebbühi bi taifetihi kema yerâ ra'yuhe'l-âlî emma bi mukabeletihî bi't-te'dîbi'l-muslihi'n-nâfi' ev bi terğîbihî ilâ sebîli'l-inâbeti ve tubatihi? Ala sıratı tevbetihi ve lizalike iza kabile aleyhi halin mine'l-mustahikkîne'l-mevsûfin bimehasini edebi't-tarikati talibe'l-mukassi ve't-tevbeti ve'l-meyân ve'l-hırkati ve'l-

kandili ve ğayri min mesalihi'l-fakri felyetesaddeku aleyhi bi kabulihi ve hayrihi'l-cezili lemna kasade min zalike kema kale azze min kailin fi muhkemi't-tenzil la hayra fi kesirin min nahvahumu'l-emni emere bi sadakatin ev ma'rûfi'l-âyeti li yahsili lehu'l-ecru 'l-cezilü ve yefuzu bi imdadi ruhi's-şeyhi's-salihi'z-zahidi'l-abid Seyyidü'l-habibü'n-nesib Seyyidü's-sâdât ve ma'denü'l-cûd ve's-sâdat Sultanü'l-muhakkikin sûlaletü Tâhâ ve Yâsîn Seyyid Ebu'l-Vefa tâcü'l-ârifin fazlu bismillahirrahmanirrahim fe satara hazihi'l-icazetü'l-mubareketü bi muhasini evsafi'l-cenabi'l-aliyi'l-mevli eş-Şeyhu's-salihu'labidu'z-zahid Şeyh Yusuf Ebu'l-mekarim ve'l-fezayil eânallahü teala min berekatihi bi hazreti'l-hukkami's-şeriatı ve a'yanü't-tarikati ve

erkani'l-hakikati sümme esbete'l-icazetü'l-mübareketü fi mesnedi seyyidina ve mevlana seyyid Ahmed kaddesellahu ruhahu ve kad hatemna hazihi'l-icazetü's-şerifetü'l-aleviyyetü seyyid Ebu'l-mekarim ve'l-fezayil bi ismi's-şeyh's-salihi'l-abidi's-Şeyh Yusuf b. Şeyh Fahr ammerellahü vucudehu bi imdadi berekatihi ve innehu kad vasale lehu'l-icazetü ve'l-illmü ve's-seccadetü ve'l-azlü ve'n-nasbu ve ğayriha mine's-seyyidi'l-hasibi'n-nesib Seyyid Ahmed ve nefeanı ve iyyaküm min berekatihi innehu kad vasale lehu'l-erkanu cemiuha min seyyid Yusuf ve vasale Seyyid Yusuf min Seyyid İshak ve vasale min seyyid İshak min Seyyid Veys ve vasale Seyyid Veys min seyyid hasib seyyid Şerefüddin ve ileyhi mine's-seyyid Osman ve ileyhi mine's-seyyid Salih ve ileyhi'l-hasibi'n-nesib seyyidü's-sâdât ve ma'denü'l-cûd ve's-sâdât sultanü'l-muhakkikin sûlaletü Tâ ve Yâsîn Seyyid Ebu'l-Vefa tacü'l-ârifin fazlu bismillahirrahmanirrahim ve vaüsale seyyid Ebu'l-Vefa mine'l-abidi'z-zahid Şeyh Muhammed Şenbeki ve vasale ileyhi mine's-Şeyh Ebu Bekr el-Hevvârî ve vasale Şeyh Ebu Bekr el-Hevvari min Şeyh Muhammed en-Nehreverî ve vasale ileyhi mine's-şeyh Sili? Et-Teskerî mine's-şeyh salihü'l-âbidü'z-zahid Şeyh Hasanü'l-Basrî ve vasale ileyhi mine's-şeyhi's-salihi'l-abidi'z-zahid muarrefü'lgaib ve mazharü'l-acayib farisü'l-meşarik vel meğarib Ebu'l-Hasaneyn Ali b.

Ebi Talib radiyallahü anhüm ecmein ve vasale li Üli b. Ebi Talib mine'n-nebiyyi'l-Haşimiyyi'l-Kureyşî Muhammed sallallahü aleyhi ve sellem kütibe hizihî'l-icazetü'l-mübaretü fi silhi şevval fi tarih sene hamse ve selasin

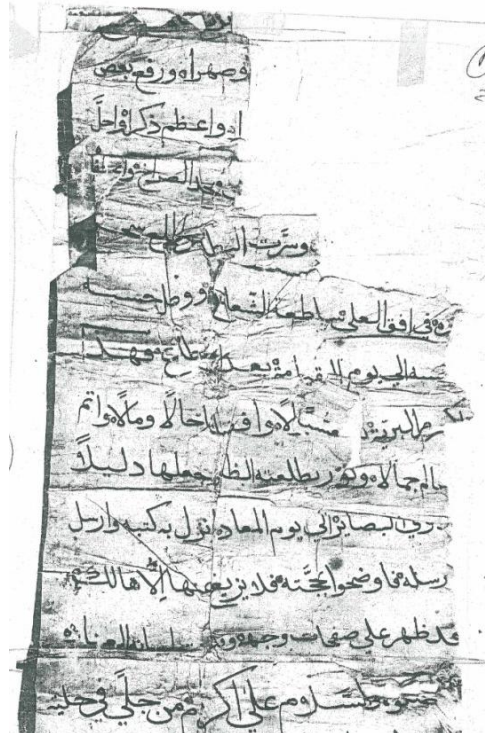
Ve hüve Şeyh ismuhu **Şeyh Yusuf** b. Şeyh Fahr b. Şeyh Ali b. Şeyh Hüseyin b. Hacı Kureyş b. Şeyh İmadüddin b. Şeyh Kureyş Kerra(Kura-Kurra) b. İmadüddin b. Şeyh Ali b. Şeyh Sa'de'l-Kureyşî b. Sultan b. Abdüssemin b. Sultan İzzettin b. Sultan Abdülaziz b. Sultan Abdullah b. Kays b. Kays b. Abdümelik b. Hasan Ishaki b. Kays b. **Abbas** radiyallahü anhüm ecmein ve nesluhu **Abdülmuttalib** b. Haşim b. Abdülmenaf b. Kusay b. Kulab b. Murre b. Ka'b b. Luy b. Ğalib b. Fehr b. Malik

b. Nadr b. Kunah b. Huzeyme b. Medreke b. İlyas b. Mudır b. Nefer b. Ma'd b. Adnan b. Ezdiz b. Süleyman b. Hamd b. Kaydar b. İsmail b. İbrahim Halilürrahman aleyhisselam b. Tarih b. Yahor b. Esra b. Arĝo b. Faliğ Ğabir b. Salih Fahşed b. Sam b. Nuh b. Müteveşşih b. Ahnuh b. ve huve İdris b. Burd b. Mehlayil b. Kusan b. Enuş b. Şit b. Adem aleyhisselam ve sallallahü ala sayyidina Muhammedin ve ala alihi ve sahibhi ve sellim.

BELGE –II

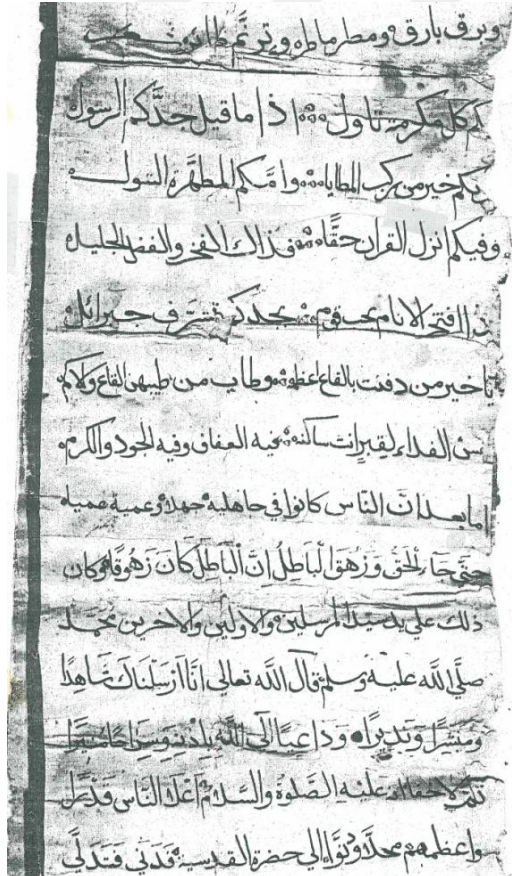
İcazetname

.....fe hâzâ mükerrerümü'l-berriyye?feselna? halen ve malen ve etemme halu camelihî ve nuru tal'atîhi cealaha delilen zevi'l-basâir innî yevme'l-ma'âd enzele bihi kütübîhi ve ersele rusulühü ve evzahû bi hucçetihî felâ yezîĝu anhâ illâ hâlikün kad zahara ala safhat-i vechihîlisanihî'l-inadi sallu ve selam ala ekremi min celiyyin fi hulyetihî necatün ve e'zeme men same ve salat li ref'i'd-derecât Muhammed hatemü'r-rusül ve sâbiki'l-enbiya ellezî temme bihi'r-risaleti ve'l-enbiyai en-nebiyyü'l-ümmî....bi sıfatihî 'l-ismetî tenihî'l-müsennehi? Fi usatî'l-ümmetî salaten tücazî

sabiku fahrihi ve tübarî basiki kadrihi ve ala alihi'l-müteferriîn bi neşri'l-kabuli min mühibbi'r-riayeti ve ala ashabihi tavaifi's-selameti ve's-sedeadi'l-halayifi'd-dâîn li ıslahi kavmi'l-?ma'âd emnaed'dini'l-marzîn ellezine kadav bilhakki ve bihi kanu ya'dilûn ma lemea lâmiun ve hema'a hâmi ve bereka bârikun ve matarun mâtır ve terenneme zanir?. Şiir: Rabbuküm külle mükremetin tâvil/iza ma kîle ceddükümü'r-rasûl-Rabbukum hayrun min rabbi'l-matayâ/Ve ummukümü'l-mutahharü'l-betûl-Ve fikum enzele'l-kur'ane hakkan/fe zake'l-fazlu ve'l-fakrul-celîl – İza'efteha'l-enamu bi hubbi kavmin/ bi ceddiküm teşerrefe Cebrail-Ya hayra men düfînet bi'l-kâi a'zam/Ve tabe men tayyibihinne'l-kâi ve'l-ekem--Nefsu'l-fedai li kabri ente sakin/Fihil ifafi ve fihi'l-cûd ve'l-kerem

Emma Ba'd, inne'n-nase kânû fi cahiliyyetin cehlen amiyyetin amyen. Hatta câe'l-hakku ve zeheka'l-batıl. İne'l-batüle kane zehûka. Ve kane alâ yedi seyyidi'l-mürselîn ve 71-

evvelîne ve'l-ahirîn Muhammed sallallahü aleyhi ve sellem. Kâlallahü teala "innâ erselnâke şâhiden ve mübeşşiran ve nezira ve dâiyen ile'llahi bi iznihi ve siracen mümirâ temme. İne aliyhisselatü ve's-selam a'le'n-nasü kadren ve a'zamaüm mahallen ve denev ila hazret-i'l-kudsiyyeti fedenâ ve tedalla fe kane kabe kavseyni ev ednâ ve ila ğayri zalik mimma ekremehu'llahi teala bi mine'l-mu'cizâti'l-bâhirat ve'l-kerâmâi'z-zahirât ellizî dellet ala sıdkihî ve sıdkı mantukihî ve yekfî fi azametihî . İne'l-Kur'ane nâtıkun bi uluvvi kadrihî ve mertebetihî vemâ halaka'llahü ve ma zerie ve ma berie nefsen ekreme min Muhammedin sallallahü aleyhi ve sellem ve min fazileti ve uluvvi mertebetihî inde'l-İlahi subhanehu ve teala fe kale azze min kail ta'zimen li kadri nebiyyina ve teşrifin lehu ve tekrimen

men yetau'r-rasul fe kad etâ'a'llahü ve kale teala kul in küntüm tuhibbunellahe fe't-tebiünü yuhbibkumullah ve kale innellahe ve malaiketehu yusallinune ale'n-nebiy ya eyyühellizini âmenü sallü aleyh ve sellimu teslima sümme ma yedüllü ala azimi kadrihi ve şerrefe menziletehu hatta ale'l-enbiyai kavluhu teala " ve iza ahaze'llahu misaka'n-nebiyyine lemme eteytüküm min kitabın ve hikmetin sümme caeküm rasulun musaddikun lima maaküm letü'minenne bihi ve li tünsiranne kale ekrartüm ve ahaztüm ala zaliküm ısrî kalû ekrarna kale fe'shedü ve ene meaküm mine's-şahidînve eyyi şerefin a'zam min halki's-semavati ve'l-arz lehü sallallahü aleyhi ve sellem sümme innehu aleyhisselatü ve's-selam kame fi'n-nas yedü ile'llahi ve ila dinihî ve yetlü aleyhim âyâtî rabbihim fe'sfâ kavmun bi delili ukulihim ve safa lubbuhum ala kelami rabbihim ve vecedü azubetin ve i'cazi nizamihi fe fehimü hikmetehü ve tehakkakü bi husni idrakihim ila tasdikihî ve azeru ve nasaru ve'ttebiü'n-nûre'l-lezî unzile maahu ulaike hüümü'l-müflihün ve

واعظمهم عدداً وتوا إلى حضرة القديس قدس قدس
فكان قاب قوسين أو أدنى وإلى غير ذلك مما لا
قد تعالي بالبحر الباهر والكلان والظلمة
الذي دلت على صدقه وصدق منطوقه في عطفه
ان القرآن ناطق بملوقه وهو من تدبير وما خلق الله وما ذكر
وما هو نفسا لكم من محمد صلى الله عليه وسلم من فضله
وعازرته عند الاستماع وما لي ان جعل طاعة
الله تعالى فقال عمر بن قائل تعظيما لقد نبينا ونفينا له و
تكره ما من يطعم الرسول فقد اطاع الله قال تعالى قال ان
لقد يحون الله سبعون نجسك الله وقال ان الله وما يكلف
نفسه ان على النبي ايها الذي من اوصوا عليه وسلكوا
تسليما لله قايده عظيم قدره وشرف منزلته حتى على
الذي انما قال واذا اخذ الله من ان النبي لا آتيتكم
من كتاب وحيلة فمجاهد رسول مصدق الامم الذين

من كتاب وحيلة فمجاهد رسول مصدق الامم الذين
بولت نصرته قال اقرزم واخذتم على ذلكم ارضي قالوا
وقرنا قال فاشهدوا بالامم من الشاهدين واذا
شرف اعظم من خلق السموات والارض على العالمين
وسلمتم ان عليا الصلوة والارحم في الناس يدعونهم
الى الله والى دينه ويتلو عليهم انما من بهما قوم
تجدد ليعقولهم وصالحهم في كل يوم ربهم فوجدوا
عدوهم واجاز نظامهم ففهموا حكمته وحق قولهم
ادراكهم الى تصدقوه فوعدهم ونصروهم واتبعوا
النور الذي انزل معه اولئك هم المفلحون وان ذكروا
كل يوم ايماناً وفضل الله انما في صفة ايمانهم
اول ما لهم وقتلوا باهم وابناهم في نصرته والواكذلك
حتى ظهر على ارضهم وانما في كل يوم المومنين والظام
اعلم انه من دخل في ظل الحن من من شرايقه وشملت
سائر الامة وصحت في حقه نسبة الحرة والسيادة وصار

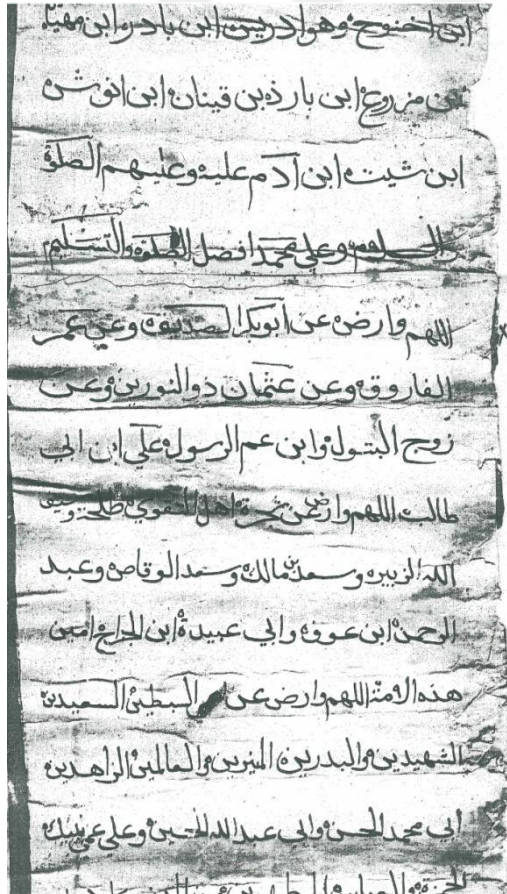
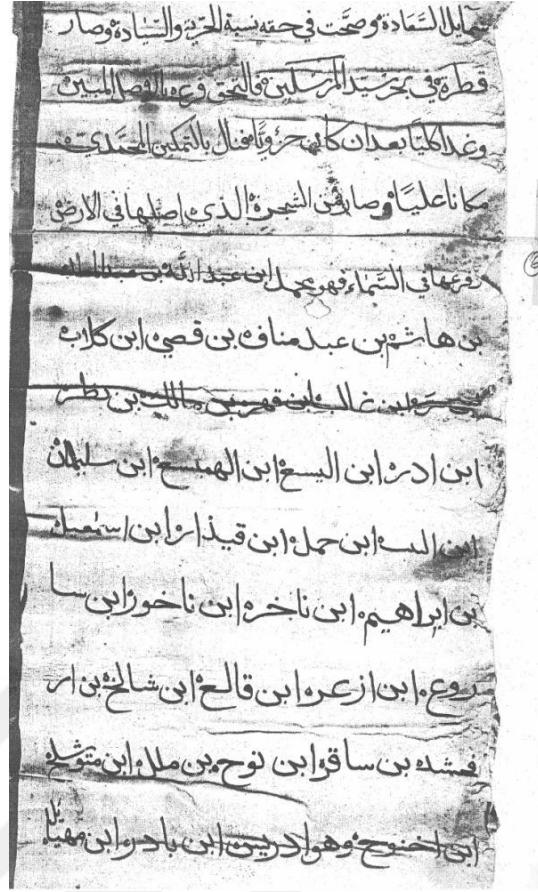
ezdadü külle yevmin imanen ve ref'za'd-dünyave emvalehüm ve katelü âbâehüm ve ebnaehüm fi nusretihî lem yezalü kezalik hatta zaharet i'lamü'l-İslam ve indeset i'lamü'l-küfri ve'z-zılam. İ'lem enne men dehale fi zıllı'l-hak emine min şerri'l-halk ve şemilethu şemaili's-saade ve sıhhat fi hakihî nisbete'l-hurriyyeti ve's-siyadeti ve sara katretün fi bahri seyyidi'l-mürselin fe'l-tehaka fer'uhu bi'l-asli'l-mübînve ğaza külliyyen ba'de en kana huzviyyen ve nale bi't-temkini'l-Muhammedî mekanen aliyyen ve sârâ mine's-şeceri'l-lezi asluha fi'l-arz ve feruhâ fi's-semâ ve huve Muhammed ibnu Abdullah b. Abdulmuttalib b. Haşim b. Abdu'l-Menaf b. Kusay b. Kulâb b.b. Ğalib b. Kahr b. Malik b. Nazr b. Azer b. Elyesa b. Hemise b.

Süleyman b. ... b. Haml b. Kayzer b. İsmail b. İbrahim b. Nahır b. Nahor b. Saru' b. Ezra' b. Kali' b. Şali' b. İrfeshde? B. Sakır b. Nuh b. Milel b. Müteveşşah b. Ahnoh b. Badir b. Mihyail b. Mezr'u b. Barzeh b. Kaynân b. Enuş b. Şit b. Adem aleyhi ve aleyhimi's-salatü ve's-selam ve ala Muhammedin efdali's-salat ve's-selam.

Allahümme ve'r-da' an Ebi Bekri's-siddîk ve an Ömeri'l-Farûk ve an Osmani zi'n-nûreyn ve an zevceti'l- betûl ve ibni ammi'r-resûl Ali ibni Ebi Talib .

Allahümme ve'r-da' an şecereti ehl-i't-takvâ Talha ve seyfu'llahi'z-Zubeyr ve Sa'd b. Malik ve Sa'd b Ebi Vakkâs ve Abdurrahman ibni Avf ve Ebi Ubeyde ibni Cerrah Emîn hazihi'l-ümmeti .

Allahümme ve'r-da' ani's-sıbteyni's-saîdeyni'ş-şehideyn ve'l-bedreyni'l-münireyn ve'l-alemeyni'z-zahideyn Ebi Muhammedi'l-

Hasan ve Ebi Abdullah el- Hüseyñ ve Ali ammi nebiyyike el-Hamza ve'l-Abbas el-Mutahhereyn mine'd-denes ve'l-ircâs kıbletü'l-islam ve'l-melazi'l-enâm ve efdali'l-a'mâm aleyhima ve ala zürriyyetihima efdalü's-salat ve's-selam ve an Fatımetü'z-Zehra'l-Betûl ve an bakiyyeti's-sahabeti ve an tabiîyn ve tebei't-tabiîn lehüm bi ihsanin ila yevmi'd-dîn .

Emma Ba'd, Fe hîne vecebe ala külli men rağıbe en yedhule fi tarîki'l-hakîkati ve's-siyadeti'l-münevvereti'ş-şerifeti ella yedhuleha la yesnüdü habesun ve nesebun müselselun muttasılun ile'n-nebiy sallallahu aleyhi ve sellem ve Ba'd, fe inne hazihi **surete'n-neseb es-seyyid Mustafa** b. Seyyid Muhammed b. Seyyid Musa b. Seyyid Mahmud b. Seyyid İyan b. Seyyid Ali b. Seyyid İsmail b. Seyyid Ahmet b. Seyyid Mustafa b. Seyyid Veli b. Seyyid İbrahim b.

Seyyid Hamza b. Seyyid Hasan b. Seyyid Ya'kub
 b. Seyyid Nasib b. Seyyid Haydar b. Seyyid
 Osman b. Seyyid Ca'fer b. Seyyid İbrahim b.
 Seyyid Satılmış b. Seyyid Halil b. Seyyid Ömer
 b. Seyyid Ali b. Seyyid Kasım b. Seyyid Haşim
 b. Seyyid Hüseyin b. Seyyid İsmail b. Seyyid Ebu
 Bekir b. Seyyid Yahya b. Seyyid Süleyman b.
 Seyyid Muhammed b. Seyyid Bedr b. Seyyid
 Abbas b. Seyyid Zübeyr b. Seyyid İmran b.
 Seyyid Aşur b. Seyyid Receb b. Seyyid
 Abdurrahman b. Seyyid Hitab b. Seyyid Yakub
 b. Seyyid Yusuf el-Kureyşî b. Seyyid Abdullah b.
 Seyyid Ca'fer b. Seyyid Ebu'l-Berekat b. Seyyid
 Ebu Abdullah b. Seyyid Şücaattin b. Seyyid
 Ya'kub b. Seyyid Mehdi b. Seyyid Abdussamet
 b. Seyyid Abdullah el-Vasik b. Seyyid Musa b.
 Seyyid Muhammed El-Hadî b. Seyyid
 Muhammed b. **Seyyid Süleyman b. Seyyid**

Ca'fer evlad-ı Muhammed Bakır evlad-ı Zeynel Abidin b. İmam Hüseyin b. İmam Ali ibnu Ebi Talib.

Ve nakalet hazihi'l-icazeti's-şerifeti'l-mübareketi bila ziyadetin vela noksan min nesebin ila neseb mine'n-nüşhati'l-atikati'l-kadime ve kani tarihihü'l-menşuretü'l-kadimeti'l-muahhare bi tarih sene ihda ve selasin ve erbea mie hazâ tarihi's-şecereti'l-atika ve nukilet haze'n-neseb mine'l-atik li havfi'l-inmihak ve tazyîki's-şacereti'l-asliyye ve tazyîi's-siyadeti's-şerife sene elf ve erbein mine'l-hicreti'n-nebeviyye ala sahibiha efdalü's-salat ve's-selam temmet ve bi'l-hayri temmet.

Lemma talakat fi hazihi's-şecereti's-şerifeti elletî nukilet min asliha bila zammin .kabiltüha ve emdaytüha bi'l-fakîr Seyyid Ahmed el kadî

مهدي بن السيد عبد الصمد بن السيد عبد الله
 العائق بن السيد موسى بن السيد محمد الهادي
 بن السيد محمد بن السيد علي بن السيد
 جعفر اولاد محمد الباقر اولاد زين العابدين بن
 الامام الحسين بن الامام علي بن ابي طالب
 رقت هذه الشجرة المباركة لزيادة ولا نقصان
 من كتابي نسب من الشجرة العتيقة القدسية
 وكان تاريخ المنشورة القديمة مؤرخ بتاريخ
 ست احدى وثلاثين واربع مائة هذا تاريخ
 الشجرة العتيقة نقلت هذا النسب من العقب
 لحرف الانحاق وتوضيح الشجرة الاصلية وتوضيح
 السيادة الشريفة من الهمة النبوية علي صاحبها
 افضل الصلوة والسلام
 سنة الف واربعمائة

Mühür (silik)

Lemma vaka nazare'l-fakir el-
 muterif bizenbihi ve't-taksîr ala hazihi's-
 şecereti min evveliha ila ahiriha ellizine
 makbulun ani'l-asli kabiltüha Seyyid
 Yusuf b. Seyyid Halil Nakibu'l-eşraf bi
 eyaleti Diyar-ı Bekr Umumen

Mühür: Yusuf Halil

ست احدى وثلاثين واربع مائة هذا تاريخ
 الشجرة العتيقة نقلت هذا النسب من العقب
 لحرف الانحاق وتوضيح الشجرة الاصلية وتوضيح
 السيادة الشريفة من الهمة النبوية علي صاحبها
 افضل الصلوة والسلام
 سنة الف واربعمائة

لما طاعت في هذه الشجرة الشريفة
 على سنة من سنة الف واربعمائة
 في تاريخ الف واربعمائة
 في تاريخ الف واربعمائة
 في تاريخ الف واربعمائة

EK-III : ARŞIV BELGELERİ

BOA, TD, nr. 32 (H.906/1500-1501)

(Karaman/Eskiil Kazası/Kureyş Melikşah Cemaati)

16

Handwritten text in Ottoman Turkish script, organized in a grid-like structure with approximately 10 columns and 10 rows. The text appears to be a list or a record of names and titles.

15

Handwritten text in Ottoman Turkish script, organized in a grid-like structure with approximately 10 columns and 10 rows. The text appears to be a list or a record of names and titles.

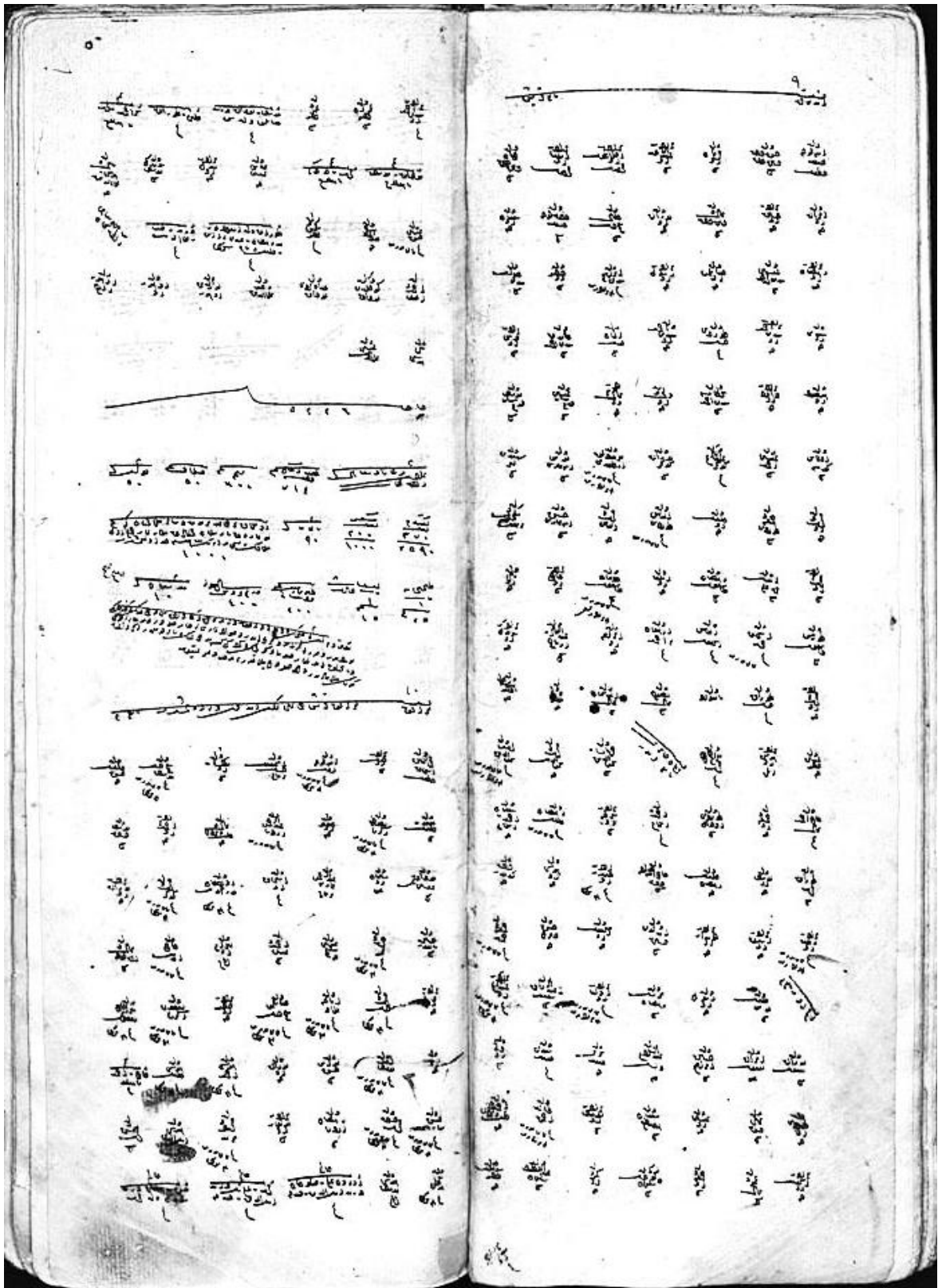
Handwritten notes and signatures are present at the top of the page, including a signature that reads "Kureyş Melikşah Cemaati".

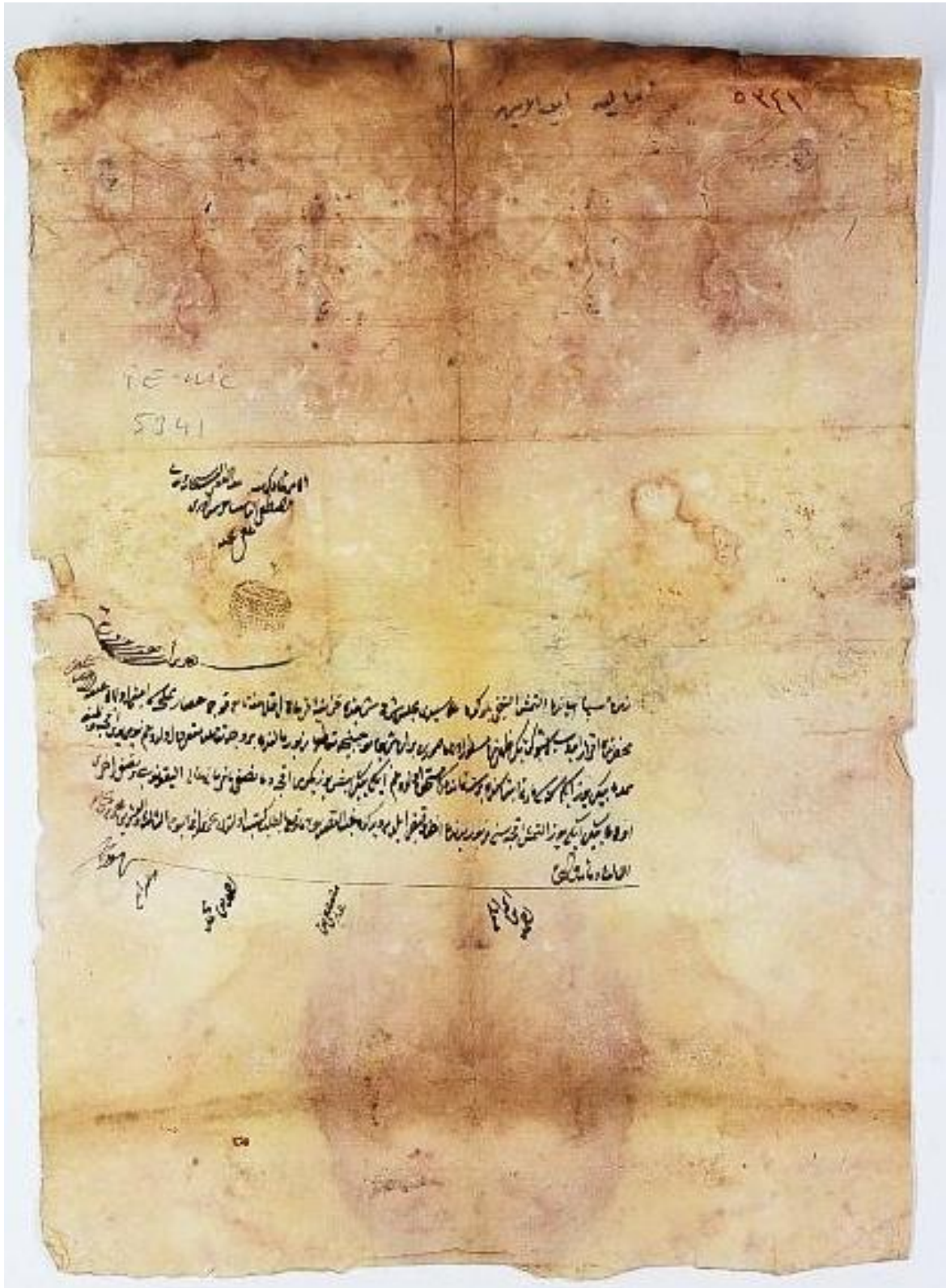
47

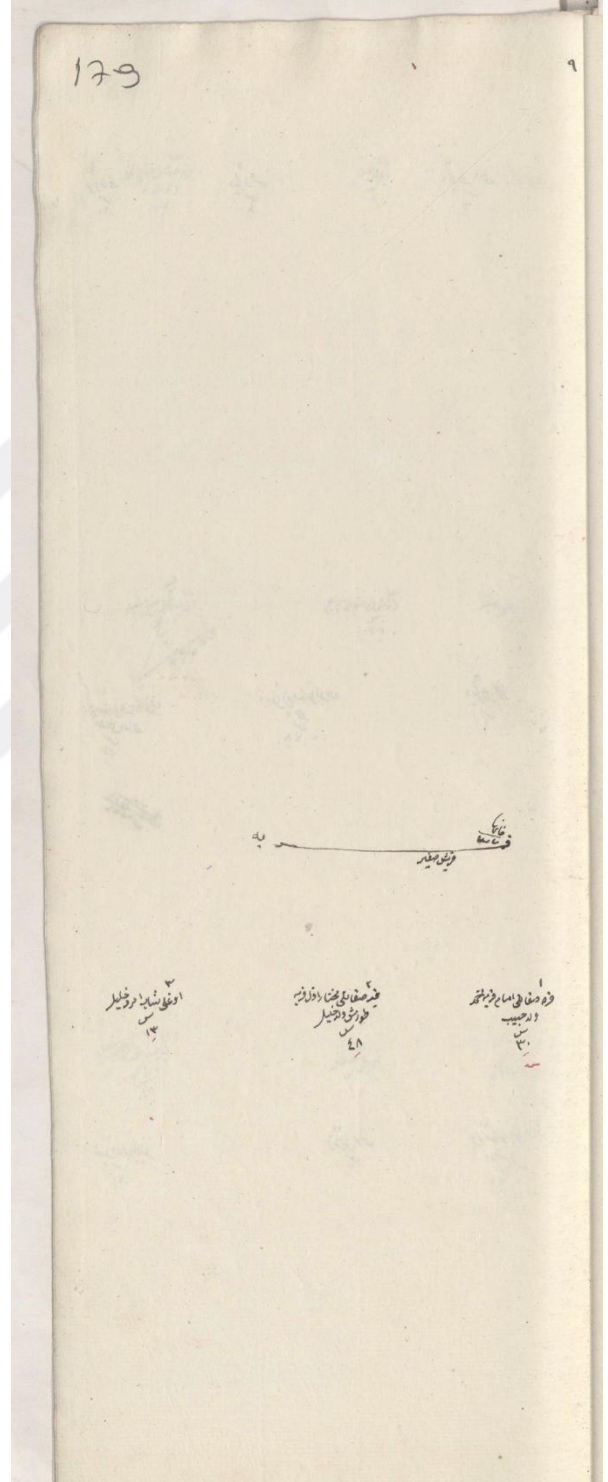
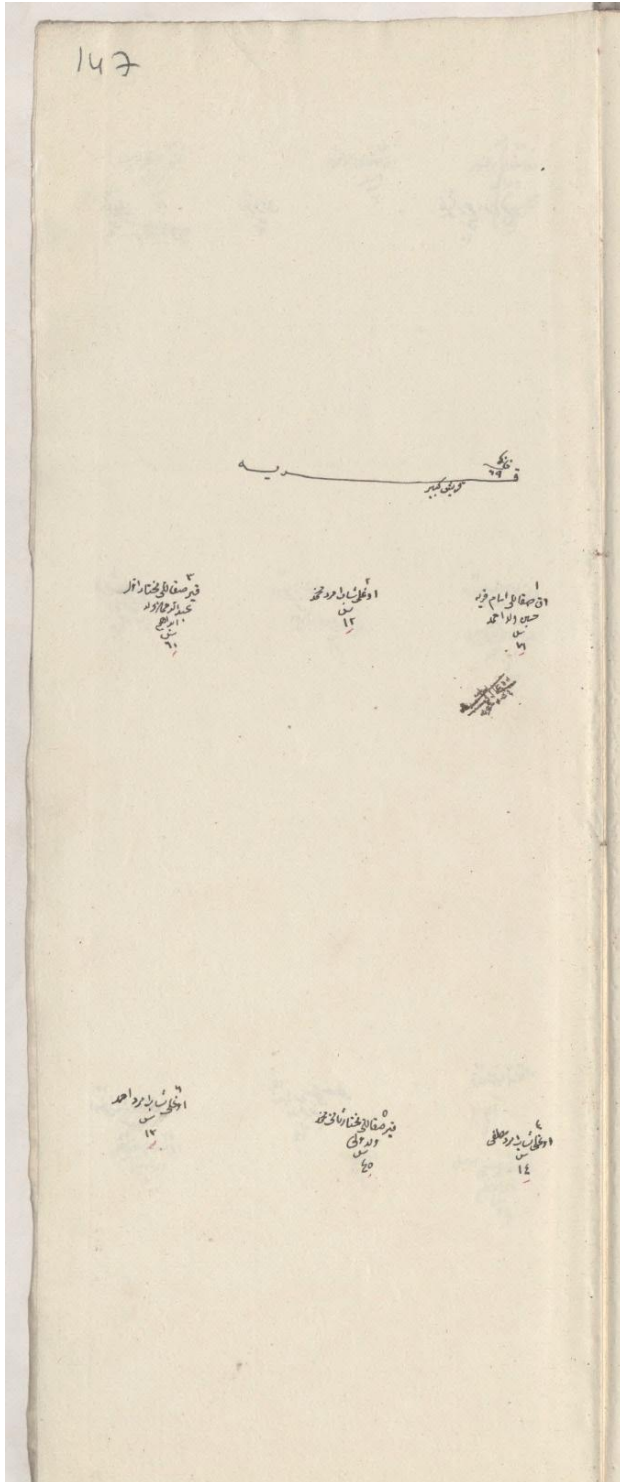
Handwritten text in Ottoman Turkish script, organized in approximately 15 columns and 15 rows. The text is dense and appears to be a list or a record of names and titles.

Handwritten text in Ottoman Turkish script, organized in approximately 15 columns and 15 rows. The text is dense and appears to be a list or a record of names and titles.

Handwritten text at the bottom of the right page.

Rumeli Vilâyet-i Şâhânesi Müfettiş-i 'Umûmîliği Huzûr-ı Sâmîsine

Devletlü Efendim Hazretleri

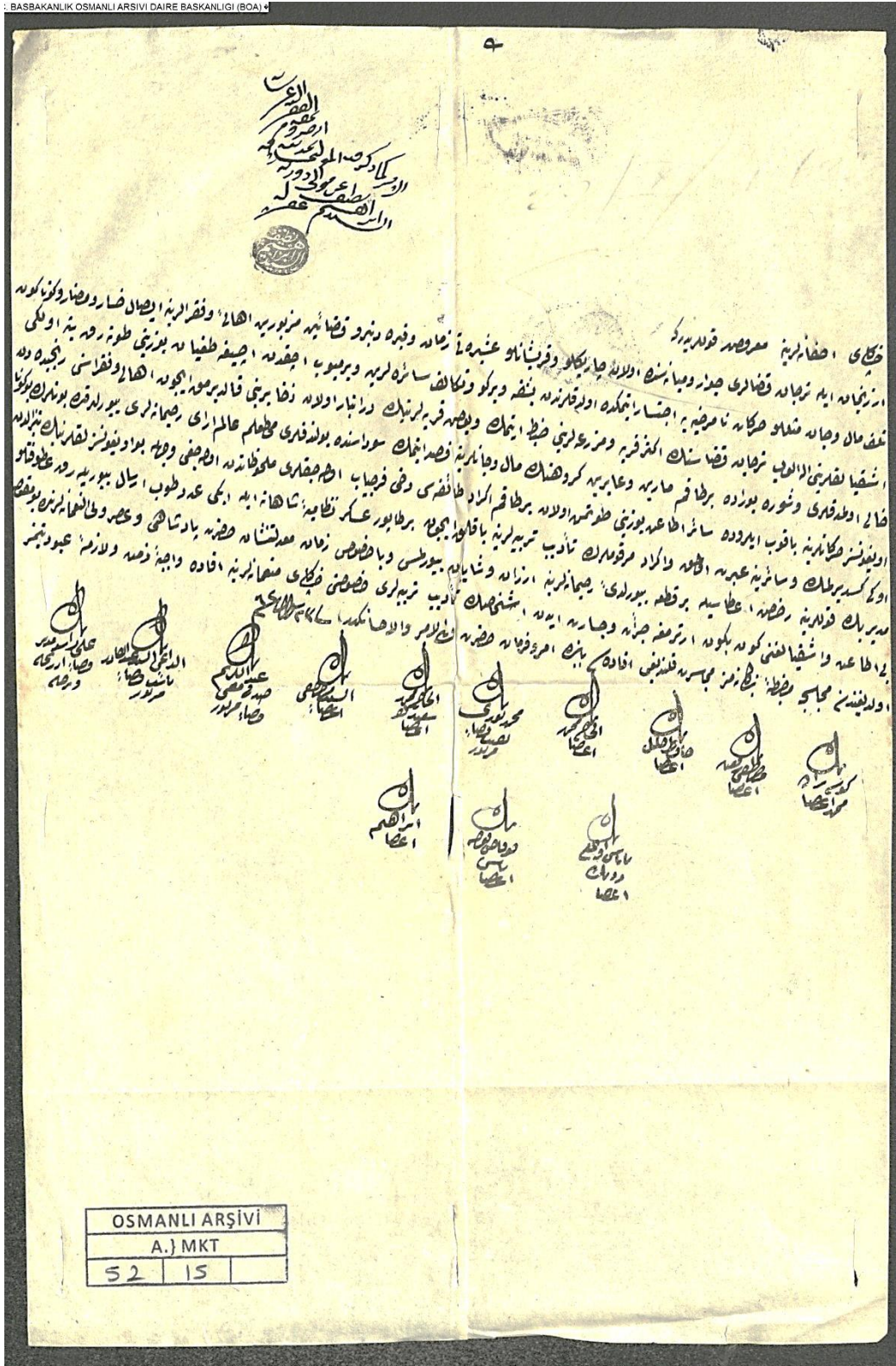
Evkâf-ı hümayûn-ı şâhâne mülhakâtından *Pirlepe*'de vâki' ashâb-ı hayrâtdan **Kureyş Bey Vakfı'nın** tevliyyeti şart-ı vâkıf mücebince *Pirlepe* Yusuf'a bâ-berât-ı 'âlîşân tevcih olunub bu kerre Yusuf'un vefâtı üzerine cihet-i tevliyyetin vâris-i münhasırı olan kızının oğlu Halil'e tevcihi muktezâ iken *Pirlepe* Kazâsı nâ'ibi tarafından cihet-i mezkûre müteveli-i merkûmun 'âmucası kızının oğlu olub hakk-ı mirâsa nâ'il olmayan Mehmed bin Ali'ye tevcihini nev'an-mâ iltizâm sûretiyle bu bâbda fetvâ ibrâzı gibi vesîle ve bahânelere mürâca'at olunmaktadır. Tevliyyet-i ma'rûzaya berât-ı 'âlîşân ile sâhib olan Yusuf'un kerîmezâdesi Bircan? ve tevliyyete ve istihkâkı derkâr olduğu hâlde niyâbet-i mezkûrece müteveli-i merhûmun 'amucası kızının oğluna tevcihi-i cihet edilmek istenilmesi şart-ı vâkıfa ve berât-ı 'âlî ile ma'delet-i seniyyeye münâfi olub tevcihin sûret-i icrâsı berât-ı 'âlîde musarrah idüğünden ve ma'a hazâ oğlum Halil'in cihet-i ma'rûzadaki hakk-ı meşrû'nun te'mîn-i mahfûziyyeti ile *Pirlepe* nâ'ibinin arzu-yı zâtisi dâ'iresinde mu'âmele ihtiyâr ve îfâsını mene'a 'adâlet-i fahîmâneleri kâfil olduğundan cihet-i mezkûre için merkûm Mehmed bin Ali hakkında hüccet-i şer'iyeye tanzîm olunmayub hakk ve 'adâlete tevfiikan oğlum Halil'e tevcihi esbâb ve vesâ'ilinin istikmâli zımnında niyâbet-i mûmâ ileyhâya tebligât-ı lâzıme îfâsına müsâ'ade-i celîleri şâyân buyurulmak bâbında emr ü fermân hazret-i men lehi'l-emrindir.

fî 30 Nisan sene 321. fî 30 Nisan sene 321.

Manastır Vilâyeti dâhilinde *Pirlepe* Kazâsı'nın Çarşu Mahallesi'nde mukîm merkûm Halil'in pederi. Bende?

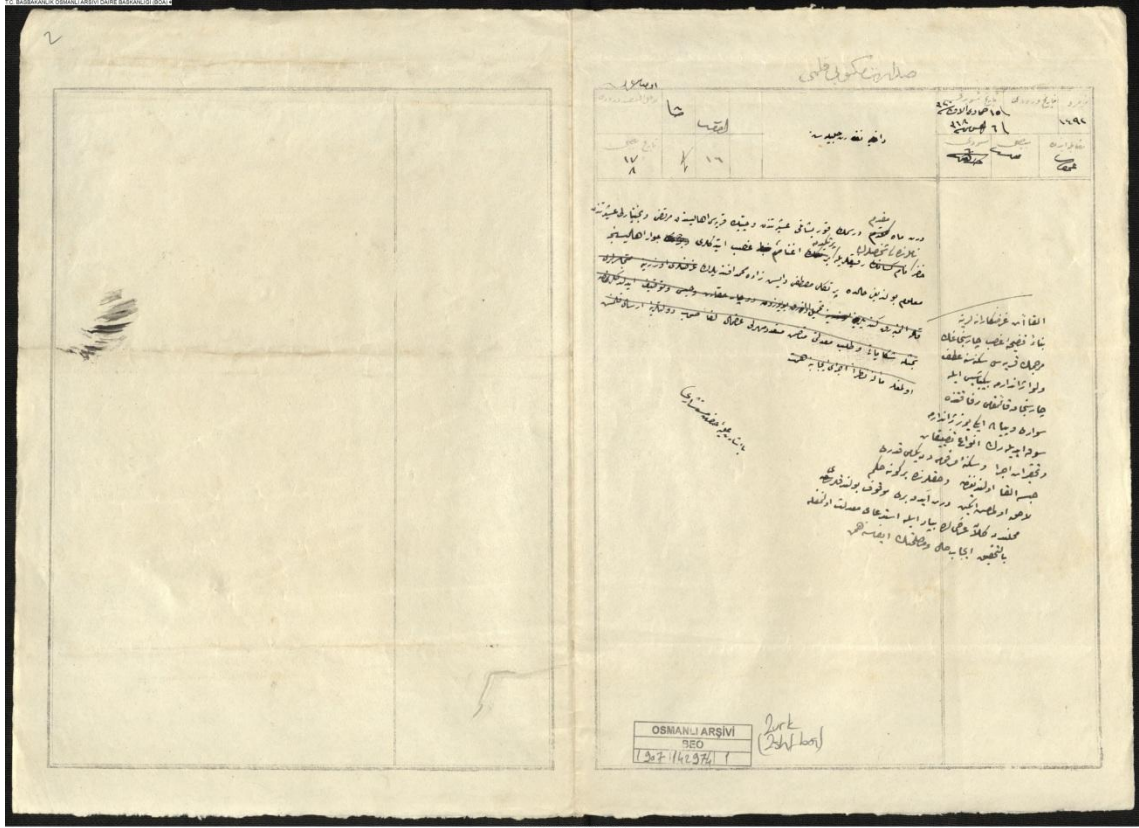
Mühür: Es-seyyid İbrahim..

Mühür: Es-seyyid İbrahim..

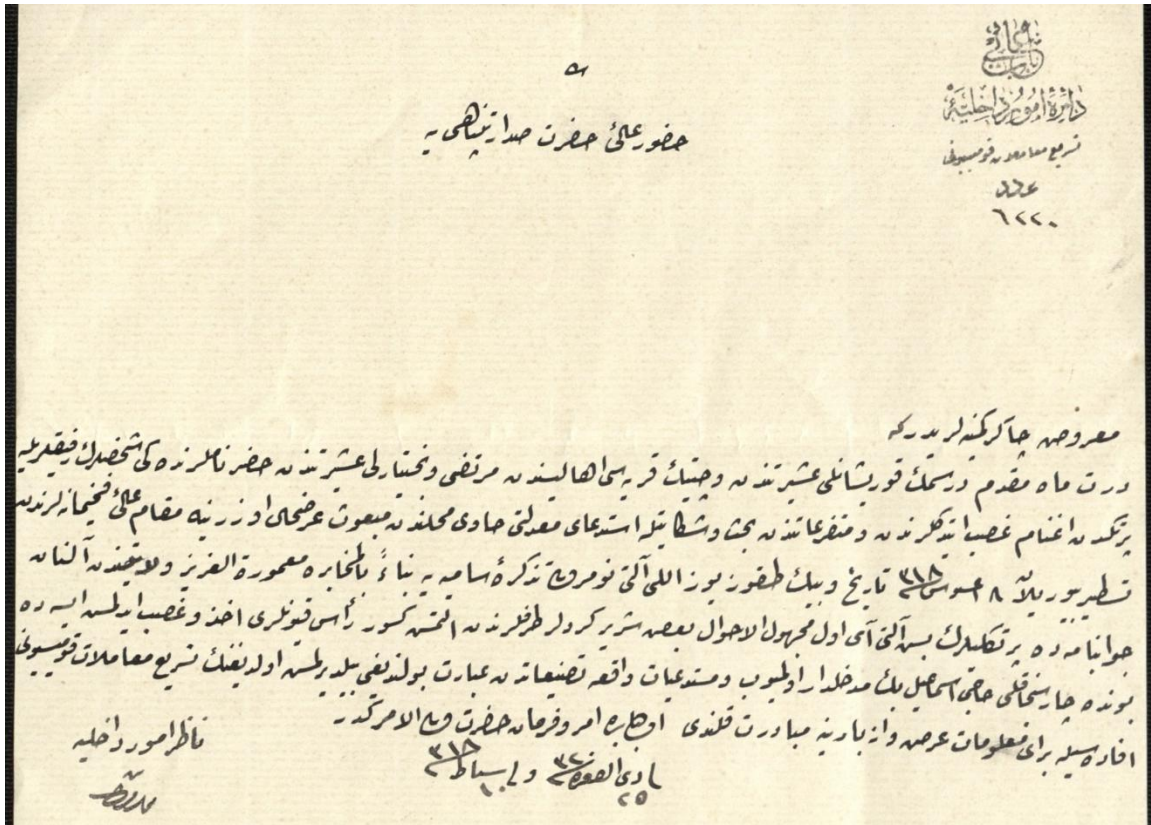

A.}MKT.00052.00015.001

(Dersim'in Kureyşanlı Aşireti'nden Murtaza ve Bahtiyarlı Aşireti'nden Hızır adlarındaki kişilerin Pertek'ten ağnam (koyun) gasb etmeleri hakkında.)

BEO.001907.142974.001

EK-IV : FOTOĞRAFLAR

Tunceli/Nazımiye/Kureyş Köyü (Kureyş'in mekanı ve etraftaki mezar taşları)

**Gaziantep/Yavuzeli/Yukarı Kayabaşı Köyü (Zırar mevki) (Kureş'in
Türbesi ve etrafındaki mezar taşları)**

Gaziantep/Yavuzeli/Bülbül Köyü (Kureş'in oğlu Sadır/Sadel Kureş'in türbesi ve etrafındaki mezar taşları)

Balıkli Göl (Kureyş'in türbesine yakın)

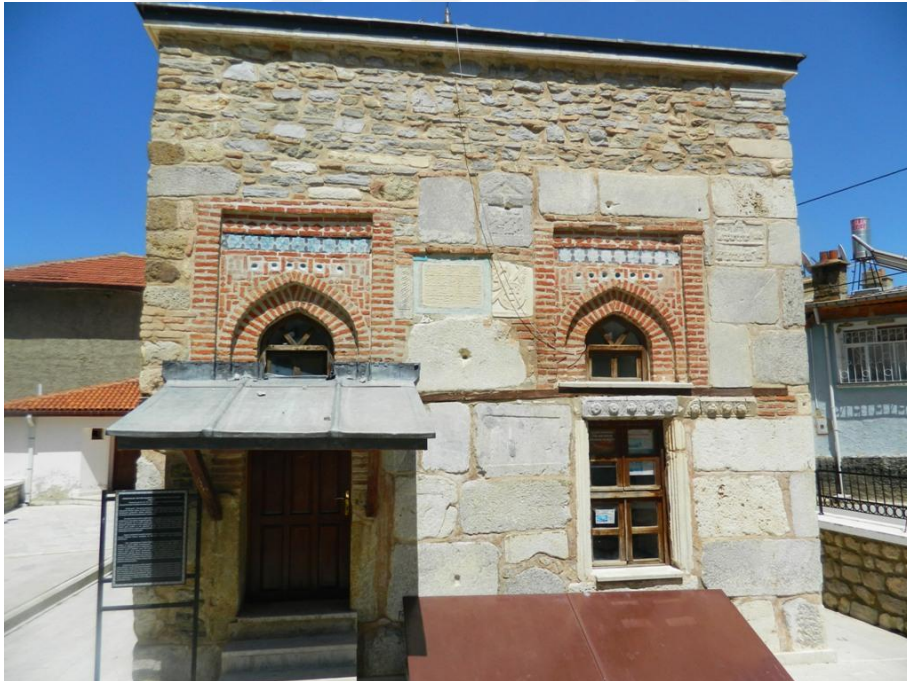

Akşehir (Seyyid Mahmud Hayrani Türbesi)

Mescit

KAYNAKÇA

ARŞİV KAYNAKLARI

I. 1. Şecere (Tunceli'de bulunan)

2. Şecere (Adıyaman Kolu'nda bulunan)

II. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı

Fon Kodu: 30-11-1-0 Yer No:290-8-4.

III. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

A. İ. (İrade)

1. İ..DA..(Divan-ı Ahkam-ı Adliye)

Dosya no: 14 Gömlek no: 599.

B. DH. (Dahiliye)

1. DH. MKT. (Mektubi Kalemi)

Dosya no: 2777 Gömlek no: 21/1

Dosya no: 1385 Gömlek no: 105

Dosya no: 1448 Gömlek no: 97

Dosya no: 2584 Gömlek no: 67

Dosya no: 2590 Gömlek no: 63/1-2

Dosya no: 1077 Gömlek no: 56/1-3

2. DH. MUİ. (Muhaberat-ı Umumiye İdaresi)

Dosya no: 64-2 Gömlek no: 20/1-12.

Dosya no: 141 Gömlek no: 3

Dosya no: 89 Gömlek no: 19/1-2

3. DH. İD. (İrade)

Dosya no: 3 Gömlek no: 81

4. DH. ŞFR. (Şifre Kalemi)

Dosya no:384 Gömlek no:51

Dosya no:531 Gömlek no:101

5. DH. TMIK.M. (Muamelat),

Dosya no: 270 Gömlek no:36

Dosya no:110 Gömlek no:19

C. BEO (Bâb-ı Âlî Evrak Odası (Arşivi) Belgeleri)

Dosya no: 1907 Gömlek no: 142974/1-4
Dosya no: 2687 Gömlek no: 201486; 201482
Dosya no: 2433 Gömlek no: 182421/1-4

D. HAT (Hatt-ı Hümayûn Tasnifi)

Dosya no: 727 Gömlek no: 34631

E. A.} (Sadaret)

1. A.MKT. (Mektubi Kalemi Evrakı)

Dosya no: 52 Gömlek no: 15
Dosya no: 234 Gömlek no: 61/1-2

2. A.MKT. MHM. (Mühimme Kalemi Evrakı)

Dosya no: 657 Gömlek no: 32

3. A.MKT.DV. (Deavi Evrakı)

Dosya no: 2 Gömlek no: 59
Dosya no:117 Gömlek no:48/1-3

4. A.MKT.UM. (Umum Vilayet Evrakı)

Dosya no:416 Gömlek no:37/1-2
Dosya no:49 Gömlek no:10

F. C.. (Cevdet)

1. C..EV.. (Evkaf)

Dosya no: 642 Gömlek no: 32363
Dosya no: 620 Gömlek no: 31293

2. C..SM.. (Saray)

Dosya no: 60 Gömlek no: 3030

G. TFR. I..ŞKT. (Teftişat-ı Rumeli Evrakı (Rumeli Müfettişliği) Arzuhaller)

Dosya no: 64 Gömlek no: 6389

H. MF.MKT (Maarif Nezareti Mektubi Kalemi)

Dosya no: 998 Gömlek no: 74

İ. İE. (İbnülemin)

1. İ. İE.EV. (Vakıf)

Dosya no: 38 Gömlek no: 4359
Dosya no: 39 Gömlek no: 4509

2. İE.EM. (Maliye)

Dosya no: 57 Gömlek no: 5341/1-6

Dosya no: 97 Gömlek no: 9172

3. İE.ŞKRT. (Şükr ü Şikayet)

Dosya no: 6 Gömlek no: 537

K. Y..A...RES. (Yıldız Resmi Maruzat)

Dosya no: 152 Gömlek no: 94/1-4

L. D..BŞM. (Bâb-ı Defteri Başmuhasebe)

Dosya no: 4131 Gömlek no: 111/1-2

III. Tahrir Defterleri

nr. 32. (Karaman, H.906 (1500-1501))

nr. 1061 (Karaman, H.928)

nr. 117 (Ankara, H.929)

nr. 116 (Maraş, H.971)

nr. 76 (Ankara, H.979)

nr. 146 (Akşehir, H.992)

nr. 149 (Konya, H.992)

nr. 636 (Karaman, H.1000)

IV. ML. VRD. Temettuat Defterleri

nr. 17598 (Ankara, H.1260-61)

nr. 117 (Ankara, H.1261)

nr. 1108 (Ankara, H.1261)

nr. 15998 (Ankara/Bala, H.1261)

nr. 9491 (Uşak, H.1261)

nr. 8670 (Kütahya, H.1261)

nr. 9627 (Akşehir, H.1261)

V. Nüfus Defterleri

Konya Eyaleti

nr. 3396 (H.1254)

nr. 3398 (H.1256)

nr. 3399 (H.1259)

Karaman Eyaleti

nr. 3480 (H.1246)

VI. MAD (Maliyeden Müdevver Defter)

nr. 6185 (Karaman, H.1009)

nr. 5512 (Konya, H.1052)

VII. A.DFE.d. (Bâb-ı Âsafî Defterhâne-i Âmire Defterleri)

nr. 667 (Karaman, H.924)

VIII. Salnameler

Hüdavendigâr Salnamesi-19, H.1310/1892/93.

YAYINLANMIŞ ARŞİV KAYNAKLARI

I. Muhasebe Defterleri

166 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1995.

387 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Karaman ve Rum Defteri (937/1530)-I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1996.

438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri (937/1530)-I, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 1993.

II. Tahrir Defterleri

373 Numaralı 'Ayntâb Livâsı Mufassal Tahrir Defteri (950/1543), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara 2000.

KAYNAK VE TETKİK ESERLER

Afif Abdu'l-fettah Tabbara, "Hz. İbrahim (A.S)", Ter. Mehmet Aydın, *A.Ü. İ.F.D.*, C.24, S.1, ss.547-582, Ankara, 1981.

Ahmet Cevdet Paşa, *Peygamberler Tarihi ve Hz. Muhammed'in Hayatı*, Sadeleştiren: Zekeriya Akman, Ankara, Elips Kitap Yayınları, Mayıs 2013.

Ahmet Eflâkî, *Âriflerin Menkıbeleri - II*, İkinci Basılış, çev. Tahsin Yazıcı, İstanbul, M.E.B. Yayınları, 1966.

Aka, İsmail, *Timurlular Devleti Tarihi*, Ankara, Berikan Yayınları, 2010.

Akgül, Suat, *Amerikan ve İngiliz Raporları Işığında Dersim*, İstanbul, Yaba Yayınları, Aralık 2009.

- Ali Kemali, *Erzincan*, Resimli Ay Matbaası, 1932.
- Antranik, *Dersim Seyahatname*, çev. Payline Tomasyan, İstanbul, Aras Yayınları, 2012.
- Aşan, Muhammed Beşir, *Elazığ, Tunceli ve Bingöl İllerinde Türk İskân izleri (XI-XIII. Yüzyıllar)*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1992.
- Âşıkpaşazâde Tarihi (Tevârih-i Âl-i Osman)*, Matba-i Âmire, İstanbul, 1332.
- Aşiretler Raporu*, İstanbul, Kaynak Yayınları, Haziran 2014.
- Avcı, Casim, "Kureyş (Benî Kureyş)", *DİA*, Cilt: 26, yıl: 2002.
- Bayar, Muharrem, "Seydi Mahmud Hayrani Hazretleri (?-667/1269)", *Pervasisız*, (yerel gazete), Akşehir, 27 Şubat – 6 Mart 1992.
- Bingöl, Muş/Varto Yörelerinde Ocaklar, Oymaklar ve Boylarla İlgili Araştırma Sonuçları*, Gıyasettin Aytaş (Editör), Ankara, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Merkezi Yayınları, 2010.
- Bozer, Rüstem, *15. Yüzyılın Ortasına Kadar Anadolu Türk Sanatında Ahşah Kapılar*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. SBE Arkeoloji ve Sanat Tarihi, Ankara, 1992.
- Boztepe, Sinan, *Kureyşan Ocağı*, İstanbul, Ekim 2009.
- Bulduk, Üçler, "Dede Korkut, Oğuz Elleri ve Kafkaslar", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 18, Sayı: 29, 1996.
- Burslan, Kıvameddin, *Irak ve Horasan Selçukluları Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.
- Buzpınar, Ş. Tufan, "Nakîbüleşraf", *DİA*, Cilt: 32, yıl: 2006.
- Caunce, Stephen, *Sözlü Tarih ve Yerel Tarihçi*, çev. Bilmez Bülent Can, Alper Yalçınkaya, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Nisan 2001.
- Cebecioğlu, Ethem, "Mahmûd-ı Hayrânî", *DİA*, Cilt:27, yıl: 2003.
- Cengiz, Seyfi, *Dersim ve Zaza Tarihi Sözlü Gelenek ve Tarihsel Gerçek (BÖLÜM I + II)*, s.144-145, <http://documents.tips/documents/dersim-ve-zaza-tarihi-seyfi-cengiz.html>, (E.T.08.06.2016).
- Cumhuriyet Arşivi, *Bakanlıklararası Tayin Daire Başkanlığı, Fon Kodu: 30-11-1-0, Yer No:290-8-4*.
- Cüveyni, *Tarih-i Cihangüşa*, C.III, çev. Mürsel Öztürk, Ankara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988.
- Çağatay, Neşet, "Hz. Muhammed'in Soyu, Çocukluğu ve Gençliği", *A.Ü.İ.F.D.*, C.9, S.1, s.119-137, Ankara, 1960.

Çağatay, Neşet, *İslam Dönemine Dek Arap Tarihi*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1989.

Çakır, İbrahim Etem, "Uşak Kazâsı (1676 tarihli Avârız Defterine göre)", OTAM (Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi), Sayı: 28, Yıl: 2010, s.27-47.

Çelikkol, Yaşar *İslâm Öncesi Mekke*, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2014.

Çem, Munzur, *Dersim Merkezli Kürt Aleviliği*, İstanbul, Vate Yayınları, 2010.

Çetinkaya, Nihat, *Kızılbaş Türkler Tarihi, Oluşumu ve Gelişimi*, Ankara, Kripto Yayınları, Ekim 2014.

Danık, Ertuğrul, *Dersim'in Siyasi Tarihi*, İstanbul, Kalkedon Yayınları, 2014.

Danık, Ertuğrul, *Koç ve At Şeklindeki Tunceli Mezartaşları*, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1993.

Demir, Alpaslan, "İki Şecere Üzerine Birkaç Söz: Şeyh Mahmudü'l-Kebir Ya Da Derviş Beyaz Kimdir?", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı 25 (2003)

Demiralp, Yekta, "Seyyid Mahmûd-ı Hayrânî Türbesi", *DİA*, Cilt:37, yıl: 2009.

Dersim Jandarma umum Kumandanlığı Raporu (1932), İstanbul, Kaynak Yayınları, Temmuz 2012.

Dersim Raporu, Yay. Haz. İzzeddin Çalışlar, İstanbul, İletişim Yayınları, 3. Baskı, 2010.

Doğu Anadolu'da Toplumsal Mühendislik Dersim-Sason (1934-1946), İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2010.

El-Câhiz, *Hilâfet Ordusunun Menkıbeleri Ve Türklerin Faziletleri*, çev. Ramazan Şeşen, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, 1998.

Erseven, İlhan Cem, *Çerağ-ı Ruşen Alevilik-Bektaşılık Üzerine Çeviri Yazılar*, Ankara, Ürün Yayınları, 2012.

Ertürk, Volkan, *XVI. Yüzyılda Akşehir Sancağı*, İstanbul, Atı Yayınları, 2011.

Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnamesi*, Cilt:1, Birinci Baskı, Akdam Matbaası Dersaadet, 1314.

F. Buhl, "Abdullah", *İA, MEB*, Cilt:1, İstanbul, 1978.

F. Buhl, "Abdülmuttalib", *İA, MEB*, Cit:1, İstanbul, 1978.

Fırat, M. Şerif, *Doğu İlleri ve Varto Tarihi*, İstanbul, IQ Kültür Sanat Yayınları, Kasım 2007.

- Fırat, Mustafa, *Siyasi Bir Cinayetin Anatomisi Mehmet Şerif Fırat Olayı ve Kürt Sorunu*, İstanbul, IQ Yayınları, Şubat 2010.
- Fr. Buhl, "Haşim", *İA, MEB*, Cilt:5/I, İstanbul, 1987.
- Fr. Buhl, "Muhammed", *İA, MEB*, Cilt:8, 3. Basılış, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1979.
- G. Levi Della Vida, "Kusay", *İA, MEB*, Cilt:6, İstanbul, 1977.
- Gelibolulu Mustafa Âli, *Kühü'l-Ahbâr*, Cilt:I, Tıpkı Basım, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2009.
- Gömeç, Saadettin, *Kök Türk Tarihi*, 3. Baskı, Ankara, Berikan Yayınları, 2009.
- Gömeç, Saadettin, *Şamanizm ve Eski Türk Dini*, Ankara, Likya Yayınları, Ekim 2008.
- Gömeç, Saadettin, *Türk Destanlarına Giriş*, Ankara, Akçağ Yayınları, 2009.
- Görgü, Zeki, *Yazılı ve Sözlü Anlatımlarda Seyyid Mahmud Hayrani Hayatı ve Şeceresi*, İstanbul, 2014.
- Görgü, Zeki, *Yazılı ve Sözlü Anlatımlarda Seyyid Mahmud Hayrani*, Kalan Yayınları, Ankara, 2004.
- Gündoğdu, Cihangir, Vural Genç, *Dersim'de Osmanlı Siyaseti*, İstanbul, Kitap Yayınları, Mart 2013.
- Gündüz, Tufan, *Son Kızılbaş Şah İsmail*, Yeditepe Yayınları, İstanbul, 2015.
- H. Lammens, "Kureyş", *İA, MEB*, Cilt:6, İstanbul, 1977.
- Hadiboğlu, Mehmed Said, *Hilafetin Kureyşliliği*, Ankara, Otto Yayınları, Mayıs 2011.
- Halaçoğlu, Yusuf, *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar (1453-1650)*, Togan Yayıncılık, İstanbul, 2011, Cilt: I-VI.
- İbnü'l-Esir, *El Kâmil Fi't-Tarih*, Cilt: 1,7-10, Ter.: Ahmet Ağırakça..., İstanbul, Hikmet Yayınları, 2008.
- İdris-i Bitlisî, *Selim Şah-Nâme*, çev. Hicabi Kırlangıç, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 2001.
- İnalçık Halil, *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, Nisan 2007.
- İpek, Yasin, *Şiadan Kızılbaşlığa Türklerde Alevilik*, İstanbul, Ekim Yayınları, 2014.
- Kalafat, *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara, Berikan Yayınları, 2010.

- Kalafat, Yaşar, *Türk Etnolojisinde Zazalar*, Ankara, Berikan Yayınları, 2015.
- Karadeniz, Hasan Basri, *Atçeken Oymakları (1500-1642)*, Basılmamış Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi SBE, Kayseri, 1995.
- Kâşgarlı Mahmud, *Divanü Lûgat-it Türk*, Birleştirilmiş Birinci Baskı (Cilt I-II-III), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 2013.
- Kaya, Ali, *Başlangıcından Günümüze Dersim Tarihi*, İstanbul, Demos Yayınları, 2010.
- Kehl-Bodrogi, Krisztina, *Kızılbaşlar/Aleviler*, Almanca'dan çev. Oktay Değirmenci, Bilge Ege Aybudak, İstanbul, Ayrıntı Yayınları, 2012.
- Kılıç, Rüya, *Osmanlıda Seyyidler ve Şerifler*, 7. Basım, İstanbul, Kitap Yayınları, Ekim 2016.
- Kister, M.J, *İlk Dönem İslam Tarihi Üzerine Makaleler*, Der. Ali Aksu, Ankara, Ankara Okulu Yayınları, 2014.
- Köprülü, M. Fuad, "Bektaşî", *İA, MEB*, Cilt:2, 5. Baskı, İstanbul, 1979, s. 461-464.
- Köprülü, M. Fuad, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar*, Akçağ Yayınları, 11. Baskı, Ankara, 2009.
- Köprülü, Orhan F., "Abdal Musa", *DİA*, Cilt: 1, yıl: 1988.
- Köylerimiz (1 Mart 1968 gününe kadar)*, Ankara, T.C. İçişleri Bakanlığı İller İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları, 1968.
- Kur'an-ı Kerim ve Türkçe Meali* (Yaşar Nuri Öztürk), İstanbul, Yeni Boyut Yayınları, Nisan 2016.
- Küçük, Gazi, *Dersim'de bir Seyyidler Köyü Seyidan (Seyyid Savun Ocağı'nın Tarihçesi)*, İstanbul, 2013.
- Merçil, Erdoğan, *Gazneliler Devleti Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2007.
- Mesudî, *Murûc Ez-Zeheb (Altın Bozkırlar)*, çev. Ahsen Batur, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011.
- Mesudi, *Mürûc ez-Zeheb*, C.II, 5. Baskı, Hazırlayan: Muhammed Yahyaeddin Abdülhamid, Beyrut, Darülfıkr Yayınları, 1393 (1973).
- Muhammed Gazalî, *Fıkhı's Sîre Resulullah'ın Hayatı*, Risale, İstanbul, 2014.
- Muhammed Hamidullah, "El-İlâf Veya İslamdan Önce Mekke'nin İktisadi-Diplomatik Münasebetleri", çev. İsmail Cerrahoğlu, *A.Ü.İ.F.D.*, C. 9, S. 1, ss.213-222, 1961.

Muhammed İbn İshâk, *Kitâbü's-Siyer ve'l-Meğazî (Hz. Peygamber'in Hayatı ve Gazveleri)*, Tahkik: Süheyl Zekkâr, çev. Ali Bakkal, İstanbul, İlk Harf Yayınları, Eylül 2013.

Nuri Dersimi, *Kürdistan Tarihinde Dersim*, İstanbul, Dam Yayınları, Mart 2014.
Ocak, Ahmet Yaşar, "Ebü'l-Vefâ El-Bağdâdî", *DİA*, Cilt:10, yıl:1994.

Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevî ve Bektaşî İnançlarının İslâm Öncesi Temelleri*, 10. Baskı, İstanbul, İletişim Yayınları, 2013.

Özkök, Bürhan, *Osmanlılar Devri'nde Dersim İsyanları*, İstanbul, Askeri Matbaa, 1937.

Rumlu Hasan, *Şah İsmail Tarihi (Ahsenü't-Tevârih)*, çev. Cevat Cevan, Ardıç Yayınları, Ankara, 2004.

Sarıkaya, Mehmet Saffet, "Hızırnamenin Bektaşiliğe Dair Malumatı ve Hızırname Çerçevesinde Bektaşî Kültüründe Hızır İnancı", *2. Uluslararası Türk Kültür Evreninde Alevilik ve Bektaşilik Bilgi Şöleni*, Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Merkezi, Ankara, 17-18-19 Ekim 2007.

Sevim, Ali, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1995.

Seyit Derviş Tur, *Erkânname Aleviliğin İslam Yorumu ve Alevi Erkanları*, İstanbul, Can Yayınları, 2012.

Sezen, Tahir, *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla)*, Ankara, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2006

Sîret-i İbn-i Hişam, C.I, Ter. Hasan Ege, İstanbul, Kahraman Yayınları, 2006.

Stier, Roy E., *Muhteşem Savaşçı Timurlenk*, Ankara, Elips Yayınları, Ocak 2008.

Sümer, Faruk, *Oğuzlar (Türkmenler)*, 5. Baskı, İstanbul, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları, 1999.

Sümer, Faruk, *Safevî Devletinin Kuruluş ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*, Ankara Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1999.

Şemseddin Sami, *Kamûsî Türkî*, İstanbul, Çağrı Yayınları, 2006.

Şerafeddin Han, *Şerefname II/I (4)*, Notlar-Açıklamalar: François Bernard Charmoy, Fransızcadan çev. Rıza Katı, İstanbul, Yaba Yayınları, Mayıs 2010.

Şeşen, Ramazan, *İslâm Coğrafyacılara Göre Türkler ve Türk Ülkeleri*, TTK, Ankara, 2001.

Şikâri'nin Karamanoğulları Tarihi, M. Ferid Uğur (Transkript eden), Konya Halkevi Tarih ve Müze Komitesi Yayınları: Seri 1, Sayı 2, 1946.

Takiyüddin Ahmet b. Ali b. el-Makrizî, "Ehl-i Beyt'in Fazileti", çev. M. Mahfuz Söylemez, *A.Ü.İ.F.D.*, C.XLIII, S.2, 2002, ss.413-447.

Tapper, Richard, *İran'ın Sınır Boylarında Göçebeler Şahsevenlerin Toplumsal ve Politik Tarihi*, çev. F. Dilek Özdemir, Ankara, İmge Kitabevi Yayınları, Mayıs 2004.

Tarih-i Taberî, C. I, III, Tercüme: M. Faruk Gürtunca, Sağlam Yayınevi Yayınları, İstanbul, (tarihsiz).

Tarih-i Yakubi, Mütercim: Muhammed İbrahim Ayeti, Tahran, 1382.

Taş, Kibar, "Tunceli/Dersim'in Osmanlı Hâkimiyetine Girişi ve Osmanlı'nın XVI. Asırdan İtibaren Sınırları İçindeki Kızılbaşlara Karşı Tutumu Ve Bunun Dersim'e Etkisi", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı:76, Kış 2015, s.79-108.

Taştemir, Mehmet, *XVI. Yüzyılda Adıyaman (Behisni, Hisn-ı Mansur, Gerger, Kahta) Sosyal ve İktisadi Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1999.

Tur, Seyyid Derviş, *Erkânname*, İstanbul, Can Yayınları, 2012.

Türkay, Cevdet, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar*, İşaret Yayınları, İstanbul, 2005.

Türkdoğan, Orhan, *Türk Toplumunda Zazalar ve Kürtler*, İstanbul, Timaş Yayınları, 2010.

Uluğ, Naşit Hakkı, *Derebeyi ve Dersim*, İstanbul, Kaynak Yayınları, Eylül 2011.

Uluğ, Naşit Hakkı, *Tunceli Medeniyete Açılıyor*, İstanbul, Kaynak Yayınları, Mayıs 2007.

Uyumaz, Emine, *Sultan I. Alâeddîn Keykubad Devri Türkiye Selçuklu Devleti Siyasî Tarihi (1220-1237)*, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, I. Cilt, 8. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, III. Cilt, I. Kısım, 6. Baskı, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 2003.

Velâyetnâme (yazma nüsha), müstensih: Mehmed bin Derviş Mustafa, Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi, Yer No: Y.I/0017, Halep, Şevval 1225.

Ya'kubî, *Kitâbu'l-Buldan (Ülkeler Kitabı)*, çev. Murat Ağarı, İstanbul, Ayışığıkitapları, Aralık 2002.

Yalçın, Alemdar ve Hacı Yılmaz "Kureyşan Ocağı Hakkında Bazı Yeni Bilgiler", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, Sayı 23, 2002.

Yalçın, Alemdar ve Hacı Yılmaz, *Anadolu'da Bir Oymağın Kültürel Kodları Koreşanlılar*, Ankara, Gece Kitaplığı Yayınları, Şubat 2017.

Yaman, Ali, *Kızılbaş Alevi Ocakları*, Ankara, Elips Yayınları, 2006.

Yeşiltuna, Serap, *Devletin Dersim Arşivi*, İstanbul, İleri Yayınları, Ocak 2012.

Yıldız, Mehmet, *Dersim'in Etno-Kültürel Kimliği ve 1937-1938 Tertelesi*, İstanbul, Chiviyazıları Yayınları, 2014.

Yılmazçelik, İbrahim, *Osmanlı Devleti Dönemi'nde Dersim Sancağı*, 1. Baskı, Ankara, Kripto Yayınları, Şubat 2011.

Yörükan, Yusuf Ziya, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, İstanbul, Ötüken Yayınları, 2015.

Yörükan, Yusuf Ziya, *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*, Ankara, Yol Yayınları, Kasım 2005.

Yusuf Has Hâcib, *Kutadgu Bilig*, 7. Baskı, Çeviri: Reşid Rahmeti Arat, Ankara, Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1998.

Zelyut, Rıza, *Dersim İsyancıları Seyyid Rıza Gerçeği*, 11. Baskı, Ankara, Kripto Yayınları, Aralık 2011.

Zelyut, Rıza, *Türk Aleviliği Anadolu Aleviliğinin Kültürel Kökenleri*, Ankara, Kripto Yayınları, Şubat 2014.

www.koylerimiz.info

http://koyu.com.tr/ilce/Erzincan,_Uzumlu

http://koyu.com.tr/ilce/Karaman,_Ayranci

<http://tdk.gov.tr/>

https://tr.wikipedia.org/wiki/A%C4%9Fa%C3%A7beyli,_Sivasl%C4%B1

<http://www.aslanapa.gov.tr/kureysler> (E.T.22.04.2017).

<http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=502> E.T. 6.12.2016).

<http://www.ekrembugraekinci.com/makale.asp?id=502> E.T. 6.12.2016).

http://www.koyumuz.net/hava_durumu-31896-Sivasli-Agacbeyli

(E.T.20.04.2017).

<http://www.tuik.gov.tr> (E.T.03.05.2017).

<https://www.youtube.com/watch?v=hVvS6D3JzUE> , (E.T.16.05.2017).

DİZİN

- Abaka Han, 102
Abdal Musa, 6, 7, 9, 10, 95, 105, 108,
195, 204, 206, 209, 294
Adana, 71
Adıyaman, iv, 4, 5, 9, 10, 13, 55, 57, 76,
77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 86, 96,
106, 107, 108, 115, 128, 134, 138,
139, 148, 175, 183, 195, 196, 205,
206, 208, 209, 210, 211, 213, 214,
259, 287, 296
Ağaçbeyli (Uşak), 75
Ak Alilü (cemaat), 66
Ak-Sakallı, 87, 179
Akşehir, iv, 2, 3, 5, 7, 10, 55, 56, 61, 62,
70, 71, 74, 78, 79, 80, 82, 83, 84, 85,
99, 103, 106, 107, 109, 131, 132,
133, 134, 135, 136, 137, 146, 175,
176, 195, 196, 205, 209, 210, 214,
285, 289, 291, 292, 302, 303
Alaeddin Keykubad, 5, 6, 8, 10, 14, 46,
53, 83, 89, 91, 93, 94, 101, 106, 107,
122, 123, 124, 125, 127, 130, 131,
134, 135, 136, 138, 139, 140, 141,
142, 143, 145, 174, 177, 186, 187,
215
Alayundlu, 65, 66
Ali Çavuş, 152, 154
Ali Gah, 154, 155, 187
al-karısı (al bastı), 162
Amine, 26
Ankara, i, ii, 2, 5, 8, 10, 11, 12, 14, 17,
18, 22, 23, 30, 31, 32, 35, 36, 37, 38,
39, 47, 48, 50, 51, 54, 55, 56, 58, 60,
62, 64, 65, 67, 70, 72, 74, 77, 79, 88,
89, 90, 98, 99, 104, 105, 106, 108,
125, 127, 132, 133, 146, 153, 160,
162, 165, 166, 169, 170, 171, 203,
208, 210, 222, 259, 289, 290, 291,
292, 293, 294, 295, 296, 297
Arilli (aşiret), 152, 153, 206
Artuk Beğ, 84
Aslanapa İlçesi, 74
Avşar, 66
Baba İlyas, 105
Baba Mansur, 52, 76, 81, 93, 98, 103,
115, 182
Baba Mansurlar, 44, 52, 149
Bağdad, 38, 91, 123, 141, 223, 230,
231, 232, 233
Bağdat, 38, 39, 49, 51, 118, 119, 120,
126, 130, 223
Bağın, 76, 81, 84, 89, 91, 123, 125, 130,
138, 139, 186, 194, 196, 208, 215
Bağın Kalesi, 84, 89, 194, 196, 208
Bala Kasabası, 70
Balaban Nahiyesi, 152
Balkanlar, 75
Bartın, 71
Baş Kuyu, 61
Başköy Karyesi, 151
Bayad, 66
Baybars, 102
Bayburd Cemaati, 62
Bayburd Kazası, 62
Bayındır, 66
Bayır Cerid (Karamanlu) Cemaati, 65
Bedeviler, 29, 30
Beğdili, 59, 60, 61, 66
Beğdili Boyu, 59, 60, 61
Belviran Mukataası, 67
Bereke Han, 102
Bingöl, 2, 3, 10, 11, 12, 55, 56, 63, 83,
88, 90, 93, 96, 98, 99, 100, 125, 126,
138, 139, 141, 143, 144, 149, 158,
159, 166, 175, 192, 222, 291
Bizans, 28, 38
Bolu, 71
Bozulus (kaza), 68
Bulduk Karyesi, 67
Bügdüz, 66
Büyük Koraş (Karaman'da köy), 74,
146, 147
Cennet (cemaat), 65
Çelekas, 3, 6, 78, 79, 88, 149, 180, 193,
194, 196
çıralık, 151, 188
Çin, 39
Çukur Viran, 60
Derviş-i Gevr (Derviş Beyaz), 90, 91,
93, 122, 126, 138, 139, 140, 141,
142, 143, 144, 145, 156, 177, 181,
186, 188, 302
Derzi Evliyali (cemaat), 65
Derziler (cemaat), 65
Dudılar (cemaat), 66
Düden, 60
Dündarlu (cemaat), 66

Düzgün Baba, 5, 7, 8, 9, 11, 96, 97, 98, 175, 182, 186, 194, 197, 210, 215
Ehl-i Beyt, i, 30, 31, 32, 33, 39, 89, 113, 128, 180, 259, 295
Ehl-i Hak, 13, 14
el-Kureşsiyye Vadisi, 63
Emir Hacılı (cemaat), 66
Ergiri Sancağı, 72
Ertuğrul Gazi, 104
Erzincan, 3, 44, 55, 75, 76, 81, 89, 93, 102, 115, 139, 149, 151, 156, 158, 159, 161, 164, 170, 175, 192, 199, 208, 215, 277, 290, 297
Esbkeşan (Atçeken), 66, 67, 68, 147, 174
Eskiil, 68, 269, 270
Eyercilü (cemaat), 65
Fil olayı, 28
Gaziantep, i, iv, 6, 9, 10, 55, 57, 76, 77, 80, 82, 83, 100, 106, 107, 108, 109, 125, 128, 135, 148, 166, 177, 210, 211, 259, 281, 283
Gedüklü (cemaat), 65
Gerede Kazası, 71
Gireği Nahiyesi, 70, 74
Gök Ahur, 61
Gönen Kazası, 64
Hacı Bektaş Veli, 5, 52, 77, 78, 79, 93, 99, 100, 103, 104, 105, 108, 121, 184, 210, 295
Haçin Kazası, 71
Halep, 56, 79, 83, 100, 115, 179, 183, 209
Harran, 6, 7, 77, 79, 81, 82, 209
hedik, 162
Helk (al-karısı), 162, 191
Hısn-ı Mansur, 4, 76, 77, 81, 87, 92, 116, 119, 120, 125, 129, 138, 139, 140, 157, 231, 254, 258
Hızır Orucu, 167, 168, 169, 188
Hindistan, 39
Horasan, 6, 9, 12, 13, 36, 38, 39, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 56, 57, 76, 77, 78, 79, 81, 82, 83, 85, 86, 87, 105, 134, 146, 148, 151, 176, 179, 184, 185, 193, 196, 205, 208, 291
Hulvan, 49, 84
Hüdavendigâr, 64, 70, 74, 75, 290
Hz. Ali, 31, 39, 109, 110, 113, 114, 158, 168, 203, 226, 228, 250, 251, 253, 258
Hz. Ebubekir, 35
Hz. Hasan, 31, 32, 112, 168, 250, 251, 253
Hz. Hüseyin, 31, 32, 87, 110, 112, 114, 145, 168, 174, 183, 202, 209, 221, 226, 228, 250, 251, 253, 254, 255, 258
Hz. İbrahim, 17, 18, 19, 28, 36, 92, 258, 290
Hz. İsmail, 17, 18, 19, 27
Hz. Muhammed, 1, 13, 16, 17, 18, 19, 21, 23, 25, 26, 27, 28, 30, 31, 34, 37, 39, 44, 86, 109, 110, 112, 114, 123, 141, 174, 177, 178, 179, 210, 223, 226, 229, 231, 250, 252, 253, 290, 291, 295, 302
I. Mahmud, iv, 87, 92, 93, 94, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 120, 121, 123, 124, 125, 128, 130, 141, 174, 217
II. İzzeddin Keykavus, 102
III. Ahmed, 91, 110, 113, 114, 115, 117, 118, 119, 122, 124, 127, 128, 141
IV. Rükneddin Kılıçarslan, 102
İl Eminlü (cemaat), 66
İl Emünlü (cemaat), 66
İmam Cafer-i Sadık, 13, 116
İmam Hasan, 86, 109, 217, 225, 251
İmam Hüseyin, 86, 109, 114, 122, 179, 217, 220, 225, 227, 234, 247, 248, 267
İmam Musa-i Kazım, 11, 55, 86, 110, 116, 122, 128, 177, 184, 205
İran, 13, 14, 56, 77, 78, 79, 80, 82, 88, 106, 108, 193, 196, 204, 205, 209, 210, 295
İshaklu Nahiyesi, 61
İzol (aşiret), 52, 76, 222
Jar Govik Tepesi, 97, 194
Kabe, 18, 19, 20, 25, 27, 34, 41, 42
Kara Keçilü (cemaat), 66
Karabağ, 53
Kara-Belli, 84
Karaca Keçilü (cemaat), 66
Karaca Viran, 60
Karaman, 2, 58, 59, 60, 62, 64, 65, 66, 67, 73, 74, 84, 85, 88, 132, 146, 147, 148, 174, 177, 269, 270, 289, 290, 297
Karsanlı (aşiret), 52, 76, 152, 153
Kaş Kuyusu, 61
Kayı, 66

- Kındıralı Köyü, 10, 55, 57, 79, 80, 82, 106, 107, 148, 175, 208, 209, 210, 214
- Kırmanc*, 81, 84, 176, 179, 185
- Kırşehir, 104, 105, 204
- Kızıl Kuyu, 61
- Kiği, 154, 156, 157, 158
- Kırmanşah, 57, 58, 81, 82, 84, 85, 87, 131, 136, 146, 148, 174, 176, 179, 183, 184, 185, 302
- Konya, 2, 3, 10, 58, 60, 62, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 71, 72, 73, 78, 80, 82, 85, 88, 99, 101, 102, 107, 109, 114, 131, 134, 135, 136, 137, 146, 147, 148, 174, 177, 180, 183, 184, 195, 196, 204, 205, 207, 209, 210, 214, 215, 271, 273, 274, 289, 290, 295
- Kök Türk Kaganlığı, 38
- Kökgözlü (cemaat), 65
- Kumsorlular (aşiret), 152
- Kureşi Kur*, 45
- Kureş al-Bitah, 21
- Kureş al-Zavahir, 21
- Kureş Bey Vakfı, 72, 73, 75, 276
- Kureş Mahallesi (Ankara), 70
- Kureş Marakak Cemaati, 60, 271
- Kureş Melikşah Cemaati, 59, 60, 84, 269, 270
- Kureş Mescidi, 64
- Kureş-i Kebir, 64, 68, 69, 74, 146, 274
- Kureş-i Sagir, 64, 67, 68, 69, 74, 147, 274
- Kureşlisarıkkaya Köyü, 75
- Kureşözü Mezrası, 65
- Kusay, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 27, 28, 30, 34, 39, 40, 41, 42, 263, 265, 293
- Küçük Koraş (Karaman'da köy), 74, 146, 147
- Kütahya, 2, 58, 70, 74, 75, 146, 289
- Mansura, 38
- Maraş Sancağı, 65
- Maveraünnehr, 46, 51
- Mazgirt, 3, 8, 9, 78, 83, 88, 93, 94, 98, 134, 140, 148, 149, 154, 156, 159, 181, 182, 186, 193, 196, 206, 216
- Medine, 4, 24, 25, 27, 38, 39, 77, 82, 115, 118, 120, 227, 233, 248, 253
- Mekke, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 27, 28, 30, 34, 37, 38, 39, 40, 42, 115, 118, 179, 248, 253, 292, 294, 295
- Mevlana, 103, 105, 131, 133, 136, 137, 184, 204, 210
- Mısır, 9, 56, 57, 79, 83, 100, 135, 175, 179, 183, 184, 205, 212
- Milli (aşiret), 24, 34, 52, 76, 222, 293
- Muharrem Orucu, 168, 170, 188
- Muhundu, 78, 98, 182, 193, 206, 216
- Multan, 38
- Nazımiye, iv, 7, 9, 10, 11, 37, 55, 56, 78, 79, 80, 81, 82, 86, 88, 89, 90, 94, 95, 96, 98, 100, 106, 109, 134, 135, 146, 149, 152, 154, 155, 156, 157, 159, 165, 166, 175, 177, 178, 180, 181, 183, 187, 193, 196, 215, 279
- ocak*, 171
- Orhan Gazi, 105, 127, 130, 174
- Orta Asya, 14, 37, 77, 78, 170, 178, 193, 196
- Osman Gazi, 104
- Peçenek, 66
- Peri Kazası, 151
- Pertek, 152, 154, 171, 192, 278
- Pirlepe Kazası, 72
- Pülümür, 156, 157, 159, 171, 192, 199, 216
- Salur Boyu, 84
- Sarı Saltuklar, 44
- Sasaniler, 38
- Serencam, 14
- Seyyid Kıl, 6, 7, 8, 77, 82
- Seyyid Mahmud Hayrani, i, iv, 5, 7, 8, 9, 10, 11, 47, 55, 56, 61, 76, 77, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 96, 99, 103, 104, 105, 106, 107, 109, 131, 133, 134, 135, 136, 176, 183, 204, 205, 285, 293, 302
- Seyyid Mahmud-ı Kebir, i, 6, 57, 77, 82, 87, 90, 93, 103, 104, 107, 118, 121, 125, 139, 142, 174, 175, 176, 177, 204, 302
- Seyyid Seyfi (Seyyid Savun), 99, 115
- Sivas, 102, 105, 149, 157, 204
- Sûfi Cemaati, 64
- Sûfi Dedelü (cemaat), 65
- Sultan Murad, 91, 92, 119, 122, 123, 124, 126, 130, 139, 141, 142, 217, 218, 219, 220, 221, 223, 224, 231, 232, 233, 234, 258
- Sultan Sahak, 14
- Suluca Karahöyük, 105
- Suriye, 22, 23, 27, 38, 178, 183, 209

Süleyman Fakihlü (cemaat), 65
Şahinler (cemaat), 66
Şeyh Bulduklı Evlâdı (cemaat), 67
Tabanlı Kazası, 70
Taceddinlü (cemaat), 66
Tahirlü (cemaat), 66
tarik, 167
Taşluca (cemaat), 66
Tazılar (cemaat), 66
Teke Livası, 65
Tercan, 44, 151, 152, 277
Terman Köyü, 80, 107, 210
Timur Leng, 33
Tirkele (Tunceli merkezde köy), 90, 140, 186
Tunus, 38, 100, 183
Turgud (kaza), 68
Turgud Beyoğulları Cemaati, 63
Turgud Cemaati, 63
Tuzlukçu İlçesi (Konya), 74
Türkman (cemaat), 66
Türkman (kaza), 68
Urfa, 79, 82, 202, 204, 209, 211
Uşak, 2, 58, 64, 67, 70, 71, 75, 146, 289, 292
Üç Kuyu, 61
Ümmü Seleme, 31
Üzümlü İlçesi, 75
Varto, 2, 3, 10, 11, 12, 46, 47, 55, 56, 63, 83, 88, 90, 93, 96, 98, 99, 100, 115, 125, 126, 129, 138, 139, 140, 141, 142, 143, 144, 145, 149, 157, 159, 175, 222, 291, 292
Yamanlı (cemaat), 66
Yanya Vilayeti, 72
Yıva, 84
Yukarı Kayabaşı, i, iv, 55, 57, 79, 80, 82, 83, 84, 100, 106, 107, 108, 109, 125, 128, 148, 166, 175, 209, 211, 214, 259, 281
Zemzem Kuyusu, 18, 25
Zeve, 10, 37, 56, 78, 79, 80, 88, 89, 90, 94, 95, 96, 97, 98, 100, 106, 134, 135, 149, 165, 166, 175, 177, 181, 183, 188, 193, 194, 195, 196, 197, 210
Zırar, iv, 13, 83, 106, 148, 175, 210, 281

ÖZET

Taş, Kibar, Dünü ve Bugünü ile Kureyşan Aşiretleri, Doktora Tezi, Danışman: Prof. Dr. Üçler Bulduk, 310 s.

Çalışmada, genel olarak bugün Tunceli/Dersim'de yaşayan Kureyşan Aşireti'nin tarihi ve sosyo-kültürel yapısından bahsedilmiştir. Özel olarak ise bu aşiretin 16. asırda Orta Anadolu'da yaşayan Kureyş cemaati ve Hz. Muhammed'in mensup olduğu Kureyş kabilesi ile olan alakası üzerinde durulmuştur.

Ayrıca, 13. asrın başında Kirmanşah'tan Dersim'e gelen Kureyş Aşireti'nin bir üyesi olan ve bugünkü Kureyşan Aşireti'ne ismini veren Kureyş'in yani Seyyid Mahmud-ı Kebir'in hayatı ve "şecere"si hakkında bilgiler verilmiştir.

Bunların yanında Kureyş ile Akşehir'deki Seyyid Mahmud Hayrani'nin aşiret akrabalıkları ile Kureyşan ve Derviş-i Gevr Ocağı arasındaki, 13. asra dayanan, *pir* ve *rayver* ilişkisi de ortaya konmuştur.

Bu tezdeki bilgiler, öncelikle "şecere", alan araştırması verileri, yazılı kaynaklar ve arşiv belgelerinden elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kureyş (Seyyid Mahmud-ı Kebir), Kureyş Aşireti/Cemaati, Kureyşan Aşireti/Ocağı, "Şecere", Seyyid Mahmud Hayrani, Derviş-i Gevr/Beyaz Ocağı.

ABSTRACT

Taş, Kibar, Past and Future of Qurayshin Tribes, Doctoral Thesis, Advisor: Prof. Dr. Üçler Bulduk, 310 p.

Generally in this study was done on the topic of the history and the sociocultural construct of the Qurayshin Tribe which lives in Tunceli/Dersim today. Particularly, the relation of the this Tribe with the Quraysh Community which has lived in Middle Anatolia during the 16th centruy and Quraysh Tribe of which Prophet Mohammed is a member is focused on.

Also, information regarding the life and the "genealogy" of a member of Quraysh Tribe, Quraysh, namely Seyyid Mahmud-i Kebir, who migrated from Kirmanşah to Dersim with his tribe in the beginning of the 13th century; moreover, whose name have become the name of today's Qurayshin Tribe is given in the study.

Besides all these, tribal relationship of Quraysh with Seyyid Mahmud Hayrani who lived in Akşehir and relationship of "pir" and "rayver" between Qurayshin and Dervis Gevr Family which have their origins in 13th century are presented.

The information presented in this study has been obtained primarily from "genealogy", field study data, written sources and archive records.

Key Words: Quraysh (Seyyid Mahmud-ı Kebir), Quraysh Tribe/Community, Qurayshin Tribe/Family, "Genealogy", Seyyid Mahmud Hayrani, Dervish Gevr/White Family.